5

Tefsiru'l Kur'ân

Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri

تفسير القرآن

ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ

للإمام عبد الرزاق بن همام الصنعاني

beka

Abdürrezzâk'ın, *Tefsîru'l-Kur'ân* veya *et-Tefsîr* şeklinde anılan tefsiri, kendisinden önceki rivayetlerin ve tefsir birikiminin sonraki döneme ulaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Abdürrezzâk tefsirinde sûreleri Mushaf sırasına göre sıralamış, hakkında rivayet bulunan âyetleri tefsir etmiştir. Eserde büyük çoğunluğu isnadlı 3755 rivayet yer almaktadır. Farklı âyetlerin tefsirinde tekrar eden rivayetler bulunan eserde, her bir âyet hakkında genellikle kısa açıklamalar ihtiva eden bir veya iki rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler kaynağına göre değerlendirildiğinde; Hz. Peygamber'den nakledilen 434 rivayet bulunmaktadır. Bunların 230'u mürseldir. Sahâbeden nakledilen 463 rivayet bulunan eserde, İbn Abbâs (186), İbn Mes'ûd (79) ve Hz. Ali'nin (39) görüşleri öne çıkmaktadır. Tefsirdeki rivayetlerin 2451'i tâbiînden gelmektedir. Dolayısıyla tefsirin çoğunluğu tâbiîn görüşlerinden; tâbiîn görüşlerinin de yaklaşık olarak % 60'ı Katâde'nin rivayetlerinden oluşmaktadır. Tebe-i tâbiînden nakledilen 400 civarındaki rivayet ile birlikte eserde toplam 2850 maktû rivayet bulunmaktadır.

Abdürrezzâk'ın tefsiri, elimizde bulunan ilk dönem kitâbu't-tefsîr eserlerinin en önemli ve en hacimli örneklerindendir. Tamamı günümüze ulaşan eser, kendisinden önceki tefsir rivayetlerinin bir kısmını kendisinden sonraki eserlere ulaştırmak yönünden literatüre katkıda bulunmuştur. Çoğunlukla isnadlı bilgiler içeren eser, tâbiîn tefsirinin önemli kaynaklarından sayılabilir. Abdürrezzâk eserinde, isnadları naklederken hadis rivayet usûlüne büyük ölçüde uygun hareket etmekte ve kendi görüşüne yer vermeyerek tefsirde re'yden kaçınmaktadır.

TAKIM ISBN: 978-625-6400-23-8
CİLT ISBN
9786256400283

بسم الله الرحمن الرحيم

HADİSLERLE KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ

TEFSÎRU'L-KUR'ÂN

CİLT 5

KITABIN ADI & YAZARI
HADİSLERLE KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ
TEFSÎRU'L-KUR'ÂN
ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ

EDİTÖR
Dr. Öğr. Üyesi Faik AKCAOĞLU

TERCÜME
Kasım KOÇ - (Ana Metin)
Mükerrem AYHAN - (Giriş Ve Dipnotlar)

SON OKUMA
Vahit Metin

İÇ & KAPAK TASARIM
A. Azzam ÖZEL

ISBN
978-625-6400-23-8 (Tk) 978-625-6400-28-3 (5.c)

MATBAA
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

beka

ŞABAN - 1443/ NİSAN - 2023
1. BASKI

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No:2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 50128

ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ
(Ö. 211/826-27)

HADİSLERLE KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ
TEFSÎRU'L-KUR'ÂN

TERCÜME
KASIM KOÇ - MÜKERREM AYHAN

beka

İÇİNDEKİLER

سُورَةُ الْأَحْقَافِ

46. AHKÂF SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1]

حم ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hâ, Mîm. 2. (Bu) Kitab'ın indirilmesi Azîz, Hakîm olan Allah tarafından dır. 3. Gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları biz, şüphesiz yerli yerince ve belli bir süre için yarattık. İnkâr edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler. 4. De ki: "Haber verin. Allah'tan başka kendilerine dua ettikleriniz yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Bana gösterin. Eğer doğru söyleyenler iseniz bundan önce bir kitap yahut bir bilgiden bir eser var ise bana getirin."

---

1 Besmele Türkiye nüshasında yoktur.

٢٨٣٩ - سَلَمَةُ قَالَ: نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَمَّنْ، سَمِعَ الْحَسَنَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ} قَالَ: أَثَارَةُ شَيْءٍ يَسْتَخْرِجُهُ فَيُثِيرُهُ.

2839- Seleme > Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"De ki: Haber verin. Allah'tan başka kendilerine dua ettikleriniz yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Bana gösterin. Eğer doğru söyleyenler iseniz bundan önce bir kitap yahut bir bilgiden bir eser var ise bana getirin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أثارَةٍ/ ***Esâra,'*** çıkarıp ayıklandırabileceği eski bir kalıntı demektir."[2]

٢٨٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ، أَوْ خَاصَّةً مِنْ عِلْمٍ.

2840- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'أثارَةٍ مِنْ عِلْمٍ/***Esâratin min ilmin'*** ifadesi, özel bir bilgi anlamındadır."[3]

٢٨٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنِ الْخَطِّ فَقَالَ: عِلْمٌ عَلِمَهُ نَبِيٌّ فَمَنْ وَافَقَ عَلِمَهُ عَلِمَ. قَالَ صَفْوَانُ: فَحَدَّثْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، فَقَالَ أَبُو سَلَمَةَ: حَدَّثْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: هُوَ أَثَرَةٌ مِنْ عِلْمٍ اثْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَرَةٍ مِنْ عِلْمٍ.

2841- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Safvân b. Süleym[4] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Atâ b. Yesâr şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yazı hakkında soru soruldu. Allah Resûlü ***"Onun ilmini bir peygamber öğrenmişti. Her kim onun ilmine muvafık düşerse, o onun ilmidir"*** buyurdu.

---

2 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 3; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 176; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 182; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 55.

3 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 2; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 155; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 182; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 55; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 154; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 576. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 38.

4 O, Safvân b. Süleym el-Medenî Ebû Abdillah'tır. Sika, sağlam ve âbiddir. Kaderiye'den olmakla itham edilmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 368.

Safvân'dan rivayet edildiğine göre, Ebû Seleme b. Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben bunu İbn Abbâs'a naklettiğimde "Yazı da bilgiden bir kalıntıdır" dedi. (Sonra da şu âyeti okudu:) ***"Eğer doğru söyleyenler iseniz bundan önce bir kitap yahut bir bilgiden bir eser var ise bana getirin."***[5]

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَى بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٩﴾

5. Allah'tan başka kendisine kıyamete kadar cevap veremeyecek olan ve kendilerine yaptıkları duadan habersiz olan kimselere dua eden kişiden daha sapık kim olabilir? 6. İnsanlar bir araya toplatıldıklarında (müşrikler) onlara (taptıklarına) düşman kesilirler ve onlara kulluk ettiklerini inkâr ederler. 7. Âyetlerimiz kendilerine apaçık okunduğunda inkâr edenler kendilerine geldiğinde hak için "Bu apaçık bir büyüdür" dediler. 8. Yoksa onlar "Onu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Ben onu uydurmuş isem siz Allah'a karşı bana hiçbir fayda sağlayamazsınız. O, sizin onun hakkında ne kadar ileri gittiğinizi çok iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, çok mağfiret edendir, çok merhamet edendir." 9. De ki: "Ben resûllerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben ancak bana vahyedilene uyarım. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım."

5 Sevrî, *Tefsîr*, s. 276; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 2; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 179; İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 216; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 154. Bu hadis mürseldir ancak Müslim bu hadisi daha uzun bir şekilde muttasıl olarak rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Mesâcid, no: 537. Ebû Davud hadisi Atâ b. Yesâr > Muâviye b. el-Hakem es-Sülemî isnadıyla rivayet etmiştir. Bk. Ebû Davud, Kitâbu't-Tıb, IV, 229-230; Nesâî, Kitâbu's-Sehv, no: 930; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 308; Hâkim, *Müstedrek*, II, 454.

٢٨٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ} قَالَ: قَدْ كَانَتْ قَبْلَهُ رُسُلٌ.

2842- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ben resûllerin ilki değilim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ondan önce de peygamberler vardı."[6]

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

10. De ki: "Hiç düşündünüz mü; şayet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişseniz, İsrâiloğulları'ndan bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı halde siz yine de büyüklük taslamışsanız (haksızlık etmiş olmaz mısınız)? Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."

٢٨٤٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ} قَالَ: هُوَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ.

2843- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İsrâiloğulları'ndan bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı halde"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O kişi, Abdullah b. Selâm'dır."[7]

---

6 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 6. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Hasan, Katâde, İkrime, Yusuf b. Abdillah b. Sellâm, Hilâl b. Yesâf, Süddî, Sevrî, Mâlik b. Enes ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, s. 591; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 156; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 175; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 154; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 6; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 576; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 38.

7 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 593; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 11, 12. Bu hadis İbn Abbâs, Hasan, İkrime, Mücâhid, Katâde, İbn Sîrîn ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 185; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 273; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 288; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 57; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 39; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 12.

٢٨٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ} قَالَ: قَدْ بَيَّنَ اللَّهُ لَهُ أَنَّهُ قَدْ غَفَرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ.

2844- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bana ve size ne yapılacağını da bilmem"***[8] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, onun geçmiş ve gelecek günahlarını affettiğini ona açıklamıştır."[9]

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾

11. İnkâr edenler, iman edenler için dediler ki: "Bu iş bir hayır olsaydı, onlar bizi geçemezlerdi." Onunla hidayet bulmadıkları için de "Bu eski bir uydurmadır" diyeceklerdir.

٢٨٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ} قَالَ: ذَلِكَ نَاسٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا: نَحْنُ أَعَزُّ وَنَحْنُ وَنَحْنُ، فَلَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقَنَا إِلَيْهِ فُلَانٌ وَفُلَانٌ، قَالَ اللَّهُ: {يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ}.

2845- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu iş bir hayır olsaydı, onlar bizi geçemezlerdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Müşriklerden bazıları "Üstün ve güçlü olanlar bizleriz. Biz şöyleyiz, böyleyiz. Şayet bu işte bir hayır olsaydı filan kişiler ona bizden önce ulaşamazlardı" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Kitap ehli olan kâfirler de müşrikler de Rabbinizden üzerinize hiçbir hayrın indirilmesini istemezler. Allah ise rahmetini dilediğine has kılar. Allah büyük lütuf sahibidir."***[10-11]

---

8 Ahkâf 46/9.

9 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 7; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 157. Bu hadis İbn Abbâs, Enes b. Mâlik, Katâde, Hasan, İkrime ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 185; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 155; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 57.

10 Bakara 2/105.

11 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 13; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 159; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 156; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 40. İbn

٢٨٤٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: كَانَتْ غِفَارٌ وَأَسْلَمُ أَهْلُ سَلَّةٍ - يَعْنِي أَهْلَ سَرِقَةٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ - قَالَ: فَلَمَّا أَسْلَمُوا قَالَتْ قُرَيْشٌ لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ.

2846- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Ubeyd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Gıfâr ile Eslem kabileleri, cahiliye devrinde soyguncu idiler. Onlar Müslüman olunca Kureyşliler, 'Şayet İslâm hayırlı olsaydı ona girmede bizi geçemezlerdi' dediler."[12]

٢٨٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: لَيْسَ فِي الْجِنِّ رِسَالَةٌ: إِنَّمَا الرِّسَالَةُ فِي الْإِنْسِ، وَالْإِنْذَارُ فِي الْجِنِّ، قَالَ تَعَالَى: {وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ}.

2847- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: Cinlerde peygamberlik yoktur. Peygamberlik insanlardadır, uyarıcılık da cinlerdedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Hatırla ki cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiştik. Onun huzuruna geldiklerinde 'Susup dinleyin' dediler. Bitirilince de kavimlerine uyarıcılar olarak döndüler."***[13]

٢٨٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ} قَالَ: أَبْصَرَ عُمَرُ مَعَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ إِنْسَانًا يَحْمِلُ شَيْئًا، فَقَالَ: مَا

Kesîr şöyle demiştir: "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat bu âyetle ilgili şöyle istinbatta bulunmuştur: Sahâbenin söz ve fiilleri ile sabit omayan bir şey bid'attir. Çünkü sahâbenin yapmadığı güzel bir haslet neredeyse kalmamıştır. Onlar nerede bir iyilik görmüşlerse oraya koşmuşlardır."

12 Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 238; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 190. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Semüre b. Cündüb'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 40.

13 Ahkâf 46/29. Cumhur ulemâ bu âyeti, cinler için uyarı, insanlar içinse bir mesaj olarak te'vil etmiştir. Âlimler bu te'villerine şu âyeti delil olarak gösterdiler: ***"Senden önce de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz kişileri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun."*** Aynı şekilde Yüce Allah'ın İbrahim *aleyhisselâm* ile ilgili zikrettiği şu âyeti delil gösterdiler: ***"And olsun Nûh'u ve İbrahim'i elçi olarak gönderdik, onların soyundan gelenlere de peygamberlik ve kitap verdik. Onlardan doğru yolu bulanlar olduğu gibi birçoğu da yoldan çıkmış kimselerdir."*** Bu âyetler, Allah Teâlâ'ın cinlere Peygamber göndermediğini kesinleştirmektedir. Dolayısıyla buna itiraz edilemez.

هَذَا؟ فَقَالَ: لَحْمٌ اشْتَرَيْتُهُ بِدِرْهَمٍ، فَقَالَ عُمَرُ: مَا يَقْرَمُ أَحَدُكُمْ قَرْمَةً إِلَّا أَخْرَجَ دِرْهَمًا فَاشْتَرَى بِهِ لَحْمًا، أَمَا سَمِعْتُمُ اللَّهَ يَقُولُ: {أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا}.

2848- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne isnadıyla rivayet edildiğine göre, Medîne halkından biri şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, yanında Cerrâh b. Abdullah varken bir şey taşıyan bir adam görüp "Bu nedir?" dedi. Adam, "Bir dirheme satın aldığım et" deyince Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi: 'Hiçbiriniz, (başkasına) bir dirhem verip onunla et aldırmadan kendi ailesine et yedirmesin. Siz Allah'ın şöyle dediğini duymadınız mı? ***"İnkâr edenlerin ateşe arz olunacakları o günde (onlara şöyle denilir): Siz dünya hayatınızda hoşlandığınız her şeyinizi bitirdiniz ve onlardan yararlanıp durdunuz. Bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve fâsıklık etmeniz sebebi ile aşağılanmak azabı ile cezalandırılacaksınız."***[14]

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَى لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾

12. Hâlbuki ondan önce de Musa'nın kitabı bir önder ve bir rahmetti. Bu ise zulmedenleri korkutup iyilik yapanlara bir müjde olmak üzere Arap dili ile indirilmiş, doğrulayıcı bir kitaptır. 13. Muhakkak ki "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da dosdoğru hareket edenler için korku yoktur, onlar

14 Ahkâf 46/20. Hadis için bk. Mâlik, *Muvatta*, s. 582; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 123,124; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 163; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 202; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 42.

üzülmezler de. 14. İşte onlar cennetliklerdir. Yaptıklarına mükâfat olmak üzere orada ebedî olarak kalırlar. 15. Biz insana, anne-babasına iyilikte bulunmasını tavsiye ettik. Annesi onu zorlukla taşımış, zorlukla bırakmıştır (doğurmuştur). Onun taşınması ve sütten kesilmesi de otuz aydır. Nihayet o, yiğitlik ve olgunluk çağına ve kırk yaşına varınca der ki: "Rabbim bana ve anne-babama verdiğin nimetine şükretmemi ve senin razı olacağın sâlih amel işlememi bana ilham et ve soyumdan gelenleri de benim için sâlih kimseler kıl! Şüphesiz ben sana tevbe ettim ve ben teslim olmuşlardanım."

٢٨٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا} قَالَا: حَمَلَتْهُ بِمَشَقَّةٍ وَوَضَعَتْهُ بِمَشَقَّةٍ.

2849- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Annesi onu zorlukla taşımış, zorlukla bırakmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Meşakkatle ve zorluklarla onu taşıdı, meşakkat ve zorluklarla onu dünyaya getirdi."[15]

٢٨٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ} ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ سَنَةً، وَتَلَا قَتَادَةُ {وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ} الْآيَةُ حَتَّى {الْمُسْلِمِينَ} قَالَ: وَقَدْ مَضَى مِنْ سَيِّءِ عَمَلِهِ مَا قَدْ مَضَى.

2850- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet o, yiğitlik ve olgunluk çağına... varınca"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani otuz yaşına geldiğinde." Ardından ***"Nihayet o, yiğitlik ve olgunluk çağına ve kırk yaşına varınca der ki: Rabbim bana ve anne-babama verdiğin nimetine şükretmemi ve senin razı olacağın sâlih amel işlememi bana ilham et ve soyumdan gelenleri de benim için sâlih kimseler kıl! Şüphesiz ben sana tevbe ettim ve ben***

---

15 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 15; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 60; Mücâhid, *Tefsîr*, XVI, 594; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 159; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 40.

teslim olmuşlardanım" âyetini sonuna kadar okumuş sonra da şöyle demiştir: "Onun daha önceki kötü amelleri geçip gitmiştir."[16]

أُولَئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾

16. İşte bunlar yaptıklarını en güzeli ile kabul ettiğimiz, cennetlikler arasında kötülüklerini affettiğimiz kimselerdir. Bu kendilerine verilmiş gerçek bir sözdür. 17. Anne-babasına "Öf size! Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken beni tekrar dirilmekle mi tehdit ediyorsunuz?" diyene, anne-babası Allah'a yalvararak "Yazık sana! İmana gel! Şüphesiz ki Allah'ın vaadi haktır" derler. O ise "Bu geçmişlerin masallarından başka bir şey değildir" der.

٢٨٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ} قَالَ: الْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ.

2851- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken beni tekrar dirilmekle mi tehdit ediyorsunuz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, ölümden sonra diriliştir."[17]

أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ

---

16 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 16-17.

17 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 19; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 160; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 197; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 62. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 42.

أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

18. İşte onlar, kendilerinden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçmiş topluluklar içinde, haklarında azabın gerçekleştiği kimselerdir. Gerçekten onlar ziyana uğrayanlardır. 19. Bunların her biri için işlediklerine göre dereceler vardır. Ta ki kendilerine zulmedilmeksizin amellerinin karşılığını tastamam versin. 20. İnkâr edenlerin ateşe arz olunacakları o günde (onlara şöyle denilir): "Siz dünya hayatınızda hoşlandığınız her şeyinizi bitirdiniz ve onlardan yararlanıp durdunuz. Bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve fâsıklık etmeniz sebebi ile aşağılanmak azabı ile cezalandırılacaksınız."

٢٨٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا} أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالَ: لَوْ شِئْتُ أَنْ أُذْهِبَ طَيِّبَاتِي فِي حَيَاتِي الدُّنْيَا، لَأَمَرْتُ بِجَدْيٍ سَمِينٍ فَطُبِخَ بِاللَّبَنِ.

2852- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hişâm b. Urve, ***"Siz dünya hayatınızda hoşlandığınız her şeyinizi bitirdiniz ve onlardan yararlanıp durdunuz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Dünya hayatında hoş nimetleri bitirmek isteseydim yağlı rızkımın sütle pişirilmesini emrederdim."[18]

٢٨٥٣ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ: قَتَادَةُ، قَالَ: عُمَرُ: لَوْ شِئْتُ أَنْ أَكُونَ أَطْيَبَكُمْ طَعَامًا، وَأَلْيَنَكُمْ ثِيَابًا لَفَعَلْتُ وَلَكِنِّي أَسْتَبْقِي طَيِّبَاتِي.

---

18 Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 242; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 63; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 160. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebû Nuaym'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 42.

2853- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Eğer isteseydim yediklerinizden daha güzel yemekler yer, sizin giydiklerinizden daha güzel giysiler giyerdim. Ama ben bu güzel şeylerin sonraya kalmasını istiyorum."[19]

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

21. Âd kavminin kardeşini de an. Ki ondan önce de sonra da uyarıcılar gelip geçmişti. Hani o, kavmini Ahkâf denilen yerde "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Çünkü ben gerçekten sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum" diye uyarmıştı.

٢٨٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ} قَالَ: الْأَحْقَافُ: الرِّمَالُ.

2854- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Âd kavminin kardeşini de an. Ki ondan önce de sonra da uyarıcılar gelip geçmişti. Hani o, kavmini Ahkâf denilen yerde 'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Çünkü ben gerçekten sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum' diye uyarmıştı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "الأحقاف/***el-Ahkâf,'*** kumlar demektir."[20]

---

19 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 1; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 242; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 201. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebû Nuaym'ın Abdurrahmân b. Leylâ'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 42.

20 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 270. İbn Abbâs şöyle demiştir: "Ahkâf, Ammân ile Mehre arasında bir vadidir." İbn İshâk şöyle demiştir: "Ahkâf, Ammân'dan Hadramevt'e kadar olan yerdir." İbn Zeyd şöyle demiştir: "Yemen'de denize nazır kumlu bir arazidir."

٢٨٥٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: بَلَغَنَا أَنَّهُ كَانَ بِأَرْضٍ يُقَالُ لَهَا الشَّحْرُ مُشْرِفِينَ عَلَى الْبَحْرِ، وَكَانُوا أَهْلَ رَمْلٍ.

2855- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Onlar, Şahr[21] denilen bir arazide denize nazır bir yerde yaşayan çöl halkı idiler."[22]

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ آلِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

22. Dediler ki: "Sen bizi ilahlarımızdan döndürmek için mi bize geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen o halde bizi kendisi ile tehdit etmekte olduğun şeyi getir!" 23. "İlim ancak Allah'ın yanındadır. Ben size benimle gönderilenleri tebliğ ediyorum fakat ben sizin cahillik eden bir topluluk olduğunuzu görüyorum" dedi. 24. Onlar onu vadilerine yönelmiş bir bulut halinde gördüklerinde "Bu, bize yağmur indirecek bir buluttur" dediler. Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. Bir rüzgârdır ki, onda çok acıklı bir azap vardır.

٢٨٥٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ} قَالَ: ذُكِرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نُصِرْتُ بِالصَّبَا وَأُهْلِكَتْ عَادُ بِالدَّبُورِ.

2856- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar onu vadilerine yönelmiş bir bulut halinde gördüklerinde 'Bu, bize yağmur indirecek bir buluttur' dediler. Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. Bir rüzgârdır ki, onda çok acıklı bir azap vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi*

---

21 Yemen'in denizine kadar ulaşan beldedir.

22 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 23; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 163; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 160. Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 277. İbn Atiyye şöyle demiştir: "Âd diyarı, Yemen'deydi."

ve sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: ***"Bana Saba rüzgârı ile yardım edildi. Âd kavmi, Debûr (Günbatısı rüzgârı) ile helâk edildi."***[23]

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا إِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَى وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ وَذَلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾ وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَاقَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾

25. (O rüzgâr,) Rabbinin emri ile her şeyi helâk eder. Onların meskenlerinden başka bir şey görünmez oluverdi. Biz, günahkârlar topluluğunu işte böyle cezalandırırız. 26. And olsun ki size vermediğimiz imkânları onlara vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri onlara hiçbir fayda vermedi. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Alay ettikleri şey onları çepeçevre kuşattı. 27. And olsun ki etrafınızda bulunan ülkeleri helâk ettik ve onlara belki doğru yola dönerler diye âyetleri tekrar tekrar açıkladık. 28. Kendilerini (Allah'a) yakınlaştırmak üzere Allah'tan başka ilah diye edindikleri, onlara yardım etmeli değil miydi? Bilakis, bu

---

23 Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 300; Müslim, Kitâbu Salâti'l-İstiskâ, II, 617; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 341; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 89. Kurtubî bu hadisi Müslim'e isnad etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 207.

ilahları önlerinden kaybolup gittiler. İşte bu, onların yalanları ve uydurageldikleri şeydir. 29. Hatırla ki cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiştik. Onun huzuruna geldiklerinde "Susup dinleyin" dediler. Bitirilince de kavimlerine uyarıcılar olarak döndüler. 30. Dediler ki: "Ey Kavmimiz! Biz Musa'dan sonra indirilmiş olup kendinden öncekileri doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ileten bir kitap dinledik."

٢٨٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ} قَالَ: لَمَّا بُعِثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حُرِسَتِ السَّمَاءُ، فَقَالَتِ الشَّيَاطِينُ: مَا حُرِسَتْ إِلَّا لِأَمْرٍ حَدَثَ فِي الْأَرْضِ، فَبَعَثَ سَرَايَا فِي الْأَرْضِ، فَوَجَدُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَائِمًا يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ بِنَخْلَةٍ وَهُوَ يَقْرَأُ: فَاسْتَمَعُوهُ حَتَّى إِذَا فَرَغَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ، قَالُوا: {يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا...} الْآيَةُ كُلُّهَا.

2857- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr, ***"Hatırla ki cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiştik. Onun huzuruna geldiklerinde 'Susup dinleyin' dediler. Bitirilince de kavimlerine uyarıcılar olarak döndüler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* peygamber olarak gönderilince gök korunmaya başladı. Bunun üzerine şeytanlar, "Ancak dünyada meydana gelen bir durumdan dolayı korunuyordur" dediler. İblis hemen dünyaya askerlerini gönderince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i Nahle[24]'de ashâbıyla birlikte sabah namazını kılarken buldular. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* namazda Kur'ân okuyordu. O okumasını bitirinceye kadar onu dinlediler. ***"Bitirilince de kavimlerine uyarıcılar olarak döndüler. Dediler ki: "Ey Kavmimiz! Biz Musa'dan sonra indirilmiş olup kendinden öncekileri doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ileten bir kitap dinledik."***[25]

---

24 Mekke ile Tâif arasında bulunan bir yerdir. Bk. Hâfız, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 674.

25 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 30. Buhârî bu hadisi benzer şekilde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 669; Müslim, Kitâbu's-Salât, IV, 167; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 168; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 211; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 67; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 162-170.

٢٨٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، قد ذَهَبَ هُوَ وَابْنُ مَسْعُودٍ لَيْلَةَ الْجِنِّ، فَخطَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ خطًّا وَقَالَ: لَا تَخْرُجْ مِنْهُ، ثُمَّ ذَهَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَى الْجِنَّ فَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ، ثُمَّ رَجَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِلَى ابْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ لَهُ: هَلْ رَأَيْتَ شَيْئًا؟ قَالَ: سَمِعْتُ لَغَطًا شَدِيدًا، قَالَ: إِنَّ الْجِنَّ تَدَارَأَتْ فِي قَتِيلٍ بَيْنَهَا فَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ، وَسَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الزَّادَ، فَقَالَ: كُلُّ عَظْمٍ لَكُمْ عِرْقٌ، وَكُلُّ رَوْثَةٍ لَكُمْ خَضِرَةٌ، فَقَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ يَقْذِرُهُمَا النَّاسُ عَلَيْنَا، فَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْ يَسْتَنْجِيَ النَّاسُ بِأَحَدِهِمَا، قَالَ: فَلَمَّا قَدِمَ ابْنُ مَسْعُودٍ الْكُوفَةَ، رَأَى الزُّطَّ، وَهُمْ قَوْمٌ طِيَالٌ سُودٌ، فَأَفْزَعُوهُ حِينَ رَآهُمْ، فَقَالَ: أَظَهَرُوا؟ فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ هَؤُلَاءِ مِنَ الزُّطِّ، فَقَالَ: مَا أَشْبَهَهُمْ بِالنَّفَرِ الَّذِينَ صُرِفُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَيْلَةَ الْجِنَّةِ.

2858- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Abdullah b. Mes‘ûd'la birlikte cin gecesi bir yere gitti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Abdullah b. Mes‘ûd için bir çizgi çizdi ve ***"Bunun dışına çıkma"*** deyip gitti. Sonra cinler geldiler ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara Kur'ân okudu. Ardından Allah Resûlü, Abdullah b. Mes‘ûd'un yanına dönüp ***"Bir şey gördün mü?"*** diye sordu. "Şiddetli bir gürültü, şamata işittim" deyince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Cinler, bir maktul hakkında birbirlerini suçlayıp itişip kakıştılar. Akabinde aralarında hakka göre hüküm verildi"*** dedi. Cinler, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den azık isteyince Allah Resûlü şöyle buyurdu: ***"Her etsiz kemik sizin yiyeceğiniz, her hayvan dışkısı sizin yeşilliğinizdir."*** Bunun üzerine cinler, "Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar onları bize pisleterek bırakıyorlar (onlarla temizlik yapıyorlar)." dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bunlardan biriyle insanların istinca yapmasını (temizlenmesini) yasakladı."

Abdullah b. Mes‘ûd, Kûfe'ye geldiğinde uzun boylu ve siyah insanlar olan Zutları gördü. Onları görünce korkup "(Cinler) açığa mı çıktılar?" dedi. Kendisine "Bunlar, Zutlardan bir topluluktur" denilince

cinleri kastederek “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelen o (cin) topluluğuna ne kadar çok benziyorlar!” dedi.”[26]

٢٨٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا} قَالَا: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ.

2859- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Kelbî, ***“Anne-babasına ‘Öf size! Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken beni tekrar dirilmekle mi tehdit ediyorsunuz?’ diyene…”***[27] âyeti hakkında şöyle demişlerdir: “O kişi, Abdurrahmân b. Ebî Bekir’dir.”[28]

٢٨٦٠ - قال عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبِي أَنَّهُ، يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ مِينَا، يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ، تُنْكِرُ أَنْ يَكُونَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ، الَّذِي نَزَلَتْ فِيهِ الْآيَةُ، وَقَالَتْ: هُوَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ سَمَّتْ رَجُلًا.

2860- Abdürrezzâk > Babası[29] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mînâ[30] şöyle demiştir: “Âişe *radıyallahu anhâ*, bu âyetin hakkında indiği kişinin Abdurrahmân b. Ebî Bekir olmasını reddederek ‘O, falan oğlu falandır’ deyip o kişinin adını verdi.”[31]

---

26 Müslim, Kitâbu’s-Salât, IV, 169-170. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: “Bu hadis hasen-sahihtir.” Bk. Tirmizî, Kitâbu’t-Tefsîr, V, 382; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 44; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 455; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 213.

27 Ahkâf 46/17.

28 Bu hadis İbn Abbâs, Süddî ve Mücâhid’den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXVI, 19; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VI, 161; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 42, *Lübâbu’n-Nukûl*, s. 191. İbn Kesîr şöyle demiştir: “Her kim bu âyetin Abdurrahmân b. Ebî Bekir hakkında nâzil olduğunu iddia ediyorsa bu iddiası zayıftır. Çünkü Abdurrahmân, Müslüman olmuş ve onun Müslümanlığı çok güzel olmuştur. O, kendi döneminde ehlinin seçkinlerinden biriydi.” Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 158-159.

29 O, Abdürrezzâk’ın babası, Hemmâm b. Nâfi‘ el-Himyerî es-San‘ânî’dir. Altıncı tabakadan olup makbuldür. Bk. *Takrîb*, II, 221.

30 O, Mînâ b. Ebî Mînâ el-Hazzâz’dır. Abdurrahmân b. Avf’ın azadlı kölesidir. Metrûk bir ravidir. İkinci tabakadandır. Râfizî olmakla itham edilmiştir. Tirmizî ondan hadis rivayetinde bulunmuştur. Bk. *Takrîb*, II, 293.

31 Buhârî, Kitâbu’t-Tefsîr, VIII, 575. Hâfız şöyle demiştir: “Bu hadisi Nesâî, İbn Ebî Hayseme, Hâkim, İbn Merdûye ve Muhammed b. Zıyâd, Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet etmişlerdir.” Bk. Hâfız, *el-Feth*, IV, 241; Süyûtî, *Lübâbu’n-Nukûl*, s. 192.

٢٨٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ} قَالَ: يَعْنِي بِهَذَا الْقُرْآنِ {وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي}.

2861- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"İşte onlar, kendilerinden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçmiş topluluklar içinde, haklarında azabın gerçekleştiği kimselerdir"***[32] âyeti hakkında şöyle demiştir: Yani bu Kur'ân'la Allah'ın şu sözlerini kastediyor: ***"Benden önce nice nesiller gelip geçmiştir…"***[33]

يَاقَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٢﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

31. "Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edin ve O'na iman edin. Günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi acıklı bir azaptan kurtarsın." 32. Kim Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul etmezse o, yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakamaz. Onun O'ndan başka dostları da olmaz. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler. 33. De ki: "Göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın, ölüleri diriltmeye de kâdir olduğunu görmezler mi? Evet muhakkak ki O her şeye güç yetirendir." 34. Kâfirlerin

32 Ahkâf 46/18.
33 Ahkâf 46/17. Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

ateşe arz olunacakları günde "Bu hak değil miymiş? Denildiğinde "Evet, Rabbimize and olsun ki gerçekmiş" derler. Allah "Öyleyse inkâr etmenizden dolayı azabı tadın!" der. 35. O halde peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret. Onlar hakkında acele etme, onlar vaat edildikleri azabı gördükleri gün sanki dünyada sadece gündüzün bir saati kadar kaldıklarını sanırlar. Bu, bir tebliğdir. Yoldan çıkmış topluluklardan başkası helâk edilir mi hiç!

٢٨٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ} قَالَ: نُوحٌ، وَإِبْرَاهِيمُ، وَمُوسَى، وَعِيسَى صَلَوَاتُ اللهِ عَلَيْهِمْ.

2862- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O peygamberler, Nûh *aleyhisselâm*, İbrahim *aleyhisselâm*, Musa *aleyhisselâm* ve İsa *aleyhisselâm*'dır."[34]

---

34 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 37. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 45; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 171; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 172; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 28.

سُورَةُ مُحَمَّدٍ

47. MUHAMMED SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[35]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[36]

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini Allah boşa çıkarır. 2. İman edip sâlih amel işleyenler ve Muhammed'e indirilene -ki o, Rablerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenlerin ise günahlarını bağışlar ve hallerini ıslah eder.

٢٨٦٣ - نا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ السَّلَامِ، قَالَ: أرنا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، قَالَ: أرنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ} قَالَ: حَالَهُمْ.

2863- Muhammed b. Abdüsselâm > Seleme b. Şebîb > Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ/***ve eslaha***

---

35 Bu sûre Mâverdî ve İbn Atiyye'nin de içinde bulunduğu âlimlerin çoğuna göre Medenîdir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 223.

36 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir. Ayrıca bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 72; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 46.

bâlehüm" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani onların durumlarını düzeltip iyileştirmiştir."[37]

ذَلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾ فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾

3. Bu böyledir. Çünkü kâfir olanlar bâtıla uymuşlardır. İman edenler ise, Rablerinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah insanlara misallerini böyle açıklar. 4. İnkâr edenlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onlardan çokça öldürüp kahrettiğinizde artık bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin. Durum şu ki, Allah dileseydi onlardan intikam alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek ister. Allah yolunda öldürülenlere gelince; Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz.

٢٨٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً} أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فِي أَسِيرٍ أُسِرَ، فَذَكَرَ أَنَّهُمُ الْتَمَسُوهُ بِفِدَاءِ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: اقْتُلُوهُ لَقَتْلُ رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: وَأُتِيَ أَبُو بَكْرٍ بِرَأْسٍ فَقَالَ: قَدْ بَغَيْتُمْ.

2864- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdülkerîm el-Cezerî, ***"İnkâr edenlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onlardan çokça öldürüp kahrettiğinizde artık bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin. Durum şu ki, Allah dileseydi onlardan intikam alırdı. Fakat***

---

37 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 39; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 224; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 73; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 172. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 46; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 30.

sizi birbirinizle denemek ister. Allah yolunda öldürülenlere gelince; Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ebû Bekir *radıyallahu anh*'a alınan bir esir hakkında mektup yazıp şu kadar fidye talep ettiklerini hatırlattılar. Ancak Ebû Bekir *radıyallahu anh*, 'Onu öldürün. Zira müşriklerden birinin öldürülmesi, şundan bundan bana daha sevimli gelir' dedi. Ebû Bekir *radıyallahu anh*, kendisine onun başı getirilince ise 'Haddinizi aştınız, zulmettiniz' dedi."[38]

٢٨٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ: قَالَ أَخْبَرَنِي رَجُلٌ، مِنْ أَهْلِ الشَّامِ مِمَّنْ كَانَ يَحْرُسُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ هُوَ مِنْ بَنِي أَسَدٍ، قَالَ: مَا رَأَيْتُ عُمَرَ قَتَلَ أَسِيرًا إِلَّا وَاحِدًا مِنَ التُّرْكِ، كَانَ جِيءَ بِأُسَارَى مِنَ التُّرْكِ فَأَمَرَ بِهِمْ أَنْ يَسْتَرْقُوا، فَقَالَ رَجُلٌ مِمَّنْ جَاءَ بِهِمْ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَوْ كُنْتَ رَأَيْتَ هَذَا - لِأَحَدِهِمْ - وَهُوَ يَقْتُلُ الْمُسْلِمِينَ لَكَثُرَ بُكَاؤُكَ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: فَدُونَكَ فَاقْتُلْهُ فَقَامَ إِلَيْهِ فَقَتَلَهُ.

2865- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Şam halkından Esedoğulları'ndan ve Ömer b. Abdülazîz'in korumalarından bir adam şöyle dedi: "Bir Türk dışında Ömer b. Abdülazîz'in hiçbir esiri öldürttüğünü görmedim. Bu Türk, diğer Türk esirlerle birlikte getirilince Ömer b. Abdülazîz, onların köle yapılmalarını emretmişti. Bunun üzerine esirleri getirenlerden olan bir adam, 'Ey mü'minlerin emiri! -Onu göstererek- bunu Müslümanları öldürürken görseydin onlar için çok ağlardın' dedi. Bunun üzerine Ömer b. Abdülazîz, 'Buyur, onu öldür' deyince adam, yerinden kalkıp onu öldürdü."[39]

٢٨٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ: وَكَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: لَا يُقْتَلُ الْأُسَارَى، إِلَّا فِي الْحَرْبِ يُهِيبُ بِهِمُ الْعَدُوَّ.

2866- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hasan (el-Basrî) şöyle derdi: "Esirler, düşmanın korkutulup ürkütülmesi için sadece savaşta öldürülür."[40]

---

38 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 205; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 41; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 227.
39 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 205-206; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 41-42; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 173.
40 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 206; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 41; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 227; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 74.

٢٨٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنِ أَبِي الْمُهَلَّبِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَادَى رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِهِ، بِرَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَسِيرٍ.

2867- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > Ebû Kılâbe > Ebu'l-Mühelleb[41] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İmrân b. Husayn şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbından iki kişiyi müşriklerden esir olan bir adam karşılığında kurtardı."[42]

٢٨٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَانَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: يُفَادِيهِمْ أَيْضًا الرَّجُلَ بِالرَّجُلَيْنِ.

2868- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ömer b. Abdülazîz iki kişiye karşılık bir kişiyi kurtarıyordu."[43]

٢٨٦٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَانَ الْحَسَنُ يَكْرَهُ أَنْ يُفَادَوْا بِالْمَالِ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا يُرَخِّصُ فِي ذَلِكَ.

2869- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hasan, esirlerin mal/para karşılığında kurtarılmalarını hoş karşılamazdı. Buna izin veren hiçbir kişi duymadım."[44]

---

41 O, Ebu'l-Mühelleb el-Cermî el-Basrî'dir. Ebû Kılâbe'nin amcasıdır. İsmi, Amr veya Abdurrahmân b. Muâviye'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 478.

42 Hâfız, *Tahrîcu'l-Keşşâf*'ta şöyle demiştir: "Bu hadisi Müslim ve Tirmizî İmrân'dan rivayet etmişlerdir. Onların rivayet ettiği bu hadise göre, Allah Resûlü'nün ashâbı Benî Ukayl'dan bir adamı esir aldılar. Onlar ise Allah Resûlü'nün ashâbından iki kişiyi esir aldılar. Allah Resûlü, iki kişiye karşı o adamı verdi." Abdürrezzâk bu hadisi daha uzun bir şekilde rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 206-207. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin İmrân b. Husayn'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 46.

43 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

44 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 41; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 221; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 227. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Eş'as, Hasan ve Atâ'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 46.

٢٨٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً} قَالَ: نَسَخَتْهَا قَوْلُهُ تَعَالَى: {فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ، فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ}.

2870- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyeti ***'Eğer onları savaşta yakalarsan, onlar(a vereceğin ceza) ile arkalarındakileri de dağıt ki ibret alsınlar'***[45] âyeti neshetmiştir."[46]

٢٨٧١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ الثَّقَفِيَّ، يُحَدِّثُ مَعْمَرًا قَالَ: كُنْتُ مَعَ مُجَاهِدٍ فِي غَزَاةٍ، فَأَبَقَ أَسِيرٌ مِنْ رَجُلٍ فَتَبِعَهُ فَقَتَلَهُ، فَعَابَ ذَلِكَ عَلَيْهِ مُجَاهِدٌ.

2871- Abdürrezzâk şöyle demiştir: "Ebû Osmân'ı[47] Ma'mer'e şöyle derken dinledim: "Ben, Mücâhid'le birlikte savaşanların arasındaydım. Bir adam esir edilince onu takip edip öldürdüm. Ancak bundan dolayı Mücâhid beni kınayıp ayıpladı."[48]

٢٨٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا} قَالَ: حَتَّى لَا يَكُونَ شِرْكٌ، وَالْحَرْبُ مَنْ كَانَ يُقَاتِلُهُ سُمِّيَ هُوَ حَرْبًا.

2872- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Savaş sona erince de..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şirk ortadan kalkınca da... Allah, savaşan kimseleri savaş olarak isimlendirmiştir."[49]

---

45 Enfâl 8/57.

46 Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 211; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 221; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 227; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 173; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 46.

47 O, Osmân b. el-Mugîre es-Sekafî -onların azadlı kölesidir- Ebu'l-Mugîre el-Kûfî el-A'şâ'dır. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 147.

48 Abdürrezzâk bu hadisi *Musannef*'te rivayet etmiştir. Oradaki rivayetin isnadında Ebû Osmân yerine Osmân es-Sekafî vardır. Bk. *Musannef*, XI, 317. A'zamî şöyle demiştir: "O, Osmân b. el-Mugîre'dir. Onun Osmân el-A'şâ olduğu da rivayet edilmektedir. Osmân b. Muhammed b. el-Mugîre olması da muhtemeldir. Ancak onların her ikisi de *Tehzîb*'de geçen ravilerdir."

49 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 42-43; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 173; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 579; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 228; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-*

٢٨٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، {وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ} قَالَ: الَّذِينَ قُتِلُوا يَوْمَ أُحُدٍ.

2873- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah yolunda öldürülenlere gelince; Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, Uhud günü öldürülenlerdir."[50]

سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

5. Onları doğruya iletecek ve hallerini ıslah edecektir.
6. Ve onları kendilerine tanıttığı cennete sokacaktır.

٢٨٧٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ} قَالَ: عَرَّفَهُمْ مَنَازِلَهُمْ.

2874- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Ve onları kendilerine tanıttığı cennete sokacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Makam ve yerlerini tanıttığı (cennete sokacaktır)."[51]

٢٨٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٍ، عَنِ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا أَنْجَى اللهُ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ النَّارِ جَثَوْا عَلَى قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَاقْتَصَّ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ مِنْ مَظَالِمَ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي دَارِ الدُّنْيَا، ثُمَّ يُؤْذَنُ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ، فَإِذَا دَخَلُوهَا فَمَا كَانَ أَدَلَّ بِمَنْزِلِهِ فِي الدُّنْيَا مِنْهُ بِمَنْزِلِهِ فِي الْجَنَّةِ حِينَ يَدْخُلُهَا.

2875- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Ebû Saîd el-Hudrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*

Mensûr, VI, 47.

50 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 44; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 175; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 235; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 76. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 48.

51 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 44; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 175; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 231; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 579; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 48.

şöyle buyurmuştur: ***"Allah, inananları cehennemden kurtarınca, onlar cennetle cehennem arasında bir köprünün üzerinde diz çöküp otururlar veya durdurulurlar. Dünya yurdundayken aralarında meydana gelen haksızlardan dolayı birbirlerinden haklarını alırlar. Sonra cennete girmelerine izin verilir. Cennete girdikleri zaman onların her biri cennetteki yerini dünyadaki yerinden daha iyi tanır."***[52]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ
﴿٧﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾

7. Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınıza sebat verir. 8. Kâfir olanlara gelince; yüzleri üzere düşüp helâk olmak hakkıdır onların. Allah, amellerini de boşa çıkarmıştır.

٢٨٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ} قَالَ: هِيَ عَامَّةٌ لِلْكُفَّارِ.

2876- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kâfir olanlara gelince; yüzleri üzere düşüp helâk olmak hakkıdır onların. Allah, amellerini de boşa çıkarmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, tüm kâfirler için geçerlidir."[53]

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا
﴿١٠﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ ﴿١١﴾

---

52 İbn Kesîr'de belirtildiği üzere bu hadisi Buhârî rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 174; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 174; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 44; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 58; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 409; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 231; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 75.

53 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 46; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 201; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 232; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 174. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 48.

9. Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ın indirdiğini hoş görmediler. Allah da bundan dolayı amellerini boşa çıkarmıştır. 10. Acaba onlar yeryüzünde gezip kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Allah onları toptan helâk etmiştir. Kâfirlere de onların benzerleri vardır. 11. Bu böyledir. Çünkü Allah iman edenlerin yardımcısıdır. Kâfirlerin ise hiçbir yardımcısı yoktur.

٢٨٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِأَنَّ اللهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا} قَالَ: لَيْسَ لَهُمْ مَوْلًى غَيْرُهُ.

2877- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Bu böyledir. Çünkü Allah iman edenlerin yardımcısıdır. Kâfirlerin ise hiçbir yardımcısı yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların O'ndan başka hiçbir dostu, yardımcısı yoktur."[54]

إِنَّ اللهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

12. Şüphesiz ki Allah iman edip sâlih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kâfirlere gelince; onlar faydalanırlar ve hayvanların yediği gibi yerler. Ateş ise onların kalacakları yerleridir. 13. Seni çıkartan şehrinden daha güçlü nice şehirler vardı. Biz yine de onları helâk ettik. Onlara yardım eden olmadı.

---

54 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 48; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 176; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 175. Taberî de hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 47.

٢٨٧٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ} قَالَ: مَكَّةُ.

2878- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Seni çıkartan şehrinden daha güçlü nice şehirler vardı. Biz yine de onları helâk ettik. Onlara yardım eden olmadı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Senin şehrin ifadesiyle kastedilen, Mekke'dir."[55]

أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾

14. Rabbinden apaçık bir delil üzere olan, kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevalarına uyan kimseler gibi midir? 15. Takva sahiplerine vaat edilen cennetin durumu şudur: Orada kokusu, tadı değişmeyen sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzetli gelen şaraptan ırmaklar, süzülmüş baldan ırmaklar vardır. Onlar için orada meyvelerin her türlüsünden vardır. Rablerinden de bir mağfiret vardır. Bunlar, ateşte ebediyyen kalacak ve bağırsaklarını paramparça eden kaynar sudan içirilecek kimseler gibi midir?

٢٨٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ} قَالَ: غَيْرِ مُنْتِنٍ.

2879- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ/min mâin gayri âsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bozulmamış, kokuşmamış sudan demektir."[56]

---

55 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 48; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 59; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 17; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 235; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 78. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 49.

56 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 49; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 581; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 177; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 236; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*,

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنِفًا أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾

16. Aralarından gelip seni dinleyenler de vardır. Yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara "Az önce ne söyledi?" derler. İşte bunlar Allah'ın kalplerine mühür vurduğu ve hevalarına uyup gitmiş kimselerdir.

٢٨٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ} قَالَ: هُمُ الْمُنَافِقُونَ، قَالَ: فَكَانَ يَقُولُ: النَّاسُ ثَلَاثَةٌ: سَامِعٌ فَعَامِلٌ، وَسَامِعٌ فَعَاقِلٌ، وَسَامِعٌ فَتَارِكٌ.

2880- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Aralarından gelip seni dinleyenler de vardır. Yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara 'Az önce ne söyledi?' derler. İşte bunlar Allah'ın kalplerine mühür vurduğu ve hevalarına uyup gitmiş kimselerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar münafıklardır. Şöyle denilir: İnsanlar üç türdür: Dinleyip amel eden, dinleyip düşünen ve dinleyip terk eden."[57]

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾

17. Allah, hidayeti bulanların ise hidayetlerini artırmış ve kendilerine takvalarını vermiştir. 18. Artık onlar kıyametin kendilerine ansızın gelmesinden başkasını mı gözlüyorlar? İşte onun şartları gelmiş bulunuyor. Onlara geldiğinde öğüt almalarının kendilerine ne faydası olur ki?

IV, 176; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 49.

57 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 51; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 239; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 177. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 49-50.

٢٨٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ} قَالَ: قَدْ أَتَى فَأَنَّى لَهُمْ أَنْ يَتَذَكَّرُوا أَوْ يَتُوبُوا قَالَ: إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ.

2881- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık onlar kıyametin kendilerine ansızın gelmesinden başkasını mı gözlüyorlar? İşte onun şartları gelmiş bulunuyor. Onlara geldiğinde öğüt almalarının kendilerine ne faydası olur ki?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kıyamet başlarına geldiği zaman onlar nasıl/ne zaman öğüt alıp tevbe edecekler ki?"[58]

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ﴿١٩﴾

19. Onun için bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Hem kendinin hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile. Allah dönüp dolaştığınız yeri bilir.

٢٨٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ} عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ فِي الْيَوْمِ وَأَتُوبُ سَبْعِينَ مَرَّةً، أَوْ أَكْثَرَ.

2882- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Onun için bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Hem kendinin hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile. Allah dönüp dolaştığınız yeri bilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: ***"Ben günde yetmiş defa veya daha fazla tevbe edip bağışlanma diliyorum."***[59]

---

58 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 53; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 241; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 179; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 177; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 62.

59 Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 383. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş

٢٨٨٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ الْمُغِيرَةِ، قَالَ: سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ، يَقُولُ كُنْتُ رَجُلًا ذَرِبَ اللِّسَانِ عَلَى أَهْلِي، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي لَأَخْشَى أَنْ يُدْخِلَنِي لِسَانِي النَّارَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَأَيْنَ أَنْتَ مِنَ الِاسْتِغْفَارِ، إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ. قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: فَذَكَرْتُهُ لِأَبِي بُرْدَةَ فَقَالَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ.

2883- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Ubeyd b. Mugîre[60] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Huzeyfe şöyle demiştir: Aileme karşı keskin dilli birisiydim. Bir defasında "Ey Allah'ın Resûlü! Dilimin beni cehenneme sokmasından korkuyorum" dediğimde Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"O zaman neden bağışlanma dilemiyorsun? Ben her gün yüz defa bağışlanma diliyorum"*** buyurdu.

Ebû İshâk şöyle demiştir: "Bunu Ebû Bürde'ye[61] anlattığımda o, "Ben de O'na tevbe ediyorum" dedi."[62]

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ
وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ
إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأَوْلَى لَهُمْ ﴿٢٠﴾

20. İman edenler "Bir sûre indirilmeli değil miydi?" derler. Muhkem bir sûre indirilip de içinde savaş emri verilince kalplerinde hastalık bulunanların, üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün. Onlara yakışan da budur!

---

ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 63; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 400.

60 O, Ubeyd b. Mugîre el-Becelî el-Kûfî'dir. Sadece Ebû İshâk es-Sebîî' ondan hadis rivayet etmiştir. Meçhul bir ravidir. Bk. *Takrîb*, II, 476.

61 O, Ebû Bürde b. Ebî Musa el-Eş'arî'dir. İsminin Âmir veya Hâris olduğu söylenmektedir. 104 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 493.

62 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 392. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe ve Hâkim'in Huzeyfe'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 63; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 400.

٢٨٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ} قَالَ: كُلُّ سُورَةٍ فِيهَا الْقِتَالُ فَهِيَ مُحْكَمَةٌ.

2884- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İman edenler 'Bir sûre indirilmeli değil miydi?' derler. Muhkem bir sûre indirilip de içinde savaş emri verilince kalplerinde hastalık bulunanların, üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün. Onlara yakışan da budur!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İçinde savaş olan her sûre muhkemdir."[63]

طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٢١﴾

21. (Onların vazifesi) itaat ve güzel sözdür. İş ciddiye bindiği zaman Allah'a sadakat gösterselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

٢٨٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَوْلَى لَهُمْ} قَالَ: هَذَا وَعِيدٌ، يَقُولُ: فَأَوْلَى لَهُمْ قال: ثُمَّ انْقَطَعَ الْكَلَامُ، فَقَالَ: طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ يَقُولُ: طَاعَةُ اللّٰهِ، وَقَوْلٌ مَعْرُوفٍ عِنْدَ حَقَائِقِ الْأُمُورِ خَيْرٌ لَهُمْ.

2885- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlara yakışan da budur!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Allah'ın onlara bir uyarısı, bir tehdididir. ***'Onlara yakışan da budur!'*** diyor, sonra söz kesiliyor. Ardından ***'(Onların vazifesi) itaat ve güzel sözdür'*** diyor. Yani gerçek meselelerde Allah'a itaat ve güzel söz söylemek, onlar için daha hayırlıdır."[64]

---

63 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 54; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 181; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 257; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 81. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 63; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 37.

64 Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 257; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 38; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 55; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 181; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 244. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 64.

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

22. Geri dönerseniz, yeryüzünde bozgunculuk yapmaya ve akrabalık bağlarını kesmeye dönmüş olmaz mısınız?

٢٨٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: تَلَا قَتَادَةُ: {فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ} قَالَ: قَدْ فَعَلُوا.

2886- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Geri dönerseniz, yeryüzünde bozgunculuk yapmaya ve akrabalık bağlarını kesmeye dönmüş olmaz mısınız?"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bunları yaptılar."[65]

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَى أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَى لَهُمْ ﴿٢٥﴾

23. İşte böyleleri Allah'ın kendilerini lanetlediği, sağırlaştırdığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir. 24. Onlar Kur'ân'ı düşünmezler mi? Yoksa kalpleri kilitli mi? 25. Muhakkak hidayet kendilerine besbelli olduktan sonra gerisin geri (küfre) dönenlere şeytan, kötü amellerini süslü göstermiş ve onları uzun emellerle oyalamıştır.

٢٨٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَى لَهُمْ} قَالَ: هُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ يَقُولُ: بَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى أَيْ إِنَّهُمْ يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فَالشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ، يَقُولُ: زَيَّنَ لَهُمْ.

2887- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak hidayet kendilerine besbelli olduktan sonra ge-***

---

65 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 56; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 248; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 82. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 64; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 38.

risin geri (küfre) dönenlere şeytan, kötü amellerini süslü göstermiş ve onları uzun emellerle oyalamıştır" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, kitap ehlidirler. Onlara hidayet rehberi açıklanmıştır. Yani onu kitaplarında yazılı halde görüyorlar. ***'Şeytan, kötü amellerini süslü göstermiş...'*** Yani onlara (kötü amellerini) süslü göstermiştir."[66]

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

26. Bunun sebebi onların, Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara "Bazı hususlarda size itaat edeceğiz" demeleridir. Oysa Allah, onların gizlediklerini biliyor.

٢٨٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ} قَالَ: هُمُ الْمُنَافِقُونَ.

2888- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bunun sebebi onların, Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara 'Bazı hususlarda size itaat edeceğiz' demeleridir. Oysa Allah, onların gizlediklerini biliyor"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu kişiler, münafıklardır."[67]

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

---

66 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 126; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 58; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 249; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 180. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 66.

67 Bu hadis İbn Abbâs, Dahhâk ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 58; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 66.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

27. Peki ya melekler onların yüzlerine ve arkalarına vura vura ruhlarını alırken halleri ne olacak? 28. Bu böyledir; çünkü onlar Allah'ı öfkelendiren şeylere uydular, O'nun rızasını hoş görmediler. O da bu sebepten amellerini boşa çıkardı. 29. Yoksa kalplerinde hastalık bulunanlar Allah'ın kinlerini asla meydana çıkarmayacağını mı sandılar? 30. Biz dileseydik onları sana gösterirdik de sen onları yüzlerinden tanırdın. And olsun ki sen onları konuşma tarzlarından tanırsın. Allah işlediklerinizi bilir. 31. And olsun ki biz sizleri, içinizden mücahitleri ve sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar imtihan edeceğiz. 32. Şüphe yok ki inkâr edenler, Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve hidayet kendilerine apaçık göründükten sonra Resûl'e karşı gelenler Allah'a hiçbir zarar veremezler. O, bunların amellerini boşa çıkaracaktır. 33. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Resûl'e itaat edin, amellerinizi de boşa çıkarmayın. 34. İnkâr edip Allah yolundan alıkoyanları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamaz. 35. Bu sebeple gevşeklik göstermeyin. Ve sizler üstün iken barışa çağırmayın. Allah sizinledir. Amellerinizi de asla eksiltmez.

٢٨٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ} قَالَ: لَا تَكُونُوا أَوَّلَ الطَّائِفَتَيْنِ ضَرَعَتْ إِلَى صَاحِبَتِهَا {وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ}: وَأَنْتُمْ أَوْلَى بِاللَّهِ مِنْهُمْ.

2889- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu sebeple gevşeklik göstermeyin. Ve sizler üstün iken barışa çağırmayın. Allah sizinledir. Amellerinizi de asla eksiltmez"*** âyeti

hakkında şöyle demiştir: “Siz, rakibine yalvaran iki grubun ilki olmayın. ***‘Ve sizler üstün iken…’*** Yani Allah’a onlardan daha yakın olduğunuz halde...”[68]

٢٨٩٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ}، قَالَ: لَنْ يَظْلِمَكُمْ أَعْمَالَكُمْ.

2890- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Amellerinizi de asla eksiltmez”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Amelleriniz konusunda asla size haksızlık etmez.”[69]

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِنْ يَسْأَلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾

36. Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Eğer iman eder ve sakınırsanız ecirlerinizi verir ve sizden mallarınızı istemez. 37. Eğer onları (tamamını) isteseydi ve sizi zorlasaydı, cimrilik ederdiniz ve bu da sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı.

٢٨٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: تَلَا قَتَادَةُ {إِنْ يَسْأَلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ} قَالَ: قَدْ عَلِمَ اللَّهُ فِي مَسْأَلَةِ، خُرُوجِ الْأَضْغَانِ.

2891- Abdürrezzâk, Ma‘mer’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***“Eğer onları (tamamını) isteseydi ve sizi zorlasaydı, cimrilik ederdiniz ve bu da sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı”*** âyetini okuyup şöyle dedi: “Allah malları istemenin içerdeki kinleri ortaya çıkaracağını biliyordu.”[70]

---

68 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXVI, 63; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 256; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 181. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 67; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, V, 41.

69 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXVI, 14. Bu hadis İbn Abbâs, Katâde, Mukâtil ve Dahhâk’tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VI, 185; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 256; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 181; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 67.

70 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu’l-Münzir’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-*

هَاأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ
وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ
تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

38. İşte sizler Allah yolunda harcamaya çağrılmaktasınız. Sizden kiminiz cimrilik etmektedir. Kim cimrilik ederse ancak kendi aleyhine cimrilik eder. Allah ganî olandır, muhtaç olanlar sizlersiniz. Şayet yüz çevirirseniz yerinize sizden başka bir kavmi getirir. Sonra onlar da sizin gibi olmazlar.

٢٨٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ} قَالَ: إِنْ تَتَوَلَّوْا عَنْ طَاعَةِ اللّٰهِ.

2892- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şayet yüz çevirirseniz yerinize sizden başka bir kavmi getirir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a itaatten yüz çevirip uzaklaşırsanız..."[71]

Dürrü'l-Mensûr, VI, 67; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 86; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 182; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 42.

71 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 66.

سُورَةُ الْفَتْحِ

48. FETİH SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[72]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[73]

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Gerçekten biz sana apaçık bir fetih verdik.

٢٨٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا} قَالَ: قَضَيْنَا لَكَ قَضَاءً مُبِينًا.

2893- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten biz sana apaçık bir fetih verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sana açık bir şekilde (fethi) takdir ettik."[74]

---

72 Bu sûrenin Medenî olduğu hususunda icma vardır. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 259; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 259; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 67.

73 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

74 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 68; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 263; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 59; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 235; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 412. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 69.

٢٨٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا} قَالَ: نَزَلَتْ بَعْدَ الْحُدَيْبِيَةِ، فَغُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ، وَبَايَعُوهُ مُبَايَعَةَ الرِّضْوَانِ، وَأُطْعِمُوا كُلَّ خَيْبَرَ، وَظَهَرَتِ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ، وَفَرِحَ الْمُؤْمِنُونَ بِتَصْدِيقِ كِتَابِ اللَّهِ، وَظَهَرَ أَهْلُ الْكِتَابِ عَلَى الْمَجُوسِ.

2894- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Mugîre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî, ***"Gerçekten biz sana apaçık bir fetih verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, Hudeybiye'den sonra nâzil oldu. Bununla Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in geçmiş ve gelecek günahları bağışlandı, Rıdvân biatını yaptılar, Hayber'in hurmaları kendilerine verildi, Rumlar Perslere galip geldi. Mü'minler, Allah'ın Kitabı'nın doğruluğunun tasdik edilmesine ve ehl-i kitabın Mecûsîlere galip gelmesine sevindiler."[75]

لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢﴾ وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٣﴾ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٤﴾ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٥﴾

2. Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir. 3. Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder. 4. İmanlarına iman katmaları için mü'minlerin kalbine sükûneti indiren O'dur. Göklerle yerin orduları Allah'ındır. Allah en iyi bilendir, Hakîm'dir. 5. (Bütün bu lütuflar) mü'min erkeklerle mü'min kadınları, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyması, onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.

75 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 71; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 188; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 44.

٢٨٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ} مَرْجِعَهُ مِنَ الْحُدَيْبِيَةِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ نَزَلَتْ عَلَيَّ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عَلَى الأَرْضِ، ثُمَّ قَرَأَهَا عَلَيْهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: هَنِيئًا مَرِيئًا قَدْ بَيَّنَ اللَّهُ لَكَ مَاذَا يَفْعَلُ بِكَ فَمَا يَفْعَلُ بِنَا؟ فَنَزَلَتْ عَلَيْهِ {لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ} حَتَّى {فَوْزًا عَظِيمًا}.

2895- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: "Hudeybiye dönüşünde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ***"Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir"*** âyeti nâzil olunca Allah Resûlü ***"Öyle bir âyet nâzil oldu ki benim için dünyadakilerden daha sevimlidir"*** buyurdu ve nâzil olan âyeti ashâba okudu. Bunun üzerine ashâbı, "Ey Allah'ın Resûlü! Hayırlı olsun. Allah sana ne yapacağını bildirdi. Peki, bize ne yapacak?" diye sordu. Ardından ***"(Bütün bu lütuflar) mü'min erkeklerle mü'min kadınları, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyması, onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur"*** âyeti nâzil oldu."[76]

وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٧﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٨﴾لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً ﴿٩﴾

6. (Bir de bunlar) Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere

---

76 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 583; Müslim, Kitâbu'l-Cihâd, III, 1413; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 386; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 69. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym'ın Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 71.

ve ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Müslümanlar için bekledikleri kötülük çemberi başlarına gelsin! Allah onlara gazap etmiş, onları lanetlemiş ve cehennemi kendilerine hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir! 7. Göklerle yerin orduları Allah'ındır. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir. 8. Muhakkak Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olmak üzere gönderdik; 9. Allah'a ve Resûlü'ne iman edesiniz, Resûlü'ne destek veresiniz, O'nu büyük tanıyasınız, sabah akşam O'nu tesbih edesiniz diye.

٢٨٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ} قَالَ: أَيْ تُعَظِّمُوهُ.

2896- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'a ve Resûlü'ne iman edesiniz, Resûlü'ne destek veresiniz, O'nu büyük tanıyasınız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O'nu yüceltip O'na hürmet edesiniz."[77]

٢٨٩٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ: وقَالَ قَتَادَةُ: فِي بَعْضِ الْحُرُوفِ: وَتُسَبِّحُوا اللّٰهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا.

2897- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bazı kırâatlerde 'وَتُسَبِّحُوا اللّٰهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا/***ve tüsebbihullahe bükraten ve aşiyyen***' şeklindedir."[78]

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾ سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا

---

77 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 75; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 190; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 266; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 582; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 185. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 71; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 47.

78 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 75. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Hârûn'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 72.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ
أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾ بَلْ
ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَلِكَ فِي
قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُولُ
الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا
كَلَامَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا
بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾ قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ
إِلَى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ
أَجْرًا حَسَنًا وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

10. Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Artık kim bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile ahit ettiği şeye vefa gösterirse ona pek yakında çok büyük bir ecir verecektir. 11. Bedevîlerden geri bırakılanlar sana "Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti. Onun için bize mağfiret dile!" diyecekler. Onlar kalplerinde olmayan şeyi dilleri ile söylerler. De ki: "Eğer Allah size bir zarar gelmesini dilerse yahut sizin bir fayda görmenizi isterse O'na karşı sizin için kim ne yapabilir?" Hayır! Allah yapmakta olduklarınızdan bütünü ile haberdardır. 12. Aslında siz Resûl'ün ve mü'minlerin ebediyyen ailelerine dönmeyeceklerini sandınız. Üstelik bu, kalplerinizde süslendi ve kötü zanda da bulundunuz. Siz esasen helâk olmuş bir topluluksunuz. 13. Kim Allah'a ve Resûlü'ne iman etmez ise şüphe yok ki Biz o kâfirler için çok alevli bir ateş hazırlamışızdır. 14. Göklerle yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğine mağfiret eder, dilediğine de

azap eder. Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir. 15. Geri bırakılanlar, siz ganimetleri almak için gittiğinizde "Bırakın da biz de peşinizden gelelim" diyecekler. Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: "Sizler asla peşimizden gelemeyeceksiniz. Allah hakkınızda daha önceden böyle buyurmuştur." Onlar size "Hayır, bizi kıskanıyorsunuz" diyeceklerdir. Bilakis onlar, pek az anlayan kimselerdir. 16. Geri bırakılan bedevî Araplara de ki: "Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı (savaşmak için) çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız. Yahut onlar İslâm'a girecekler. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şayet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz sizi can yakan bir azap ile cezalandırır."

٢٨٩٨ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عُثْمَانَ الْجَزَرِيِّ، عَنْ مِقْسَمٍ، قَالَ: لَمَّا وَعَدَهُمُ اللَّهُ أَنْ يَفْتَحَ عَلَيْهِمْ خَيْبَرَ، وَكَانَ اللَّهُ قَدْ وَعَدَهَا مَنْ شَهِدَ الْحُدَيْبِيَةَ لَمْ يُعْطِ أَحَدًا غَيْرَهُمْ مِنْهَا شَيْئًا، فَلَمَّا عَلِمَ الْمُنَافِقُونَ أَنَّهَا الْغَنِيمَةُ، قَالُوا {ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ} يَقُولُ: مَا كَانَ وَعَدَهُمْ إِلَى قَوْلِهِ {أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ}.

2898- Abdürrezzâk > Ma'mer > Osmân el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Miksem şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Hayber'in Müslümanlar tarafından fethedileceğini vaat ettiğinde bu vaadi Hudeybiye'ye katılan mü'minlere vermişti. Bundan dolayı Allah Resûlü onların dışındakilere Hayber ganimetlerinden hiçbir şey vermedi. Münafıklar Hayber'in ganimet olacağını öğrendiklerinde şöyle dediler: ***"'Bırakın da biz de peşinizden gelelim.' Allah'ın sözünü değiştirmek isterler."*** Yani Allah'ın Hudeybiye ashâbına vaat ettiği sözü (değiştirmek isterler). ***"Geri bırakılan bedevî Araplara de ki: Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı (savaşmak için) çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız. Yahut onlar İslâm'a girecekler. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir ecir verir. Şayet bundan önce döndüğünüz gibi geri dönerseniz sizi can yakan bir azap ile cezalandırır."***[79]

---

79 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 80. Bu hadis Katâde ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 193; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 270; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 189; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 72.

٢٨٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: أَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: لَمْ تَأْتِ هَذِهِ الْآيَةُ بَعْدُ.

2899- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre (***"Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı (savaşmak için) çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız"*** âyeti hakkında) şöyle demiştir: "Bu âyet daha gelmemiştir. (Burada sözü edilen savaş şimdiye kadar yaşanmamıştır.)"[80]

٢٩٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ الْحَسَنُ: هُمْ فَارِسُ، وَالرُّومُ.

2900- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), (***"Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı (savaşmak için) çağırılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız"*** âyeti hakkında) şöyle demiştir: "Onlar, Persler ve Rumlardır."[81]

٢٩٠١ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: هُمْ بَنُو حَنِيفَةَ.

2901- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Onlar, Hanîfeoğulları'dır."[82]

٢٩٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ} وقَالَ: هَذَا كُلُّهُ فِي الْجِهَادِ.

2902- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Onlar, Huneyn günündeki Hevâzin, Gatafân ve Sakîf kabileleridir."[83]

---

80 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 83; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 194; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 94; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 190; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 73.

81 Taberî bu hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 82; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 193; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 73. Bu hadis İbn Ebî Leylâ, Atâ ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 190.

82 Ebû Hayyân bu hadisi Zührî ve Kelbî'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 94. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, İkrime ve Mükâtil ve Cübeybir'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 194; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 282; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 190; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 73; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 50.

83 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 83; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 194. İkrime şöyle demiştir: "Onlar Hevâzin'dir." Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Onlar Hevâzin ve

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

17. Gözleri görmeyene günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur. Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse, onu altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim de yüz çevirirse onu can yakan azaba uğratır.

٢٩٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ} وقَالَ: هَذَا كُلُّهُ فِي الْجِهَادِ.

2903- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gözleri görmeyene günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu hükümlerin tamamı cihatla ilgilidir."[84]

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾

18. And olsun ki ağacın altında sana biat ederlerken Allah mü'minlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilip de üzerlerine sekîneti indirmiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir.

٢٩٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ} قَالَ: بَايَعُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَلَى أَنْ لَا يَفِرُّوا وَهُمْ يَوْمَئِذٍ أَلْفٌ وَأَرْبَعُ مِائَةٍ وَبَايَعُوهُ عَلَى أَنْ لَا يَفِرُّوا.

Sakîf'tir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 282; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 94; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 190; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 50.

84 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 84; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 194; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 50.

2904- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki ağacın altında sana biat ederlerken Allah mü'minlerden razı olmuştur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kaçmamak üzerine biat ettiler. O gün onlar, bin dört yüz kişi olup kaçmamak üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e biat ettiler."[85]

٢٩٠٥ - قَالَ مَعْمَرٌ فِي قَوْلِهِ: {وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا} أَنَّ مِقْسَمًا، أَوْ قَتَادَةَ أَوْ كِلَاهُمَا قَالَا: هُوَ خَيْبَرُ.

2905- Ma'mer, Miksem veya İbn Abbâs veya her ikisinin ***"Ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "O (fetih), Hayber'dir."[86]

وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾

19. Ve alacakları birçok ganimetlerle de. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir. 20. Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimet vaat etmiştir. (Bu ganimetlerden) işte şunları hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir ki bu, mü'minlere bir işaret olsun ve sizi dosdoğru yola iletsin.

٢٩٠٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ} قَالَ: كَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْ عِيَالِهِمْ بِالْمَدِينَةِ، وَقَالَ: لِيَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ، يَقُولُ: ذٰلِكَ آيَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ كَفُّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْ عِيَالِهِمْ.

---

85 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 87; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 196; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 191; Müslim, Kitâbu'l-İmâre, no: 1856; Tirmizî, Kitâbu's-Siyer, no: 1591; Nesâî, Kitâbu'l-Bey'at, VIII, 140-141. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 73.

86 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 88; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 197; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 51; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 181.

2906- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanların ellerini sizden çekmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, insanların elini onların Medîne'deki çoluk-çocuklarından çekip uzaklaştırdı. ***'Bu, mü'minlere bir işaret olsun.'*** Yani insanların ellerinin onların çoluk-çocuğundan çekilip uzaklaştırılması, mü'minler için bir delildir."[87]

وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾

21. Henüz elde edemediğiniz başka ganimetler de vardır ki, onlar Allah'ın bilgi ve kudreti dahilindedir. Allah, her şeye kâdirdir.

٢٩٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهَا مَكَّةُ.

2907- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Henüz elde edemediğiniz başka ganimetler de vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize nakledildiğine göre, bundan kasıt Mekke'dir (Mekke'nin fethidir)."[88]

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ

---

87 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 90. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 75; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 51.

88 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 92; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 203; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 279; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 191; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 97.

لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

22. Eğer inkâr edenler sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost ve yardımcı da bulamazlardı. 23. (İşte bu) Allah'ın öteden beri gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın. 24. O, sizi kendilerine karşı muzaffer kıldıktan sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendir. Allah yaptığınızı çok iyi görendir. 25. Onlar, inkâr eden ve sizin Mescid-i Harâm'ı ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını menedenlerdir. Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmeyerek çiğnemeniz sebebiyle üzüntüye kapılmanız ihtimali olmasaydı (Allah savaşı önlemezdi). Dilediklerine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı elbette onlardan inkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık.

٢٩٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا} قَالَ: الْقَتْلُ وَالسَّبْيُ.

2908- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı elbette onlardan inkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onları öldürülme ve esir edilme azabına (çarptırırdık)."[89]

٢٩٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ قَالَ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ، لَمَّا حَالَ الْمُشْرِكُونَ بَيْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ الْبَيْتِ قَالَ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا

89 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 79; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 212; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 194; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 54.

نَقُولُ كَمَا قَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى {فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ} وَلَكِنْ نَقُولُ: اذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا مَعَكُمْ مُقَاتِلُونَ.

2909- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mikdâd b. Esved,[90] Hudeybiye günü müşrikler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Beytullah'a gitmesine engel olunca şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resûlü! İsrâiloğulları'nın Musa *aleyhisselâm*'a ***'Ey Musa! Onlar orada bulundukça biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin onlarla savaşın. Biz burada oturacağız'***[91] dedikleri gibi demeyeceğiz. Biz de sizinle birlikte savaşacağız."[92]

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾ لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

26. O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da Resûlü'ne ve mü'minlere sükûnet ve güvenini indirdi, onların takva sözünü tutmalarını sağladı. Zaten onlar buna layık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir. 27. And olsun Allah, Resûlü'ne gösterdiği rüyayı hak ile tasdik etmiştir. Elbette -ve Allah'ın izni ile- Mescid-i Harâm'a korkusuzca, güven içinde, başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi.

---

90 O, Mikdâd b. Amr b. Sa'lebe'dir. Esved b. Abdiyeğûs onu evlat edindiği için ona nisbet edilmiştir. Meşhur sahâbîdir. Bk. *Takrîb*, II, 282.

91 Mâide 5/24.

92 Buhârî bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Megâzî, VIII, 288; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* III, 262; Hâfız, *el-Feth*, VII, 288.

٢٩١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَقَدْ صَدَقَ اللهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ} قَالَ: أُرِيَ فِي الْمَنَامِ أَنَّهُمْ يَدْخُلُونَ الْمَسْجِدَ وَهُمْ آمِنُونَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَهُمْ وَمُقَصِّرِينَ.

2910- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun Allah, Resûlü'ne gösterdiği rüyayı hak ile tasdik etmiştir. Elbette -ve Allah'ın izni ile- Mescid-i Harâm'a korkusuzca, güven içinde, başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e rüyasında saçlarını tıraş etmiş ve kısaltmış olarak güven içinde Mescid-i Harâm'a girdikleri gösterildi."[93]

٢٩١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ. فَقَالَ رَجُلٌ: وَلِلْمُقَصِّرِينَ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ. حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا، ثُمَّ قَالَ: وَلِلْمُقَصِّرِينَ.

2911- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > Nâfi'[94] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* Hudeybiye günü tekrar tekrar ***"Allah saçlarını tıraş edenleri bağışlasın"*** buyurdu. Bir kişi üç veya dört defa "Saçlarını kısaltanlara da (bağışlanma dile)" dedikten sonra Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Allah saçlarını kısaltanları da bağışlasın"*** buyurdu.[95]

٢٩١٢ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ قَتَادَةُ: قَالَ بَعْدَ الثَّالِثَةِ: وَلِلْمُقَصِّرِينَ.

2912- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bir kişi üç defa bu sözleri söyledikten sonra Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Allah saçlarını kısaltanları da bağışlasın"*** buyurdu."[96]

---

93 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 107; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 81.

94 O, Nâfi' el-Fakîh Ebû Abdillah el-Medenî'dir. İbn Ömer'in azadlı kölesidir. Sika ve sağlamdır. Meşhur fakîhtir. Bk. *Takrîb*, II, 296.

95 Buhârî, Kitâbu'l-Hac, III, 561; Müslim, Kitâbu'l-Hac, II, 946; Ebû Davud, Kitâbu'l-Hac, II, 256; Tirmizî, Kitâbu'l-Hac, III, 256; İbn Mâce, Kitâbu'l-Menâsik, II, 1012.

96 Önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

28. O, Resûlü'nü hidayet ile ve hak din ile -onu bütün dinlere üstün kılmak için- göndermiştir. Şahit olarak Allah yeter. 29. Muhammed, Allah'ın Resûlü'dür. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Onların Tevrat'taki vasıfları budur. İncil'deki vasıflarına gelince; onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah, içlerinden iman edip sâlih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaat etmiştir.

٢٩١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ قَالَ: التَّخَشُّعُ.

2913- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani huşû, Allah korkusu (izidir)."[97]

---

97 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 56; Sevrî, *Tefsîr*, s. 278; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 111; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, II, 282; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 215. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 82.

٢٩١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدٍ الْأَعْرَجِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: التَّخَشُّعُ وَالتَّوَاضُعُ.

2914- Abdürrezzâk > Sevrî > Humeyd el-A'rec isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Huşû, Allah korkusu ve tevazu (izidir)."[98]

٢٩١٥ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ} قَالَ: عَلَامَتُهُمُ الصَّلَاةُ، فَذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ، وَذَكَرَ مَثَلًا آخَرَ فِي الْإِنْجِيلِ فَقَالَ: {كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ}.

2915- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların alâmeti; namaz kılmalarıdır. Tevrat'taki vasıfları da böyledir. İncil'de de başka bir örnek verilmiş ve 'filizini çıkarmış ekinler' şeklinde vasıflanmışlardır."[99]

٢٩١٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ، وَالزُّهْرِيُّ: أَخْرَجَ نَبَاتَهُ فَآزَرَهُ يَقُولَانِ: مُتَلَاحِقٌ، قَالَ: {يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ} يَقُولُ: لِيَغِيظَ اللهُ بِالنَّبِيِّ وَأَصْحَابِهِ الْكُفَّارَ.

2916- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Zührî şöyle demişlerdir: ***"'Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış…'*** Yani filizini çıkarıp güçlendirmiştir. ***'Ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir.'*** Allah, Peygamberi ve onun arkadaşlarıyla kâfirleri öfkelendirir."[100]

---

98 Sevrî, *Tefsîr*, s. 278; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 56; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 293; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 102; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 204; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 82.

99 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 113; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 215; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 295; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 204.

100 Bu hadis İkrime ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 295; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 102; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 204; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 83.

٢٩١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبَايَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيًّا، يَقُولُ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى} لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ.

2917- Abdürrezzâk > Abdullah b. Ebî Kesîr > Şu'be > Seleme b. Küheyl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abâye[101] şöyle demiştir: "Ali *radıyallahu anh*'ı ***"O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da Resûlü'ne ve mü'minlere sükûnet ve güvenini indirdi, onların takva sözünü tutmalarını sağladı"***[102] âyeti hakkında şöyle derken dinledim: "(Takva sözünden kasıt) 'Lâ ilahe illallahu vahdehû (Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur)' sözüdür."[103]

٢٩١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى، وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا} قَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ.

2918- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Allah da Resûlü'ne ve mü'minlere sükûnet ve güvenini indirdi, onların takva sözünü tutmalarını sağladı. Zaten onlar buna layık ve ehil kimselerdi"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "(Takva sözünden kasıt) Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik etmektir."[104]

---

101 O, Abâye b. Rifâa b. Râfi' b. Hadîc el-Ensârî Ebû Rifâa el-Medenî'dir. Üçüncü tabakadan olup sika ve sağlamdır. Bk. *Takrîb*, I, 400.

102 Feth 48/26.

103 Sevrî, *Tefsîr*, s. 278; Hâkim, *Müstedrek*, II, 361; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 104-105; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 194; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 80; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 53; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 289. Tirmizî bu hadisi Übey b. Ka'b'dan merfû olarak rivayet etmiştir. Tirmizî dedi ki: "Bu hadis garibdir ve biz bu hadisi Hasan b. Kazaa rivayeti dışında bilmiyoruz. Ben bu hadisi Ebû Zür'a'ya sordum ve o da hadisi bu tarîk dışında başka bir tarîkten bilmediğini söyledi." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 386.

104 Taberî, Hasan'ı zikretmemiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 105. Bu, İbn Abbâs, Dahhâk, Katâde, İkrime, Süddî, İbn Zeyd, Hasan, İbrahim ve Saîd b. Cübeyr'in görüşüdür. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 54; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 212; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 80; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 54; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 119.

٢٩١٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

2919- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "(Takva sözünden kasıt) 'Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla' sözüdür."[105]

٢٩٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا هُشَيْمٌ، عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى} قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، قَالَ: وَأَحْسِبُهُ قَالَ: وَاللهُ أَكْبَرُ.

2920- Abdürrezzâk > Hüşeym isnadıyla rivayet edildiğine göre, Avvâm b. Havşeb, ***"Onların takva sözünü tutmalarını sağladı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: İbrahim et-Teymî şöyle dedi: "(Takva sözünden kasıt) 'Lâ ilahe illallah (Allah'tan başka ilah yoktur) sözüdür." Şunu dediğini de zannediyorum: "Allahu ekber (Allah en büyüktür)."[106]

٢٩٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ شَيْخٍ مُؤَذِّنٍ كَانَ لِأَهْلِ مَكَّةَ، عَنْ عَلِيٍّ الْأَسَدِيِّ، قَالَ: سَمِعَهُمُ ابْنُ عُمَرَ: يَقُولُونَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: هِيَ هِيَ، قَالَ: قُلْتُ: مَا هِيَ هِيَ؟ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: {وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى، وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا}.

2921- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Mekke halkının yaşlı bir müezzini isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali el-Esedî şöyle demiştir: İbn Ömer, onları "Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür" derken duyunca "İşte tam öyle" dedi. Bunun üzerine ben, "Ey Ebû Abdurrahmân! Ne tam öyle?" deyince ***"'Onların takva sözünü tutmalarını sağladı. Zaten onlar buna layık ve ehil kimselerdi'*** âyeti" dedi.[107]

---

105 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 106; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 213; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 289. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Zührî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 80; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 54; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 118.

106 Kurtubî bu hadisi Ali ve İbn Ömer'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 289; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 80.

107 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 105; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 213. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 80.

سُورَةُ الْحُجُرَاتِ

49. HUCURÂT SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[108]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[109]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ
وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey iman edenler! Allah'ın ve Resûlü'nün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Muhakkak Allah çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.

٢٩٢٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَرَسُولِهِ} قَالَ: إِنَّ نَاسًا كَانُوا يَقُولُونَ، لَوْلَا أُنْزِلَ فِي كَذَا، لَوْلَا أُنْزِلَ فِي كَذَا.

2922- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Allah'ın ve Resûlü'nün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Muhakkak Allah çok iyi işitendir, çok iyi bilendir"***

---

108 Bu sûrenin Medenî olduğu hususunda icmâ vardır. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 300; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 105; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 83.

109 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

âyeti hakkında şöyle demiştir: “Bazı insanlar, ‘Benim hakkımda şöyle bir âyet indirilseydi, benim hakkımda da böyle bir âyet indirilseydi’ diyorlardı.”[110]

٢٩٢٣ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: هُمْ قَوْمٌ ذَبَحُوا قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ فَأَعَادُوا الذَّبْحَ.

2923- Ma‘mer, Hasan’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Onlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* namazı kıldırmadan kurban kesen topluluktur. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara emredince yeniden kurban kestiler.”[111]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ وَإِنْ

---

110 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 117; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 218; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 301; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 579; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 105; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 205; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 84.

111 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 117; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 218; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 105; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 84.

طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا
عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ
فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

2. Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin, birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi ona da yüksek sesle hitap etmeyin. Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir. 3. Muhakkak ki Resûlullah'ın huzurunda seslerini alçaltanlar Allah'ın, kalplerini takva için imtihan ettiği kimselerdir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafât vardır. 4. Muhakkak ki odaların arkasından sana seslenenlerin çoğunun akılları ermez. 5. Eğer onlar sen yanlarına çıkana kadar sabretselerdi, kendileri için elbette daha hayırlı olurdu. Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir. 6. Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz. 7. Bilin ki, Allah'ın Resûlü sizin aranızdadır. Eğer o, işlerin çoğunda size itaat etseydi elbette zorluğa düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi ve kalplerinizde süsledi. Küfrü, fâsıklığı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte onlar doğru yolu bulanların ta kendileridirler. 8. Bu, Allah'tan bir lütuf ve bir nimettir. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir. 9. Eğer mü'minlerden iki grup birbirleri ile savaşırlarsa onların aralarını düzeltin. Eğer onların biri diğerine karşı sınırı aşıyorsa sınırı aşan o grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun. Çünkü Allah adaletli olanları sever.

٢٩٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا هُشَيْمٌ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا} قَالَ: كَانَا رَجُلَيْنِ.

2924- Abdürrezzâk > Hüşeym > Ebû Bişr[112] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleri ile savaşırlarsa..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, iki kişiydiler."[113]

٢٩٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ} قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ أَكُونَ قَدْ هَلَكْتُ نَهَانَا اللَّهُ أَنْ نَرْفَعَ أَصْوَاتَنَا فَوْقَ صَوْتِكَ، وَأَنَا امْرُؤٌ جَهِيرُ الصَّوْتِ، وَنَهَى اللَّهُ الْمَرْءَ أَنْ يُحِبَّ أَنْ يُحْمَدَ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ، وَأَجِدُنِي أُحِبُّ الْحَمْدَ، وَنَهَى اللَّهُ عَنِ الْخُيَلَاءِ وَأَجِدُنِي أُحِبُّ الْجَمَالَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا ثَابِتُ أَمَا تَرْضَى أَنْ تَعِيشَ حَمِيدًا، وَتُقْتَلَ شَهِيدًا، وَتَدْخُلَ الْجَنَّةَ؟ فَعَاشَ حَمِيدًا، وَقُتِلَ شَهِيدًا يَوْمَ مُسَيْلِمَةَ.

2925- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Sâbit b. Kays b. Şemmâs, ***"Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin, birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi ona da yüksek sesle hitap etmeyin. Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir"*** âyeti nâzil olunca şöyle demiştir: "Ben "Ey Allah'ın Resûlü! Helâk olmuş olmaktan korkuyorum. Zira Allah, sesimizi senin sesinden fazla yükseltmemizi yasakladı. Ancak ben, gür sesli bir kişiyim. Yine Allah, yapmadığıyla övünmeyi yasakladı fakat ben kendimin övülmekten hoşlandığımı görüyorum. Yine Allah, böbürlenmeyi yasakladı fakat ben süslenmeyi severim" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Ey Sâbit! Övülmüş bir şekilde yaşamaya ve şehit olarak ölüp cennete girmeye***

---

112 O, Ca'fer b. Îyâs Ebû Bişr b. Ebî Vahşiyye'dir. Sikadır. Saîd b. Cübeyr'den hadis rivayetinde insanların en sağlamıdır. Şu'be onu Habîb b. Sâlim ve Mücâhid'den rivayet ettiği hadislerde zayıf kabul etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 129.

113 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 606; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 128; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 263.

razı olmaz mısın?" buyurdu. Sâbit b. Kays b. Şemmâs, övülmüş bir şekilde yaşadı ve Müseylime ile yapılan savaşta şehit oldu."[114]

٢٩٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ} قَالَ: كَانُوا يَرْفَعُونَ وَيَجْهَرُونَ عِنْدَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، فَوُعِظُوا وَنُهُوا عَنْ ذَلِكَ.

2926- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bazıları, seslerini Peygamber'in sesinin üstüne yükseltiyorlar ve birbirlerine bağırdıkları gibi Peygamber'e yüksek sesle bağırıyorlardı. Bundan dolayı kendilerine nasihat edilip bu tavırdan sakındırıldılar."[115]

٢٩٢٧ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى} قَالَ: أَخْلَصَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ فِيمَا أَحَبَّ.

2927- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak ki Resûlullah'ın huzurunda seslerini alçaltanlar Allah'ın, kalplerini takva için imtihan ettiği kimselerdir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafât vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, onların kalplerini sevdiği işlerde; samimi, içten ve doğru kıldı."[116]

٢٩٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ} أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَنَادَاهُ مِنْ وَرَاءِ الْحُجْرَةِ فَقَالَ:

---

114 Buhârî bu hadisi Enes'ten benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VII, 59; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 137; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 119; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 219; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 304; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 206-208; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 106; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 84-85.

115 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 118; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 258; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 592.

116 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 120; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 308; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 579. Bu hadis benzer şekilde Mücâhid ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 70; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 220; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 59.

يَا مُحَمَّدُ، إِنَّ مَدْحِي زَيْنٌ وَإِنَّ شَتْمِي شَيْنٌ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: وَيْلَكَ ذَاكَ اللَّهُ وَيْلَكَ ذَاكَ اللَّهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ {إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ}.

2928- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak ki odaların arkasından sana seslenenlerin çoğunun akılları ermez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir adam, Peygamber'e *sallallahu aleyhi ve sellem* gelip odalarının arkasından bağırarak 'Ey Muhammed! Benim övgüm kişiyi yüceltir, yergim ise alçaltır' dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dışarı çıkıp bunu duyunca ***'Yazık sana! Yazık sana!'*** dedi. Ardından Allah Teâlâ, ***'Muhakkak ki odaların arkasından sana seslenenlerin çoğunun akılları ermez'*** âyetini indirdi."[117]

٢٩٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا} قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الْوَلِيدَ بْنَ عُقْبَةَ إِلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ، فَأَتَاهُمُ الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ، فَخَرَجُوا يَتَلَقَّوْنَهُ فَفَرَقَهُمْ، فَرَجَعَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: ارْتَدُّوا، فَبَعَثَ النَّبِيُّ، إِلَيْهِمْ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ، فَلَمَّا دَنَا خَالِدٌ مِنْهُمْ بَعَثَ عُيُونًا لَيْلًا، فَإِذَا هُمْ يُصَلُّونَ وَيُنَادُونَ فَأَتَاهُمْ خَالِدٌ فَلَمْ يَرَ مِنْهُمْ، إِلَّا طَاعَةً وَخَيْرًا فَرَجَعَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ.

2929- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu kişi Ebû Muayt'ın oğlu Velîd b. Ukbe'dir. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* onu (zekât memuru olarak) Mustalikoğulları'na gönderdi. Onların yanına varınca Mustalikoğulları onu karşılamaya çıktılar.

---

117 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 122; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 591. Tirmizî bu hadisi Berâ b. Âzib'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir." Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 488. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Begavî, Taberânî ve İbn Merdûye'nin Akra' b. Hâbis'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 186; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 259.

Ancak Velîd b. Ukbe onlardan korkup Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geri döndü ve onların dinden çıktıklarını söyledi. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Mustalikoğulları üzerine Hâlid b. Velîd'i gönderdi. Hâlid b. Velîd, onlara yaklaşınca gece gözcüler gönderdi. Gözcüler onların ezap okuyup namaz kıldıklarını görünce Hâlid b. Velîd onların yanına geldi ve onlarda itaattan ve hayırdan başka bir şey görmedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına dönüp durumu ona haber verdi."[118]

٢٩٣٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ} قَالَ: فَأَنْتُمْ أَسْخَفُ رَأْيًا، وَأَطْيَشُ أَحْلَامًا فَاتَّهَمَ رَجُلٌ رَأْيَهُ، وَانْتَصَحَ كِتَابَ اللهِ.

2930- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Bilin ki, Allah'ın Resûlü sizin aranızdadır. Eğer o, işlerin çoğunda size itaat etseydi elbette zorluğa düşerdiniz"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Sizler, daha zayıf görüşlü, daha düşüncesiz ve aceleci kimselersiniz. Bundan dolayı herkes görüşüne şüphe ile baksın ve samimi olarak Allah'ın Kitabı'na sarılsın."[119]

٢٩٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ: أَنَّ قَوْمًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانَ بَيْنَهُمْ تَنَازُعٌ حَتَّى اضْطَرَبُوا بِالنِّعَالِ وَالْأَيْدِي فَأُنْزِلَ اللَّهُ: {وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا}.

2931- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: Müslümanlardan bazıları, aralarında tartıştılar. Hatta elleriyle ve ayakkabılarıyla birbirlerine vurdular. Bunun üzerine Allah Teâlâ, şu âyeti indirdi: ***"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleri ile savaşırlarsa onların aralarını düzeltin. Eğer onların biri***

118 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 124; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 261; Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 311. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 89; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 279. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu hadis birkaç isnadla rivayet edilmiştir ve en sağlam isnad Ahmed b. Hanbel'in rivayetinin isnadıdır." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 210.

119 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 126. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 89.

diğerine karşı sınırı aşıyorsa sınırı aşan o grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun. Çünkü Allah adaletli olanları sever."[120]

٢٩٣٢ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: كَانَ رَجُلَانِ بَيْنَهُمَا حَقٌّ تَدَارَءَا فِيهِ، وَقَالَ أَحَدُهُمَا لَآخُذَنَّهُ عَنْوَةً بِكَثْرَةِ عَشِيرَتِهِ، وَقَالَ الْآخَرُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ رَسُولُ اللّٰهِ، فَتَنَازَعَا حَتَّى كَانَا بَيْنَهُمَا ضَرْبٌ بِالنِّعَالِ وَالْأَيْدِي.

2932- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Aralarında bir alacaktan dolayı husumet bulunan iki kişi vardı. Onlardan biri, akrabalarının çokluğuna güvenerek 'Onu senden zorla alacağım!' dedi. Buna karşılık diğeri, 'Seninle benim aramda Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* hakem olsun' dedi. Ancak aralarında öyle tartıştılar ki sonunda el ve ayakkabılarla birbirlerine vurdular."[121]

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

10. Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz. 11. Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir.

---

120 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 129; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 263; Süyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl*, II, 198, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 90.

121 Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 198. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 90.

٢٩٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ} قَالَ: لَا يَطْعُنْ بِعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ {وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ} قَالَ: لَا تَقُلْ لِأَخِيكَ الْمُسْلِمِ يَا فَاسِقُ يَا مُنَافِقُ.

2933- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**وَلَا تَلْمِزُوا اَنْفُسَكُمْ*/ve lâ telmizû enfuseküm*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir kısmınız diğerleri hakkında kötü konuşup karalamasın.[122] '**وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِ*/ve lâ tenâbezû bi'l-elkâb (birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın):*'** Müslüman kardeşine 'Ey fâsık! Ey münafık!' deme."[123]

٢٩٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: كَانَ الْيَهُودِيُّ وَالنَّصْرَانِيُّ يُسْلِمُ فَيُلَقَّبُ فَيُقَالُ لَهُ: يَا يَهُودِيُّ، يَا نَصْرَانِيُّ، فَنُهُوا عَنْ ذَلِكَ.

2934- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Yahudi ve Hıristiyan olan kişiye selâm verilir ve lakapla hitap edilir, onlara 'Ey Yahudi! Ey Hıristiyan!' denirdi. İşte bu, Müslümanlara yasaklandı."[124]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12. Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Kiminiz

---

122 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 132; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 226; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 589. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân'dan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 327; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 212; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 66.

123 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 91.

124 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 133; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 226. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 91; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 72; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 113.

kiminizin gıybetini yapmasın. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'tan korkun. Çünkü Allah tevbeleri kabul edendir, Rahîm'dir.

٢٩٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ مُصْعَبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، أَنَّهُ حَرَسَ لَيْلَةً مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ الْمَدِينَةَ، فَبَيْنَما هُمْ يَمْشُونَ شَبَّ لَهُمْ سِرَاجٌ فِي بَيْتٍ فَانْطَلَقُوا يَؤُمُّونَهُ، فَلَمَّا دَنَوْا مِنْهُ، إِذَا بَابٌ مُجَافٌ عَلَى قَوْمٍ لَهُمْ أَصْوَاتٌ مُرْتَفِعَةٌ، وَلَغَطٌ، فَقَالَ عُمَرُ: وَأَخَذَ بِيَدِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَتَدْرِي بَيْتَ مَنْ هَذَا؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا، قَالَ: هَذَا بَيْتُ رَبِيعَةَ بْنِ أُمَيَّةَ بْنِ خَلَفٍ، وَهُمُ الْآنَ شَرْبٌ عِنْدَهُ، فَمَا تَرَى؟ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: أَرَى أَنَّا قَدْ أَتَيْنَا مَا نَهَانَا اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ اللَّهُ: {وَلَا تَجَسَّسُوا} فَقَدْ تَجَسَّسْنَا، فَانْصَرَفَ عُمَرُ عَنْهُمْ فَتَرَكَهُمْ.

2935- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Zürâre b. Mus'ab b. Abdurrahmân b. Avf[125] > Misver b. Mahreme isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdurrahmân b. Avf ile Ömer b. el-Hattâb, Medîne'de gece devriyesine çıktılar. Bu sırada bir evin lambası yandı. Evi görmek için o tarafa yöneldiler. Eve yaklaştıklarında kapalı bir kapının ardında yüksek sesle gürültü yapan bir topluluk bulunduğunu anladılar. Ömer b. el-Hattâb, Abdurrahmân b. Avf'ın elinden tutup "Bunun kimin evi olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Abdurrahmân b. Avf, "Rebîa b. Ümeyye b. Halef'in evi" dedi. Ömer b. el-Hattâb, "Şu an içiyorlar. Ne düşünüyorsun?" deyince Abdurrahmân b. Avf, "Allah'ın yasaklamış olduğu bir şeyi yaptığımızı düşünüyorum. Zira Allah Teâlâ, ***'Birbirinizin kusurunu araştırmayın'*** buyurdu; fakat biz kusurlarını araştırdık" dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb onları bırakıp gitti.[126]

---

125 O, Zürâre b. Mus'ab b. Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 290.

126 Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 333; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 1148. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Harâitî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 92-93.

٢٩٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ معمر، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، حَدَّثَ أَنَّ أَبَا مِحْجَنٍ الثَّقَفِيَّ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي بَيْتِهِ هُوَ وَأَصْحَابُهُ، فَانْطَلَقَ عُمَرُ حَتَّى دَخَلَ عَلَيْهِ فَإِذَا لَيْسَ عِنْدَهُ إِلَّا رَجُلٌ واحد، فَقَالَ له أَبُو مِحْجَنٍ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ هَذَا لَا يَحِلُّ لَكَ، قَدْ نَهَاكَ اللَّهُ عَنِ التَّجَسُّسِ، فَقَالَ عُمَرُ: مَا يَقُولُ هَذَا؟ فَقَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْأَرْقَمِ: صَدَقَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَذَا التَّجَسُّسُ. قَالَ: فَخَرَجَ عُمَرُ وَتَرَكَهُ.

2936- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Kılâbe şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, Ebû Mihcen es-Sekafî'nin evinde arkadaşlarıyla birlikte şarap içtiği söylenince hemen gidip onun yanına girdi. Ancak yanında sadece bir arkadaşının olduğunu gördü. Ebû Mihcen es-Sekafî, ona 'Ey mü'minlerin emiri! Bu sana helâl değildir. Zira Allah, mahremiyetleri araştırmayı yasakladı' deyince Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, 'Bu ne diyor?' diye sordu. Zeyd b. Sâbit ve Abdullah b. Erkâm, 'Ey mü'minlerin emiri! Ebû Mihcen es-Sekafî doğru söyledi. Bu tecessüstür (kusurları araştırmaktır)' dediler. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* onu bırakıp gitti."[127]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

13. Ey insanlar! Gerçekten biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi uluslara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır. Muhakkak Allah en iyi bilendir, her şeyden haberdar olandır.

٢٩٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا} قَالَ: هُوَ النَّسَبُ الْبَعِيدُ، قَالَ: وَالْقَبَائِلُ كَمَا سَمِعْتُهُ يُقَالُ: فُلَانٌ مِنْ بَنِي فُلَانٍ.

127 Kurtubî, *Tefsîr*, XVI, 333.

2937- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey insanlar! Gerçekten biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi uluslara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır. Muhakkak Allah en iyi bilendir, her şeyden haberdar olandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'شُعُوباً/***Şuûben,'*** uzak nesep demektir. 'قَبَائِل/ Kabâil' ise 'Bu, filan oğullarındandır' denilirken duyduğun gibidir."[128]

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

14. Bedevî Araplar "İman ettik" dediler. De ki: "Siz iman etmediniz. Fakat 'Teslim olduk' deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

٢٩٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا} قَالَ: لَمْ تَعُمَّ هَذِهِ الْآيَةُ الْأَعْرَابَ، إِنَّ مِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ، وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ، وَلَكِنَّهَا الطَّوَائِفُ مِنَ الْأَعْرَابِ.

2938- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Siz iman etmediniz. Fakat 'Teslim olduk' deyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, tüm bedevîleri kapsamamaktadır. Zira bedevîler içinde de Allah'a ve ahiret gününe iman edenler ve infak ettiklerini Allah'a yakınlaşma vesilesi edinenler vardır. Bu âyet, sadece bedevîlerden bazı toplulukları kapsar."[129]

---

128 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 139; Sevrî, *Tefsîr*, s. 279; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 191; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 116; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 98.

129 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 142. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 100.

٢٩٣٩ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الزُّهْرِيُّ {قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا} قَالَ: نَرَى أَنَّ الْإِسْلَامَ الْكَلِمَةُ، وَالْإِيمَانَ الْعَمَلُ.

2939- Ma'mer, Zührî'nin ***"De ki: Siz iman etmediniz. Fakat 'Teslim olduk' deyin"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İslâm'a girmenin söz, inanmanın ise amel olduğunu görüyoruz."[130]

٢٩٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ الْمُلَائِيِّ، عَنْ زَيْدٍ السُّلَمِيِّ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْحَارِثِ بْنِ مَالِكٍ: كَيْفَ أَصْبَحْتَ يَا حَارِثُ بْنَ مَالِكٍ؟. قَالَ: مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ: اعْلَمْ مَا تَقُولُ. قَالَ: مُؤْمِنٌ حَقًّا، قَالَ: فَإِنَّ لِكُلِّ حَقٍّ حَقِيقَتَهُ فَمَا حَقِيقَةُ ذَلِكَ؟. قَالَ: أَظْمَأْتُ نَهَارِي، وَأَسْهَرْتُ لَيْلِي، وَعَزَفْتُ عَنِ الدُّنْيَا، حَتَّى كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى الْعَرْشِ حِينَ جَاءَ بِهِ، وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى عَذَابِ أَهْلِ النَّارِ فِي النَّارِ وَتَزَاوُرِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِي الْجَنَّةِ، قَالَ: عَرَفْتَ يَا حَارِثُ بْنَ مَالِكٍ فَالْزَمْ، عَبْدًا نَوَّرَ اللهُ الْإِيمَانَ فِي قَلْبِهِ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ادْعُ اللَّهَ لِي بِالشَّهَادَةِ، فَدَعَا لَهُ، قَالَ: فَأُغِيرَ عَلَى سَرْحِ الْمَدِينَةِ فَخَرَجَ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ.

2940- Abdürrezzâk > Sevrî > Amr b. Kays el-Mülâî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd es-Sülemî şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hâris b. ***Mâlik'e "Sabaha nasıl çıktın ey Hâris b. Mâlik?"*** diye sordu. O "Bir mü'min olarak sabaha çıktım" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Ne söylediğini biliyor musun?"*** deyince "Evet, gerçek bir mü'min olarak" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Her doğrunun (hakkın) bir hakikati vardır"*** buyurdu. Hâris ise "Geceleri uykusuz, gündüzleri susuz geçirdim. Dünyadan uzaklaştım. Öyle ki getirileceği zaman Rabbimin Arşı'na açıkça bakıyor gibiyim. Cehennemliklerin cehennemdeki azabını ve cennetliklerin

130 Ebû Davud, Kitâbu's-Sünne, V, 62; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 141. Humeydî bu hadisi Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Humeydî, *Müsned*, I, 37. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Zührî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 100. Hâfız şöyle demiştir: "Burada Zührî'nin kastettiği şey şudur: Kişinin Müslümanlığına hükmedebilir ve kelime-i şehâdetle Müslüman olarak isimlendirilebilir. Ancak o, amel etmedikçe mü'min olarak isimlendirilemez. Çünkü amel, kalbin ve organların amelini içerir. Organların ameli de onun doğruluğuna delalet eder." Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 61-62.

nasıl ziyaretleştiklerini görüyor gibiyim" dedi. Buna karşılık Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Sen anlayıp kavramışsın. Böyle yapmaya devam et ey Hâris b. Mâlik! Allah'ın, kalbindeki imanı nurlandırdığı kul"*** buyurdu. Hâris b. Mâlik "Ey Allah'ın Resûlü! Şehit olmam için bana dua et" deyince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ona dua etti. Bir gün Medîne'nin otlağındaki hayvanlara saldırı düzenlenince o da gitti ve öldürülünceye kadar savaştı."[131]

٢٩٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ أَعْطَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، رِجَالًا وَلَمْ يُعْطِ رَجُلًا مِنْهُمْ شَيْئًا، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْطَيْتَ فُلَانًا وَفُلَانًا، وَلَمْ تُعْطِ فُلَانًا شَيْئًا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوْ مُسْلِمٌ. حَتَّى أَعَادَهَا عليه ثَلَاثًا، وَالنَّبِيُّ يَقُولُ: أَوْ مُسْلِمٌ. ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي أُعْطِي رِجَالًا وَأَدَعُ مَنْ هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُمْ لَا أُعْطِيهِمْ شَيْئًا مَخَافَةَ أَنْ يُكَبُّوا فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ.

2941- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkâs isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Sa'd b. Ebî Vakkâs) şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, bazı kişilere (ganimet mallarından) bir şeyler verdi, onlardan birine ise vermedi. Bunun üzerine Sa'd b. Ebî Vakkâs, "Ey Allah'ın Resûlü! Falana falana bir şeyler verdin fakat mü'min olduğu halde falana bir şey vermedin" deyince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Veya Müslüman biri"*** karşılığını verdi. Sa'd b. Ebî Vakkâs aynı sözleri üç defa tekrarladı, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de üç defa ***"Veya Müslüman biri"*** dedi. Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şunu söyledi: ***"Ben, bazı kişilere yüzüstü cehenneme atılmalarından korktuğum için veriyorum. Onlardan daha çok sevdiklerimi ise bırakıyorum, onlara bir şey vermiyorum."***[132]

٢٩٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ مِسْمَارٍ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا أَنْتَ يَا حَارِثَ بْنَ مَالِكٍ؟. قَالَ: مُؤْمِنٌ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، قَالَ: مُؤْمِنٌ حَقًّا؟.

---

131 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 106; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 129; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, I, 57; Hâfız, *Metâlibü'l-Âliye*, III, 53, *el-İsâbe*, I, 597-598.

132 Buhârî, Kitâbu'l-Îmân, no: 27; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, II, 180; Ebû Davud, Kitâbu's-Sünne, V, 62; Nesâî, *Sünen*, VIII, 92; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 176.

قَالَ: مُؤْمِنٌ حَقًّا، قَالَ: فَإِنَّ لِكُلِّ حَقٍّ حَقِيقَتَهُ، فَمَا حَقِيقَةُ ذَلِكَ؟. قَالَ: عَزَفَتْ نَفْسِي عَنِ الدُّنْيَا، وَأَظْمَأْتُ نَهَارِي وَأَسْهَرْتُ لَيْلِي، وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى الْعَرْشِ، وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ يَتَزَاوَرُونَ فِيهَا، وَكَأَنِّي أَسْمَعُ عُوَاءَ أَهْلِ النَّارِ فِي النَّارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مُؤْمِنٌ نَوَّرَ اللَّهُ قَلْبَهُ.

2942- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sâlih b. Mismâr[133] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hâris b. Mâlik'e ***"Sen nesin ey Hâris b. Mâlik?"*** diye sordu. Hâris b. Mâlik, "Bir mü'min ey Allah'ın Resûlü!" dedi. ***"Hakiki bir mü'min mi?"*** deyince "Hakiki bir mü'min" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Her doğrunun (hakkın) bir hakikati vardır. Bunun hakikati nedir?"*** deyince Hâris b. Mâlik şöyle dedi: "Dünyadan uzaklaştım. Geceleri uykusuz, gündüzleri susuz geçirdim. Artık Arş'a bakıp görüyor gibiyim. Cennetliklerin karşılıklı ziyaretleştiklerini görüyor ve cehennemliklerin cehennemdeki inlemesini duyuyor gibiyim." Buna karşılık Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Allah'ın, kalbini nurlandırdığı mü'min!"*** dedi.[134]

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

15. Mü'minler ancak Allah'a ve Resûlü'ne iman eden, sonra şüpheye düşmeyen ve malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sadık olanların ta kendileridir. 16. De ki: "Dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Hâlbuki Allah göklerde ve yerde bulunanları bilir. Allah her

---

133 O, Sâlih b. Mismâr'dır. Basralı'dır ancak Cezîre'de ikamet etmiştir. Makbul bir ravidir. Bk. *Takrîb*, I, 363.

134 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 106; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 129; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 598.

şeyi çok iyi bilendir." 17. Onlar İslâm'a girdikleri için seni minnet altına sokuyorlar. De ki: "Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz bilesiniz ki, sizi imana erdirdiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur."

٢٩٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ} قَالَ: مَنُّوا عَلَى النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، حِينَ جَاءُوهُ فَقَالُوا: إِنَّا قَدْ أَسْلَمْنَا بِغَيْرِ قِتَالٍ لَمْ نُقَاتِلْكَ كَمَا قَاتَلَكَ بَنُو فُلَانٍ، وَبَنُو فُلَانٍ، فَقَالَ اللهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ}.

2943- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Onlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldiklerinde onu minnet altında bıraktılar ve "Falan falan oğullarının seninle savaştığı gibi seninle savaşmadan Müslüman olduk" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Onlar İslâm'a girdikleri için seni minnet altına sokuyorlar. De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz bilesiniz ki, sizi imana erdirdiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur."***[135]

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

18. Muhakkak Allah, göklerle yerin gizliliklerini bilir. Allah yapmakta olduklarınızı çok iyi görendir.

---

135 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 219; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 100; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 69.

سُورَةُ ق

50. KÂF SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[136]

ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kâf. Çok şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki.

٢٩٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ق} قَالَ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْقُرْآنِ.

2944- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "ق/***Kâf***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ın isimlerinden biridir."[137]

٢٩٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ق} قَالَ: جَبَلٌ مُحِيطٌ بِالْأَرْضِ.

2945- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'ق/***Kâf,***' Yeryüzünü kuşatan bir dağdır."[138]

---

136 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

137 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 147; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 593; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 223; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 101; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 71.

138 İbn Kayyim el-Cevziyye bu hadisi *el-Menâru'l-Münîf*'te zikretmiştir. Bk. *el-Menâru'l-Münîf*, s. 45; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 593; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*,

بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٢﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ ﴿٤﴾

2. Hayır, onlar içlerinden bir uyarıcı geldi diye şaştılar da kâfirler şöyle dediler: "Bu, şaşılacak bir şeydir." 3. "Biz öldükten ve toprak olduktan sonra mı? Bu uzak bir dönüştür." 4. Biz, yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmekteyiz. Yanımızda çok iyi tespit eden bir kitap (Levh-i Mahfûz) da vardır.

٢٩٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ}: يَعْنِي الْمَوْتَ، قَالَ: يَقُولُ مَنْ يَمُوتُ مِنْهُمْ، أَوْ قَالَ: مَا تَأْكُلُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ، قَالَ: مِنْ أَبْدَانِهِمْ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ.

2946- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz, yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmekteyiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ölümün (onlardan neyi eksilteceğini bilmekteyiz). Ya onlardan ölüp giden kimseleri veya öldüklerinde toprağın onlardan yiyip bitirdiklerini kastediyor."[139]

٢٩٤٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَوْفٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ} قَالَ: مِنْ أَبْدَانِهِمْ وَعِنْدَنَا بِذَلِكَ كِتَابٌ حَفِيظٌ.

2947- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Avf isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Biz, yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmekteyiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bedenlerinden

---

VI, 102; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 221. Bu hadis İkrime ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 233; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 2.

139 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 102; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 234; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 222.

(neyi eksilteceğini bilmekteyiz). Zira katımızda onları koruyup muhafaza eden bir kitap vardır."[140]

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ ﴿٥﴾

5. Hayır, hak kendilerine geldiğinde onu yalanladılar. Şimdi onlar şaşırmış bir haldedirler.

٢٩٤٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ} قَالَ: مَنْ تَرَكَ الْحَقَّ مَرَجَ عَلَيْهِ رَأْيُهُ وَالْتَبَسَ عَلَيْهِ دِينُهُ.

2948- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Hayır, hak kendilerine geldiğinde onu yalanladılar. Şimdi onlar şaşırmış bir haldedirler"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Hakkı terk eden kişinin aklı karışır ve dini karmaşık ve anlaşılmaz görünür."[141]

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٨﴾

6. Peki, onlar üstlerindeki göğe, onu nasıl bina edip süslediğimize bakmadılar mı ki? Onda hiçbir çatlak da yok. 7. Yeri de yayıp döşedik. Orada sabit dağlar bıraktık. Ve orada göze hoş gelen her çiftten bitkiler bitirdik. 8. Dönen (Allah'a itaate yönelen) her kul için basiretini açması, ibretle tefekkür etmesi için (bütün bunları yaptık).

---

140 Begavî bu hadisi Saîd b. Cübeyr, Mücâhid ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 234. Taberî de hadisi benzer şekilde Dahhâk'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 149.

141 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 465; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 417; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 150; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 5; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 72.

٢٩٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {تَبْصِرَةً وَذِكْرَى} قَالَ: تَبْصِرَةً مِنَ اللهِ وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ.

2949- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dönen (Allah'a itaate yönelen) her kul için basiretini açması, ibretle tefekkür etmesi için (bütün bunları yaptık)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, içtenlikle Allah'a yönelen her kula Allah'ın hakikati açıklaması ve öğüt vermesi içindir."[142]

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ﴿١٠﴾

9. Ve biz gökten bereketli bir su indirdik. Onunla bahçeler ve biçilen taneler bitirdik. 10. Ve tomurcukları üst üste binmiş büyük ve yüksek hurma ağaçları da.

٢٩٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَحَبَّ الْحَصِيدِ} قَالَ: هُوَ الْبُرُّ وَالشَّعِيرُ قال {وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ} يَعْنِي طُولَهَا، {طَلْعٌ نَضِيدٌ} قَالَ: بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ.

2950- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "***حب الحصيد/habbe'l-hasîd (biçilen taneler)'*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, buğday ve arpadır. '***النَّخْلَ بَاسقات/en-Nahle bâsikât,'*** uzun, yüksek hurma ağaçları demektir. '***طَلْعٌ نَضِيدٌ/Tal'un nedîd'*** ise üst üste tomurcuklar demektir."[143]

142 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 152. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 102; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 6; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 222.

143 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 152; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 234; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 594; Kurtubî, *Tefsîr*, VI, 17; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 222. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 102.

رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

11. Kullara rızık olmak üzere. Ve biz onunla ölmüş bir ülkeyi dirilttik. İşte çıkış da böyledir. 12. Onlardan önce Nûh kavmi, Ress ashâbı ve Semûd kavmi de yalanlamışlardı. 13. Âd, Firavun ve Lût'un kardeşleri de. 14. Eyke ashâbı ve Tübba' kavmi de. Bunların hepsi resûlleri yalanladı da benim azabım da hak oldu.

٢٩٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ} قَالُوا: كَانُوا أَصْحَابَ غَيْضَةٍ، وَكَانَتْ عَامَّةُ شَجَرِهِمُ الدُّومَ[144]، قَالَ: {وَأَصْحَابُ الرَّسِّ[145]} قَالَ: كَانُوا بِحِجْرٍ بِنَاحِيَةِ الْيَمَامَةِ عَلَى آبَارٍ.

2951- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ/***ashâbu'l-eyke***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar ormanlara sahiptiler ve ağaçlarının geneli sedir ağacıydı. 'أَصْحَابُ الرَّسِّ/***Ashâbu'r-ress'*** ise Yemâme bölgesinde Hicr'de kuyuların yanında yaşıyorlardı."

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

15. İlk yaratmada acizlik mi gösterdik? Fakat onlar, yeniden yaratılış konusunda şüphe ve tereddüt içindedirler.

---

144 Büyük bir ağaçtır. Sedir ağacı olduğu ile ilgili rivayet vardır. Hurma ağacı gibi bir havzaya sahip olan bir ağaç olduğu da söylenmiştir.

145 Yemâme bölgesinde bulunan bir kuyudur. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 154; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 491.

٢٩٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ} قَالَ: الْبَعْثُ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ.

2952- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İlk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Fakat onlar, yeniden yaratılış konusunda şüphe ve tereddüt içindedirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Yeniden yaratılıştan kasıt,) ölümden sonra tekrar diriliş demektir."[146]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾

16. And olsun ki insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız. 17. Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır.

٢٩٥٣ - مَعْمَرٌ، قَالَ: تَلَا الْحَسَنُ {عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ} فَقَالَ: يَا ابْنَ آدَمَ بَسَطْتُ لَكَ صَحِيفَةً وَوُكِّلَ بِكَ مَلَكَانِ كَرِيمَانِ أَحَدُهُمَا، عَنْ يَمِينِكَ وَالْآخَرُ عَنْ شِمَالِكَ، فَأَمَّا الَّذِي عَنْ يَمِينِكَ فَيَحْفَظُ حَسَنَاتِكَ، وَأَمَّا عَنْ شِمَالِكَ فَيَحْفَظُ سَيِّئَاتِكَ، فَامْلُلْ مَا شِئْتَ أَقْلِلْ أَوْ أَكْثِرْ حَتَّى إِذَا مِتَّ طُوِيَتْ صَحِيفَتُكَ فَجُعِلَتْ فِي عُنُقِكَ مَعَكَ فِي قَبْرِكَ، حَتَّى تَخْرُجَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَقُولُ: {وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ} حَتَّى بَلَغَ {حَسِيبًا}: عَدَلَ وَاللَّهِ لَكَ مَنْ جَعَلَكَ حَسِيبَ نَفْسِكَ.

2953- Ma'mer şöyle demiştir: "Hasan (el-Basrî), ***"Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Ey Âdemoğlu! Kitabın açılmış ve sana iki melek görevlendirilmiştir. Biri insanın sağında, biri de solundadır. Sağındaki melek, iyiliklerini yazar. Solundaki melek ise kötülüklerini kay-

146 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 157. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 223; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 103; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 103.

deder. Artık dilediğini, ister çok, isterse az yazdır. Öldüğünde ise defterin dürülür ve kıyamet günü kabirden çıkıncaya kadar seninle birlikte kabrinde boynuna asılı durur. O gün ise Allah Teâlâ şöyle der: ***'Her insanın amelini kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık. Kıyamet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap çıkartırız. Oku kitabını! Bugün kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin.'***[147] Vallahi Allah, seni kendinin muhasebecisi yaparak sana adil davranmıştır."[148]

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾

18. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın. 19. Derken ölüm baygınlığı hak olarak gelir. "Kendisinden nefret edip kaçtığın şey budur" (denilir). 20. Sûr'a da üfürülür. İşte bu, korkutulan gündür. 21. Herkes beraberinde bir sürücü ve bir şahit bulunduğu halde gelir.

٢٩٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ: {مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ} قَالَ: سَائِقٌ يَسُوقُهَا وَشَهِيدٌ يَشْهَدُ عَلَيْهَا بِعَمَلِهَا.

2954- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Herkes beraberinde bir sürücü ve bir şahit bulunduğu halde gelir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onu götüren bir sürücü ve onun amellerine şahitlik edecek bir şahit (gelir)."[149]

---

147 İsrâ 17/13-14.
148 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 159; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 9.
149 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 162; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 14; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 594; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 76; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 236.

٢٩٥٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ التَّيْمِيِّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ أَبِي عِيسَى يَحْيَى بْنِ رَافِعٍ قَالَ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، يَخْطُبُ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَقْرَأُ {وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ} قَالَ: سَائِقٌ يَسُوقُهَا إِلَى أَمْرِ اللَّهِ، وَشَاهِدٌ يَشْهَدُ عَلَيْهَا بِمَا عَمِلَتْ.

2955- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > İsmâil b. Ebî Hâlid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû İsa Yahyâ b. Râfi'[150] şöyle demiştir: Osmân b. Affân *radıyallahu anh*'ı minberde hutbe okurken dinledim. ***"Herkes beraberinde bir sürücü ve bir şahit bulunduğu halde gelir"*** âyetini okuduktan sonra şöyle dedi: "Onu Allah'ın emrine doğru süren bir sürücü ve yaptıklarına şahitlik edecek bir şahitle (birlikte gelir)."[151]

لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾ وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾ أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍ ﴿٢٥﴾ الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾

22. And olsun sen bundan gaflet içinde idin. Şimdi senden perdeni kaldırdık. Bugün gözün pek keskindir. 23. Beraberinde olan (görevli melek) der ki: "Benim yanımdaki işte hazırdır." 24. Atın cehenneme, oldukça inatçı her kâfiri. 25. O hayrı alabildiğine engelleyen zalim ve şüpheci olanı. 26. O kimse ki, Allah ile birlikte başka

---

150 O, Yahyâ b. Râfi' Ebû İsa es-Sekafî'dir. Osmân b. Affân ve Ebû Hureyre'den hadis rivayet etmiştir. İsmâil b. Ebî Hâlid ise ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 143. Mısır nüshasında Yahyâ b. Nâfi' ve Türkiye nüshasında Yahyâ b. Râfi' olarak geçmektedir ve bunların ikisi de hatalıdır.

151 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 106; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 161. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Hâkim, Beyhakî ve İbn Asâkir'in Osmân b. Affân'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 105. Bu hadis Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 14; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 225; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 79.

bir ilah edinendir. Şimdi ikiniz onu şiddetli azaba atın." 27. Arkadaşı (şeytanı) diyecek ki: "Rabbimiz! Onu ben azdırmadım. Fakat o derin bir sapıklık içinde idi."

٢٩٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ} قَالَ: قَرِينُهُ: الشَّيْطَانُ

2956- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Arkadaşı diyecek ki: Rabbimiz! Onu ben azdırmadım. Fakat o derin bir sapıklık içinde idi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Arkadaşından kasıt, şeytandır."[152]

٢٩٥٧ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ مَنْصُورُ بْنُ الْمُعْتَمِرِ، قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ وُكِّلَ بِهِ قَرِينُهُ مِنَ الْجِنِّ. قِيلَ: وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: وَلَا أَنَا إِلَّا أَنَّ اللهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ فَلَا يَأْمُرُنِي إِلَّا بِخَيْرٍ.

2957- Ma'mer > Mansûr b. Mu'temir isnadıyla rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"İçinizden her bir kişiye cinlerden biri musallat edilmiştir"*** buyurdu. Kendisine "Ey Allah'ın Resûlü! Sana da edildi mi?" denilince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Bana da edildi. Ancak Allah bana yardım etti de o Müslüman oldu. Artık o bana hayırdan başka bir şey söylemez."***[153]

---

152 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 167. Bu hadis Mücâhid ve İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 236; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 16; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 126; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 226; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 106.

153 Müslim, Kitâbu'l-Münâfıkîn, IV, 2168. Ahmed b. Hanbel bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 326; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 58. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Mansûr'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 106.

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾
مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

28. Diyecek ki: "Benim huzurumda çekişmeyin. Çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim. 29. Benim yanımda söz değiştirilmez ve ben, kullara asla zulmedici de değilim."

٢٩٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ} قَالَ: قَالَ اللّٰهُ يَا مُحَمَّدُ إِنَّهُ: لَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ، وَلَكَ بِالْخَمْسِ صَلَوَاتٍ خَمْسُونَ صَلَاةً.

2958- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Benim yanımda söz değiştirilmez ve ben, kullara asla zulmedici de değilim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Ey Muhammed! Benim katımda söylenen bir söz değişmez. Bundan dolayı beş vakit namaza karşılık elli vakitlik namaz sevabı vardır."***[154]

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ
﴿٣٠﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

30. O günde biz cehenneme "Doldun mu?" diye sorarız. O da "Daha var mı?" der. 31. Cennet ise takva sahiplerine uzak olmayıp yakınlaştırılmış olacaktır.

٢٩٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ} أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: احْتَجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَقَالَتِ الْجَنَّةُ: يَا رَبِّ مَا لِي لَا يُدْخِلُنِي إِلَّا فُقَرَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ، وَقَالَتِ النَّارُ: لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا الْجَبَّارُونَ وَالْمُتَكَبِّرُونَ. فَقَالَ لِلنَّارِ: أَنْتِ

154 Bu hadis İsrâ hadisinden bir cüzdür. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Buhârî, Müslim, Nesâî, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 106. Bu rivayetin tamam İsrâ sûresinde zikredildi.

عَذَابِي أُصِيبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ، وَقَالَ لِلْجَنَّةِ: أَنْتِ رَحْمَتِي أُصِيبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ وَلِكُلٍّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا مِلْؤُهَا، فَأَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللهَ يُنْشِئُ لَهَا مَا يَشَاءُ، وَأَمَّا النَّارُ فَيُلْقَوْنَ فِيهَا فَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ؟ حَتَّى يَضَعَ قَدَمَهُ فِيهَا فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئَ وَيُزْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ وَتَقُولُ قَطْ قَطْ قَطْ أَيْ حَسْبِي.

2959- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > İbn Sîrîn isnadıyla ve Ma'mer > Hemmâm isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre, ***"O günde biz cehenneme 'Doldun mu?' diye sorarız. O da 'Daha var mı?' der"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Cennetle cehennem (Allah'ın huzurunda) çekiştiler. Cennet, 'Neden bana sadece insanların zayıfları ve onların gözünde değersiz olanları giriyor?' dedi. Cehennem ise 'Bana neden büyüklenenler ile zorbalar giriyor?' dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, cehenneme 'Sen benim azabımsın. Kullarımdan dilediğime seninle azap ederim!' buyurdu. Cennete ise 'Sen de benim rahmetimsin. Seninle kullarımdan dilediğime rahmet ederim. Her ikinizi de dolduracak kadar insan vardır' buyurdu. Cennete gelince; Allah dilediği kadar (yeni insanlar) yaratır. Cehennem ise içine atıldıkça 'Daha fazlası var mı?' der. Nihayet Allah, ayağını üzerine basınca dolar ve 'Yeter, yeter' diyerek büzülüp kapanır."***[155]

٢٩٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَهُ رَجُلٌ، حَدِيثَ أَبِي هُرَيْرَةَ، هذا فَقَامَ رَجُلٌ فَانْتَفَضَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: مَا فَرَّقَ بَيْنَ هَؤُلَاءِ يُجِيدُونَ عِنْدَ مُحْكَمِهِ، وَيَهْلِكُونَ عِنْدَ مُتَشَابِهِهِ.

2960- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: Bir kişi, İbn Abbâs'a Ebû Hureyre'nin bu hadisini nakledince başka bir kişi bu hadisi eleştirdi. Bunun üzerine İbn Abbâs şöyle dedi: "Bunları (Hâricîleri) bizden ayıran şey, muhkem olan âyetlere boyun eğerken, müteşâbih âyetlerde hataya düşüp helâk olmalarıdır."[156]

---

155 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 595; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, IV, 2186; Tirmizî, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, IV, 294; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 275; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 422-423; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 170. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 107.

156 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 423.

هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ
وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

32. İşte bu (Allah'a) yönelen ve (emirlerini) koruyan herkes için vaat edilendir. 33. Rahmân'dan tenhada iken korkup (Allah'a) yönelmiş bir kalbe sahip olan kimselere mahsustur. 34. Oraya selâmetle girin. İşte bu, ebedîlik günüdür.

٢٩٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ}
قَالَ: سَلِمُوا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ.

2961- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Oraya selâmetle girin. İşte bu, ebedîlik günüdür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın azabından kurtuldular. Allah da onlara selâm verdi, esenlik ve barış diledi."[157]

لَهُم مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ
هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾

35. Orada onlara diledikleri her şey vardır. Yanımızda fazlası da vardır. 36. Biz onlardan önce, kendilerinden daha zorlu nice nesilleri helâk ettik de ülke ülke dolaşıp kaçacak delik aradılar. Kaçacak bir yer mi var?

٢٩٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ} قَالَ: خَاضَ أَعْدَاءُ اللَّهِ، فَوَجَدُوا أَمْرَ اللَّهِ لَهُمْ مُدْرِكًا.

2962- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz onlardan önce, kendilerinden daha zorlu nice nesilleri helâk ettik de ülke ülke dolaşıp kaçacak delik aradılar. Kaçacak bir yer mi var?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın düşmanları

---

157 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 173; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 21; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 128; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 228.

kaçacak yer aradılar, ancak Allah'ın emrinin peşlerinde olup kendilerine yetiştiğini gördüler."[158]

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾

37. Muhakkak ki bunda kalbi olan kimse için yahut kendisi şahit olarak dikkatle kulak veren kimse için elbette bir öğüt vardır.

٢٩٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ} قَالَ: لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ، {أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ}، قَالَ: هُوَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أَلْقَى السَّمْعَ، يَقُولُ اسْتَمَعَ إِلَى الْقُرْآنِ، وَهُوَ شَهِيدٌ عَلَى مَا فِي يَدَيْهِ مِنْ كِتَابِ اللهِ أَنَّهُ يَجِدُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكْتُوبًا.

2963- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak ki bunda kalbi olan kimse için"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani bu ümmetten kalbi olan kimse için. ***'Yahut kendisi şahit olarak dikkatle kulak veren kimse için.'*** Bundan kasıt ise ehl-i kitaptan olan kişidir. Bu kişi, ehl-i kitaptan Kur'ân'ı dinleyen biridir. Elindeki kitapta Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yazılı şekilde gördüğüne şahit olarak Kur'ân'a kulak vermiştir."[159]

٢٩٦٤ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: هُوَ مُنَافِقٌ وَاسْتَمَعَ، وَلَمْ يَنْتَفِعْ.

2964- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "(***'Yahut kendisi şahit olarak dikkatle kulak veren kimse için' âyetinde sözü edilen***) bu kişi, Kur'ân'ı dinleyen ama ondan faydalanmayan bir münafıktır."[160]

---

158 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 177; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 22. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 109.

159 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 177; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 594. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 110.

160 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 178; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 24; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 229; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 594.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾

38. And olsun göklerle yeri ve aralarında olanları biz altı günde yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı.

٢٩٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ لُغُوبٍ} قَالَ: قَالَتِ الْيَهُودُ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ، فَفَرَغَ مِنَ الْخَلْقِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاسْتَرَاحَ يَوْمَ السَّبْتِ فَأَكْذَبَهُمُ اللَّهُ فَقَالَ {وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ}.

2965- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Yahudiler, 'Allah gökleri ve yeri altı günde yarattı. Yaratma işini cuma günü bitirince cumartesi günü istirahata çekildi' dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'And olsun göklerle yeri ve aralarında olanları biz altı günde yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı'*** buyurarak onları yalanladı."[161]

٢٩٦٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ.

2966- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Ebû Saîd isnadıyla İkrime'den önceki hadis rivayet edilmiştir.[162]

فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾

39. Söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından önce de batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et! 40. Gecenin bir kısmında ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et!

---

161 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 179; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 24; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 229; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 594. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 110. Bu hadis Saîd b. Cübeyr ve bir grup müfessirden de rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 280; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 78; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 129.

162 Burada olduğu gibi Türkiye nüshasında da hadisin metni zikredilmemiştir. Muhtemelen burada "مثله/aynısı" lafzı silinmiştir.

٢٩٦٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَدْبَارَ السُّجُودِ} قَالَ: رَكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ.

2967- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gecenin bir kısmında ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(***'Secdelerin ardından'*** ifadesi ile kastedilen) akşam namazından sonraki iki rekât namazdır."[163]

٢٩٦٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ: {وَإِدْبَارَ النُّجُومِ} رَكْعَتَانِ قَبْلَ الصُّبْحِ {وَأَدْبَارَ السُّجُودِ}: رَكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ.

2968- Abdürrezzâk > Ma'mer > Âsım b. Damre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan b. Ali şöyle demiştir: "'وَإِدْبَارَ النُّجُوم/***Ve idbâra'n-nücûm (Yıldızların batışından sonra da)'*** ifadesi ile kastedilen, sabah namazının farzından önceki iki rekât namazdır. 'وَأَدْبَارَ السُّجُود/***Ve edbâre's-sücûd (Secdelerin ardından)'*** ifadesi ile kastedilen de akşam namazından sonraki iki rekât namazdır."[164]

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾

41. Nida edenin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver.

٢٩٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُ يُنَادِي مِنَ الصَّخْرَةِ الَّتِي بِبَيْتِ الْمَقْدِسِ.

2969- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nida edenin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver"***

---

163 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 182. Bu hadis Ali, Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Hasan b. Ali, Hasan el-Basrî, Nehaî, Şa'bî, Evzâî ve Zührî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 263; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 25; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 598; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 230; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 110; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 81.

164 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 523; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 181. Ayrıca bir önceki hadisin tahricine bakınız.

âyeti hakkında şöyle demiştir: “Bize bildirildiğine göre, Beytü’l-Makdis’teki kayadan seslenilecektir.”[165]

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

42. Hak olan çığlığı işitecekleri gün, işte o çıkış günüdür. 43. Muhakkak ki diriltenler de biziz, öldürenler de biziz. Dönüş de yalnız bizedir. 44. O günde yer üzerlerinden yarılır, hızlıca çıkarlar. Bu bizim için kolay bir toplamadır. 45. Neler söylemekte olduklarını biz en iyi bileniz. Sen üzerlerinde bir zorlayıcı değilsin. Artık sen benim tehdidimden korkanlara Kur’ân ile öğüt ver.

165 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXVI, 183; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, 130; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 230. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Taberî, Ebî Hâtim ve Vâsitî’nin Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, V, 81.

سُورَةُ الذَّارِيَاتِ

51. ZÂRİYÂT SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[166]

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾
فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun tozutup savuranlara. 2. Ağır yük taşıyanlara. 3. Kolaylıkla akanlara. 4. Emri paylaştıranlara.

٢٩٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، قَالَ شَهِدْتُ عَلِيًّا وَهُوَ يَخْطُبُ وَيَقُولُ: سَلُونِي فَوَاللَّهِ لَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا حَدَّثْتُكُمْ بِهِ وَسَلُونِي عَنْ كِتَابِ اللَّهِ، فَوَاللَّهِ مَا مِنْ آيَةٍ إِلَّا وَأَنَا أَعْلَمُ بِلَيْلٍ نَزَلَتْ أَمْ بِنَهَارٍ وَأَمْ فِي سَهْلٍ، أَمْ فِي جَبَلٍ، فَقَامَ إِلَيْهِ ابْنُ الْكَوَّاءِ، وَأَنَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ عَلِيٍّ وَهُوَ خَلْفِي فَقَالَ: مَا {وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا}، فَقَالَ له عَلِيٌّ: وَيْلَكَ سَلْ تَفَقُّهًا وَلَا تَسْأَلْ تَعَنُّتًا، {وَالذَّارِيَاتُ ذَرْوًا} الرِّيَاحِ، {فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا} السَّحَابُ {فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا} السُّفُنُ {فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا} فَقَالَ: هُمُ الْمَلَائِكَةُ، قَالَ: أَفَرَأَيْتَ السَّوَادَ الَّذِي فِي الْقَمَرِ مَا هُوَ؟ قَالَ: أَعْمَى سَأَلَ عَنْ عَمًى أَمَا سَمِعْتَ اللَّهَ يَقُولُ: {وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ

---

166 Besmele Mısır nüshasında ilave edilmiştir.

فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ} فَذَلِكَ مَحْوُهُ السَّوَادَ الَّذِي فِيهِ، قَالَ: أَفَرَأَيْتَ ذَا الْقَرْنَيْنِ أَنَبِيًّا كَانَ أَمْ مَلِكًا، قَالَ: لَا وَاحِدَ مِنْهُمَا، وَلَكِنَّهُ كَانَ عَبْدًا صَالِحًا أَحَبَّ اللهَ فَأَحَبَّهُ اللهُ، ونَاصَحَ اللهَ فَنَاصَحَهُ اللهُ، دَعَا قَوْمَهُ إِلَى الْهُدَى فَضَرَبُوهُ عَلَى قَرْنِهِ فَمَكَثَ مَا شَاءَ اللهُ، ثُمَّ دَعَاهُمْ إِلَى اللهِ فَضَرَبُوهُ عَلَى قَرْنِهِ الْآخَرِ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ قَرْنَانِ كَقَرْنَي الثَّوْرِ، قَالَ: أَفَرَأَيْتَ هَذِهِ الْقَرْنَيْنِ مَا هِيَ؟ قَالَ: عَلَامَةٌ كَانَتْ بَيْنَ نُوحٍ، وَبَيْنَ رَبِّهِ وَأَمَانٌ مِنَ الْغَرَقِ، قَالَ: أَفَرَأَيْتَ الْبَيْتَ الْمَعْمُورَ مَا هُوَ؟ قَالَ: ذَلِكَ الصَّرْحُ فِي سَبْعِ سَمَاوَاتٍ تَحْتَ الْعَرْشِ يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ، لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، قَالَ: فَمَنِ {الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ}؟ قَالَ الْأَفْجَرَانِ مِنْ قُرَيْشٍ بَنُو أُمَيَّةَ، وَبَنُو مَخْزُومٍ كَفَيْتُهُمْ يَوْمَ بَدْرٍ، قَالَ: فَمَنِ: {الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا}؟ قَالَ: كَانَتْ أَهْلُ حَرُورَاءَ مِنْهُمْ.

2970- Abdürrezzâk > Ma'mer > Vehb b. Abdullah[167] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu't-Tufeyl şöyle demiştir: "Ali'yi hutbe verirken gördüm. Şöyle diyordu: "Bana soru sorun. Allah'a yemin olsun ki, kıyamete kadar olacak şeylerden bana ne sorarsanız size haber veririm. Bana Allah'ın Kitabı hakkında soru sorun. Allah'a yemin olsun ki, bir âyetin gece mi gündüz mü, ovada mı dağda mı indiğini bilirim." Bunun üzerine benimle Ali'nin arasında bulunan İbnu'l-Kevvâ ayağa kalkıp ***"And olsun tozutup savuranlara, ağır yük taşıyanlara, kolaylıkla akanlara, emri paylaştıranlara"*** âyetlerini sordu. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi: "İyice anlamak için sor, sıkıştırmak ve zora sokmak için sorma. ***"'Tozutup savuranlar,'*** rüzgârlardır. ***'Ağır yük taşıyanlar'*** bulutlardır. ***'Kolaylıkla akanlar,'*** gemilerdir. ***'Emri paylaştıranlar'*** ise meleklerdir."

İbnu'l-Kevvâ, "Aydaki siyahlığın ne olduğunu düşünüyorsun?" deyince Ali *radıyallahu anh* "Kör körlere sordu. Allah'ın ***'Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık. Nitekim Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını***

---

167 O, Vehb b. Abdillah b. Zübey el-Kûfî'dir. Dedesine nisbet edilmiştir. Beşinci tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 338.

getirdik. İşte biz, her şeyi açık açık anlattık'[168] buyurduğunu duymadın mı? Ayın üzerindeki siyahlığı gündüz alameti gidermiştir" dedi.

İbnu'l-Kevvâ, "Zülkarneyn hakkında ne dersin? Peygamber miydi yoksa kral mı?" deyince Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi: "İkisi de değildi. O, Allah'ı seven, Allah'ın sevdiği, Allah'a karşı ihlâslı ve samimiyetle bağlı, Allah'ın da kendisini ihlâslı ve samimi kıldığı sâlih bir kuldu. Kavmini hidayete çağırınca onu boynuzuna vurup dövdüler. Allah'ın dilediği kadar bir zaman kaldı. Sonra onları Allah'a davet edince yeniden diğer boynuzuna vurup dövdüler. Onun öküz boynuzları gibi boynuzları yoktu." İbnu'l-Kevvâ, "Bu iki boynuzun ne olduğunu düşünüyorsun?" deyince Ali *radıyallahu anh* "Nûh *aleyhisselâm* ile Rabbi arasında bir alâmet (simge) ve boğulmaktan kurtulmanın güvencesi idi" dedi. İbnu'l-Kevvâ, "Beytü'l-Ma'mûr'un ne olduğunu düşünüyorsun?" deyince Ali *radıyallahu anh* "O, bir köşk olup Arş'ın altında, yedinci semadadır. Her gün ona yetmiş bin melek girer ve bu melekler kıyamet gününe kadar geri dönmezler" dedi. İbnu'l-Kevvâ, ***"'Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?'***[169] Bunlar kimlerdir?" deyince Ali *radıyallahu anh* "Kureyş'in en günahkâr iki topluluğu olan Ümeyyeoğulları ve Mahzûmoğulları'dır. Bedir günü onların işini bitirdim" dedi. İbnu'l-Kevvâ, ***"'Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiştir. Üstelik kendilerinin muhakkak iyi iş yaptıklarını zannederler.'***[170] Bunlar kimlerdir?" deyince Ali *radıyallahu anh* "Harûrâ ashâbı (Hâricîler) bunlardandır" dedi.[171]

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾

5. Şüphesiz size vaat edilen, elbette doğrudur. 6. Ve şüphesiz ki din (hesaba çekilmeden sonra amellerin karşılıkların verilmesi) elbette gerçekleşecektir.

---

168 İsrâ 17/12.

169 İbrahim, 14/28.

170 Kehf 18/104.

171 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 186; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 29; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 231. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Enbârî'ye isnad etmiştir.

٢٩٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ} قَالَ: يَوْمَ يَدِينُ اللهُ الْعِبَادَ بِأَعْمَالِهِمْ.

2971- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve şüphesiz ki din (hesaba çekilmeden sonra amellerin karşılıkların verilmesi) elbette gerçekleşecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***الدِّينَ/ed-Dîn,'*** Allah'ın insanları amellerinden hesaba çekeceği gün demektir."[172]

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾

7. Güzel yolları bulunan göğe and olsun ki.

٢٩٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَاتِ الْحُبُكِ} قَالَ: ذَاتُ الْخَلْقِ الْحَسَنِ.

2972- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"ذَاتِ الْحُبُكِ/zâti'l-hubük"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Güzel yaratılışlı (göğe and olsun ki)."[173]

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

8. Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz. 9. Ondan döndürülenler döndürülür. 10. Kahrolsun yalancılar!

---

172 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 188. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 112.

173 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 190. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 601. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Ebû Mâlik, Ebû Sâlih, Süddî, Atiyye ve Rebî' b. Enes'ten rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 31; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 266; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 232; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 83.

٢٩٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ: {قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ} قَالَ: الْكَذَّابُونَ.

2973- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Kahrolsun yalancılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْخَرَّاصُونَ/ ***el-Harrâsûn,'*** çok yalan söyleyenler demektir."[174]

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

11. Onlar ki, kuşatıcı bir bilgisizlik içinde kalmış gafil kimselerdir. 12. "Din günü (hesaba çekilme günü) ne zamandır?" diye sorarlar. 13. O günde onlar azap için ateşe sunulurlar. 14. Azabımızı tadın. İşte bu, çabucak gelmesini istediğinizdir.

٢٩٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ} قَالَ: يَقُولُ: يَوْمَ يُعَذَّبُونَ، قَالَ فَيَقُولُ: ذُوقُوا عَذَابَكُمْ.

2974- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O günde onlar azap için ateşe sunulurlar. Azabımızı tadın. İşte bu, çabucak gelmesini istediğinizdir"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Azap edilecekleri gün onlara 'Azabınızı tadın' der."[175]

---

174 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 192; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 83; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 321; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 232; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 599. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 112.

175 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 195; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 268; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 321; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 83; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 242; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 233. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 112.

٢٩٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ} قَالَ: مُصَدِّقٌ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَمُكَذِّبٌ بِهِ.

2975- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz"***[176] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu Kur'ân'ı tasdik eden ve yalanlayan (çelişkili sözler söylüyorsunuz)."[177]

٢٩٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ} قَالَ: يُصْرَفُ عَنْهُ مَنْ صُرِفَ.

2976- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ondan döndürülenler döndürülür"***[178] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ondan uzaklaştırılan uzaklaştırılır."[179]

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾

15. Şüphesiz takva sahipleri cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. 16. Rablerinin kendilerine verdiğini alırlar. Çünkü onlar bundan önce iyilik yaparlardı. 17. Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı.

---

176 Zâriyât 51/8.

177 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 191; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 33; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 232. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 112; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 267; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 83; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 241.

178 Zâriyât 51/9.

179 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 191; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 33; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 232. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 112; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 267; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 83; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 420.

٢٩٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ} قَالَ: قَالَ مُطَرِّفُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: كَانَ لَهُمْ قَلِيلٌ مِنَ اللَّيْلِ، مَا يَهْجَعُونَ فِيهِ كَانُوا يُصَلُّونَهُ.

2977- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gecenin birazında uyurlar, kalan zamanda namaz kılarlardı."[180]

٢٩٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ الْحَسَنُ، وَالزُّهْرِيُّ: كَانُوا يُصَلُّونَ كَثِيرًا مِنَ اللَّيْلِ.

2978- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ve Zührî şöyle demişlerdir: "Gecenin çoğunda namaz kılarlardı."[181]

٢٩٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ قَتَادَةُ، قَالَ أَنَسٌ: كَانُوا يَتَنَفَّلُونَ مَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ.

2979- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: "Akşam namazıyla yatsı namazı arasında nafile namaz kılarlardı."[182]

وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾

18. Seherlerde de onlar mağfiret dilerlerdi.

٢٩٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ أَسْنَدَهُ، قَالَ: كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ إِذَا كَانَ السَّحَرُ يَقُولُ: دَعَوْتَنِي اللَّهُمَّ فَأَجَبْتُكَ، وَأَمَرْتَنِي اللَّهُمَّ فَأَطَعْتُكَ، وَقُلْتَ: {وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ} فَهَذَا السَّحَرُ فَاغْفِرْ لِي.

---

180 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 197; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 233. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 113.

181 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 198; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 242; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 234; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 113.

182 Ebû Davud, Kitâbu's-Salât, II, 79; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 346; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 242; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 233. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 113.

2980- Abdürrezzâk, İbn Uyeyne'den isnadlı olarak şunu rivayet etmiştir: "İbn Mes'ûd, seher vakti gelince "Allah'ım! Beni davet ettin, ben de davetine icabet ettim. Allah'ım! Bana emrettin, ben de itaat ettim. Sen, ***'(Onlar) sabredenler, doğru olanlar, itaat edenler, infak edenler ve seher vakitlerinde mağfiret dileyenlerdir'***[183] buyurdun. Bu seher vakti beni bağışla" derdi."[184]

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾

19. Mallarında dilenenin ve yoksulun da bir hakkı vardır.

٢٩٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ} قَالَ: السَّائِلُ الَّذِي يَسْأَلُكَ وَالْمَحْرُومُ الْمُتَعَفِّفُ الَّذِي لَا يَسْأَلُكَ.

2981- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Mallarında dilenenin ve yoksulun da bir hakkı vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***للسَّائل/Li's-sâil,'*** senden isteyen kişidir. '***الْمَحْرُوم/el-Mahrûm'*** ise senden istemeyip iffetli (onurlu) davranan kişidir."[185]

٢٩٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ، وَالْأُكْلَةُ، وَالْأُكْلَتَانِ. قِيلَ: فَمَنِ الْمِسْكِينُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يَجِدُ غِنًى، وَلَا يُعْلَمُ بِحَاجَتِهِ فَيُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ. قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَذَلِكَ الْمَحْرُومُ.

2982- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Miskin kimse, kendisine bir iki lokma, bir iki hurma gelen kimse değildir"*** buyurunca, "Ey Allah'ın Resûlü! O zaman miskin kimdir?" denildi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Zorunlu ihtiyacını karşılayama-***

---

183 Âl-i İmrân 3/17.
184 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 208; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 353.
185 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 202; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 243; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 225; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 234; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 85.

yan ve muhtaç olduğu bilinmediğinden kendisine sadaka da verilmeyen kişidir." Zührî şöyle demiştir: "İşte bu kişi, mahrumdur."[186]

٢٩٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، فِي قَوْلِهِ: {وَالْمَحْرُومِ} قَالَ: الْمَحْرُومُ الَّذِي لَيْسَ لَهُ شَيْءٌ مِنَ الْغَنِيمَةِ.

2983- Abdürrezzâk > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim şöyle demiştir: "'**الْمَحْرُوم/el-Mahrûm,'** hiçbir geliri olmayan kişidir."[187]

٢٩٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَعَثَ سَرِيَّةً، فَفَتَحُوا وَفَتَحَ اللهُ عَلَيْهِمْ فَجَاءَ قَوْمٌ لَمْ يَشْهَدُوا فَنَزَلَتْ فِيهِمْ {وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ}.

2984- Abdürrezzâk > Sevrî > Kays b. Müslim isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye[188] şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir seriyye gönderdi ve onlar ganimet elde ettiler. Ayrıca Allah onlara fetih nasip etti. Bunun akabinde daha önce görmedikleri bir topluluk geldi. ***'Mallarında dilenenin ve yoksulun da bir hakkı vardır'*** âyeti, o topluluk hakkında indirildi."[189]

---

186 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 202. Kurtubî bu hadisi Katâde ve Zührî'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 38. Bu hadisi Buhârî muttasıl olarak Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'z-Zekât, III, 340; Müslim, Kitâbu'z-Zekât, no: 1039; Ebû Davud, Kitâbu'z-Zekât, II, 284; Nesâî, Kitâbu'z-Zekât, V, 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 260, 316; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l -Kur'ân'i'l-Azîm*, I, 110.

187 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 203. Bu hadis Mücâhid ve Hasan b. Muhammed b. el-Hanefiyye'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 321; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 234. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe'nin İbrahim'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 85.

188 O, Hasan b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib Ebû Muhammed el-Medenî'dir. Babası İbnu'l-Hanefiyye'dir. Sikadır ve fakîhtir. Mürcie'yi ilk eleştiren kişinin o olduğuna dair rivayet vardır. Bk. *Takrîb*, I, 171.

189 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 203; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 225; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 38. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Hasan b.

٢٩٨٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، وَعَطَاءٍ، قَالَا: الْمَحْرُومُ الْمُحَارِفُ فِي الرِّزْقِ، وَفِي التِّجَارَةِ.

2985- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid ve Atâ şöyle demişlerdir: "'الْمَحْرُوم/***el-Mahrûm,'*** ticareti ve rızkı yetersiz, geliri sınırlı olan kişidir."[190]

﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

20. Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır.
21. Kendi nefislerinizde de. Artık görmez misiniz?

٢٩٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ} قَالَ: يَقُولُ لِلْمُعْتَبِرِينَ: اعْتَبِرُوا فِي أَنْفُسِكُمْ، يَقُولُ: فِي خَلْقِهِ أَيْضًا إِذَا فَكَّرَ فِيهِ مُعْتَبَرٌ.

2986- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"'Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır.'*** Yani düşünüp ibret alacak kişi için ibret alınacak şeyler vardır. ***'Kendi nefislerinizde de.'*** Yani yaratılışı hakkında da. 'Kişi, kendisinin yaratılışı üzerinde düşündüğünde onda ibret alacağı şeyler vardır' diyor."[191]

٢٩٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُرْتَفِعِ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ الزُّبَيْرِ، يَخْطُبُ يَقُولُ: {وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ} قَالَ: سَبِيلُ الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ.

Muhammed b. el-Hanefiyye'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 113.

190 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 617; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 201; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 113. Bu hadis İbn Abbâs, Âişe, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, İbnu'l-Müseyyeb ve İbrahim en-Nehaî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 234; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 86; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 39.

191 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 204; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 235. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 114; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 244; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 136.

2987- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Muhammed b. Mürtefi‘[192] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'z-Zübeyr, hutbe okurken ***"Kendi nefislerinizde de. Artık görmez misiniz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen büyük ve küçük abdest yapma yollarıdır."[193]

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ
إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ
سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ
﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ
خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ
فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

22. Semada da rızkınız ve size vaat edilen şeyler vardır. 23. Göğün ve yerin Rabbi hakkı için, o (vaat) sizin konuştuğunuz gibi kesin bir gerçektir. 24. İbrahim'in şerefli kılınmış misafirlerinin haberi sana geldi mi? 25. Hani yanına girdiklerinde "Selâm" demişlerdi. O da "Selâm" demişti. "Tanımadık bir topluluk!" 26. Hemen ailesine gidip semiz bir buzağı getirdi. 27. Onu önlerine yaklaştırıp "Yemez misiniz?" dedi. 28. İçinde onlardan gizli bir korku duydu. "Korkma" dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdesi verdiler. 29. Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip yüzüne vurdu ve "Ben kısır bir kocakarıyım" dedi.

---

192 O, Muhammed b. Mürtefi‘dir. İbnu'z-Zübeyr'den hadis rivayet etmiştir. İbn Uyeyne ve İbn Cüreyc de ondan hadis rivayetinde bulunmuşlardır. İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: "Sika bir şeyhtir." Bk. *el-Cerh ve't-Ta‘dîl*, IV, 98.

193 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 114; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 244; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 40. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin İbnu'z-Zübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 114.

٢٩٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي صَرَّةٍ} قَالَ: أَقْبَلَتْ تَرِنُّ.

2988- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip yüzüne vurdu ve 'Ben kısır bir kocakarıyım' dedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'فِي صَرَّةٍ/***Fî sarratin,'*** çığlık atarak döndü anlamındadır."[194]

قَالُوا كَذَلِكِ قَالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾ وَفِي مُوسَى إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّى بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

30. Dediler ki: "Bu böyledir. Rabbin söylemiştir. Şüphesiz ki o Hakîm olandır, her şeyi en iyi bilendir. 31. Ey elçiler! O halde asıl işiniz nedir?" dedi. 32. Onlar "Şüphe yok ki biz, günahkâr bir topluluğa gönderildik" dediler. 33. "Üzerlerine çamurdan taşlar atmak için. 34. Rabbinin nezdinde haddi aşanlar için işaretlenmiş olan." 35. Biz de orada bulunan mü'minleri çıkardık. 36. Ama orada Müslümanlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık. 37. Ve orada acıklı azaptan korkanlar için bir alâmet bıraktık. 38. Ve Musa'nın kıssasında da (ibretler vardır). Hani onu Firavun'a apaçık bir delil ile göndermiştik. 39. O (Firavun) bütün güç kaynakları ile yüz çevirdi ve "O, bir sihirbazdır yahut delidir" dedi.

---

194 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 209; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 600. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Ebû Sâlih, Zeyd b. Eslem, Sevrî ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 236; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 88.

٢٩٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَتَوَلَّى بِرُكْنِهِ} قَالَ: بِقَوْمِهِ.

2989- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O (Firavun) bütün güç kaynakları ile yüz çevirdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kavmine güvenerek (yüz çevirdi)."[195]

﴿فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾﴾

40. Bunun üzerine biz de kendisini ve ordularını yakalayıp denize attık. O ise (pişman olmuş), kendini kınıyordu.

٢٩٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُوَ مُلِيمٌ} قَالَ: مُلِيمٌ فِي عِبَادِ اللهِ.

2990- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bunun üzerine biz de kendisini ve ordularını yakalayıp denize attık. O ise (pişman olmuş), kendini kınıyordu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın kulları arasında kendini kınıyordu."[196]

﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾﴾

41. Ve Âd kavminde de (ibretler vardır). Hani onların üzerine kasıp kavuran rüzgârı göndermiştik.

٢٩٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الرِّيحَ الْعَقِيمَ} قَالَ: الَّتِي لَا تُنْبِتُ.

2991- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve Âd kavminde de (ibretler vardır). Hani onların üzerine***

---

195 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 3; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 245; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 49; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 599; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 90; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 115.

196 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 4. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 115; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 237; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 90.

kasıp kavuran rüzgârı göndermiştik" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hiçbir şeyi ayakta bırakmayan (rüzgârı göndermiştik)."[197]

مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

42. O neye uğradıysa mutlaka onu ufaltıp kül haline getiriyordu.

٢٩٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ} قَالَ كَرَمِيمِ الشَّجَرِ.

2992- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O neye uğradıysa mutlaka onu ufaltıp kül haline getiriyordu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Odun külüne (çeviriyordu)."[198]

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّى حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾

43. Semûd'da da (ibretler vardır). Hani onlara "Bir süreye kadar faydalanın" denilmişti. 44. Onlar ise Rablerinin emrine uymayıp başkaldırmışlardı. Bu yüzden onlar bakınırken yıldırım onları yakalayıvermişti. 45. Ayağa da kalkamadılar. Onlara yardım da edilmedi.

٢٩٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ} قَالَ: مِنْ نُهُوضٍ.

---

197 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 10; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 246; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 601; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 237. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 115; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 3051.

198 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 5; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 50; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 141; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 599; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 115; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 91.

2993- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ayağa da kalkamadılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ne ayağa kalkabildiler..."[199]

وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا
بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾
وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي
لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ
نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾ كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا
سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

46. Bunlardan önce de Nûh kavmini helâk etmiştik. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplum idiler. 47. Ve biz göğü kudret ve kuvvetle bina ettik ve biz (onu) elbette genişleticiyiz. 48. Yeri de döşedik. Ne güzel döşeyenleriz! 49. Her şeyden de çifter çifter yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız. 50. O halde Allah'a kaçın. Çünkü ben, size O'nun katından (gelmiş) açık bir uyarıcıyım. 51. Allah ile birlikte başka bir ilah edinmeyin. Zira ben size O'nun tarafından (gelmiş) açık bir uyarıcıyım. 52. Onlardan öncekilere gelen resûllerin her birine de mutlaka böylece "Sihirbaz yahut deli" derlerdi. 53. Acaba bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler? Hayır, onlar azmış bir topluluk idiler.

---

199 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 6. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 115; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 52; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 237; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 91.

٢٩٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَتَوَاصَوْا بِهِ} قَالَ: أَوْصَى أَوَّلُهُمْ آخِرَهُمْ بِالْكَذِبِ.

2994- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Acaba bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Öncekiler sonrakilere yalanlamayı tavsiye ettiler."[200]

٢٩٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ جَبَلَةَ بْنِ سُحَيْمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ} قَالَ: يُصَلُّونَ.

2995- Abdürrezzâk > Sevrî > Cebele b. Sühaym[201] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ömer, ***"Seherlerde de onlar mağfiret dilerlerdi"***[202] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani namaz kılarlardı."[203]

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾

54. Sen yüz çevir onlardan. Artık kınanacak değilsin. 55. Ama öğüt ver. Çünkü öğüt muhakkak mü'minlere fayda verir. 56. Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. 57. Ben onlardan bir rızık da istemiyorum, bana yedirmelerini de istemiyorum. 58. Şüphesiz rızık veren,

---

200 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 10. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 116; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 279; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 247; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 54; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 238.

201 O, Cebele b. Sühaym'dır. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 125.

202 Zâriyât 51/18.

203 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 200; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 36. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 86.

güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır. 59. Muhakkak benzerlerinin azaptan payları olduğu gibi zulmedenlerin de azaptan bir payları vardır. Artık acele etmesinler.

٢٩٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَنُوبًا مِثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ} قَالَ: عَذَابًا مِثْلَ عَذَابِ أَصْحَابِهِمْ.

2996- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak benzerlerinin azaptan payları olduğu gibi zulmedenlerin de azaptan bir payları vardır. Artık acele etmesinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlara arkadaşlarının azabı gibi bir azap vardır."[204]

٢٩٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ} قَالَ: مَا جُبِلُوا عَلَيْهِ مِنَ الطَّاعَةِ وَالْمَعْصِيَةِ.

2997- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd b. Eslem, ***"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İtaat ve isyandan onlara ne takdir edilmişse (bunu yaşamaları için yarattım)."[205]

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

60. Tehdit edildikleri o günlerinden dolayı vay o inkâr edenlere!

---

204 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 14. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 280; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 57; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 600; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 116.

205 Sevrî, *Tefsîr*, s. 282; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 11; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 56. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir'in Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 116; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 205; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 600.

سُورَةُ الطُّورِ

52. TÛR SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[206]

وَالطُّورِ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun Tûr'a.

٢٩٩٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَعَمَّنْ، سَمِعَ عِكْرِمَةَ، يَقُولُ فِي: {وَالطُّورِ} قَالَا: جَبَلٌ يُقَالُ لَهُ: الطُّورُ

2998- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve İkrime, ***"And olsun Tûr'a"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, Tûr denilen bir dağdır."[207]

وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾

2. Yazılmış kitaba.

---

206 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

207 Hâfız bu hadisi aynı isnadla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 602. Bu hadis İbn Âbbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Âbbâs, *Tefsîr*, V, 381; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 248; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 58; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 239; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 117; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 94.

٢٩٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ} قَالَ: مَكْتُوبٌ.

2999- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ/***ve kitâbin mestûr'*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yazılmış (kitaba and olsun ki)."[208]

فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾

3. Yayılmış sahifeler içinde. 4. Beytu'l-Ma'mûr'a.

٣٠٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ} قَالَ: ذُكِرَ لَنَا أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ؟ بَيْتٌ فِي السَّمَاءِ بِحِيَالِ الْكَعْبَةِ لَوْ سَقَطَ سَقَطَ عَلَيْهِ، يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ إِذَا خَرَجُوا مِنْهُ لَمْ يَعُودُوا آخِرَ مَا عَلَيْهِمْ.

3000- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Beytu'l-Ma'mûr'a"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bize zikredildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün şöyle buyurmuştur: ***"Beytu'l-Ma'mûr nedir, biliyor musunuz? Semada Kâbe'nin üst hizasında olan bir evdir. Bu ev düşse Kâbe'nin üzerine düşer. Bu eve her gün yetmiş bin melek girer. Melekler oradan çıktıktan sonra bir daha kendilerine sıra gelmez."***[209]

---

208 Buhârî bu hadisi Kâtade'den muallak olarak rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 601; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 18; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 602; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 16. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 117; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 230; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 240; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 58; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 239.

209 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 17; Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 303. Mücâhid bu hadisi benzer şekilde Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, s. 624. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 118. Süyûtî hadisi *Fethu'l-Kebîr*'de nakletmiş ve Ahmed, Nesâî ve Hâkim'in Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 247; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 59; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 239; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII, 27.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾

5. Yükseltilmiş tavana. 6. Tutuşturulmuş denize.

٣٠٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ يَقُولُ: {الْبَحْرُ الْمَسْجُورُ}: هُوَ بَحْرٌ تَحْتَ الْعَرْشِ.

3001- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne isnadıyla rivayet edildiğine göre, İsmâil b. Ebî Hâlid şöyle demiştir: "Ümmü Hânî'nin azatlısı Ebû Sâlih'i şöyle derken dinledim: **"'*Tutuşturulmuş denize.*'** (Bu âyette kastedilen deniz,) Arş'ın altında olan bir denizdir."[210]

٣٠٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ} قَالَ: هُوَ السَّمَاءُ.

3002- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yükseltilmiş tavana"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu(rada kastedilen), semadır."[211]

٣٠٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عِمْرَانَ الْجَوْنِيُّ، عَنْ نَوْفٍ الْبِكَالِيِّ، قَالَ: أَوْحَى اللهُ إِلَى الْجِبَالِ أَنِّي نَازِلٌ عَلَى جَبَلٍ مِنْكُنَّ قَالَ: فَشَمَخَتِ الْجِبَالُ كُلُّهَا رَجَاءَ أَنْ يَكُونَ الْأَمْرُ عَلَيْهَا، قَالَ: وَتَوَاضَعَ طُورِ سَيْنَاءَ، وَقَالَ أَرْضَى بِمَا قَسَمَ اللهُ لِي فَكَانَ الْأَمْرُ عَلَيْهِ.

3003- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Ebû İmrân el-Cevnî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Nevf el-Bikâlî şöyle demiştir: "Allah, dağlara ***'Ben gizli bir dağa ineceğim'*** diye vahyetti. Bunun üzerine tüm dağlar, bu işin kendi üzerinde olacağını umarak kibirlendi. Tûr-u Sînâ

210 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 20. Bu hadis İbn Abbâs ve Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 281; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 249; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 62; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 240; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 118.

211 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 18. Bu hadis İbn Abbâs ve Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet edilmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, s. 624; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 249; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 62; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 146; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 240.

ise alçak gönüllü davranıp 'Allah'ın bana vereceği paya razıyım' dedi. Bu yüzden o iş onun üzerinde gerçekleşti."[212]

٣٠٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ التَّيْمِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الصَّبَّاحُ، عَنِ الْأَشْرَسِ، قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ، عَنِ الْمَدِّ، فِي الْبَحْرِ وَالْجَزْرِ، فَقَالَ: إِنَّ مَلَكًا مُوَكَّلًا بِقَامُوسِ الْبَحْرِ إِذَا وَضَعَ رِجْلَهُ فَاضَتْ، وَإِذَا رَفَعَهَا غَاضَتْ.

3004- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Sabbâh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Eşras şöyle demiştir: İbn Abbâs, denizdeki med cezir hareketi sorulunca şöyle dedi: "Denizlerin derinlikleri için görevlendirilmiş olan bir melek, ayağıyla bastığında deniz taşar, ayağını kaldırdığında ise deniz çekilir."[213]

٣٠٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ} قَالَ: الْمُمْتَلِئُ.

3005- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Tutuşturulmuş denize"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dolup taşan (denize and olsun ki)."[214]

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾

7. Rabbinin azabı elbette gerçekleşecektir. 8. Onu önleyebilecek yoktur. 9. O gün gök sallanıp çalkalanır.

٣٠٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا} قَالَ: مَوْرُهَا تَحَرُّكُهَا.

---

212 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 66.

213 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

214 Begavî bu hadisi Mücâhid ve Kelbî'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 249. Taberî hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 19; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 91; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 61; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 146; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 240; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 602; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 118.

3006- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O gün gök sallanıp çalkalanır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَوْرًا ***Mevran,'*** göğün hareketlenmesi, sallanmasıdır."[215]

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾

10. Dağlar da yürür. 11. Artık o gün yalanlayanların vay haline! 12. Ki onlar, daldıkları bâtıl içinde şiddetle oynar dururlar. 13. Cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri gün.

٣٠٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا} قَالَ: يُزْعَجُونَ إِلَيْهَا إِزْعَاجًا.

3007- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri gün"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zorla oraya götürülecekleri gün."[216]

هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾ أَفَسِحْرٌ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ

---

215 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 21; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 602. İbn Kesîr bu hadisi Katâde ve İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 240; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 63; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 424; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 91; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 118.

216 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 22. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Şa'bî, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Dahhâk, Süddî ve Sevrî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 249; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 64; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 241; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 118.

عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

14. İşte bu, sizin yalan saydığınız ateştir" (denilir). 15. Bu bir büyü müdür yoksa siz mi görmüyorsunuz? 16. Girin oraya. İster sabredin ister sabretmeyin. Sizin için birdir. Siz ancak işlediğinizin karşılığını alacaksınız. 17. Muhakkak takva sahipleri cennetler ve nimetler içindedirler. 18. Rabbinin kendilerine verdiği zevk içerisindedirler. Rableri onları cehennem azabından da korumuştur. 19. İşleyegeldiğiniz sebebi ile afiyetle yiyin, için. 20. Sıra sıra dizili tahtlara yaslananlar olarak. Onlara iri gözlü hurileri de eş yaptık. 21. İman edip soyları iman ile kendilerine uyanların biz evlatlarını da kendilerine katarız. Amellerinden de hiçbir şey eksiltmeyiz. Her kişi kendi kazandıkları karşılığında bir rehinedir.

٣٠٠٨ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ} قَالَ: بِإِيمَانِ الذُّرِّيَّةِ.

3008- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"İman edip soyları iman ile kendilerine uyanların biz evlatlarını da kendilerine katarız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Nesillerinin inanmaları sebebiyle (onlara uyanların)…"

٣٠٠٩ – عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ} قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ ذُرِّيَّةَ الْمُؤْمِنِ مَعَهُ فِي دَرَجَتِهِ فِي الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانُوا دُونَهُ فِي الْعَمَلِ، وَقَرَأَ {وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ} يَقُولُ: وَمَا نَقَصْنَاهُمْ.

3009- Abdürrezzâk > Sevrî > Amr b. Mürre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs, "Allah, amel bakımından aşağıda olsalar bile neslini mü'minle birlikte cennete aynı dereceye çıkarır" dedi ve şu âyeti okudu: ***"'İman edip soyları iman ile***

kendilerine uyanların biz evlatlarını da kendilerine katarız. Amellerinden de hiçbir şey eksiltmeyiz.' Diyor ki: "Onların amellerinden hiçbir şey azaltmayız, eksiltmeyiz."[217]

٣٠١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا أَلَتْنَاهُمْ} يَقُولُ: وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ.

3010- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'**وما أَلَتْنَاهُمْ/*Ve mâ eletnâhüm'*** ifadesi, onlara zulüm ve haksızlık yapmayız anlamına gelir."[218]

وَأَمْدَدْنَاهُم بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

22. Onlara canlarının çekeceği meyve ve eti art arda fazlası ile verdik. 23. Orada kadehleri elden ele dolaştırırlar. Onlarda içtiklerinden ötürü ne saçmalama ne de günah kazanma söz konusudur.

٣٠١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ} قَالَ: لَيْسَ فِيهَا لَغْوٌ وَلَا بَاطِلٌ، إِنَّمَا اللَّغْوُ وَالْبَاطِلُ فِي الدُّنْيَا.

3011- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Orada kadehleri elden ele dolaştırırlar. Onlarda içtiklerinden ötürü ne saçmalama ne de günah kazanma söz konusudur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O içkide saçmalatma ve bâtıl söyletme özelliği yoktur. Saçmalatma ve bâtıl söyletme özelliği dünyadadır."[219]

---

217 Taberânî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. İsnadında Muhammed b. Abdirrahmân b. Gazvân vardır ve o, zayıf bir ravidir. Bk. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VII, 114; Hâkim, *Müstedrek*, II, 468. Sevrî hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 283; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 24. Bu, cumhuru görüşüdür: Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 148.

218 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 28; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 251; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 602; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 119.

219 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 29; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 242; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 242; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 602.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

24. Etraflarında (kabuğunda) saklı inci gibi genç hizmetçiler dolaşır durur.

٣٠١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ هَذَا الْخَدَمُ مِثْلُ اللُّؤْلُؤِ فَكَيْفَ الْمَخْدُومُ؟ فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ فَضْلَ مَا بَيْنَهُمْ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى النُّجُومِ.

3012- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Etraflarında (kabuğunda) saklı inci gibi genç hizmetçiler dolaşır durur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bana ulaştığına göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ey Allah'ın Resûlü! Hizmetçi inci gibi olursa kendisine hizmet edilen kişi nasıl olur?" diye soruldu. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Canımı elinde tutana yemin olsun ki, kendisine hizmet edilenin hizmet edene üstünlüğü, dolunay gecesindeki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir."***[220]

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾ فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾

25. Birbirlerine dönerek karşılıklı soru sorarlar. 26. "Gerçekten biz daha önce ailelerimiz arasında korku içinde idik" derler. 27. "Allah bize lütfetti de bizi semum azabından (aşırı sıcağı deri gözeneklerinden içeriye giren cehennem ateşinden) korudu. 28. Şüphesiz ki Biz önceden O'na ibadet ediyorduk. Çünkü iyilik eden, esirgeyen ancak O'dur." 29. Artık sen öğüt vermeyi

---

220 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 29; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 251. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 119. Kurtubî bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 69.

sürdür. Sen Rabbinin nimeti sayesinde kâhin de değilsin, deli de değilsin. 30. Yoksa onlar "O bir şairdir. Biz onun zamanın ızdırap veren musibetine uğramasını bekliyoruz" mu diyorlar?

٣٠١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَيْبَ الْمَنُونِ} قَالَ: هُوَ الْمَوْتُ، يَتَرَبَّصُ بِهِ الْمَوْتَ، كَمَا مَاتَ شَاعِرُ بَنِي فُلَانٍ، وَشَاعِرُ بَنِي فُلَانٍ.

3013- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "رَيْبَ الْمَنُونِ/***raybe'l-menûn***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bununla kastedilen, ölümdür. (Diyorlar ki:) 'Falan oğullarının şairinin ve filan oğullarının şairinin öldüğü gibi onun da ölmesini bekliyoruz.' "[221]

قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾ وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

31. De ki: "Bekleyedurun. Şüphesiz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim." 32. Onlara bunu akılları mı emrediyor

---

221 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 31; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 72; İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 286; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 252; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 243.

yoksa onlar azgın bir topluluk mudur? 33. Yoksa onlar "Onu kendisi uydurup düzüyor" mu diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler. 34. Eğer doğru söyleyenler iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler. 35. Yoksa onlar bir şeysiz mi (yaratıcısız mı) yaratıldılar yoksa yaratanlar onlar mıdır? 36. Yoksa göklerle yeri onlar mı yarattılar? Hayır, onlar yakîn sahibi değildirler. 37. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa egemen olanlar onlar mıdır? 38. Yoksa onların dinlemek için merdivenleri mi var? O halde onların dinleyicileri apaçık bir delil getirsinler. 39. Yoksa kız çocuklar O'nundur da oğullar sizin midir? 40. Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu sebeple onlar borçtan dolayı ağır bir yük altına mı girmişler? 41. Yoksa gayb onlarındır da onlar mı yazıyorlar? 42. Yoksa onlar bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o inkâr edenlerin kendileridir asıl tuzağa düşenler. 43. Yoksa onların Allah'tan başka ilahları mı vardır? Allah onların ortak koşmakta olduklarından münezzehtir. 44. Gökten düşen bir parça görseler "Üst üste yığılmış bir buluttur" derler. 45. Şimdi onları baygın düşüp yıkılacakları günleri ile karşılaşana kadar bırak! 46. O günde tuzaklarının kendilerine hiçbir faydası olmaz. Onlara yardım da edilmez. 47. O zulmedenler için de muhakkak bundan önce bir azap vardır. Fakat onların çoğu bilmezler.

٣٠١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيّ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ أَبِي كَرْمَةَ، أَوْ غَيْرِهِ عَنْ زَاذَانَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ} قَالَ: عَذَابُ الْقَبْرِ.

3014- Abdürrezzâk > Sevrî > Alâ b. Abdülkerîm > Ebû Kerme[222] veya başkası isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zâzân, ***"O zulmedenler için de muhakkak bundan önce bir azap vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kabir azabı vardır."[223]

222 Mısır nüshasında Ebû Kerîme şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır. O Ebû Kerme el-Kindî'dir. Zâzân'dan hadis rivayet etmiştir. Alâ b. Abdilkerîm de ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 431.

223 Bu hadis İbn Abbâs ve Berâ'dan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 37; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 254; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 78; Ebû

٣٠١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: قَالَ مُجَاهِدٌ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ} قَالَ: الْجُوعُ لِقُرَيْشٍ فِي الدُّنْيَا.

3015- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"O zulmedenler için de muhakkak bundan önce bir azap vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dünyada Kureyş için aç kalma azabı vardır."[224]

٣٠١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: إِنَّ عَذَابَ الْقَبْرِ فِي الْقُرْآنِ ثُمَّ تَلَا {وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ}.

3016- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "İbn Abbâs, "Kabir azabı Kur'ân'da vardır" dedikten sonra ***"O zulmedenler için de muhakkak bundan önce bir azap vardır"*** âyetini okudu."[225]

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

48. Rabbinin hükmü gelene kadar sabret!
Muhakkak ki sen bizim gözetimimiz altındasın.
Kalktığın vakit de Rabbini hamd ile tesbih et.

٣٠١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ} قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ.

3017- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu'l-Ahvas, ***"Kalktığın vakit de Rabbini hamd ile tesbih et"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'Sübhânallahi ve bi-hamdihî' de."[226]

Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 153.

224 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 626; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 37; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 254; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 78; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 153; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 120.

225 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 37; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 254; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 120.

226 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 37; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 78; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 245; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 153.

٣٠١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ جُوَيْبِرٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ} قَالَ: حِينَ تَقُومُ لِلصَّلَاةِ، تَقُولُ اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا.

3018- Abdürrezzâk > İbnu'l-Mübârek > Cüveybir isnadıyla rivayet edildiğine göre, Dahhâk b. Müzâhim, ***"Kalktığın vakit de Rabbini hamd ile tesbih et"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Namaza kalktığın zaman 'Allahu ekberu kebîran velhamdülillahi kesîran' veya 'Sübhânallahi bükraten ve esîlen' dersin."[227]

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

49. Gecenin bir kısmında ve yıldızların kaybolması vaktinde O'nu tesbih et.

٣٠١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِدْبَارَ النُّجُومِ} قَالَ: رَكْعَتَانِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ.

3019- Ma'mer, Katâde'nin ***"Gecenin bir kısmında ve yıldızların kaybolması vaktinde O'nu tesbih et"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sabah namazından önce iki rekât namaz kıl."[228]

---

227 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 38. Bu hadis Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Dahhâk ve Rebî' b. Enes'ten rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 254; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 79; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 153; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 121; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 103.

228 Tirmizî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 393; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 254; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 80; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 246.

سُورَةُ وَالنَّجْمِ

53. NECM SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[229]

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Battığı zaman yıldıza and olsun ki.

٣٠٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى} قَالَ: تَلَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى} فَقَالَ ابْنُ أَبِي لَهَبٍ حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: اسْمُهُ عُتْبَةُ بْنُ أَبِي لَهَبٍ كَفَرْتُ بِرَبِّ النَّجْمِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: احْذَرْ لَا يَأْكُلُكَ كَلْبُ اللهِ.

3020- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Battığı zaman yıldıza and olsun ki"*** âyetini okuyunca İbn Ebî Leheb -zannedersem onun isminin Utbe b. Ebî Leheb olduğunu söyledi- "Ben yıldızın Rabbini inkâr ediyorum" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Dikkat et de Allah sana köpeklerinden birini musallat etmesin"*** dedi."[230]

---

229 Besmele Mısır nüshasında ilave edilmiştir.

230 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 41; Ebu Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 162-163. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b.

٣٠٢١ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَأَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا يَخَافُ أَنْ يُسَلِّطَ اللهُ عَلَيْهِ كَلْبَهُ، فَخَرَجَ ابْنُ أَبِي لَهَبٍ مَعَ أُنَاسٍ فِي سَفَرٍ، حَتَّى إِذَا كَانُوا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ سَمِعُوا صَوْتَ الْأَسَدِ، فَقَالَ مَا هَذَا إِلَّا يُرِيدُنِي؟ فَاجْتَمَعَ أَصْحَابُهُ حَوْلَهُ وَجَعَلُوهُ فِي وَسَطِهِمْ حَتَّى إِذَا نَامُوا جَاءَ الْأَسَدُ فَأَخَذَ بِهَامَتِهِ.

3021- Abdürrezzâk > Ma‘mer > İbn Tâvus > Babası (Tâvus) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Utbe b. Ebî Leheb'e ***"Allah'ın, köpeğini sana musallat etmesinden korkmuyor musun?"*** dedi. Daha sonra Utbe b. Ebî Leheb, bazı kişilerle beraber bir sefere çıktı. Yolda bir yerde iken bir aslan kükremesi işittiler. Utbe b. Ebî Leheb, "Bu (aslan) mutlaka beni istemektedir" dedi. Bunun üzerine arkadaşları etrafında toplanarak kendisini ortalarına aldılar. Ancak uyudukları zaman aslan gelip onun kafasını kopardı.[231]

٣٠٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى} قَالَ: الثُّرَيَّا إِذَا غَابَتْ.

3022- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Battığı zaman yıldıza and olsun ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Battığı zaman süreyyâ (ülker) yıldızına and olsun ki."[232]

٣٠٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، مِثْلَهُ

3023- Abdürrezzâk > İbn Mücâhid isnadıyla Mücâhid'den önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir.[233]

Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 121; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 83; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 428; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 248.

231 Ebu Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 164; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 121.

232 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 627; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 427; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 40; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 604; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 82; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 157. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 121; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 104.

233 Bir önceki hadise bakınız.

مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى ﴿٧﴾

2. Arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi. 3. O, kendi hevasından bir söz söylemez. 4. O, bildirilen bir vahiyden başka bir şey değildir. 5. Ona çetin güçler sahibi öğretti. 6. O, büyük bir güce sahiptir. Hemen asıl şekliyle doğruluverdi. 7. Ve o, en yüksek ufukta idi.

٣٠٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى} فَقَالَ: بِأُفُقِ الْمَشْرِقِ الْأَعْلَى مِنْهُمَا.

3024- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ve o, en yüksek ufukta idi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlardan doğunun en yüksek yerinde idi."[234]

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى ﴿٩﴾

8. Sonra (Cebrail) yaklaşıp sarktı. 9. Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı.

٣٠٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى} قَالَا: هُوَ جِبْرِيلُ: {فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى} قَالَا: قِيدَ قَوْسَيْنِ.

3025- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı"***

---

234 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 44; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 256; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 88; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 158; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 249; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 607. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 123.

âyeti[235] hakkında şöyle demişlerdir: "Yaklaşan Cebrâil'dir. 'قَابَ قَوْسَيْنِ/ ***Gâbe kavseyn,'*** iki yay mesafesi kadar demektir."[236]

فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴿١١﴾

10. Kuluna vahyettiğini vahyetti. 11. Gözü ile gördüğünü kalp yalanlamadı.

٣٠٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى} قَالَا: رَأَى جِبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ الَّتِي هِيَ صُورَتُهُ قَالَا: وَهُوَ الَّذِي رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى.

3026- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Gözü ile gördüğünü kalp yalanlamadı"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Cebrâil'i aslî suretinde gördü. Onu diğer bir inişinde de görmüştü."[237]

٣٠٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى} قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يُؤْخَذُ بِذَنْبِ غَيْرِهِ حَتَّى جَاءَ إِبْرَاهِيمُ، فَقَالَ اللَّهُ: {وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى}.

3027- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Evs[238] ***"Ve ahdini eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde)"***[239] âyeti hakkında şöyle demiştir: "İbrahim *aleyhisselâm* gelinceye kadar kişi başkasının günahı ve suçu sebebiyle

---

235 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 44. Bu hadis Mücâhid, Rebî' b. Enes, Katâde ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 247; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 106.

236 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 45. Bu hadis İbn Abbâs, İbnu'l-Müseyyeb, Atâ, Katâde ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 249.

237 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 49; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 256.

238 O, Amr b. Evs b. Ebî Evs es-Sekafî et-Tâifî'dir. İkinci tabakadan olup büyük bir tâbiîndir. Onun sahâbî olduğu ile ilgili de rivayet vardır. 90 yılından sonra vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 66.

239 Necm 53/37.

tutuklanıyordu. Bundan dolayı Allah Teâlâ, ***'Ve ahdini eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde)'*** buyurdu."[240]

٣٠٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: وَقَالَ ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَفَّى} أَدَّى {أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى}.

3028- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ebî Necîh, ***"Ve ahdini eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde). Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez"***[241] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'وَفَّى/***Veffâ,***' yerine getirdi, uyguladı demektir."[242]

٣٠٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى} قَالَ: رَآهُ بِقَلْبِهِ.

3029- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Gözü ile gördüğünü kalp yalanlamadı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onu kalbiyle gördü."[243]

٣٠٣٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَمَّارٍ الدُّهْنِيِّ، عَنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: الْكُرْسِيُّ مَوْضِعُ الْقَدَمَيْنِ، وَالْعَرْشُ لَا يُقَدِّرُ أَحَدٌ قَدْرَهُ.

3030- Abdürrezzâk > Sevrî > Ammâr ed-Dühnî > Müslim el-Batîn > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs

---

240 Hâfız, *el-Feth*, VIII, 605. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Şâfiî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Amr b. Evs'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 129. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 72.

241 Necm 53/37-38.

242 Taberî bu hadisi Mücâhid ve İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 72; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 129; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 114.

243 Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 158; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 396. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 124. Hâfız da hadisi Atâ ve İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 608.

şöyle demiştir: "Kürsî, iki ayak yeri kadardır. Arş'a gelince; onu kimse ölçüp belirleyemez."[244]

أَفَتُمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى
﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى ﴿١٤﴾

12. Şimdi siz gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz? 13. And olsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü. 14. Sidretü'l-Münteha'nın yanında.

٣٠٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى} أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: رُفِعَتْ لِي سِدْرَةٌ مُنْتَهَاهَا فِي السَّمَاءِ السَّابِعَةِ نَبْقُهَا مِثْلُ قِلَالِ هَجَرَ، وَوَرَقُهَا مِثْلُ آذَانِ الْفِيلَةِ يَخْرُجُ مِنْ سَاقِهَا نَهْرَانِ ظَاهِرَانِ، وَنَهْرَانِ بَاطِنَانِ، قَالَ: قُلْتُ يَا جِبْرِيلُ مَا هَذَانِ؟ قَالَ: أَمَّا الْبَاطِنَانِ فَفِي الْجَنَّةِ، وَأَمَّا النَّهْرَانِ الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُرَاتُ.

3031- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes, **"Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında"** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Bana Sidretü'l-Müntehâ gösterildi. O, yedinci göktedir. Yemişi Hecer (kasabasının) testilerine, yaprakları da fil kulaklarına benziyordu. Dibinden iki zahir, iki bâtın olmak üzere dört nehir çıkıyordu. 'Ey Cebrâil! Bunlar nedir?' dedim. Cebrâil, 'Bâtın olan iki nehir cennettedir. Zahir olan iki nehir ise Fırat ve Nil'dir' diye cevap verdi."***[245]

٣٠٣٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُجَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: اجْتَمَعَ ابْنُ عَبَّاسٍ، وَكَعْبٌ، قَالَ: فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَمَّا نَحْنُ بَنُو هَاشِمٍ

---

244 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, Ebu'ş-Şeyh, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I, 327; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 279.

245 *Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere bu hadisi Buhârî rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 135-136; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 55; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 94; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 107.

فَنَزْعُمُ، وَنَقُولُ إِنَّ مُحَمَّدًا، رَأَى رَبَّهُ مَرَّتَيْنِ، قَالَ فَكَبَّرَ كَعْبٌ حَتَّى جَاوَبَتْهُ الْجِبَالُ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ رُؤْيَتَهُ وَكَلَامَهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ، وَمُوسَى فَكَلَّمَهُ مُوسَى، وَرَآهُ مُحَمَّدٌ بِقَلْبِهِ، قَالَ مُجَالِدٌ: وَقَالَ الشَّعْبِيُّ: وَأَخْبَرَنِي مَسْرُوقٌ، أَنَّهُ قَالَ: لِعَائِشَةَ: يَا أُمَّاهُ هَلْ رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ؟ فَقَالَتْ: إِنَّكَ لَتَقُولُ قَوْلًا إِنَّهُ لَيَقِفُ مِنْهُ شَعْرِي، قَالَ: قُلْتُ: رُوَيْدًا قَالَ فَقَرَأْتُ عَلَيْهَا {وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى} حَتَّى قُلْتُ: {قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى} فَقَالَتْ: رُوَيْدًا أَيْنَ يَذْهَبُ بِكَ إِنَّمَا رَأَى جِبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ، مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ كَذَبَ، وَمَنْ حَدَّثَكَ أَنَّهُ يَعْلَمُ الْخَمْسَ مِنَ الْغَيْبِ فَقَدْ كَذَبَ {إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: فَذَكَرْتُ هَذَا الْحَدِيثَ لِمَعْمَرٍ، فَقَالَ لِي: مَا عَائِشَةُ عِنْدَنَا بِأَعْلَمَ مِنِ ابْنِ عَبَّاسٍ.

3032- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Mücâlid b. Saîd > Şa'bî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Hâris[246] şöyle demiştir: İbn Abbâs, Ka'b ile karşılaştı. Ona "Biz Hâşimoğulları olarak 'Muhammed Rabbini iki defa gördü' diyoruz ve bunu iddia ediyoruz" deyince Ka'bu'l-Ahbâr öyle bir tekbir getirdi ki sesi dağlarda yankılandı. Ardından Ka'b, "Allah, görünmesi ve konuşmasını Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Musa *aleyhisselâm* arasında taksim etti. Musa *aleyhisselâm* Rabbiyle konuştu. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ise Rabbini kalbiyle gördü" dedi."

Mücâlid > Şa'bî > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, o, Âişe *radıyallahu anhâ*'nın yanına girip "Ey anneciğim! Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Rabbini gördü mü?" deyince Âişe *radıyallahu anhâ*, "Öyle bir şey söyledin ki tüylerim diken diken oldu" dedi. Mesrûk dedi ki: "Ona "Acele etme" deyip Necm sûresinin ilk dokuz âyetini okudum. Bunun üzerine Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi: "Sen bu âyetle nereye götürülüyorsun? O, sadece Cebrâil'i aslî suretinde gördü. Kim sana Muhammed'in, Rabbini gördüğünü söylerse o yalan söylemiştir. Kim sana onun gaybdan beş şeyi bildiğini söylerse o da yalan söylemiştir.

246 O, Abdullah b. Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdilmuttalib el-Hâşimî Ebû Muhammed'dir. Rey sahibidir. İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Onun sika olduğu hususunda icmâ vardır." Bk. *Takrîb*, I, 408.

Sonra şu âyeti sonuna kadar okudu: ***"Kıyametin bilgisi Allah katındadır. Yağmuru O indirir. Rahîmlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de nerede öleceğini bilemez. Muhakkak ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır."***[247]

Abdürrezzâk şöyle demiştir: Bu hadisi Ma'mer'e naklettiğim zaman bana şöyle dedi: "Âişe *radıyallahu anhâ* bize göre İbn Abbâs'tan daha bilgilidir."[248]

٣٠٣٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ التَّيْمِيِّ، عَنِ الْمُبَارَكِ بْنِ فَضَالَةَ، قَالَ: كَانَ الْحَسَنُ يَحْلِفُ بِاللهِ ثَلَاثَةً لَقَدْ رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ.

3033- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mübârek b. Fedâle[249] şöyle demiştir: "Hasan, üç defa yemin ederek 'Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Rabbini gördü' dedi."[250]

عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى ﴿١٥﴾

15. Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır.

٣٠٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَنَّةُ الْمَأْوَى} قَالَ: مَنَازِلُ الشُّهَدَاءِ.

3034- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Me'vâ cenneti, şehitlerin konakladıkları yerlerdir."[251]

---

247 Lokmân 31/34.

248 Tirmizî bu hadisi Mücâlid b. Saîd'in olduğu bir isnadla rivayet etmiştir. Mücâlid b. Saîd zayıf bir ravidir. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 394-395; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 606; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, III, 8; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 50; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 258; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 56; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve İbn Merdûye'nin Şa'bî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 124.

249 O, Mübârek b. Fedâle b. Fedâle el-Basrî'dir. Sıdk sahibidir ancak tedlise düşmüştür. 166 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 227.

250 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 258; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 56; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 608. Bu hadis İkrime ve İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 124.

251 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 55. Bu hadis İbn Abbâs ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, V, 293; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 259;

إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴿١٨﴾

16. O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu. 17. Göz başka yöne kaymadı ve şaşmadı da. 18. And olsun ki, Rabbinin büyük âyetlerinden bir kısmını gördü.

٣٠٣٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى} قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ قَالَ: رَأَى النَّبِيُّ رَفْرَفًا أَخْضَرَ، مِنَ الْجَنَّةِ قَدْ سَدَّ الْأُفُقَ.

3035- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"And olsun ki, Rabbinin büyük âyetlerinden bir kısmını gördü"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, cennetin yeşil bir refrefini (örtü, döşek) ufuğu kaplamış halde gördü."[252]

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى ﴿١٩﴾ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى ﴿٢٠﴾

19. Şimdi haber verin, Lât ve Uzzâ'dan; 20. Ve diğer üçüncüleri olan Menât'tan.

٣٠٣٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اللَّاتَ وَالْعُزَّى وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى} قَالَ: هِيَ آلِهَةٌ كَانَ يَعْبُدُهَا الْمُشْرِكُونَ، وَكَانَتِ اللَّاتُ لِأَهْلِ الطَّائِفِ، وَكَانَتِ الْعُزَّى لِقُرَيْشٍ، وَكَانَتْ مَنَاةُ لِلْأَنْصَارِ.

3036- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şimdi haber verin, Lât ve Uzzâ'dan ve diğer üçüncüleri olan***

Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 94; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 125.

252 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 611, Bed'u'l-Halk, VI, 313; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 496; Tayâlisî, *Müsned*, II, 24; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 57; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 289. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Taberânî, Ebû Nuaym ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 126.

Menât'tan" âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, müşriklerin taptıkları ilahlardı. Lât, Tâif ahalisinin putu; Uzzâ Kureyşlilerin putu ve Menât da Ensâr'ın putuydu."[253]

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَى ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى ﴿٢٢﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى ﴿٢٥﴾ وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى ﴿٢٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى ﴿٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى ﴿٣٢﴾

21. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? 22. O takdirde bu insafsızca bir paylaştırmadır. 23. Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında bir delil indirmediği birtakım isimlerden ibarettir. Onlar ancak zanna ve nefislerin hevasına uyuyorlar. Hâlbuki and olsun Rablerinden kendilerine hidayet gelmiştir. 24. Ya insana umduğu her şey mi var? 25. Dünya da ahiret de Allah'ındır. 26. Göklerde nice melek vardır ki, onların şefaatleri, dilediği ve hoşnut olduğu kimse için Allah'ın

253 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 59. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 126.

izin vermesi dışında, bir işe yaramaz. 27. Şüphe yok ki ahirete iman etmeyenler meleklere elbette dişi adı takarlar. 28. Hâlbuki onların buna dair bilgileri yoktur. Onlar ancak zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hak adına bir şey ifade etmez. 29. O halde Zikrimize sırtını dönen ve dünya hayatından başkasını istemeyen kimselerden sen de yüz çevir. 30. Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur. Şüphesiz Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir. Hidayet bulanı da en iyi bilen O'dur. 31. Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları daha güzeli ile mükâfatlandırması içindir. 32. O kimseler ki küçük kusurlardan (günahlardan) başka, günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar. Gerçekten Rabbin, mağfireti geniş olandır. O, sizi yerden yarattığı zaman ve annelerinizin karnında ceninler halinde iken sizi en iyi bilendir. Artık kendinizi temize çıkarmayın. O, kimin takvalı davrandığını en iyi bilendir.

٣٠٣٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَشْبَهَ بِاللَّمَمِ، مِمَّا قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَا أَدْرَكَ لَا مَحَالَةَ: فَزِنَا الْعَيْنِ النَّظَرُ، وَزِنَا اللِّسَانِ الْمِنْطَقُ، وَالنَّفْسُ تَتَمَنَّى وَتَشْتَهِي، وَالْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ أَوْ يُكَذِّبُهُ.

3037- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus > Babası (Tâvus) isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: Ebû Hureyre'nin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet etmiş olduğu hadisteki şu sözlerden daha fazla lememe (küçük günahlara) benzeyen bir şey görmedim: ***"Allah, Âdemoğluna zinadan payını yazmıştır ve Âdemoğlu o payına mutlaka ulaşacaktır. Gözün zinası bakmak, dilin zinası ise konuşmaktır. İnsanın nefsi temenni eder ve arzular. Kişinin cinsel organı da bunları ya doğrular ya da yalanlar."***[254]

---

254 Buhârî, Kitâbu'l-İsti'zân, XI, 26; Müslim, Kitâbu'l-Kader, IV, 2046; Ebû Davud, Kitâbu'n-Nikâh, II, 611-612; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 317; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 65. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk,

٣٠٣٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، مِثْلَ حَدِيثِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ.

3038- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hemmâm > Ebû Hureyre isnadıyla, İbn Tâvus'un, babasından rivayet ettiği hadisin aynısı rivayet edilmiştir.[255]

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى ﴿٣٤﴾

33. Şimdi gördün mü o yüz çevireni? 34. Ve az bir şey verip sımsıkı tutanı?

٣٠٣٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى} قَالَ: أَعْطَى قَلِيلًا ثُمَّ قَطَعَ ذَلِكَ.

3039- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve az bir şey verip sımsıkı tutanı?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Biraz verdikten sonra vermeyi tamamen keseni (gördün mü)?"[256]

٣٠٤٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، مِثْلَ ذَلِكَ.

3040- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla İkrime'den, önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir.[257]

أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى ﴿٣٧﴾

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 157.

255 Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

256 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 71; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 603. Bu hadis Mücâhid, Saîd b. Mansûr ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 111; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 457.

257 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 71. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 128.

35. Gayb ilmi yanındadır da artık o mu görüyor? 36. Yoksa ona Musa'nın sahifelerinde olan haber verilmedi mi? 37. Ve ahdini eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde olan).

٣٠٤١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِي وَفَّى} قَالَ: وَفَّى طَاعَةَ اللهِ وَرِسَالَتَهُ إِلَى خَلْقِهِ.

3041- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve ahdini eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde olan)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a itaat etme ve mesajlarını yarattıklarına ulaştırma konusunda görevini eda eden İbrahim *aleyhisselâm.*"[258]

٣٠٤٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ، قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يُؤْخَذُ بِذَنْبِ غَيْرِهِ حَتَّى نَزَلَتْ: {وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى}.

3042- Abdürrezzâk > Muhammed b. Müslim > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Evs şöyle demiştir: ***"'Ve ahdini eksiksiz yerine getiren İbrahim'in (sahifelerinde olan). Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez'***[259] âyetleri ininceye kadar kişi başkasının günahı ve suçu sebebiyle sorumlu tutuluyordu."[260]

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ﴿٣٨﴾ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ﴿٤٥﴾ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَى ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى ﴿٤٨﴾

258 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 72; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 268; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 257.
259 Necm 53/37-38.
260 2844 no'lu hadisin tahricine bakınız.

38. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez. 39. İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. 40. Çalışması da muhakkak ileride görülecektir. 41. Sonra da onun yaptıklarının en mükemmel bir şekilde karşılığı verilecektir. 42. Şüphesiz ki son gidiş Rabbine olacaktır. 43. Güldüren de ağlatan da şüphesiz O'dur. 44. Öldüren de dirilten de gerçekten O'dur. 45-46. Şurası muhakkak ki (rahime) atıldığında nutfeden, erkek ve dişiden ibaret olan iki çifti O yarattı. 47. Tekrar diriltmek de O'na aittir. 48. Muhakkak zengin kılan da malı onlara veren de O'dur.

٣٠٤٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَغْنَى وَأَقْنَى} قَالَ: أَغْنَى وَأَخْدَمَ.

3043- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak zengin kılan da malı onlara veren de O'dur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zengin etti ve hizmetçiler verdi."[261]

وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى ﴿٤٩﴾

49. Şüphesiz O, Şi'râ yıldızının Rabbidir.

٣٠٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَبُّ الشِّعْرَى} قَالَ: كَانَ نَاسٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَعْبُدُونَ هَذَا النَّجْمَ الَّذِي يُقَالُ لَهُ الشِّعْرَى.

3044- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphesiz O, Şi'râ yıldızının Rabbidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cahiliye devrinde bazı insanlar, Şi'râ denilen bu yıldıza taparlardı."[262]

---

261 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 76; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 270; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 119; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 259. Bu hadis Mücâhid ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 606.

262 Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 117; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 77; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 604; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 259. Süyûtî hadisi *ed-*

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَ فَمَا أَبْقَى ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى ﴿٥٢﴾

50. Muhakkak ki önceki Âd kavmini O helâk etti. 51. Semûd'u da (O helâk etti) ve geriye hiçbir şey bırakmadı. 52. Önceden de Nûh kavmini (helâk etti). Çünkü onlar daha zalim ve daha azgındılar.

٣٠٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى} قَالَ: دَعَاهُمْ نُوحٌ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا.

3045- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Önceden de Nûh kavmini (helâk etti). Çünkü onlar daha zalim ve daha azgındılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Nûh *aleyhisselâm*, onları dokuz yüz elli yıl Allah'a davet etmişti."[263]

وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى ﴿٥٣﴾

53. (Lût kavminin) şehirlerini altüst etti.

٣٠٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى} قَالَ: هُمْ قَوْمُ لُوطٍ.

3046- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(Lût kavminin) şehirlerini altüst etti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, Lût *aleyhisselâm*'ın kavmi idi."[264]

Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 131.

263 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 79; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 271. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 131.

264 Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 170; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 79; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 271. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 131.

فَغَشَّاهَا مَا غَشَّى ﴿٥٤﴾

54. Onların başına getireceğini getirdi.

٣٠٤٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَغَشَّاهَا مَا غَشَّى} قَالَ: الْحِجَارَةُ.

3047- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onların başına getireceğini getirdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Taşlarla (onları örttü)."[265]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى ﴿٥٥﴾

55. Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın?

٣٠٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى} قَالَ: فَبِأَيِّ نِعَمِ رَبِّكَ تَتَمَارَى.

3048- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Rabbinin hangi nimetlerinden kuşkulanıyorsun?"[266]

هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْأُولَى ﴿٥٦﴾

56. İşte bu ilk uyarıcılardan bir uyarıcıdır.

٣٠٤٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْأُولَى} قَالَ: أَنْذَرَ مُحَمَّدٌ كَمَا أَنْذَرَتِ الرُّسُلُ مِنْ قَبْلِهِ.

---

265 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 79; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 271; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 259; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 117.

266 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 80; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 271; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 103; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 121; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 259.

3049- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İşte bu ilk uyarıcılardan bir uyarıcıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Önceki peygamberler uyardığı gibi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de uyardı."[267]

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

57. Yakın olan yaklaştıkça yaklaştı. 58. Onu Allah'tan başka açığa çıkaracak yoktur. 59. Şimdi siz bu sözden dolayı mı hayret ediyorsunuz? 60. Ve gülersiniz de ağlamaz mısınız? 61. (Üstelik) oyalanıp eğlenirsiniz.

٣٠٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَامِدُونَ} قَالَ: غَافِلُونَ.

3050- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(Üstelik) oyalanıp eğlenirsiniz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gaflet içinde (oyalanıp eğlenirsiniz)."[268]

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

62. Haydi artık, Allah'a secde edin ve ibadet edin.[269]

٣٠٥١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ شَرُوسٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَامِدُونَ} قَالَ: هُوَ الْغِنَاءُ، كَانُوا إِذَا سَمِعُوا الْقُرْآنَ تَغَنَّوْا وَلَعِبُوا، وَهِيَ بِلُغَةِ أَهْلِ الْيَمَنِ يَقُولُ الْيَمَانِي إِذَا تَغَنَّى: أَسْمَدَ.

---

267 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 80; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 103; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 271; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 121; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 259.

268 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 83; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 271; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 170; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 605. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 131-132.

269 Bu âyet, secde âyetidir.

3051- Abdürrezzâk > Ma'mer > İsmâil b. Şerûs İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, "(Üstelik) oyalanıp eğlenirsiniz" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar Kur'ân'ı işittikleri zaman şarkı söyler ve oynarlardı. 'سَامِدُونَ/Sâmidûn' ifadesi, Yemen lehçesinde şarkı söylemek demektir. Yemenli, biri şarkı söylediğinde 'اسْمُدْ/esmede' derdi."[270]

٣٠٥٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَامِدُونَ} قَالَ: لَاهُونَ مُعْرِضُونَ عَنْهُ.

3052- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"(Üstelik) oyalanıp eğlenirsiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O'ndan yüz çevirip eğleniyorsunuz."[271]

٣٠٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قِسْمَةٌ ضِيزَى} قَالَ: جَائِرَةٌ.

3053- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O takdirde bu insafsızca bir paylaştırmadır"***[272] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Haksız, zalimce bir paylaştırmadır."[273]

---

270 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 82; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 272; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 124; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 605. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Ebi'd-Dünyâ'nın İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 132.

271 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 82; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 271; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 170; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 260; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 605. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 131.

272 Necm 53/22.

273 Begavî bu hadisi İbn Abbâs ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 163; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 604. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 127; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 98; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 428; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 254; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 109.

٣٠٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنِ ابْنَ مَسْعُودٍ، قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا اللَّمَمَ} قَالَ: زِنَا الْعَيْنَيْنِ النَّظَرُ، وَزِنَا الشَّفَتَيْنِ التَّقْبِيلُ، وَزِنَا الْيَدَيْنِ اللَّمْسُ، وَزِنَا الرِّجْلَيْنِ الْمَشْيُ، وَيُصَدِّقُ ذَلِكَ كُلَّهُ وَيُكَذِّبُهُ الْفَرْجُ، فَإِنْ تَقَدَّمَ بِفَرْجِهِ كَانَ زَانِيًا وَإِلَّا فَهُوَ اللَّمَمُ.

3054- Abdürrezzâk > Ma'mer > Süleymân el-A'meş > Ebu'd-Duhâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"O kimseler ki küçük kusurlardan (günahlardan) başka, günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar"***[274] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gözlerin zinası bakmak, dudakların zinası öpmek, ellerin zinası dokunmak, ayakların zinası ise yürümektir. Kişinin cinsel organı da bunları ya doğrular, ya da yalanlar. Kişi, bunları cinsel organıyla yaparsa zina etmiş olur. Aksi takdirde bunlar, küçük günahlardan sayılır."[275]

٣٠٥٥ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: تَكُونُ اللَّمَّةُ مِنَ الرَّجُلِ بِالْفَاحِشَةِ ثُمَّ يَتُوبُ.

3055- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'***اللَّمَمَ/el-Lemem,'*** kişinin fâhişeye uğraması sonra da tevbe etmesidir."[276]

---

274 Necm 53/32.

275 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 65; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 260. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 127.

276 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 67; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 265; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 256; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 113.

سُورَةُ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ

54. İKTERABETİ'S-SÂATÜ (KAMER) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[277]

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً
يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. O saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı. 2. Eğer bir âyet (mûcize) görürlerse yüz çevirirler ve "Devam edip giden bir büyüdür" derler.

٣٠٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَانْشَقَّ الْقَمَرُ} قَالَ: كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَقُولُ: انْشَقَّ الْقَمَرُ حَتَّى رَأَيْتُ حِرَاءَ بَيْنَ شُفَتَيْهِ.

3056- Abdürrezzâk > Ma'mer > Kelbî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"O saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ay ikiye yarılınca arasından Hirâ'yı gördüm."[278]

277 Asıl nüshada besmele yoktur.
278 Bu hadisin Kelbî'den gelen rivayetini kaynaklarda bulamadım.

٣٠٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: سَأَلَ أَهْلُ مَكَّةَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، آيَةً فَانْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ، وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ} يَقُولُ: أَيْ ذَاهِبٌ.

3057- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: "Mekke halkı, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir mûcize isteyince, ay iki defa iki parçaya ayrıldı. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şu âyetleri okudu: ***'O saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir âyet (mûcize) görürlerse yüz çevirirler ve 'Devam edip giden bir büyüdür' derler.'*** (Yani şöyle diyor:) "Bu, devam eden bir sihirdir."[279]

٣٠٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَانْشَقَّ الْقَمَرُ} قَالَ: انْشَقَّ الْقَمَرُ حَتَّى رَأَيْتُ الْجَبَلَ بَيْنَ فُرْجَتَيِ الْقَمَرِ.

3058- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İbrahim > Esved isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"O saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ay ikiye yarılınca iki parçasının arasında dağı gördüm."[280]

٣٠٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، وَمُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: رَأَيْتُ الْقَمَرَ مُنْشَقًّا شِقَّيْنِ مَرَّتَيْنِ بِمَكَّةَ قَبْلَ

---

279 Buhârî, Kitâbu Menâkıbi'l-Ensâr, VII, 182; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfıkîn, XVII, 145; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 397; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 165; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 88. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 615. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 132.

280 Buhârî, Kitâbu Menâkıbi'l-Ensâr, VII, 182; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfıkîn, XVII, 145; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 397; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 413, 447; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 85; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, s. 65; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* III, 120. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Hâkim ve İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 133.

مَخْرَجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، شِقَّةٌ عَلَى أَبِي قُبَيْسٍ، وَشِقَّةٌ عَلَى السُّوَيْدَا، فَقَالُوا: سُحِرَ الْقَمَرُ، فَنَزَلَتِ {اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ} الْقَمَرُ يَقُولُ: كَمَا رَأَيْتُمُ الْقَمَرَ مُنْشَقًّا، فَإِنَّ الَّذِي أَخْبَرْتُكُمْ عَنِ اقْتِرَابِ السَّاعَةِ حَقٌّ.

3059- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Muhammed b. Müslim > İbn Ebî Necîh > Ebû Ma'mer[281] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'den çıkmadan önce ayın iki defa iki parçaya yarıldığını gördüm. Bir parçası Ebû Kubays'ın, diğer parçası da Süveydâ'nın üstündeydi. Müşrikler, 'Muhammed ay'ı büyüledi' deyince ***'O saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı'*** âyeti indi. Allah Teâlâ 'Ayı ikiye parçalanmış halde gördüğünüz gibi size haber verdiğim kıyametin yaklaştığı haberi de doğrudur' diyor."[282]

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾ خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾

3. Yalanladılar ve hevalarına uydular. Hâlbuki her bir işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır. 4. And olsun onlara kötülükten önleyecek nice önemli haberler gelmiştir. 5. En üstün seviyede ve yeterli bir hikmettir. Uyarılar ise fayda vermiyor. 6. O halde o çağrıcının bilinmedik bir şeye çağıracağı o günde onlardan yüz çevir. 7. Gözlerinden

---

281 O, Abdullah b. Sahbere el-Ezdî Ebû Ma'mer el-Kûfî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 418.

282 Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfıkîn, XVII, 144; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 398; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 273; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 262; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 133; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 120.

zilletleri okunarak darmadağın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar. 8. Davetçiye hızlıca koşarlar. Kâfirler "Bu zorlu bir gündür" derler. 9. Bundan önce Nûh'un kavmi yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladı onlar. "O delidir" dediler. Ve (Nûh, davetten vazgeçmeye) zorlandı. 10. Nihayet o da Rabbine "Ben, gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikam al!" diye dua etti. 11. Biz de sağanak sağanak suyla göğün kapılarını açtık. 12. Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık da su önceden takdir edilmiş bir emir üzere birbirine kavuştu. 13. Onu levhaları ve çivileri olan (gemi) üzerinde taşıdık.

٣٠٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَاتِ أَلْوَاحٍ} قَالَ: مَعَارِيضُ السَّفِينَةِ، قَالَ: {وَدُسُرٍ} قَالَ: وَدُسِرَتْ بِمَسَامِيرَ.

3060- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Onu levhaları ve çivileri olan (gemi) üzerinde taşıdık"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أَلْوَاح/***Elvâh,'*** geminin tahtaları demektir. 'دُسُر/***Düsür'*** ise çivilerle çakılmış demektir."[283]

٣٠٦١ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: تُدَسِّرُ الْمَاءَ بِصَدْرِهَا.

3061- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Gemi, ön kısmıyla suyu itip ilerliyordu."[284]

تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾

---

283 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 93; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 106; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 275; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 132. Bu hadis Kurazî ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 177; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 264.

284 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 93-94; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 275; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 132; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 177; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 264; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 123. Bu hadis İbn Abbâs, Şehr b. Havşeb ve İkrime'den rivayet edilmiştir.

14. Nankörlük ile karşılanana mükâfat olmak üzere korumamız altında akıyordu. 15. And olsun ki biz onu bir ibret olarak bıraktık. O halde var mı ibret alıp düşünen?

٣٠٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً} قَالَ: أَبْقَى اللَّهُ سَفِينَةَ نُوحٍ عَلَى الْجُودِيِّ، حَتَّى أَدْرَكَهَا أَوَائِلُ هَذِهِ الْأُمَّةِ.

3062- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"And olsun ki biz onu bir ibret olarak bıraktık. O halde var mı ibret alıp düşünen?"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, Nûh *aleyhisselâm*'ın gemisini Cûdî Dağı'nın üzerine indirdi. Öyle ki bu ümmetin ilk nesilleri ona yetişti."[285]

٣٠٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ: أَنَّ اللَّهَ، حِينَ أَغْرَقَ الْأَرْضَ، جَعَلَتِ الْجِبَالُ تَشْمَخُ، وَتَوَاضَعَ الْجُودِيُّ لِلَّهِ فَرَفَعَهُ اللَّهُ عَلَى الْجِبَالِ وَجَعَلَ قَرَارَ السَّفِينَةِ عَلَيْهِ.

3063- Abdürrezzâk > Ma'mer > Yûnus b. Habbâb[286] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Allah, yeryüzünü suya boğunca dağlar başlarını yükseltti. Cûdî ise Allah'a karşı mütevazı davrandı. Bundan dolayı Allah Teâlâ onu diğer dağlardan daha fazla yükseltti ve geminin üzerinde durmasına karar verdi."[287]

---

285 Buhârî bu hadisi muallak olarak Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 618; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 275; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 135.

286 O, Yûnus b. Habbâb el-Esedî -onların azadlı kölesidir- el-Kûfî'dir. Sıdk sahibidir. Hadis rivayetinde hataya düşmüştür. Altıncı tabakadan olup Râfizî olmakla itham edilmiştir. Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*'de ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 384.

287 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 66; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 446. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 335.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾

16. Ya benim azabım ve uyarıp korkutmalarım nasılmış? 17. And olsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık. O halde var mı ibret alıp düşünen? 18. Âd kavmi yalanladı. Ya benim azabım ve korkutmalarım nasılmış? 19. Muhakkak Biz üzerlerine sürekli uğursuz bir günde dondurucu bir rüzgâr gönderdik.

٣٠٦٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رِيحًا صَرْصَرًا} قَالَ: الصَّرْصَرُ: الْبَارِدَةُ، وَالنَّحْسُ: الْمَشْئُومُ.

3064- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak Biz üzerlerine sürekli uğursuz bir günde dondurucu bir rüzgâr gönderdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'صَرصَراً/***Sarsaran,'*** soğuk demektir. 'نَحسٍ/***Nahsin'*** ise uğursuz, kötü, felaket getiren demektir."[288]

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾

---

288 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 97; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 432; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 275; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 135; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 179. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 135; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 2429; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 264.

20. İnsanları koparıp atıyordu. Sanki onlar kökünden kopmuş hurma kütükleri idiler. 21. Ya benim azabım ve uyarıp korkutmalarım nasılmış? 22. And olsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık. O halde var mı ibret alıp düşünen? 23. Semûd kavmi uyarıcıları yalanladı. 24. "Bizden bir tek insana mı, ona mı uyacağız? O takdirde hiç şüphesiz bir sapıklık ve bir çılgınlık içinde oluruz" dediler. 25. "Zikir aramızdan ona mı verildi? Hayır, o, yalancı ve şımarığın biridir." 26. Yarın yalancı ve şımarığın kim olduğunu bileceklerdir. 27. Gerçekten onları imtihan etmek için dişi deveyi gönderen biziz. Artık onları gözetle ve sabret! 28. Ve suyun aralarında pay edilmiş olduğunu onlara haber ver. Her biri su içme sırasında hazır olsun. 29. Bunun üzerine onlar arkadaşlarını çağırdılar. O da kılıcını kaptı ve deveyi kesti.

٣٠٦٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ} أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ عَاقِرَ النَّاقَةِ كَانَ فِي قَوْمِهِ عَزِيزًا مَنِيعًا، كَأَبِي زَمْعَةَ.

3065- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hişâm b. Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası, ***"Bunun üzerine onlar arkadaşlarını çağırdılar. O da kılıcını kaptı ve deveyi kesti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Deveyi kesen kişi, Ebû Zem'a gibi kavmi içinde saygın, güçlü ve korunan biriydi."***[289]

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾

30. Peki, ya azabım ve uyarıp korkutmalarım nasıl oldu? 31. Gerçekten biz üzerlerine bir tek çığlık gönderdik ve hayvan ağılına konulan çer çöp gibi oldular.

289 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 705; Humeydî, *el-Müsned*, I, 257.

٣٠٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ} قَالَ: كَرِمَادٍ يَحْتَرِقُ.

3066- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten biz üzerlerine bir tek çığlık gönderdik ve hayvan ağılına konulan çerçöp gibi oldular"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yanan kül yığını gibi (oldular)."[290]

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾

32. And olsun ki biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Peki, öğüt alan bir kimse var mı?

٣٠٦٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ} قَالَ: فَهَلْ مِنْ خَائِفٍ يَتَذَكَّرُ.

3067- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"And olsun ki biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Peki, öğüt alan bir kimse var mı?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Korkup da öğüt ve ibret alan var mı?"[291]

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

33. Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı. 34. Biz üzerlerine ufak taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik. Lût'un ailesi müstesna.

---

290 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 103; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 276; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 142; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 181. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 136; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 127.

291 Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 178; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 103; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 264; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 135.

Onları seher vaktinde kurtardık. 35. Tarafımızdan bir nimet olmak üzere. İşte şükredenleri böyle mükâfatlandırırız. 36. And olsun ki, Lût onları bizim şiddetli azabımızla uyardı. Fakat onlar bu uyarıları kuşkuyla karşıladılar.

٣٠٦٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ} قَالَ: لَمْ يُصَدِّقُوهُ.

3068- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki, Lût onları bizim şiddetli azabımızla uyardı. Fakat onlar bu uyarıları kuşkuyla karşıladılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun doğru söylediğine inanmadılar."[292]

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

37. And olsun onlar misafirlerine dahi kötülük yapmak istediler de gözlerini silme kör ettik. "Şimdi azabımı ve uyarılarımı tadın!" (dedik). 38. And olsun yerini bulmuş ve geri çevrilemez bir azap, sabahleyin erkenden onları bastırdı. 39. Şimdi de azabımı ve uyarılarımı tadın. 40. And olsun Biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Peki var mı öğüt alıp düşünen? 41. And olsun Firavun (ve hanedanına) uyarıcılar gelmişti. 42. Âyetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları muktedir ve her şeye galip gelenin yakalayışı ile alıverdik. 43.

---

292 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 105; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 277; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 142; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 182. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 136.

Sizin kâfirleriniz bunlardan mı hayırlıdır? Yoksa kitaplarda sizin için bir berât mı var? 44. Yoksa onlar "Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz" mu diyorlar? 45. Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır.

٣٠٦٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَعَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّ عُمَرَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ} جَعَلْتُ أَقُولُ: أَيُّ جَمْعٍ يُهْزَمُ؟ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ وَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَثِبُ فِي الدِّرْعِ، وَهُوَ يَقُولُ {سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ}.

3069- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "***'Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır'*** âyeti inince ben, "Hangi topluluk bozguna uğrayıp kaçacak?" demeye başladım. Bedir günü gelince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ***'Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır'*** diyerek zırhı içinde yerinden fırladığını gördüm."[293]

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

46. Bilakis kıyamet onlara vaat edilen asıl saattir ve o saat daha belalı ve daha acıdır.

٣٠٧٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ: قَالَ: أَخْبَرَنِي نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي، رَفَعُوا الْحَدِيثَ إِلَى بَعْضِ أَهْلِ الْكُوفَةِ، قَالَ: مَرَّ عُمَرُ عَلَى رَجُلٍ أَعْمَى مُقْعَدٍ، فَسَأَلَ عَنْهُ مَنْ هَذَا؟ فَقَالُوا: هَذَا الَّذِي أَهْلُهُ بُرِيقٌ، قَالَ: إِنَّ بُرَيْقًا لَقَبٌ، وَلَكِنِ ادْعُوا لِي عِيَاضًا، فَدُعِيَ لَهُ، فَقَالَ: أَخْبِرْنِي مَا شَأْنُ هَذَا؟ فَقَالَ: إِنَّ بَنِي الصَّفَا كُنْتُ تَزَوَّجْتُ فِيهِمُ امْرَأَةً فَأَرَادُوا ظُلْمِي وَانْتِزَاعَهَا مِنِّي فَنَاشَدْتُهُمُ اللهَ فَأَبَوْا فَتَرَكْتُهُمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ رَجَبُ مُضَرَ شَهْرُ اللهِ الْأَصَمُّ قُلْتُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْعُوكَ دُعَاءً جَاهِرًا، عَلَى بَنِي الصَّفَا إِلَّا وَاحِدًا، أَكْسِرِ الرِّجْلَ، فَذَرْهُ قَاعِدًا أَعْمَى إِذَا قِيدَ

293 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 619, Kitâbu'l-Cihâd, VI, 99. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk, Ma'mer, Eyyûb, İkrime ve Ömer'den nakletmiştir. Ayrıca bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 278; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 146; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* III, 276; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 266.

يَعْنِي الْقَائِدَ، فَهَلَكُوا كُلُّهُمْ إِلَّا هَذَا فَهُوَ أَعْمَى مُقْعَدٌ، فَقَالَ عُمَرُ: وَاللهِ إِنَّ هَذَا لَعَجَبٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، أَفَلَا أُخْبِرُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا هُوَ أَعْجَبُ مِنْ هَذَا؟ إِنِّي وَرِثْتُ أَبِي فَأَرَادَ عَمٌّ لِي وَبَنُوهُ أَنْ يَنْتَزِعُوا مَالِي، فَنَاشَدْتُهُمُ اللهَ وَالرَّحِمَ فَأَبَوْا إِلَّا أَخْذَهُ، فَانْتَظَرْتُ حَتَّى إِذَا دَخَلَ رَجَبُ مُضَرَ شَهْرُ اللهِ الْأَصَمُّ، قُلْتُ: اللَّهُمَّ إِنَّ الْجَاعِيَ أَبَا نَقَاصِفْ، لَمْ يُعْطِنِي الْحَقَّ وَلَمْ يُنَاصِفْ، فَاجْمَعْ لَهُ الْأَحِبَّةَ الْمَلَاطِفْ، بَيْنَ فِرَاقٍ ثَمَّ وَالْقَوَاصِفْ، فَبَيْنَمَا هُمْ يَحْفِرُونَ حُفْرَةً لَهُمْ، إِذِ انْهَدَّتْ عَلَيْهِمْ فَهَلَكُوا أَجْمَعُونَ، فَقَالَ عُمَرُ: وَاللهِ إِنَّ هَذَا لَعَجَبٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أَفَلَا أُخْبِرُكَ بِأَعْجَبَ مِنْ هَذَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ إِنَّ نَاسًا مِنْ بَنِي مُؤَمَّلٍ ظَلَمُونِي فِي كَذَا وَكَذَا فَنَاشَدْتُهُمُ اللهَ فَأَبَوْا، فَانْتَظَرْتُ بِهِمْ حَتَّى إِذَا دَخَلَ رَجَبُ مُضَرَ شَهْرُ اللهِ الْأَصَمُّ فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ أَزِلْهُمْ مِنْ بَنِي مُؤَمَّلٍ، وَارْمِ عَلَى أَقْفَاهُمْ بِمَنْكَلٍ بِصَخْرَةٍ، أَوْ عَارِضِ جَيْشٍ جَحْفَلٍ، إِلَّا رَبَاحًا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ، فَنَزَلُوا فِي أَصْلِ الْجَبَلِ وَهُمْ فِي سَفَرٍ فَانْتَقَضَتْ عَلَيْهِمْ صَخْرَةٌ فَقَتَلَتْهُمْ وَرِكَابَهُمْ إِلَّا رَبَاحًا، فَقَالَ عُمَرُ: وَاللهِ إِنَّ هَذَا لَعَجَبٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: فَهَذَا كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يُسْتَجَابُ لَهُمْ فِي شِرْكِهِمْ، فَكَيْفَ بِمَنْ يَظْلِمُ الْمُسْلِمِينَ؟ فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ هَذِهِ حَوَاجِزُ كَانَتْ تَكُونُ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ مَوْعِدَكُمُ السَّاعَةُ {وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ}.

3070- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hadisi Kûfe halkından birine dayandıran arkadaşlarımdan biri bana onun şöyle dediğini haber verdi: "Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, kötürüm ve âmâ bir adama rastlayıp onun kim olduğunu sorunca "Bu Burayk budalası" dediler. O ise "Burayk[294] lakaptır, beni Iyâz olarak çağırın" deyince öyle çağırdılar. Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* (oradakilerden birine) "Bana bunun durumunu anlat" deyince adam "Ben, Safâoğulları kabilesinden bir kadınla evlendim. Ancak onlar bana zulmetmek ve kadını benden ayırıp almak istediler. Bunun üzerine ben, Allah için onlardan rica ettim fakat ricamı kabul etmediler. Allah'ın sağır ayı Mudar yani Receb ayı gelince 'Allah'ım! Ben, Safâoğulları'na bir kişi dışında açık bir beddua ediyorum. O kişinin kolunu bacağını kır da rehbere bağlı âmâ ve kötürüm olarak bırak' dedim. Bunun dışında onların tümü

---

294 İsimler, Bârık, Burayk ve Burkân şeklindedir. Benî Ebârîk Yemen'de bulunan bir kabiledir. Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 263.

helâk oldu. Bu ise kör ve kötürüm oldu" dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "Bu, gerçekten tuhaf!" dedi."

Ardından o topluluktan biri şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri! Bundan daha şaşırtıcı bir şeyi sana aktarayım mı? Ben babamdan miras aldım. Ne var ki bir amcam ve oğulları, malımı benden zorla almak istediler. Allah ve akrabalık hatırına bunu yapmamalarını istedim. Ama onlar kabul etmeyip malımı aldılar. Ben de Allah'ın sağır ayı Mudar yani Receb ayı gelinceye dek bekleyip şöyle dedim:

'Allah'ım! Bira yapan Ebû Nekâsif
Bana hakkımı vermedi ve benimle paylaşmadı da
Nazik sevdiklerini su yolları ile zirve arasında topla.'

Onlar, bir çukur kazarken çukur göçüp onları içine aldı ve tümü helâk oldu." Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "Bu, vallahi çok ilginç!" dedi.

Ardından o topluluktan biri şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri! Bundan daha şaşırtıcı bir şeyi sana bildireyim mi? Müemmeloğulları'ndan bazı kişiler şu şu konuda bana haksızlık ettiler. Allah hatırına bunu yapmamalarını istedim. Ama onlar kabul etmediler. Ben de Allah'ın sağır ayı Mudar yani Receb ayı gelinceye dek bekleyip şöyle dedim:

'Allah'ım! Onları Müemmeloğullarından ayır
Enselerine büyük bir kaya at

Veya onları büyük bir süvari birliğinden ibaret bir ordu ile karşılaştır
Ribâh hariç, zira o bir şey yapmadı.'

Sonra onlar, bir yolculuklarında dağın dibine indiklerinde bir kaya üzerlerine düştü ve Ribâh dışında onları hayvanlarıyla birlikte öldürdü." Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "Bu, vallahi çok ilginç!" dedi.

Ardından arkadaşlarından biri şöyle dedi: "Bu, cahiliye halkıyla ilgiliydi ve şirk koşmalarına rağmen mazlumların duaları kabul ediliyordu. Müslümanlara zulmedenler hakkında nasıl kabul edilmez?" Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi: "Bunlar, onların arasında bulunan engeller, perdelerdir. Sizin vaktiniz, kıyamet saatidir. ***'Bilakis kıyamet onlara vaat edilen asıl saattir ve o saat daha belalı ve daha acıdır.'***"[295]

---

295 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾

47. Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler.

٣٠٧١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ضَلَالٍ وَسُعُرٍ} قَالَ: ضَلَالٍ وَعَمًى.

3071- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Körlük, yoldan çıkmışlık ve sapıklık içindedirler."[296]

يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾

48. O gün yüzleri üzere ateşe sürüklenirler. "Cehennemin dokunmasını tadın" (denilir). 49. Çünkü biz her şeyi bir kader ile yarattık. 50. Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir.

٣٠٧٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ دَاودَ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ كَعْبٍ الْقُرَظِيَّ، قَالَ: كُنْتُ أَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ فَلَا أَدْرِي مَا عُنِيَ بِهَا، حَتَّى سَقَطْتُ عَلَيْهَا {إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ} إِلَى {كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ} فَإِذَا هُمُ الْمُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ.

3072- Abdürrezzâk > Davud b. Kays isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî şöyle demiştir: "Bu âyeti[297]

---

296 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 109. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 136.

297 Kastettiği âyetler şunlardır: ***"Sizin kâfirleriniz bunlardan mı hayırlıdır? Yoksa kitaplarda sizin için bir berât mı var? Yoksa onlar 'Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz' mu diyorlar? Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır. Bilakis kıyamet onlara vaat edilen asıl saattir ve o saat daha belalı ve daha acıdır."*** (Kamer 54/43-46)

okuyordum, ancak onunla ne kastedildiğini anlamıyordum. ***'Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler. O gün yüzleri üzere ateşe sürüklenirler. 'Cehennemin dokunmasını tadın' (denilir). Çünkü biz her şeyi bir kader ile yarattık. Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir'*** âyetleriyle karşılaşınca kastedilenlerin, kaderi inkâr edenler olduğunu anladım."[298]

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾

51. And olsun biz benzerlerinizi helâk ettik. O halde var mı bir düşünen? 52. İşledikleri her şey defterlerdedir. 53. Küçük, büyük her şey satır satır yazılıdır.

٣٠٧٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُسْتَطَرٌ} قَالَ: مَحْفُوظٌ مَكْتُوبٌ.

3073- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Küçük, büyük her şey satır satır yazılıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yazılıp muhafaza ediliyor."[299]

٣٠٧٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى، عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ زِيَادِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: جَاءَ مُشْرِكُو قُرَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُخَاصِمُونَهُ فِي الْقَدَرِ، فَنَزَلَتْ: {إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ، ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ}.

---

298 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Muhammed b. Ka'b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 138. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 110.

299 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 12.

3074- Abdürrezzâk > Muhammed b. Yahyâ[300] > Sevrî > Ziyâd b. İsmâil[301] > Muhammed b. Abbâd b. Ca'fer[302] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Kureyşli müşrikler, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelip kader hakkında onunla tartıştılar. Bunun üzerine şu âyetler indi: ***"Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler. O gün yüzleri üzere ateşe sürüklenirler. 'Cehennemin dokunmasını tadın' (denilir). Çünkü biz her şeyi bir kader ile yarattık."***[303]

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

54. Muhakkak ki takva sahipleri cennetlerde ve ırmaklardadırlar. 55. Sıdk meclisinde gayet muktedir bir melîkin yanındadırlar.

---

300 O, Muhammed b. Yahyâ b. Kays Ebû Amr el-Yemânî'dir. Hadisi leyyindir. 200 yılından önce vefat etmiştir. Nesâî ondan rivayette bulunmuştur. Bk. *Takrîb*, II, 218.

301 O, Ziyâd b. İsmâil es-Sehmî el-Mahzûmî'dir. Sıdk sahibidir ancak hafızası kötüdür. Bk. *Takrîb*, I, 265.

302 O, Muhammed b. Abbâd b. Ca'fer el-Mahzûmî el-Mekkî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 174.

303 Kamer 54/47-49. Hadis için bk. Müslim, Kitâbu'l-Kader, IV, 2046. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 399; İbn Mâce, Mukaddime, I, 32; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 110. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 137.

سُورَةُ الرَّحْمَنِ

55. RAHMÂN SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[304]

الرَّحْمَنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴿٣﴾
عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Rahmân. 2. Kur'ân'ı öğretti. 3. İnsanı yarattı. 4. Ona beyânı öğretti. 5. Güneş de ay da bir hesapladır.

٣٠٧٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ} قَالَ: يَجْرِيَانِ فِي حِسَابٍ.

3075- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Güneş de ay da bir hesapladır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir hesaba göre hareket ederler."[305]

---

304 Besmele Türkiye nüshasında yoktur.

305 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 115. Bu hadis İbn Abbâs, Ebû Mâlik ve Rebî' b. Enes'ten rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 2; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 153; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 188; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 270; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 140; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 131.

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾

6. Necm de (bitkiler ya da yıldızlar da) ağaçlar da secde ederler.

٣٠٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ} قَالَ: النَّجْمُ كُلُّ شَيْءٍ لَيْسَ لَهُ سَاقٌ مِنَ الشَّجَرِ، قَالَ: وَالشَّجَرُ كُلُّ شَيْءٍ لَهُ سَاقٌ مِنَ الشَّجَرِ.

3076- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Necm de (bitkiler ya da yıldızlar da) ağaçlar da secde ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'النَّجْمُ/***en-Necm,'*** ağaç gövdesi olmayan her bitki (otlar) demektir. 'الشَّجَر/eş-Şeceru' ise ağaç gövdesi olan her şey (ağaçlar) demektir."[306]

٣٠٧٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: إِنَّمَا يُرِيدُ النَّجْمَ.

3077- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Allah, 'النَّجْم/***en-Necm,'*** ile necmi (yıldızları ve otları) kastediyor."[307]

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾ وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾

7. Göğe gelince; onu yükseltti ve mîzânı koydu. 8. Tartıda haksızlık yapmayın. 9. Tartıyı adaletle dosdoğru yapın ve tartıda zarar vermeyin. 10. Yere gelince; onu da canlılar için yarattı.

306 Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Süddî ve Sevrî'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI, 140; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 3; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 153; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 270; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 140.

307 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 117. Bu hadis Mücâhid ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 3; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 155; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 189; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 270.

٣٠٧٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِلْأَنَامِ} قَالَ: الْخَلْقُ.

3078- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yere gelince; onu da canlılar için yarattı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***لِلْأَنَامِ/Li'l-enâm,'*** yaratıklar için demektir."[308]

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿١١﴾

11. Orada meyveler ve tomurcuklu hurma ağaçları vardır.

٣٠٧٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَاتُ الْأَكْمَامِ} قَالَ: أَكْمَامُهَا لِيَقِيهَا.

3079- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Hasan (el-Basrî), ***"Orada meyveler ve tomurcuklu hurma ağaçları vardır"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "اكمامها/Ekmâmuhâ,' onları koruyacak kozalakları, kabukları demektir."[309]

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾

12. Yapraklı daneler ve hoş kokulu bitkiler vardır.

٣٠٨٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذُو الْعَصْفِ} قَالَ: هُوَ التِّينُ.

3080- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yapraklı daneler ve hoş kokulu bitkiler vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***ذُو الْعَصْفِ/Zü'l-asf,'*** incirdir."[310]

---

308 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 119. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İbn Zeyd ve Şa'bî'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 155; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 190; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 270; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 141; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 132.

309 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 120; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 156; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 132; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 141.

310 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 121; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 261. Bu hadis İbn Abbâs, Hasan ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 190; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 271; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 141; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 132.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ﴿١٥﴾

13. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 14. İnsanı testi gibi ses veren kupkuru çamurdan yarattı. 15. Cinleri de dumansız ateşten yarattı.

٣٠٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ} قَالَ: مِنْ لَهَبِ النَّارِ.

3081- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Cinleri de dumansız ateşten yarattı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ateşin alevinden, yalazından (yarattı)."[311]

٣٠٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ صَلْصَالٍ} قَالَ: مِنْ طِينٍ لَهُ صَلْصَلَةٌ، وَكَانَ يَابِسًا، وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْهُ.

3082- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanı testi gibi ses veren kupkuru çamurdan yarattı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مِنْ صَلْصَال/***Min salsâl,'*** ses çıkaran kurumuş çamurdan demektir. O kuru idi ve insan ondan yaratıldı."[312]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

16. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 17. O hem iki doğunun Rabbidir

---

311 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 127; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 4; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 161. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Hasan ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 271; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 141; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 133.

312 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 125; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 190; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 623.

hem iki batının Rabbidir. 18. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 19. O, iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıverdi. 20. Ama aralarında bir engel vardır. Biri diğerine karışmaz.

٣٠٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ قَتَادَةَ، وَالْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ} قَالَ: بَحْرُ فَارِسَ وَبَحْرُ الرُّومِ وَالْبَرْزَخُ الْأَرْضُ الَّتِي بَيْنَهُمَا {لَا يَبْغِيَانِ} يَقُولُ: لَا يَطِمَّانِ عَلَى النَّاسِ.

3083- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Hasan (el-Basrî) şöyle demişlerdir: **"'O, iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıverdi.'** İki deniz, Fars denizi ve Rum denizidir. Engel ise aralarındaki topraktır. ***'Ama aralarında bir engel vardır. Biri diğerine karışmaz.'*** 'لَا يَبْغِيَانِ/***Lâ yebgıyân,'*** insanlara güven vermezler demektir."[313]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾

21. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 22. O iki denizden inci ve mercan çıkar.

٣٠٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ} قَالَ: اللُّؤْلُؤُ: الْكِبَارُ مِنَ اللُّؤْلُؤِ، وَالْمَرْجَانُ: الصِّغَارُ مِنْهُ.

3084- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O iki denizden inci ve mercan çıkar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Büyük inciler incidendir. Küçük mercanlar da inci kabul edilir."[314]

---

313 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 131; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 162; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 191; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 142. Bu hadis Mücâhid, Ebû Rezîn ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir.

314 Bu hadis İbn Abbâs, Dahhâk ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 192; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 465; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 115; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 134.

٣٠٨٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ مُرَّةَ الْهَمْدَانِيَّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ} قَالَ: الْمَرْجَانُ: جَيِّدُ اللُّؤْلُؤِ.

3085- Abdürrezzâk > İsrâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Musa b. Ebî Âişe şöyle demiştir: Hemdânî'ye ***"O iki denizden inci ve mercan çıkar"*** âyetini sordum. O şöyle dedi: "İncinin iyisi ve kalitelisi mercandır."[315]

٣٠٨٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: الْمَرْجَانُ: الْخَرَزُ الْأَحْمَرُ.

3086- Abdürrezzâk > İsrâil > Süddî > Ebû Mâlik[316] > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "'**الْمَرْجَانُ**/ ***el-Mercân,'*** kırmızı boncuklar demektir."[317]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

23. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 24. Denizde dağlar gibi yükseltilmiş akıp giden gemiler O'nundur. 25. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 26. Onun üzerindeki her canlı fânidir. 27. Celâl ve ikram sahibi

---

315 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 131. Bu hadis İbn Abbâs, Rebî' b. Enes ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 172; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 142.

316 O, Ebû Mâlik'tir. İbn Abbâs'tan hadis rivayet etmiştir. Süddî ise ondan rivayette bulunmuştur. Ebû Zür'a, onun hakkında soru sorulunca şöyle demiştir: "Kûfelidir ve sikadır." Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 350.

317 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 131; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 272. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbnu'l-Münzir ve Taberânî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 142.

Rabbinin vechi (zatı) ise kalıcıdır. 28. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 29. Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan ister. O, her gün bir iştedir.

٣٠٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ} قَالَ: يُجِيبُ دَاعِيًا، وَيُعْطِي سَائِلًا، وَيَفُكُّ عَانِيًا، وَيَتُوبُ عَلَى قَوْمٍ، وَيَغْفِرُ لِقَوْمٍ.

3087- Abdürrezzâk > Ma'mer > A'meş > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeyd b. Umeyr, ***"Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan ister. O, her gün bir iştedir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dua edenin duasını kabul eder, isteyene verir, (esir, rehin, tutsak gibi) zorda olanları özgür bırakır, bir topluluğa tevbe nasip eder, bir topluluğu da bağışlar."[318]

٣٠٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ} قَالَ: إِنَّ مِمَّا خَلَقَ اللهُ لَوْحًا مِنْ يَاقُوتَةٍ بَيْضَاءَ، دَفَّتَاهُ يَاقُوتَةٌ حَمْرَاءُ قَلَمُهُ نُورٌ وَكِتَابُهُ نُورٌ يَنْظُرُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ ثَلَاثَمِائَةٍ وَسِتِّينَ نَظْرَةٍ فِي كُلِّ نَظْرَةٍ يَخْلُقُ وَيَرْزُقُ، وَيُحْيِي وَيُمِيتُ وَيُعِزُّ وَيُذِلُّ، وَيَفْعَلُ مَا يَشَاءُ.

3088- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Sâbit el-Bünânî[319] > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"O, her gün bir iştedir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, beyaz yakuttan bir kitap (Levh-i Mahfûz) yarattı ki bu kitabın kapakları kırmızı yakuttandır. Kalemi de yazısı da nurdur. Allah her gün bu kitaba üç yüz altmış defa bakar. Her bakışta dilediğini yaratır, rızıklandırır, diriltir, öldürür, aziz eder, zelil kılar, dilediğini yapar."[320]

---

318 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 273. Hâfız şöyle demiştir: "Buhârî bu hadisi *et-Târîh*'te Ebu'd-Derdâ'dan rivayet etmiştir. Aynı şekilde İbn Hibbân, İbn Mâce, İbn Ebî Âsım ve Taberânî, Ebu'd-Derdâ'dan merfû olarak rivayet etmişlerdir. Beyhakî bu hadisi Ümmü'd-Derdâ > Ebu'd-Derdâ tarîkiyle mevkûf olarak rivayet etmiştir." Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 623.

319 O, Sâbit b. Eslem el-Bünânî'dir. Dördüncü tabakadan olup sika ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, I, 115.

320 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 135; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 388; Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, I, 335. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk,

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾

30. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 31. Ey ağır yükler altında bulunan iki fırka (cinler ve insanlar)! Yakında sizin hesabınıza bakacağız.

٣٠٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلَانِ} قَالَ: قَدْ دَنَا مِنَ اللهِ فَرَاغٌ لِخَلْقِهِ.

3089- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Ey ağır yükler altında bulunan iki fırka (cinler ve insanlar)! Yakında sizin hesabınıza bakacağız"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Allah Teâlâ'nın, yarattıkları ile hesap için ilgilenmesi yakındır."[321]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾

32. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 33. Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın! Ama buna dair bir gücünüz olmadıkça kaçamazsınız ki. 34. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 35. Üzerinize ateş alevi ve bir duman salınır. Size yardım da edilmez.

İbnu'l-Münzir, Ebu'ş-Şeyh, Hâkim, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym'ın İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 143.

321 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 136; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 373. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 144. Hâfız bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 623; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 6.

٣٠٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {شُواظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٍ} قَالَ: لَهَبٌ مِنْ نَارٍ.

3090- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Üzerinize ateş alevi ve bir duman salınır. Size yardım da edilmez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ateş alevi, yalazı (salınır)."[322]

٣٠٩١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ} قَالَ: إِلَّا بِسُلْطَانٍ مِنَ اللهِ تَمْلِكُهُ مِنْهُ.

3091- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın! Ama buna dair bir gücünüz olmadıkça kaçamazsınız ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah tarafından verilen ve O'ndan elde edebileceğin bir güç (olmadıkça kaçamazsın)."[323]

٣٠٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا تَنْتَصِرَانِ} قَالَ: يَعْنِي الْجِنَّ وَالْإِنْسَ، يَقُولُ: {فَلَا تَنْتَصِرَانِ} وَقَوْلُهُ أَيْضًا {فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ} قَالَ يَعْنِي الْجِنَّ وَالْإِنْسَ قَالَ: يَقُولُ: فَبِأَيِّ نِعَمِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ؟

3092- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Size yardım da edilmez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, cinleri ve insanları kastediyor ve ***'Size yardım da edilmez'*** diyor. Allah Teâlâ ***'O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?'*** sözüyle de cinleri ve insanları kastediyor ve 'Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?' diyor."[324]

---

322 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 139; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 7; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 195. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 144.

323 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 138; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 7; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 170; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 144; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 137.

324 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 141; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 632; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 144.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾ فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

36. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 37. Artık gök yarılıp yağ tortusunu andıran kırmızı bir gül gibi olduğu zaman.

٣٠٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَرْدَةً كَالدِّهَانِ} قَالَ: إِنَّهَا الْيَوْمَ خَضْرَاءُ، وَسَيَكُونُ لَهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَوْنٌ آخَرُ.

3093- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık gök yarılıp yağ tortusunu andıran kırmızı bir gül gibi olduğu zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gökyüzü, bugün yeşildir. Kıyamet günü ise onun başka bir rengi olacaktır."[325]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾

38. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 39. O günde insana da cine de günahı sorulmayacak.

٣٠٩٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ} قَالَ: قَدْ حَفِظَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ.

3094- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"O günde insana da cine de günahı sorulmayacak"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, onların amellerini kaydedip muhafaza etmiş bulunmaktadır."[326]

---

325 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 142; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 195; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 275; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 144; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 101; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 137.

326 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 142; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 7; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 174. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾

40. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 41. Günahkârlar yüzlerinden tanınacak, alınlarından ve ayaklarından yakalanacaklar.

٣٠٩٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ} قَالَ: يُعْرَفُونَ بِاسْوِدَادِ الْوُجُوهِ وَزَرَقِ الْأَعْيُنِ.

3095- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Günahkârlar yüzlerinden tanınacak, alınlarından ve ayaklarından yakalanacaklar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yüzlerinin siyahlaşması ve gömgök olması ile tanınacaklar."[327]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

42. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 43. İşte bu, o günahkârların yalan saydığı cehennemdir. 44. Onlar, bununla oldukça sıcak su arasında gidip geleceklerdir.

Hâtim ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 145.

327 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 143; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 8; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 175; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 196. İbn Kesîr bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 275. Bu hadis Dahhâk, İbn Abbâs ve İbn Cüreyc'den rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 145.

٣٠٩٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ} قَالَ: يَقُولُ قَدْ آنَ: قَدْ بَلَغَ مُنْتَهَى حَرِّهِ.

3096- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar, bununla oldukça sıcak su arasında gidip geleceklerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'حَمِيمٍ آنٍ/***Hâmîmin ân,'*** sıcaklığın son haddine yaklaşmış veya ulaşmış su demektir."[328]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾

45. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 46. Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır. 47. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 48. İkisinin (ağaçlarının) da (gölgelikli) dalları vardır.

٣٠٩٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَوَاتَا أَفْنَانٍ} قَالَ: ذَوَاتَا فَضْلٍ وَسِعَةٍ عَمَّا سِوَاهُمَا.

3097- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde***, "İkisinin (ağaçlarının) da (gölgelikli) dalları vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu iki cennet, diğerlerinden daha üstün ve geniştir."[329]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ

---

328 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 144. Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Dahhâk, Hasan, Süddî ve Sevrî'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 175; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 275; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 145.

329 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 148; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 177; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 147.

﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾

49. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 50. İkisinde de akar iki pınar vardır. 51. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 52. İkisinde de her meyveden çifter çifter vardır. 53. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 54. Hepsi de örtüleri atlastan minderlere yaslanırlar. İki cennetin de meyvesinin devşirilmesi (toplanması) yakındır.

٣٠٩٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ} قَالَ: لَا يَرُدُّ يَدَهُ بُعْدٌ، وَلَا شَوْكَ لَهُ.

3098- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İki cennetin de meyvesinin devşirilmesi (toplanması) yakındır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ne uzaklığı ne de dikeni ona (toplanmasına) engel olur."[330]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾

55. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 56. O ikisinde bunlardan önce ne bir insanın ne bir cinin dokunduğu, gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş güzeller vardır. 57. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 58. Onlar sanki yakut ve mercandır.

---

330 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 148; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 10; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 147.

٣٠٩٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ} قَالَ: فِي صَفَاءِ الْيَاقُوتِ وَبَيَاضِ اللُّؤْلُؤِ.

3099- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar sanki yakut ve mercandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Saf yakut ve beyaz incidir."[331]

٣١٠٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ} قَالَ: مَنْ خَافَ مَقَامَ اللهِ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا، إِذَا هَمَّ بِمَعْصِيَةٍ أَنْ يَعْمَلَهَا تَرَكَهَا.

3100- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"***[332] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın dünyada kendini gözlemesinden korkan kişi, bir kötülük ve günah işlemeye yeltendiğinde onu terk eder."[333]

٣١٠١ - قَالَ الثَّوْرِيُّ: أَخْبَرَنَا صَاحِبٌ لَنَا، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ، قَالَ: سَجَدَ سَجْدَةً فَوَقَعَتْ ثَنِيَّتَاهُ فَدَخَلَ عَلَيْهِ أَبُو إِيَاسٍ مُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ، فَأَخَذَ يُعَزِّيهِ وَيُهَوِّنُ عَلَيْهِ، فَذَكَرَ مُسْلِمٌ مِنْ تَعْظِيمِ اللهِ فَقَالَ مُسْلِمٌ: مَنْ رَجَا شَيْئًا طَلَبَهُ، وَمَنْ خَافَ شَيْئًا هَرَبَ مِنْهُ، مَا أَدْرِي مَا حَسْبُ رَجَاءِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ عَرَضَ لَهُ بَلَاءٌ فَلَمْ يَصْبِرْ عَلَيْهِ لِمَا يَرْجُو، وَمَا أَدْرِي مَا حَسْبُ خَوْفِ امْرِئٍ عَرَضَتْ لَهُ شَهْوَةٌ لَمْ يَدَعْهَا لِمَا يَخْشَى؟

3101- Sevrî, bir dostunun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Müslim b. Yesâr bir secde yapınca onun iki ön dişi düştü. Peşinden Ebû İyâs Muâviye b. Kurre yanına girdi. Onu teselli edip avutmaya çalıştı ve ona

331 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 157. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 148; İbnu'l-Mübârek bu hadisi Süddî'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 72.

332 Rahmân 55/46.

333 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 9. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Hennâd, İbn Ebi'd-Dünyâ, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 146; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 622.

Allah'ı tazim etmesini hatırlattı. Bunun üzerine Müslim b. Yesâr şöyle dedi: "Bir şeyi elde etmeyi uman kişi, peşine düşüp arar. Kim de bir şeyden korkarsa ondan kaçar. Umudu olduğu için maruz kaldığı bir belaya sabredemeyen Müslüman kişinin ümidinin ne kadarının yeteceğini bilmiyorum. Korktuğu için maruz kaldığı bir arzuyu terk edemeyen Müslüman kişinin korkusunun ne kadarının yeteceğini bilmiyorum."[334]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾

59. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 60. İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi? 61. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 62. O ikisinden başka iki cennet daha vardır. 63. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 64. İkisi de siyaha yakın koyu yeşildirler.

٣١٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُدْهَامَّتَانِ} قَالَ: خَضْرَاوَانِ مِنَ الرِّيِّ، نَاعِمَتَانِ إِذَا اشْتَدَّتِ الْخُضِرَةُ ضَرَبَتَا إِلَى سَوَادٍ.

3102- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**مُدْهَامَّتَانِ/*müdhâmmetân***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sulanmaktan dolayı yeşilliği artınca siyaha çalan parlak iki yeşil yerdir."[335]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾

65. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 66. İkisinde de suları durmaksızın coşan iki pınar vardır.

---

334 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

335 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 155; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 279. Bu hadis İbn Abbâs, Ebû Sâlih ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 260; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 536; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 149.

٣١٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ} قَالَ: تَنْضَخَانِ بِالْخَيْرِ.

3103- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İkisinde de suları durmaksızın coşan iki pınar vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hayır fışkırtan (iki pınar vardır)."[336]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

67. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 68. İkisinde de meyve, hurma ve nar vardır.

٣١٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ} قَالَ: نَخْلُ الْجَنَّةِ جُذُوعُهَا ذَهَبٌ، وَكَرَانِيفُهَا زُمُرُّدٌ وَقَالَ: جُذُوعُهَا زُمُرُّدٌ وَكَرَانِيفُهَا ذَهَبٌ، وَسَعَفُهَا كِسْوَةٌ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ، وَرُطَبُهَا كَالدِّلَاءِ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَلْيَنُ مِنَ الزُّبْدِ، وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ لَيْسَ لَهُ عَجَمٌ.

3104- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr, ***"İkisinde de meyve, hurma ve nar vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cennetteki hurma ağaçlarının gövdeleri altındır, dalları ise zümrüttür." -Veya şöyle dedi: "Cennetteki hurma ağaçlarının gövdeleri zümrüttür, dalları ise altındır.- Yaprakları da cennet halkının giyeceğidir. küp gibi olup sütten daha beyaz, baldan daha tatlı ve tereyağından daha yumuşaktır. Aynı zamanda meyvelerinin çekirdeği de yoktur."[337]

---

336 Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 157; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 12. Bu hadis Saîd b. Cübeyr ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 537; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 151.

337 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 415; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 522; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 157; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 186; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 279. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Hennâd, İbn Ebi'd-Dünyâ, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 150.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

69. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 70. İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar vardır.

٣١٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَيْرَاتٌ حِسَانٌ} قَالَ: خَيْرَاتٌ فِي الْأَخْلَاقِ حِسَانٌ فِي الْوُجُوهِ.

3105- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar vardır"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ahlâk ve huyları güzel, yüzleri güzel (kadınlar vardır)."[338]

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

71. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 72. Çadırlar içinde örtülerle gizlenmiş huriler vardır.

٣١٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ} يَرْفَعُهُ إِلَى أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ الْخَيْمَةَ مِنْ خِيَامِ الْجَنَّةِ يَكُونُ طُولُهَا سِتِّينَ مِيلًا وَلِكُلِّ نَاحِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ، مَا يَرَى بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَهِيَ دُرَّةٌ وَاحِدَةٌ.

3106- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebân b. Ebî Ayyâş isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Musa el-Eş'arî, **"Çadırlar içinde örtülerle gizlenmiş huriler vardır"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bana bildirildiğine göre, cennet çadırlarından birinin uzunluğu altmış mildir. Mü'min için her köşesinde benzersiz bir eş vardır ve bunlar birbirlerini görmezler."[339]

---

338 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 158; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 280. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 150.

339 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 624; Müslim, Kitâbu'l-Cennet, no: 2182; Tirmizî, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, no: 2530; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 400, 401, 419; Dârimî, Kitâbu'r-Rikâk, II, 242; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 188; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 280. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn

٣١٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: الْخَيْمَةُ دُرَّةٌ مُجَوَّفَةٌ فَرْسَخٌ فِي فَرْسَخٍ، لَهَا أَرْبَعَةُ آلَافِ بَابٍ مِنْ ذَهَبٍ.

3107- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Burada çadırlarla kastedilen, inciden evlerdir. Her ev dört fersaha dört fersah genişliğinde içi oyulmuş inciden yapılmıştır. Onun, altından dört bin kapısı vardır."[340]

٣١٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: حَائِطُ الْجَنَّةِ مَبْنِيٌّ لَبِنَةً مِنْ ذَهَبٍ وَلَبِنَةً مِنْ فِضَّةٍ، وَدَرَجُهَا الْيَاقُوتُ وَاللُّؤْلُؤُ، قَالَ: وَكُنَّا نُحَدَّثُ أَنَّ رَضْرَاضَ أَنْهَارِهَا اللُّؤْلُؤُ، وَتُرَابُهَا الزَّعْفَرَانُ.

3108- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Alâ b. Ziyâd[341] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Cennet duvarı, bir tuğla altından, bir tuğla gümüşten yapılmıştır. Merdivenleri de yakut ve incidir. Biz, cennetin nehirlerinin taşlarının inci ve toprağının zağferân olduğunu konuşurduk."[342]

٣١٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: نَخْلُ الْجَنَّةِ طَلْعُهَا نَضِيدٌ مِنْ أَصْلِهَا إِلَى فَرْعِهَا، وَثَمَرُهَا أَمْثَالُ الْقِلَالِ، كُلَّمَا نُزِعَتْ ثَمَرَةٌ عَادَتْ مَكَانَهَا أُخْرَى، وَأَنْهَارُهَا فِي غَيْرِ أُخْدُودٍ، وَالْعُنْقُودُ اثْنَا عَشَرَ ذِرَاعًا.

Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Tirmizî, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Ebû Musa'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 151.

340 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 162. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünyâ, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 151. Buhârî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 318; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, IV, 2182. İbnu'l-Mübârek bu hadisi Muhammed b. Cühâde'den rivayet etmiştir. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 538; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 13.

341 O, Alâ b. Ziyâd b. Matar el-Adevî Ebû Nasr el-Basrî'dir. Dördüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 92.

342 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 416; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 362-445; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 62; Dârimî, *Sünen*, II, 239; Tayâlisî, *Müsned*, II, 242.

3109- Abdürrezzâk > Sevrî > Amr b. Mürre > Ebû Ubeyde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk şöyle demiştir: "Cennet hurmaları, gövdesinden dallarına kadar derli topludur. Meyveleri de testiler gibidir. Bir hurma koparılsa yerine başkası gelir. Bir salkım on iki zirâ'dır. Cennetin nehirleri de hendeksizdir."[343]

٣١١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْهُذَيْلِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّهُ قَالَ، وَهُوَ بِالشَّامِ: الْعُنْقُودُ أَبْعَدُ مِنْ صَنْعَاءَ.

3110- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Sinân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Ebi'l-Hüzeyl[344] şöyle demiştir: Abdullah b. Amr, Şam'da iken şöyle dedi: "Salkım, San'a'dan daha uzak, uzundur."[345]

٣١١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ} قَالَ: هُوَ غَلِيظُ الدِّيبَاجِ.

3111- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İşte onlara, evet onlara altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Onlar Adn cennetlerinde tahtlar üzerine kurularak orada altın bileziklerle bezenecekler; ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel karşılık ve ne güzel kalma yeri!"***[346] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'اِسْتَبْرَق/***İstebrak,'*** kalın ipek demektir."[347]

---

343 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 69; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 146. Taberânî de hadisi Sevbân'dan rivayet etmiştir.

344 O, Abdullah b. Ebi'l-Hüzeyl el-Kûfî Ebu'l-Mugîre'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 458.

345 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hennâd ve İbnu'l-Münzir'in Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 157.

346 Kehf 18/31.

347 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 149. İbnu'l-Mübârek bu hadisi Katâde ve İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 537. Süyûtî de hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 152.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾

73. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 74. Bunlara onlardan önce ne bir insan dokunmuştur ne de bir cin. 75. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 76. Yeşil yastıklara ve güzel döşemelere yaslanarak (dinlenirler).

٣١١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَفْرَفٍ خُضْرٍ} قَالَ: مَجَالِسُ خُضْرٍ {وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ} قَالَ: زَرَابِيُّ.

3112- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **_"Yeşil yastıklara ve güzel döşemelere yaslanarak (dinlenirler)"_** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**رَفْرَفٍ خُضْرٍ/_Refrefin hudrin,_**' yeşil şilteler, yastıklar demektir. '**عَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ/_Âbkariyyin hisân_**' ise güzel minderler, yaygılar demektir."[348]

٣١١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ فِي الْجَنَّةِ، نَخْلًا عُرُوقُهَا مِنْ ذَهَبٍ، وَكَرَانِيفُهَا مِنْ ذَهَبٍ، وَأَفْتَاؤُهَا مِنْ ذَهَبٍ، وَسَعَفُهَا كِسْوَةٌ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ كَأَحْسَنِ حُلَلٍ رَآهَا النَّاسُ قَطُّ، وَشَمَارِخُهَا مِنْ ذَهَبٍ، وَعَرَاجِينُهَا مِنْ ذَهَبٍ، وَجَرِيدُهَا مِنْ ذَهَبٍ، وَرُطَبُهَا أَمْثَالُ الْقِلَالِ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ السُّكَّرِ وَالْعَسَلِ، وَأَلْيَنُ مِنَ الزُّبْدِ وَالسَّمْنِ.

3113- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd b. Eslem şöyle demiştir: "Cennette öyle hurma ağaçları vardır ki kökleri altın, kütükleri altın, dikenleri altındır. Yaprakları, insanların hiç

---

348 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 164-165. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 76; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 13; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 120; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 285; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 146.

görmedikleri en güzel elbiseler gibi cennet sakinlerinin elbisesi olacaktır. Salkımları altın, sapları altın, dalları altındır. Meyveleri testi gibi olup sütten daha beyaz, şekerden ve baldan daha tatlı ve tereyağından daha yumuşaktır."[349]

٣١١٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً، لَوْ أَنَّ غُرَابًا خَرَجَ مِنْ عُشِّهِ فَطَارَ لَمَاتَ هَرَمًا قَبْلَ أَنْ يَقْطَعَهَا.

3114- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, A'meş şöyle demiştir: "Cennette öyle bir ağaç vardır ki bir karga, yuvasından çıkıp uçsa o ağacı geçemeden yaşlanıp ölür."[350]

٣١١٥ - الثَّوْرِيُّ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: الْجَنَّةُ جُذُوعُهَا زُمُرُّدٌ أَخْضَرُ، وَكَرَايِفُهَا مِنْ ذَهَبٍ أَحْمَرَ، وَسَعَفُهَا كِسْوَةٌ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ مِنْهَا مُقَطَّعَاتُهُمْ، وَحُلَلُهُمْ وَثَمَرُهَا أَمْثَالُ الْقِلَالِ، وَالدِّلَاءُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ، وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، وَأَلْيَنُ مِنَ الزُّبْدِ لَيْسَ لَهُ عَجَمٌ.

3115- Sevrî > Hammâd > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Cennetteki hurma ağaçlarının gövdeleri yeşil zümrüt, dalları kırmızı altındır. Yaprakları da cennet ahalisinin giyeceğidir. Cennet ahalisinin gömlekleri ve elbiseleri onlardandır. Meyveleri kovalar ve testiler gibi olup sütten daha beyaz, baldan daha tatlı ve tereyağından daha yumuşaktır. Meyvelerinin çekirdeği de yoktur."[351]

---

349 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 415; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 157.

350 *Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere Hatîb bu hadisi Enes'ten nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, I, 403.

351 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 157; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 13. Abdürrezzâk bu hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 415.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ
رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

77. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? 78. Celâl ve ikram sahibi Rabbinin adı ne mübarektir!

سُورَةُ الْوَاقِعَةِ

56. VÂKIA SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[352]

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. O vakıa gerçekleştiği (kıyamet koptuğu) zaman.
2. Onun gerçekleşmesini yalanlayacak yoktur.

٣١١٦ - سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ} قَالَ: نَزَلَتْ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ، قَالَ: مَثْنَوِيَّةٌ.

3116- Seleme b. Şebîb > Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O vakıa gerçekleştiği (kıyamet koptuğu) zaman. Onun gerçekleşmesini yalanlayacak yoktur"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bunun geri dönüşü, engellenmesi imkânı yoktur."[353]

---

352 Türkiye nüshasında Besmele yoktur.

353 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 166; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 165; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 282. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 153.

خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ﴿٣﴾

3. O, (kimini) alçaltır, (kimini) yükseltir.

٣١١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ} قَالَ: أَسْمَعَتِ الْقَرِيبَ وَالْبَعِيدَ حَتَّى خَفَضَتْ أَقْوَامًا فِي عَذَابِ اللَّهِ، وَرَفَعَتْ أَقْوَامًا فِي كَرَامَةِ اللَّهِ.

3117- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, (kimini) alçaltır, (kimini) yükseltir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, yakında ve uzakta olan herkese sesini işittirecektir. Allah, azabıyla bazı kavimleri alçaltırken, cömertliğiyle de bazı kavimleri yüceltir."[354]

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾

4. Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman.

٣١١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا} قَالَ: زُلْزِلَتْ زِلْزَالًا.

3118- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dünya şiddetle sallandığı zaman."[355]

وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا ﴿٦﴾

5. Dağlar parça parça ufalandığında. 6. Dağılmış toz haline geldiğinde.

٣١١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَبَاءً مُنْبَثًّا} قَالَ: الْهَبَاءُ مَا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ مِنْ حُطَامِ هَذَا الشَّجَرِ.

---

354 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 166; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 195; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 304. İbn Kesîr bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 282; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 626.

355 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 167; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 282; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 625.

3119- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dağılmış toz haline geldiğinde"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'هَبَاءً/***Hebâen,'*** rüzgârın savurduğu kuru ağaç kırıntıları demektir."[356]

٣١٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: الْمُنْبَثُّ: هُوَ آثَارُ الدَّوَابِّ

3120- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Hâris isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "'مُنْبَثًّا/***Münbessen,'*** canlıların geride bıraktıkları şeylerdir."

٣١٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا} قَالَ: نُسِفَتْ نَسْفًا.

3121- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dağlar parça parça ufalandığı'*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dağlar havaya savrulduğu zaman."[357]

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾

7. Sizler de üç sınıf olduğunuzda.

٣١٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً} قَالَ: مَنَازِلُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

3122- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sizler de üç sınıf olduğunuzda"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, insanların kıyamet günündeki konum ve makamlarıdır."[358]

---

356 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 169; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 282.

357 Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 168; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 4; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 197; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 282; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 154.

358 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 170. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿٩﴾ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾ ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾

8. Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! 9. Soldakiler, ne bahtsızdırlar onlar! 10. (Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler. 11-12. İşte onlar Naîm cennetlerinde yakınlaştırılmış olanlardır. 13. Birçoğu önceki ümmetlerden. 14. Bazıları da sonrakilerdendir. 15. İşlenmiş tahtlar üzerindedirler.

٣١٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ} قَالَ: مُرَمَّلَةٌ مُشَبَّكَةٌ.

3123- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İşlenmiş tahtlar üzerindedirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Örgülerle ve oymalarla süslenmiş tahtlar üzerindedirler."[359]

مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿١٨﴾

16. Onlar üzerinde karşı karşıya oturup yaslanırlar. 17. Etraflarında ebedî kılınmış çocuklar dolanır. 18. Maîn çeşmesinden doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle.

٣١٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِأَكْوَابٍ} قَالَ: الْكُوبُ الَّذِي دُونَ الْإِبْرِيقِ لَيْسَ لَهُ عُرْوَةٌ.

---

belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 154; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 198; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 283; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 148.

359 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 173. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 155. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Zeyd b. Eslem, Katâde ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 286.

3124- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Maîn çeşmesinden doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أَكْوَابٍ/***Ekvâb,'*** sapı olmayan, ibrikten küçük kaptır."[360]

لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ
الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا
لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾ وَأَصْحَابُ
الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ ﴿٢٨﴾

19. Ondan başları ağrımaz ve akılları da giderilmez. 20. Seçip beğendikleri meyveler. 21. Ve canlarının çektiği kuş eti (ikram edilir). 22-23. Ve sarmalanıp gizlenmiş inciler misali güzel gözlü huriler de vardır. 24. Yaptıklarına bir karşılık olarak. 25. Onlar orada ne bâtıl ne de günahı gerektiren bir söz işitirler. 26. "Selâm selâm" diye bir sözden başka(sını işitmezler). 27. Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere. 28. Düzgün kiraz ağacı altında.

٣١٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ} قَالَ: كَثِيرُ الْحَمْلِ لَيْسَ لَهُ شَوْكٌ.

3125- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ/***fî sidrin mahdûd'*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Meyveleri çok fakat dikeni bulunmayan sedir ağaçları altındadırlar."[361]

---

360 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 174. Bu hadis Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 317; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 16; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 203; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 286; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 155.

361 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 180. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Ebu'l-Ahvas, Kâsime b. Züheyr, Sefer b. Kays, Hasan, Abdullah b. Kesîr, Süddî ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 124; Ebû

وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ ﴿٢٩﴾

29. Meyveleri birbirine girmiş muz ağaçları altında.

٣١٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طَلْحٍ مَنْضُودٍ} قَالَ: هُوَ الْمَوْزُ.

3126- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**طَلْحٍ مَنْضُودٍ/*talhin mendûd*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Muz ağaçları demektir."[362]

٣١٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ السَّائِبِ الْكَلْبِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طَلْحٍ مَنْضُودٍ} قَالَ: هُوَ الْمَوْزُ.

3127- Abdürrezzâk > Sevrî > Muhammed b. Sâib el-Kelbî > Hasan > Sa'd > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, "**طَلْحٍ مَنْضُودٍ/*talhin mendûd*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Muz ağaçları demektir."[363]

Abdürrezzâk > Sevrî > Mu'temir et-Teymî > Saîd er-Rakâşî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, "**طَلْحٍ مَنْضُودٍ/*talhin mendûd*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Muz ağaçları demektir."[364]

٣١٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ زَاذَانَ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: {أَصْحَابُ الْيَمِينِ} أَطْفَالُ الْمُسْلِمِينَ.

Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 206; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 288; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 156.

362 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 182; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 625; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 157; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 288.

363 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Hennâd ve İbn Merdûye'nin Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 157; Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 317; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 17.

364 Bu hadis Abdürrezzâk'ın *Tefsîr*'inin sadece Mektebetü'r-Rüşd baskısında bulunmaktadır. (Mütercim)

3128- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Osmân b. Kays[365] > Zâzân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, ***"Sağdakiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, Müslümanların çocuklarıdır."[366]

وَظِلٍّ مَمْدُودٍ ﴿٣٠﴾

30. Yayılmış gölgelerde.

٣١٢٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَظِلٍّ مَمْدُودٍ} عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا.

3129- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Yayılmış gölgelerde"*** âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: ***"Cennette öyle bir ağaç vardır ki binekli kişi, onun gölgesinde yüz yıl gitse de onu geçemez."***[367]

٣١٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ {وَظِلٍّ مَمْدُودٍ}.

3130- Abdürrezzâk > Ma'mer > Muhammed b. Ziyâd > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şunu da söylemiştir: ***"İstiyorsanız 'Yayılmış gölgelerde' âyetini okuyun."***[368]

---

365 O, Osmân b. Umeyr'dir. Ona İbn Kays da denilmektedir. Doğrusu, Kays onun babasının dedesidir. Yedinci tabakadan olup zayıf bir ravidir. Bk. *Takrîb*, II, 13.

366 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 285.

367 Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 319; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 400; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 135; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 417; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 183. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 157.

368 Buhârî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 627; Müslim, Kitâbu'l-Cennet, IV, 2175; Tirmizî, Kitâbu Sıfati'l-Cennet, IV, 671; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 75; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI,

وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً ﴿٣٥﴾

31. Ve sürekli akan su yanında. 32-33. Ardı arkası kesilmez ve asla menolunmaz pek çok meyve. 34. Ve yükseltilmiş döşekler üzerinde olacaklardır. 35. Şüphesiz biz onları yeniden yarattık da.

٣١٣١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ معمرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً} قَالَ: خَلَقْنَاهُنَّ خَلْقًا.

3131- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphesiz biz onları yeniden yarattık da"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Biz onları farklı bir şekilde yarattık."[369]

فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾

36. Onları bakireler kıldık. 37. Eşlerine düşkün ve hep bir yaşta.

٣١٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ معمرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا عُرُبًا أَتْرَابًا} قَالَ: عُشَّاقًا لِأَزْوَاجِهِنَّ أَتْرَابًا قَالَ: سِنًّا وَاحِدًا.

3132- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onları bakireler kıldık. Eşlerine düşkün ve hep bir yaşta"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "'عُرُبًا/***Uruben,'*** eşlerine âşık demektir. 'أَتْرَابًا/***Etrâben'*** ise aynı yaşta, yaşıtlar demektir."[370]

417; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 183; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 18. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Hennâd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 157.

369 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 185; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 211; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 291. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 157.

370 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 188. Bu hadis Hasan, Mücâhid, Katâde ve İbn Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 552-553;

٣١٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عُرُبًا أَتْرَابًا} قَالَ: الْغِلْمَةُ: الْحَجِنَةُ

3133- Abdürrezzâk > Süfyân > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Eşlerine düşkün ve hep bir yaşta"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "('عُرُبًا/***Uruben,'***) kıvırcık saçlı ve şehvetli genç kızlar anlamındadır."[371]

لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

38. Bütün bunlar sağdakiler içindir. 39. Bunların birçoğu önceki ümmetlerdendir. 40. Sonrakilerden de çok vardır.

٣١٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَتَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟. قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: أَتَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا شَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، ثُمَّ تَلَا قَتَادَةَ {ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ}.

3134- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Bana ulaştığına göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* **"Cennetliklerin dörtte biri kadar olmaya razı mısınız?"** buyurunca sahâbîler ***"Evet" dediler. Allah Resûlü sallallahu aleyhi ve sellem, "Cennetliklerin üçte biri kadar olmaya razı mısınız?" buyurunca yine "Evet" dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Canımı elinde tutana yemin olsun ki, cennetliklerin yarısı kadar olacağınızı umuyorum."*** Sonra Katâde,

---

Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 19; Hâfız, *Fethu'l-Bârî*, VI, 323; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 291; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 153.

371 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 648; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 188; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 266. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 158.

"Bunların birçoğu önceki ümmetlerdendir. Sonrakilerden de çok vardır" âyetlerini okudu.[372]

٣١٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ بُدَيْلٍ الْعُقَيْلِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ كَعْبٍ، قَالَ: إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ عِشْرُونَ وَمِائَةُ صَفٍّ، ثَمَانُونَ صَفًّا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ.

3135- Abdürrezzâk > Ma'mer > Büdeyl el-Ukaylî > Abdullah b. Mes'ûd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka'b şöyle demiştir: "Cennet ehli, yüz yirmi sınıftır. Seksen sınıfı bu ümmettendir."[373]

٣١٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَيَّرَنِي رَبِّي بَيْنَ أَنْ تَكُونَ أُمَّتِي نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، أَوِ الشَّفَاعَةِ فَاخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ.

3136- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Cennet ehlinin yarısının ümmetimden olmasıyla şefaatten birini seçme konusunda Rabbim beni serbest bıraktı. Ben de şefaati seçtim."***[374]

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾

41. Soldakiler; ne yazık o soldakilere. 42. İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su içinde. 43. Kapkara bir gölgededirler.

---

372 Buhârî, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 387; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, III, 95; Hâfız, *Fethu'l-Bârî*, XI, 387; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 386.

373 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 191; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, II, 1434; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 347; İbn Hibbân ve Hâkim bu hadisi rivayet etmişlerdir. Hâkim şöyle demiştir: "Bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir." Tirmizî bu hadisi hasen kabul etmiş ancak neden sahih olmadığını beyân etmemiştir. Bu hadisin mürsel ve muttasıl olduğu ile ilgili rivayetler vardır. Ancak bu durum onun sahih bir hadis olmasına mani değildir. Hadis için bk. Dârimî, *Sünen*, II, 243; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 548.

374 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 413; Tirmizî bu hadisi Avf b. Mâlik el-Eşcaî'den rivayet etmiştir. İbnu'l-Mübârek de Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, *Sünen*, III, 299; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 564.

٣١٣٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ} قَالَ: ظِلٌّ مِنْ دُخَانٍ.

3137- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ/*ve zıllin min yehmûm*" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dumandan oluşan bir gölge içindedirler anlamındadır."[375]

لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

44. O serin de değildir, faydası da yoktur. 45. Çünkü bunlar bundan önce nimetlere gark olmuş, refahtan gözleri dönmüş kimselerdi. 46. O büyük günah üzerinde de ısrar ederlerdi.

٣١٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ} قَالَ: الذَّنْبِ الْعَظِيمِ.

3138- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ/*ale'l-hınsi'l-azîm*" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Büyük günah (üzerinde) demektir."[376]

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾

---

375 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 192. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 160; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 126; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 294; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 153.

376 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 194. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Şa'bî, İkrime, Dahhâk ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 21; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 295; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 154.

47. Ve "Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra mı, gerçekten biz mi tekrar diriltileceğiz?" derlerdi. 48. "Ya önceki babalarımız da mı diriltilecek?" 49. De ki: "Muhakkak öncekiler de sonrakiler de. 50. Bilinen bir günün belli vaktinde elbette toplanacaklardır. 51. Sonra gerçekten sizler, ey sapıklar, yalanlayıcılar! 52. Siz elbette zakkum ağacından yiyeceksiniz. 53. Ve o ağaçtan karınlarınızı dolduracaksınız. 54. O yediğinizin üzerine de kaynamış sudan içeceksiniz. 55. İçtikçe kanmama hastalığına uğramış develerin içişi gibi içeceksiniz."

٣١٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {شُرْبَ الْهِيمِ} قَالَ: الْإِبِلُ الْعِطَاشُ.

3139- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İçtikçe kanmama hastalığına uğramış develerin içişi gibi içeceksiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الهيم/***el-Hîm,'*** çok susamış deve demektir."[377]

هَذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾ نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَأَيْتُم مَا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَى فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

56. İşte bu, din günü kendilerine çekilecek ilk ziyafetleridir. 57. Sizi biz yarattık. O halde tasdik etmeniz gerekmez mi? 58. Dökmekte olduğunuz meniden bana haber verin. 59. Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratanlar bizler miyiz? 60. Aranızda ölümü biz takdir ettik. Kimse bize engel olamaz. 61.

---

377 Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs, İkrime ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 215. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Dahhâk ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 450; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 22; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 208; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 295; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 160.

Yerinize benzerlerinizi getirip değiştirme ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratma hususunda. 62. And olsun ki ilk yaratılışınızı bildiniz. İbretle düşünmeniz gerekmez mi?

٣١٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَى}

قَالَ: هُوَ خَلْقُ آدَمَ.

3140- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki ilk yaratılışınızı bildiniz. İbretle düşünmeniz gerekmez mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İlk yaratılıştan kasıt, Âdem *aleyhisselâm*'ın yaratılışıdır."[378]

٣١٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا، يُحَدِّثُ قَتَادَةَ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ،

قَالَ: قَالَ اللَّهُ لِلرُّوحِ: ادْخُلْ فِي الْجَسَدِ، قَالَ: يَا رَبِّ ضَيِّقٌ وَلَسْتُ أَسْتَطِيعُ أَنْ أَعْصِيكَ،

قَالَ: فَادْخُلْ كَرْهًا وَاخْرُجْ كَرْهًا.

3141- Abdürrezzâk, Ma‘mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir adamı Katâde'ye Yezîd b. er-Rakâşî'den[379] şunu rivayet ederken dinledim: "Allah Teâlâ, ruha ***'Bedene gir'*** deyince ruh, 'Ey Rabbim! Burası dar, ben de sana karşı gelemem!' dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'İstemeden gir ve istemeden çık'*** dedi."

أَفَرَأَيْتُم مَا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾

63. Ektiğiniz tohumdan bana haber verin. 64. Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler bizler miyiz? 65. Dileseydik onu (henüz olgunlaşmadan) gerçekten çer çöp yapardık da siz hayret ederdiniz.

---

378 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 197; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 23; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 295.

379 O, Yezîd b. Ebân er-Rakâşî Ebû Amr el-Basrî el-Kâs'tır. Zâhiddir. Beşinci tabakadan olup zayıftır. 120 yılından önce vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 361.

٣١٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ} قَالَ: شَبَّهَ التَّنَدُّمَ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: {تَفَكَّهُونَ} تَعْجَبُونَ.

3142- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dileseydik onu (henüz olgunlaşmadan) gerçekten çer çöp yapardık da siz hayret ederdiniz"*** âyeti[380] hakkında şöyle demiştir: "**تَفَكَّهُونَ/Tefekkehûn,'** yarı pişmanlık duymak demektir." Mücâhid de şöyle demiştir: "Garipser, şaşırırdınız anlamına gelir."[381]

إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

66. "Gerçekten biz borca batırıldık! 67. Daha doğrusu biz mahrum bırakıldık" (derdiniz).

٣١٤٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا لَمُغْرَمُونَ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ} قَالَ: أَيْ مُحَارِمُونَ.

3143- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"'Gerçekten biz borca batırıldık! Daha doğrusu biz mahrum bırakıldık' (derdiniz)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "**مَحْرُومُونَ/ Mahrûmûn,'** mahrum, kısmetsiz, nasipsiz kaldık demektir."[382]

٣١٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا لَمُغْرَمُونَ} قَالَ: لَمُولَعٌ بِنَا.

---

380 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 199. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'ın rivayet ettiği isnad ile nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 626. İbn Kesîr hadisi Katâde ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 295; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 161.

381 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 197; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 626; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 219; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 211; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 296.

382 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 200; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 23; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 296.

3144- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, **"Gerçekten biz borca batırıldık!"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Büyülenmiş, düşkün hale getirildik."[383]

أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾

68. İçtiğiniz sudan bana haber verin. 69. Onu bulutlardan siz mi indirdiniz yoksa indirenler bizler miyiz? 70. Dileseydik onu acı kılardık. Peki, şükretmeniz gerekmez mi? 71. Şimdi yakmakta olduğunuz ateşten bana haber verin! 72. Onun ağacını siz mi yarattınız yoksa yaratanlar bizler miyiz? 73. Onu bir öğüt ve ibret vesilesi ve konup göçenler için bir fayda kılan bizleriz.

٣١٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ} قَالَ: لِلْمُسَافِرِينَ.

3145- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Onu bir öğüt ve ibret vesilesi ve konup göçenler için bir fayda kılan bizleriz"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yolcular için (**bir fayda kılan bizleriz**)."[384]

---

383 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 199; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 23; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 296.

384 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 202. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 25; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 297; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 626; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 161.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾

74. O halde Rabbini o büyük ismi ile tesbih et. 75. Hayır! Yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim ki.

٣١٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ} قَالَ: مَنَازِلُ النُّجُومِ.

3146- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yıldızların yörüngelerine (yemin ederim ki)."[385]

٣١٤٧ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: هُوَ الْقُرْآنُ كَانَ يَنْزِلُ نُجُومًا.

3147- Ma‘mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kur'ân nücûm halinde yani parça parça indirilirdi."[386]

وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾
فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

76. Eğer bilirseniz gerçekten bu büyük bir yemindir. 77. Şüphesiz o oldukça şerefli bir Kur'ân'dır. 78. Korunan bir kitaptadır. 79. Ona ancak tam anlamı ile temizlenmiş olanlar dokunabilir.

٣١٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ} قَالَ: لَا يَمَسُّهُ عِنْدَ اللهِ إِلَّا الْمُتَطَهِّرِينَ، فَأَمَّا فِي الدُّنْيَا فَإِنَّهُ يَمَسُّهُ الْمَجُوسِيُّ، النَّجِسُ، وَالْمُنَافِقُ الرَّجِسُ.

---

385 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 204; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 298; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 627; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 161.

386 Hâfız, *el-Feth*, VIII, 627. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 203; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 25; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 298; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 161; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 160.

3148- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ona ancak tam anlamı ile temizlenmiş olanlar dokunabilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah katında iken ona ancak temiz olanlar dokunabilir. Sizin yanınızda ise ona necis Mecûsîler ve pis münafıklar da dokunur."[387]

٣١٤٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَمُحَمَّدٍ ابْنَيْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ، عَنْ أَبِيهِمَا، أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَتَبَ كِتَابًا فِيهِ: وَلَا يَمَسَّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ.

3149- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû Bekir b. Hazm'ın[388] oğulları Ubeydullah ve Muhammed isnadıyla rivayet edildiğine göre, babaları (Ebû Bekir b. Hazm) şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir mektup yazıp şöyle dedi: ***"Kur'ân'a temiz (tâhir) olandan başkası dokunmasın."***[389]

تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

80. O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. 81. Şimdi siz bu sözü mü yalanlıyorsunuz? 82. Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?

٣١٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ} قَالَ: كَانَ نَاسٌ يُمْطَرُونَ فَيَقُولُونَ: مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا، مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا.

3150- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Atâ el-Horâsânî, ***"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?"***

---

387 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 206; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 225; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 298; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 162; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 300.

388 O, Ebû Bekir b. Muhammed b. Hazm el-Ensârî el-Buhârî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Sika ve âbiddir. 120 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 399.

389 Mâlik, *Muvatta*, s. 141. Hâkim bu hadisi Hakem b. Musa > Yahyâ b. Hamza > Süleymân b. Davud > Zührî > Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm > babası > dedesi tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, I, 395. İbn Hibbân bu hadisi sahih kabul etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 370; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 298; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 162.

âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bazı insanlar, kendileri için yağmur yağdırıldığında 'Şu yıldız sebebiyle bize yağmur verildi, bu yıldız nedeniyle bize yağmur yağdırıldı' derlerdi."[390]

٣١٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: خَسِرَ عَبْدٌ لَا يَكُونُ حَظُّهُ مِنْ كِتَابِ اللهِ إِلَّا التَّكْذِيبَ بِنَبِيِّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

3151- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Getiren Peygamberi yalanlamaktan başka Allah'ın Kitabı'ndan nasibi olmayan kul hüsrana uğramıştır."[391]

٣١٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَتَّابِ بْنِ حُنَيْنٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ أَمْسَكَ اللهُ الْمَطَرَ عَنِ النَّاسِ سَبْعَ سِنِينَ، ثُمَّ أَرْسَلَهُ أَصْبَحَتْ طَائِفَةٌ كَافِرِينَ. قَالُوا: هَذَا بِنَوْءِ الْمِجْدَحِ يَعْنِي الدَّبَرَانَ.

3152- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > Attâb b. Huneyn[392] > Ebû Saîd el-Hudrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Allah yedi yıl boyunca ümmetine yağmur yağdırmasa ve sonra yağdırsa bir grup küfre girer ve 'Bu yağmur, Mücdeh yıldızı sayesinde yağmıştır' derdi."*** [393]

Mücdeh, Aldeberân[394] demektir.

٣١٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: فِي الْأَنْوَاءِ فِي قَوْلِهِ: {وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ}.

3153- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Dînâr şöyle demiştir: "İbn Abbâs, ***"Ve rızkınızı (onu)***

---

390 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 209; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 164.

391 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 209; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 26; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 299; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 163.

392 O, Attâb b. Huneyn veya İbn Ebî Huneyn el-Mekkî'dir. Dördüncü tabakadan olup makbuldür. Bk. *Takrîb*, II, 3.

393 Nesâî, Kitâbu'l-İstiskâ, III, 134; Buhârî, Kitâbu'l-İstiskâ, II, 522; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, II, 60; Mâlik, *Muvatta*, s. 136.

394 "Boğa burcunda yer alan beş yıldız" demektir.

yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?" âyetini kastederek yağmurlardan bahsederdi."[395]

٣١٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا، مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ كَانَ يَقْرَؤُهَا وَيَقُولُ: وَتَجْعَلُونَ شُكْرَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ.

3154- Abdürrezzâk, İbn Uyeyne'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kûfe halkından bir adamın bu âyeti "وَتَجْعَلُونَ شُكْرَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ/***ve tec'alûne şükraküm enneküm tükezzibûn (Ve şükrünüzü [onu] yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?)"*** şeklinde okuduğunu duydum."[396]

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

83. Hele o boğaza gelince. 84. O vakit siz de bakar dururken. 85. Evet, o zaman biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz. 86. Eğer siz, gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız. 87. Doğru söyleyenler iseniz onu geri çevirirdiniz. 88. (Ölen kişi Allah'a) yakın olanlardan

---

395 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebû Ubeyd, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 162.

396 Bu kırâat İbn Abbâs, Ali *radıyallahu anh* ve Ebû Abdirrahmân es-Sülemî'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 208; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 198. Hâfız bu hadisi sahih bir isnadla İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, II, 522; Şihâb, *Hâşiye ale'l-Beydâvî*'de şöyle demiştir: "Bu kırâat İbn Abbâs ve Ali'den nakledilmiştir." Bk. Şihâb, *Hâşiye ale'l-Beydâvî*, VIII, 155; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII, 156.

ise. 89. Artık rahatlık, güzel kokular ve Naîm cenneti vardır. 90. Eğer o sağdakilerden ise. 91. Ey sağdaki! Sana selâm olsun 92. Eğer o, yalanlayıcı sapıklardan ise. 93. Ona kaynamış sudan bir ziyafet vardır. 94. Ve cehenneme bir atılış. 95. Şüphesiz ki bu, kesin bilgi veren hakkın ta kendisidir. 96. O halde Rabbini büyük adıyla tesbih et.

سُورَةُ الْحَدِيدِ

57. HADÎD SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[397]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[398]

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ
الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾ هُوَ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا
يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا
وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ
فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾ آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا
جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾
وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ

---

397 Müfessirlerin çoğunun görüşüne göre bu sûre Medenî'dir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 235. Farklı görüşler için Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 216; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 170.

398 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler. O, Azîz'dir, Hakîm'dir. 2. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Diriltir ve öldürür. O her şeye gücü yetendir. 3. O, hem ilktir hem sondur. Hem Zâhir'dir, hem Bâtın'dır. O, her şeyi bilendir. 4. O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş'ın üstüne istivâ edendir. O, yere giren şeyleri de oradan çıkan şeyleri de gökten inen şeyleri de oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir. 5. Göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur. Bütün işler Allah'a döndürülür. 6. Geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü de geceye bitiştirir. O, kalplerde olanı bilir. 7. Allah'a ve Resûlü'ne iman edin. Sizi, üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı şeylerden harcayın. Sizden iman edip de (Allah rızası için) harcayan kimselere büyük mükâfat vardır. 8. Resûl sizi Rabbinize iman etmeniz için davet edip dururken ve sizden kesin de söz almış bulunuyorken size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Eğer iman edenler iseniz (sözünüze uyun). 9. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indirmekte olandır. Muhakkak ki Allah size karşı elbette çok Raûf'tur, Rahîm'dir. 10. Göklerle yerin mirası Allah'ın olduğu halde ne oluyor size ki Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Elbette içinizden, fetihten önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra harcayıp savaşanlara eşit değildir. Onların derecesi, sonradan infak eden ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı vaat etmiştir. Allah'ın yaptıklarınızdan haberi vardır.

٣١٥٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ: {مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ} قَالَ: فَتْحِ مَكَّةَ.

3155- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Fetihten önce”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Mekke’nin fethinden önce demektir.”[399]

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾ يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾

11. Kim Allah’a güzel bir ödünç verecek olursa, Allah da onun karşılığını kat kat verir ve ayrıca onun çok değerli bir mükâfatı da vardır. 12. Mü’min erkeklerle mü’min kadınları, önlerinden ve sağlarından, (amellerinin) nurları aydınlatıp giderken gördüğün günde, (onlara) “Bugün müjdeniz, zemininden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacağınız cennetlerdir” denilir. İşte büyük kurtuluş budur.

٣١٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْهُمْ مَنْ يُضِيءُ لَهُ نُورٌ كَمَا بَيْنَ الْمَدِينَةِ إِلَى عَدَنَ إِلَى صَنْعَاءَ، وَدُونَ ذَلِكَ حَتَّى إِنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ مَنْ لَا يُضِيءُ لَهُ نُورٌ، إِلَّا مَوْضِعَ قَدَمَيْهِ، وَالنَّاسُ مَنَازِلُهُمْ بِأَعْمَالِهِمْ.

3156- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“O günde mü’min erkeklerle mü’min kadınları, önlerinden ve sağlarından, (amellerinin) nurları aydınlatıp giderken gördüğün günde, (onlara) ‘Bugün müjdeniz, zemininden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacağınız cennetlerdir’ denilir. İşte büyük kurtuluş budur”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Bize bildirildiğine göre, kıyamet gününde bazı mü’minlerin nuru, kendisi için Medîne ile Aden veya Medîne ile San‘a arası kadar veya buna yakın bir mesafeyi aydınlatır.

399 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXVII, 220; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VII, 32; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 240; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 306.

Hatta bazı mü'minlerin nuru da ancak iki ayağını bastığı yeri aydınlatır. İnsanların dereceleri amellerine göredir."[400]

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَى وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوَاكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

13. O günde münafık erkeklerle münafık kadınlar mü'minlere "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" diyecekler. (Onlara) "Arkanıza dönün de nur arayın" denilecektir. Nihayet onların arasına, içinde rahmet, dışında azap bulunan kapılı bir sur çekilir. 14. Onlara "Biz sizinle beraber değil miydik?" diye seslenirler. (Mü'minler) "Evet ama, siz kendi başınızı belaya soktunuz; fırsat beklediniz; şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. O çok aldatan (şeytan) sizi, Allah hakkında bile aldattı. Nihayet Allah'ın emri gelip çattı" derler. 15. İşte bugün sizden de kâfir olanlardan da hiçbir fidye alınmaz. Varacağınız yer ateştir. Size layık olan O'dur. O ne kötü dönüş yeridir! 16. İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen Kur'ân sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi

400 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 222; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 33; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 244. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 172; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 169.

olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir.

٣١٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ} قَالَ: كَانَ شَدَّادُ بْنُ أَوْسٍ يَقُولُ: أَوَّلُ مَا رُفِعَ مِنَ النَّاسِ الْخُشُوعُ.

3157- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen Kur'ân sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Şeddâd b. Evs şöyle demiştir: "İnsanlar üzerinden kaldırılacak ilk şey Allah korkusudur."[401]

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾ اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

401 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 228; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 310; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 175, *Fethu'l-Kebîr*, I, 469; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 223.

17. Şunu bilin ki, şüphesiz Allah ölümünden sonra yeri diriltir. Akıl edesiniz diye âyetleri size açıkladık. 18. Şüphesiz ki sadaka veren erkekler ile sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir ödünç verenlere verdiklerinin karşılığı kat kat ödenir ve onlara değerli bir mükâfat vardır. 19. Allah'a ve resûllerine iman edenler, işte onlar Rablerinin nezdinde dosdoğru olanlardır ve şehitlerdir. Onlara ecirleri ve nurları verilecektir. Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemlik olanlardır. 20. Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyundur, bir eğlencedir. Bir süstür. Aranızda bir övünmedir. Daha çok mal ve evlat sahibi olmada bir yarıştır. (Bunlar) ekini ekincilerin hoşuna giden yağmur gibidir. Sonra o ekin gürleşir de arkasından sen onu sararmış görürsün. Sonra da o ufak çer çöp olur. Ahirette ise şiddetli bir azap vardır. Allah'tan bir mağfiret ve bir rıza da vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir. 21. Rabbinizden bir mağfiret ve Allah'a ve resûllerine iman edenler için hazırlanmış, genişliği gökle yerin genişliği kadar olan bir cennet için birbirinizle yarışın. Bu Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük bir lütuf sahibidir. 22. İster yeryüzünde ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet, mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce bir kitaptadır. Şüphesiz bu, Allah'a çok kolaydır.

٣١٥٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ} قَالَ: هِيَ فِي السِّنِينَ، قَالَ {وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ} قَالَ: هِيَ الْأَوْجَاعُ وَالْأَمْرَاضُ، قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يُصِيبُهُ خَدْشُ عُودٍ، وَلَا نَكْبَةُ قَدَمٍ، وَلَا خَلَجَانُ عِرْقٍ إِلَّا بِذَنْبٍ وَمَا يَغْفِرُ اللهُ أَكْثَرُ.

3158- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İster yeryüzünde ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet, mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce bir kitaptadır. Şüphesiz bu, Allah'a çok kolaydır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'فِي الْأَرْضِ/***Fi'l-ardi,'*** yeryüzündeki kıtlıklardır. '***فِي أَنْفُسِكُمْ/Fî enfusiküm'*** ise

kendinizdeki ağrılar ve hastalıklardır. Bize bildirildiğine göre, bir çubuk çiziği veya ayağın tökezlemesi ya da damar seğirmesi, hep kişinin işlediği bir günahtan dolayıdır. Allah'ın affettikleri ise daha fazladır."[402]

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

23. (Allah bunu) elinize geçiremediğinize üzülmeyesiniz ve size verdiğine şımarmayasınız diye (açıklamaktadır). Allah, böbürlenip kibirlenen kimseleri sevmez. 24. Onlar cimrilik edenler ve insanlara cimriliği emredenlerdir. Kim (infak etmekten) yüz çevirirse muhakkak Allah, ihtiyacı olmayanın, bütün hamdlere layık olanın ta kendisidir. 25. And olsun Biz, resûllerimizi delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mîzânı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki, Allah, kendisine ve peygamberlerine gayb halinde kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır.

٣١٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ} قَالَ: الْمِيزَانُ: الْعَدْلُ، قَالَ سَلَمَةُ: كِفَّةُ الْمِيزَانِ عَلَى جَهَنَّمَ، وَالْكِفَّةُ الْأُخْرَى عَلَى الْجَنَّةِ.

3159- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun Biz, resûllerimizi delillerle gönderdik. Onlarla***

---

402 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 234; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 257; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 314. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 177.

birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mîzânı indirdik âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mîzân, adalet demektir."

Seleme şöyle demiştir: "Terazinin bir kefesi cehennemin üstünde, diğer kefesi cennetin üstündedir."[403]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾

26. And olsun ki Nûh'u ve İbrahim'i de gönderdik. Nübüvveti ve kitabı soylarından gelenlere verdik. Onlar arasından kimisi hidayet bulmuştu. Ama onlardan çoğu yoldan çıkmış kimselerdi. 27. Sonra resûllerimizi onların izleri üzerine art arda gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik ve ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet vermiştik. Uydurdukları ruhbanlığa gelince; onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır.

٣١٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا} قَالَ: لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِمْ ابْتَدَعُوهَا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ.

3160- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Uydurdukları ruhbanlığa gelince; onu biz yazmadık"*** âyeti

---

403 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 237; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 37; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 314. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 177.

hakkında şöyle demiştir: "Ruhbanlık onlara farz kılınmamıştı. Onu Allah'ın rızasını kazanmak için kendileri icat ettiler."[404]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

28. Ey iman edenler! Allah'tan korkun, Resûlü'ne de iman edin ki, rahmetinden size iki pay versin. Sizin için aydınlığı ile yürüyeceğiniz bir nur versin ve size mağfiret etsin. Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir. 29. Ta ki kitap ehli, Allah'ın lütfundan hiçbir şeye nail olamayacaklarını, muhakkak lütfun Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah çok büyük lütuf sahibidir.

٣١٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ} قَالَ: بَلَغَنَا حِينَ نَزَلَتْ حَسَدَهَا أَهْلُ الْكِتَابِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ} قَالَ مَعْمَرٌ وَسَمِعْتُ آخَرَ يَقُولُ: لَمَّا أُنْزِلَتْ {أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا} أَنْزَلَ اللَّهُ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ}.

3161- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, Resûlü'ne de iman edin ki, rahmetinden size iki pay versin. Sizin için aydınlığı ile yürüyeceğiniz bir nur versin ve size mağfiret etsin. Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bana ulaştığına göre, bu âyet inince kitap ehli, Müslümanlara haset etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***"Ta ki kitap ehli, Allah'ın lütfundan hiçbir şeye***

404 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 237; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 315; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 178. Bu hadis İbn Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 38; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 178.

nail olamayacaklarını, muhakkak lütfun Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah çok büyük lütuf sahibidir."

Ma'mer şöyle demiştir: Başka birini şöyle derken dinledim: ***"İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir. Hem onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler"***[405] âyetinden sonra Allah Teâlâ şu âyeti de indirdi: ***"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, Resûlü'ne de iman edin ki, rahmetinden size iki pay versin. Sizin için aydınlığı ile yürüyeceğiniz bir nur versin ve size mağfiret etsin. Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir."***[406]

٣١٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ أَصَابُوا مِنْ لِينِ الْعَيْشِ وَرَفَاهِيَتِهِ فَفَتَرُوا، عَنْ بَعْضِ مَا كَانُوا عَلَيْهِ فَعُوتِبُوا فَنَزَلَتْ فِي ذَلِكَ {أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللهِ}.

3162- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, A'meş şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı Medîne'ye geldikten sonra rahat ve müreffeh bir yaşam buldular. Bundan dolayı daha önce içinde bulundukları halden uzaklaşıp rahatladılar. Bunun üzerine kendileri kınandı ve haklarında şu âyet indi: ***"İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen Kur'ân sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir."***[407]

٣١٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ} قَالَ: كُلُّ مُؤْمِنٍ شَهِيدٌ، ثُمَّ تَلَا {وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ}.

---

405 Kasas 28/54.

406 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 246; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 41; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 268; Süyûtî, *Lübâbü'n-Nukûl*, s. 205.

407 Hadîd 57/16. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Mübârek ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 175, *Lübâbü'n-Nukûl*, s. 205. Müslim de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu't-Tefsîr, no: 3027.

3163- Abdürrezzâk > Sevrî > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Allah'a ve resûllerine iman edenler, işte onlar Rablerinin nezdinde dosdoğru olanlardır ve şehitlerdir. Onlara ecirleri ve nurları verilecektir. Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemlik olanlardır"***[408] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her mü'min şehittir." Sonra da bu âyeti okumuştur.[409]

٣١٦٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: هِيَ خَاصَّةٌ لِلشُّهَدَاءِ.

3164- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr > Ebu'd-Duhâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk şöyle demiştir: "Bu âyet, şehitlere özeldir."[410]

---

408 Hadîd 57/19.

409 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 231; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 253; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 235; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 311.

410 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 230; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 35; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 62; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 46. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mesrûk'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 176.

سُورَةُ الْمُجَادَلَةِ

58. MÜCÂDELE SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[411]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[412]

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾ الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا ذَلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾

---

411 Atâ'dan şöyle rivayet edilmiştir: "İlk on âyet Medenî, diğer âyetler ise Mekkî'dir." Kelbî'den şöyle rivayet edilmiştir: "Yedinci âyet Mekkî'dir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 269; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXIX, 249; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 156; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 232; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 179.

412 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı da zaten işitiyordu. Çünkü Allah en iyi işitendir, en iyi görendir. 2. Aranızdan hanımlarına zıhâr yapanların eşleri onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Muhakkak ki Allah çok affedendir, bağışlayandır. 3. Hanımlarına zıhâr yapıp sonra da o sözlerinden dönenler eşleri ile temas etmeden evvel bir köle azad etmelidirler. İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. 4. Ama kim bulamazsa o halde eşiyle ile temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Kim güç yetiremezse, o zaman altmış yoksul doyurmalıdır. Bu hükümler Allah'a ve Resûlü'ne iman edesiniz diyedir ve bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kâfirler için çok acıklı bir azap vardır.

٣١٦٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا} قَالَ: أُنْزِلَتْ فِي امْرَأَةٍ اسْمُهَا خُوَيْلَةُ، قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ عِكْرِمَةُ: اسْمُهَا خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ وَزَوْجُهَا أَوْسُ بْنُ الصَّامِتِ، فَقَالَ: جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: إِنَّ زَوْجَهَا جَعَلَهَا عَلَيْهِ كَظَهْرِ أُمِّهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَرَاكِ إِلَّا وَقَدْ حُرِّمْتِ عَلَيْهِ، وَهُوَ حِينَئِذٍ يَغْسِلُ رَأْسَهُ. فَقَالَتِ: انْظُرْ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَقَالَ: مَا أَرَاكِ إِلَّا قَدْ حُرِّمْتِ عَلَيْهِ. قَالَتِ: انْظُرْ فِي شَأْنِي، فَجَعَلَتْ تُجَادِلُهُ، ثُمَّ حَوَّلَ شِقَّ رَأْسِهِ الْآخَرِ لِيَغْسِلَهُ فَتَحَوَّلَتْ مِنَ الْجَانِبِ الْآخَرِ، فَقَالَتِ: انْظُرْ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَقَالَتِ الْغَاسِلَةُ: أَقْصِرِي مِنْ حَدِيثِكِ، وَمُجَادَلَتِكِ يَا خُوَيْلَةُ، أَمَا تَرَيْنَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَدْ تَرَبَّدَ لِيُوحَى إِلَيْهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ} حَتَّى بَلَغَ {ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا} قَالَ قَتَادَةُ: حَرَّمَهَا، ثُمَّ يُرِيدُ أَنْ يَعُودَ لَهَا يَطَؤُهَا {فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا} حَتَّى بَلَغَ {بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ}.

3165- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû İshâk, ***"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı da zaten işitiyordu. Çünkü Allah en iyi işitendir, en iyi görendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, Huveyle adında bir kadın hakkında indirilmiştir."

Ma'mer, İkrime'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Adı, Havle bint Sa'lebe idi. Kocası da Evs b. Sâbit idi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip şöyle dedi: "Kocam bana 'Sen benim için annemin sırtı gibisin' dedi." Bunun üzerine o zaman başını yıkamakta olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Seni ona ancak haram olarak görüyorum"*** deyince "Allah, beni sana feda etsin ey Allah'ın Resûlü! Tekrar bak" dedi. Buna karşılık Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Seni ona ancak haram olarak görüyorum"*** deyince "Durumuma tekrar bak" dedi ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'le tartışmaya başladı. Ardından Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* yıkamak için başının öbür tarafını çevirdi. Havle bint Sa'lebe de öbür tarafına geçip "Allah, beni sana feda etsin ey Allah'ın Resûlü! Tekrar bak" dedi. Bunun üzerine başını yıkayan Âişe *radıyallahu anhâ,* "Ey Havle! Konuşmayı ve tartışmayı bırak. Vahiy almak için Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüzünün renginin değiştiğini görmüyor musun?" dedi. Ardından Allah Teâlâ şu âyetleri indirdi: ***"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı da zaten işitiyordu. Çünkü Allah en iyi işitendir, en iyi görendir. Aranızdan hanımlarına zıhâr yapanların eşleri onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Muhakkak ki Allah çok affedendir, bağışlayandır. Hanımlarına zıhâr yapıp sonra da o sözlerinden dönenler." Katâde dedi ki: "Eşini kendisine haram kıldı. Sonra da ona dönüp onunla ilişkiye girmek ister. 'Eşleri ile temas etmeden evvel bir köle azad etmelidirler. İşte size bununla öğüt veriliyor .Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.'"***[413]

---

413 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 410-411; Tayâlisî, *Müsned*, I, 316; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 4; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 273. Cessâs bu hadisi Abdürrezzâk tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 301;

٣١٦٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، أَحْسَبُهُ ذَكَرَهُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّ الرَّجُلَ قَالَ: وَاللهِ يَا نَبِيَّ اللهِ، مَا أَجِدُ رَقَبَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَنَا بِزَائِدِكَ. فَأَنْزَلَ اللهُ: {فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا} فَقَالَ: وَاللهِ يَا نَبِيَّ اللهِ، مَا أُطِيقُ الصَّوْمَ، إِنِّي إِذًا لَمْ آكُلْ فِي الْيَوْمِ كَذَا وَكَذَا أَكْلَةٍ وَلَقِيتُ، فَجَعَلَ يَشْكُو إِلَيْهِ، فَقَالَ: مَا أَنَا بِزَائِدِكَ فَنَزَلَتْ {فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا}.

3166- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Kişi "Ben köle bulamam" deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Ben sana daha fazlasını söyleyemem"*** dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***"Ama kim bulamazsa o halde eşi ile temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır"*** âyetini indirdi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim oruç tutmaya gücüm yetmez. Zira günde şu şu öğünleri yemezsem şu şu sıkıntıları çekerim" dedi. Adam durumunu ona şikâyet etmeye başlayınca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Ben sana daha fazlasını söyleyemem"*** dedi. Bunun ardından da ***"Kim güç yetiremezse, o zaman altmış yoksul doyurmalıdır. Bu hükümler Allah'a ve Resûlü'ne iman edesiniz diyedir ve bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kâfirler için çok acıklı bir azap vardır"*** âyeti indirildi."[414]

٣١٦٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا} قَالَ: الزُّورُ: الْكَذِبُ

3167- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Aranızdan hanımlarına zıhâr yapanların eşleri onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Muhakkak ki Allah çok affedendir, bağışlayandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'زُورًا/***Zûran,'*** yalan, uydurma söz demektir."[415]

Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 270. Buhârî bu hadisi muallak olarak rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 372; Nesâî, Kitâbu'n-Nikâh, VI, 137; İbn Mâce, Kitâbu't-Talâk, no: 2063; Hâkim, *Müstedrek*, II, 471.

414 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 4; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 321; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 405.

415 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 7. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den

٣١٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ: {ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا} قَالَ: الْوَطْءُ.

3168- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus), ***"Hanımlarına zıhâr yapıp sonra da o sözlerinden dönenler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cinsel ilişkiye (geri dönenler)."[416]

٣١٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا} قَالَ: يُجْزِئُ هَاهُنَا الطِّفْلُ.

3169- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Hanımlarına zıhâr yapıp sonra da o sözlerinden dönenler eşleri ile temas etmeden evvel bir köle azad etmelidirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunun için çocuk köle yeterlidir."[417]

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾

---

rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 182.

416 Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 422. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Tâvus'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 182.

417 Abdürrezzâk, *Musannef*, IX, 179.

5. Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır. 6. Allah, hepsini dirilteceği günde ne yaptıklarını onlara haber verecektir. Allah onu bir bir saymış, onlarsa onu unutmuşlardı. Allah her şeye tanık olandır. 7. Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O, onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde onlara yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir. 8. Gizli konuşmaktan menedildikten sonra yine o yasaklananı yapmaya kalkışarak günah, düşmanlık ve Peygamber'e karşı gelmek hususunda gizlice konuşanları görmedin mi? Onlar sana geldikleri zaman seni, Allah'ın selâmlamadığı bir şekilde selamlıyorlar. Kendi içlerinden de "Bu söylediklerimiz yüzünden Allah'ın bize azap etmesi gerekmez miydi?" derler. Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir. Ne kötü dönüş yeridir orası!

٣١٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ} قَالَ: كَانَتِ الْيَهُودُ يَقُولُونَ سَامٌ عَلَيْكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

3170- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar sana geldikleri zaman seni, Allah'ın selâmlamadığı bir şekilde selâmlıyorlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yahudiler, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e 'es-Sâmu aleyke (Ölüm üzerine olsun)' diyorlardı."[418]

٣١٧١ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَهْطًا، مِنَ الْيَهُودِ دَخَلُوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: السَّامُ عَلَيْكَ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَفَطِنْتُ إِلَى قَوْلِهِمْ فَقُلْتُ:

---

418 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 14; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 292.

عَلَيْكُمُ السَّامُ وَاللَّعْنَةُ، فَقَالَ لَهَا: مَهْلًا يَا عَائِشَةُ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا. فَقَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا يَقُولُونَ؟ قَالَ: أَمَا تَسْمَعِينَ أَرُدُّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ فَأَقُولُ: عَلَيْكُمْ.

3171- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Yahudilerden bir grup, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına girip "es-Sâmu aleyke (Ölüm üzerine olsun)" dediler. Bunun üzerine ben "Ve aleykum es-sâmu ve'l-la'netü (Sizin üzerinize de ölüm ve lanet olsun)" dedim. Buna karşılık Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Yavaş ey Âişe! Zira Allah, tüm işlerde yumuşaklığı ve nezaketi sever"*** buyurdu. Buna karşılık ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Dediklerini duymadın mı?" deyince Allah Resûlü şöyle dedi: ***"Peki, benim onlara cevap verdiğimi ve 'Aleyküm (Sizin de üzerinize olsun)' dediğimi duymadın mı?"***[419]

٣١٧٢ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ الْجَزَرِيِّ، أَنَّهُ حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ عِنْدَ قَوْلِهِ: مَهْلًا يَا عَائِشَةُ، فَإِنَّ الْفُحْشَ لَوْ كَانَ رَجُلًا كَانَ رَجُلَ سُوءٍ.

3172- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ca'fer b. Burkân el-Cezerî de bu hadisi rivayet etti. Ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu söyledi: ***"Yavaş ey Âişe! Çirkin söz bir kişi olsa kesinlikle kötü bir kişi olurdu."***[420]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

---

419 Buhârî, Kitâbu'l-Edeb, X, 449; Müslim, Kitâbu's-Selâm, IV, 1706. Tirmizî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 407; Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 11. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 184.

420 Gazzâlî bu hadisi *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*'de rivayet etmiştir. Irâkî şöyle demiştir: "İbn Ebi'd-Dünyâ bu hadisi İbn Lehîa > Ebu'n-Nadr > Ebû Seleme > Âişe *radıyallahu anhâ* isnadıyla rivayet etmiştir."

9. Ey iman edenler! Birbirinizle fısıldaştığınız zaman günahı, düşmanlığı ve Resûl'e isyanı fısıldamayın. İyiliği ve takvayı fısıldayın. Ve ancak huzurunda haşrolacağınız Allah'tan korkun. 10. Fısıltı ancak şeytandandır. Bu, iman edenleri üzmek içindir. Hâlbuki Allah'ın izni ile olmadıkça onlara hiçbir zarar veremez.

٣١٧٣ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: كَانَ الْمُسْلِمُونَ إِذَا رَأَوُا الْمُنَافِقِينَ خَلَوْا مُتَنَاجِينَ شَقَّ عَلَيْهِمْ، فَنَزَلَتْ {إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا} الْآيَةَ.

3173- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Müslümanlar, münafıkları aralarında gizlice fısıldaşırken gördüklerinde bu durum onlara ağır gelirdi. Bundan dolayı şu âyet indirildi: ***"Fısıltı ancak şeytandandır. Bu, iman edenleri üzmek içindir. Hâlbuki Allah'ın izni ile olmadıkça onlara hiçbir zarar veremez."***[421]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

11. Ey iman edenler! Toplantı yerlerinde size "Yer açın" denildiğinde genişletin ki Allah da size genişlik versin. "Kalkın" denildiğinde de kalkın ki Allah, sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

٣١٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ} قَالَ: كَانَ النَّاسُ يَتَنَافَسُونَ فِي مَجْلِسِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقِيلَ لَهُمْ: {إِذَا قِيلَ

421 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 16; Süyûtî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 207. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 184.

لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ: انْشُزُوا فَانْشُزُوا﴾، يَقُولُ: إِذَا دُعِيتُمْ إِلَى خَيْرٍ فَأَجِيبُوا.

3174- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: İnsanlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sohbetine katılmak için birbirleriyle yarışırlardı. Bundan dolayı onlara şöyle denildi: ***"Ey iman edenler! Toplantı yerlerinde size 'Yer açın' denildiğinde genişletin ki Allah da size genişlik versin. 'Kalkın' denildiğinde de kalkın ki Allah, sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."***[422] Burada diyor ki: "Hayırlı bir şeye çağrıldığınızda kabul edip katılın."[423]

٣١٧٥ - قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ الْحَسَنُ: هَذَا كُلُّهُ فِي الْغَزْوِ.

3175- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Bunların tümü sefer ve savaşla ilgilidir."[424]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

12. Ey iman edenler! Resûl ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Eğer bulamazsanız

---

422 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 17; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 50; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 296. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 184.

423 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 17; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 326; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 185; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 189; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 51; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 299.

424 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 296; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 326; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 51.

muhakkak ki Allah, çok mağfiret ve rahmet edicidir. 13. Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

٣١٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَحْوَلِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً} قَالَ: أُمِرُوا أَن لَّا يُنَاجِي أَحَدٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِتى يَتَصَدَّقُ بَيْنَ يَدَيْ ذَلِكَ، فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ يَتَصَدَّقَ بَيْنَ يدي ذَلِكَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَنَاجَاهُ، فلَمْ يُنَاجِهِ أَحَدٌ غَيْرُهُ، ثُمَّ نَزَلَتِ الرُّخْصَةُ {أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ...} الْآيَةَ.

3176- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Süleymân el-Ahvel[425] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Resûl ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Müslümanlara öncesinde sadaka vermedikçe Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'le hiç kimsenin gizli (özel) konuşmaması emredildi. Özel konuşmanın öncesinde ilk defa sadaka veren ve onunla özel konuşan kişi, Ali b. Ebî Tâlib oldu. Ondan başka kimse de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'le özel konuşmadı. Sonrasında şu ruhsat âyeti indirildi: ***"Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."***[426]

---

425 O, Süleymân b. Ebî Müslim'dir. İbn Ebî Necîh'in dayısıdır. İbn Ebî Hâtim ve İbn Maîn onu sika kabul etmişlerdir. Ahmed şöyle demiştir: "Sikadır." İbn Uyeyne ondan hadis rivayet etmiştir. Mekkî şöyle demiştir: "Sikadır." Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 43.

426 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 660; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 52; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 326. Tirmizî bu hadisi benzer şekilde Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasendir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 407; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 301. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Ebu'l-Ya'lâ, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Nehhâs'ın Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 185.

٣١٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ} قَالَ عَلِيٌّ: مَا عَمِلَ بِهَذِهِ أَحَدٌ غَيْرِي حَتَّى نُسِخَتْ، قَالَ: أَحْسَبُهُ قَالَ: وَمَا كَانَتْ إِلَّا سَاعَةً.

3177- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Ey iman edenler! Resûl ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Eğer bulamazsanız muhakkak ki Allah, çok mağfiret ve rahmet edicidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Bu âyetle benden başka hiç kimse amel etmedi. Sonra bu âyet neshedildi. Bu âyetin hükmü, öyle zannediyorum ki sadece kısa bir süre devam etti."[427]

٣١٧٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا} إِنَّهَا مَنْسُوخَةٌ، قَالَ: مَا كَانَتْ إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ.

3178- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Kelbî, ***"Ey iman edenler! Resûl ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Eğer bulamazsanız muhakkak ki Allah, çok mağfiret ve rahmet edicidir"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Bu âyetin hükmü neshedilmiştir. Bu âyetin hükmü, sadece gündüz bir süre devam etmiştir."[428]

٣١٧٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: جَاءَ عَلِيٌّ بِدِينَارٍ فَتَصَدَّقَ بِهِ وَكَلَّمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمْسَكَ النَّاسُ عَنْ كَلَامِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ نَزَلَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ: {أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ} حَتَّى بَلَغَ {خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ}.

---

427 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 53; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 231; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 277; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 327; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 185; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbu'l-Evâil*, s. 167.

428 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 53; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 302; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 326.

3179- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: Ali *radıyallahu anh* bir dinar getirip tasadduk etti ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'le konuştu. Akabinde insanlar, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'le özel konuşmaktan çekindiler. Sonra hafifleştiren şu âyet indirildi: ***"Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."***[429]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

14. Allah'ın kendilerine azap ettiği bir kavmi dost edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler.

٣١٨٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللهُ عَلَيْهِمْ} قَالَ: هُمُ الْيَهُودُ تَوَلَّاهُمْ: الْمُنَافِقُونَ

3180- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinmeyin"***[430] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onlar Yahudilerdir. Onları münafıklar dost edinmişlerdi."[431]

أَعَدَّ اللهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللهِ شَيْئًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ

---

429 Kurtubî bu hadisi benzer şekilde Kelbî'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 302.

430 Mümtehine 60/13.

431 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 23; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 53; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 304; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 186; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 192.

فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ
لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾

15. Allah onlara çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Çünkü yaptıkları işler çok kötüdür. 16. Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu sebeple onlar için aşağılayıcı bir azap vardır. 17. Malları da evlatları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir şekilde asla fayda sağlayamaz. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî olarak kalırlar. 18. Allah'ın onların hepsini dirilteceği günde size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edeceklerdir. Kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını zannederler. Haberiniz olsun, gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir.

٣١٨١ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ} قَالَ: الْمُنَافِقُ يَحْلِفُ لِلّٰهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، كَمَا حَلَفَ لِأَوْلِيَائِهِ فِي الدُّنْيَا.

3181- Ma'mer, Katâde'nin ***"Allah'ın onların hepsini dirilteceği günde size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edeceklerdir. Kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını zannederler. Haberiniz olsun, gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Münafık, dünyada dostlarına yemin ettiği gibi kıyamet günü de Allah'a yemin eder."[432]

اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ أُولَئِكَ حِزْبُ
الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾ إِنَّ
الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾

19. Şeytan onlara galip ve üstün geldi de onlara Allah'ı hatırlamayı dahi unutturdu. Haberiniz olsun ki muhakkak

432 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 24; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 458; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 54; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 5; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 328; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 192.

şeytanın taraftarları en büyük zarara uğrayanların ta kendileridir. 20. Allah'a ve Resûlü'ne düşman olanlar, işte onlar, şüphe yok ki en zelil olanların arasındadırlar.

٣١٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ} قَالَ: يُعَادُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ.

3182- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'a ve Resûlü'ne düşman olanlar..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ı ve Resûlü'nü düşman edinenler..." [433]

كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

21. Allah "And olsun ki ben ve resûllerim mutlaka galip geleceğiz" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah tek güç sahibidir, emrine karşı konulamayandır. 22. Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun -babaları, oğulları, kardeşleri, yahut akrabaları da olsa- Allah'a ve Resûlü'ne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafında olanlardır.

---

433 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 24; Kurtubî, *Tefsîr*, XVII, 288; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 628. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 183.

سُورَةُ الْحَشْرِ

59. HAŞR SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[434]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[435]

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾
هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ
الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللهِ
فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ
بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَاأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler. O, Azîz'dir, Hakîm'dir. 2. O, kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz de onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı. Fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi ve kalplerine korku

---

434 Sûrenin Medenî olduğu hususunda icma vardır. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 1; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXIX, 278; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 242; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 187; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 189.

435 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

saldı. Evlerini hem kendi elleri ile hem de mü'minlerin elleri ile tahrip ediyorlardı. Ey basiret sahipleri! Öğüt alın.

٣١٨٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ} قَالَ: هُمْ بَنُو النَّضِيرِ قَاتَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى صَالَحَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَلَى الْجَلَاءِ فَأَجْلَاهُمْ إِلَى الشَّامِ، عَلَى أَنَّ لَهُمْ مَا أَقَلَّتِ الْإِبِلُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا الْحَلْقَةَ، وَالْحَلْقَةُ السِّلَاحُ، وَكَانُوا مِنْ سَبْطٍ لَمْ يُصِبْهُمْ جَلَاءٌ فِيمَا خَلَا، وَكَانَ اللهُ قَدْ كَتَبَ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ، وَلَوْلَا ذَلِكَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا بِالْقَتْلِ وَالسَّبْيِ، وَأَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى: {لِأَوَّلِ الْحَشْرِ} فَكَانَ جَلَاؤُهُمْ ذَلِكَ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ فِي الدُّنْيَا إِلَى الشَّامِ.

3183- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zühri, ***"O, kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz de onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı. Fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi ve kalplerine korku saldı. Evlerini hem kendi elleri ile hem de mü'minlerin elleri ile tahrip ediyorlardı. Ey basiret sahipleri! Öğüt alın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* onlarla savaştı. Sonunda silahlar dışında develerinin taşıyabileceği kadar mal ve eşyayı yanlarında götürmek şartıyla sürgün edilmeleri üzerinde onlarla anlaştı ve onları Şam'a sürgün etti. Onlar geçmişte sürgüne maruz kalmamış bir kabileden idiler. Sonunda Allah, onlar hakkında sürgün cezasını takdir etti. Böyle olmasaydı onları dünyada ölüm ve esaretle cezalandırırdı. Allah'ın '**لأوّل الحشر/li-evveli'l-haşr (ilk sürgünde)**' sözüne gelince; bu, onların dünyadaki ilk toplu sürgünleri olup Şam'a sürülmüşlerdi."[436]

٣١٨٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: تَجِيءُ نَارٌ مِنْ مُشْرِقِ الْأَرْضِ تَحْشُرُ النَّاسَ إِلَى مَغْرِبِهَا تَسُوقُهُمْ سَوْقَ الْبَرْقِ الْكَسِيرِ، تَبِيتُ مَعَهُمْ إِذَا بَاتُوا، وَتَقِيلُ مَعَهُمْ إِذَا قَالُوا، وَتَأْكُلُ مَنْ تَخَلَّفَ مِنْهُمْ.

---

436 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 28; Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 357. Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 629; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 330. Ebû Hayyân bu hadisi Zührî ve İkrime'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 243.

3184- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Yeryüzünün doğu tarafından bir ateş ortaya çıkar ve insanları bir araya toplayıp batı tarafına yırtıcı yıldırım sesiyle sevk eder. İnsanlar gecele konaklarında o da konaklar. İnsanlar, öyle uykusuna yatınca o da yatar. Onlardan kim geri kalırsa onu yiyip bitirir."[437]

٣١٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ} قَالَ: لَمَّا صَالَحُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ لَا يُعْجِبُهُمْ خَشَبَةٌ إِلَّا أَخَذُوهَا وَكَانَ ذَلِكَ تَخْرِبَتَهُمْ.

3185- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Evlerini hem kendi elleri ile hem de mü'minlerin elleri ile tahrip ediyorlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'le barış antlaşması yapınca hoşlarına giden her ahşaba el koymaya başladılar. Bu da onların yıkımına neden oldu."[438]

٣١٨٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَقَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: كَانَ الْمُسْلِمُونَ يُخْرِبُونَ مَا يَلِيهِمْ مِنْ ظَاهِرِهَا، لِيَدْخِلُوهَا عَلَيْهِمْ وَيُخْرِبُهَا الْيَهُودُ مِنْ دَاخِلِهَا.

3186- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Müslümanlar, içeri girmek için Yahudilerin (evlerinin ve kalelerinin) kendilerine yakın dış kısımlarını tahrip ederken, Yahudiler de içerden tahrip ediyorlardı."[439]

---

437 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 29; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 57; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 30. *Fethu'l-Kebîr*'de geçtiği üzere bu hadisi Ahmed, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Huzeyfe b. Esîd'den rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 304.

438 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 29-30; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 57; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 4. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Zührî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 191; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 196.

439 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 57; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 4; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 243. Bu hadis Dahhâk ve İbn Cüreyc'den rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 191.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

3. Eğer Allah onlar hakkında sürgünü yazmamış olsaydı onları elbette dünyada azaplandırırdı. Bunun birlikte ahirette onlar için ateş azabı vardır. 4. Bunun sebebi, onların Allah'a ve Resûlü'ne muhalefet etmeleridir. Kim Allah'a muhalefet ederse muhakkak Allah cezası pek çetin olandır. 5. Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız, hep Allah'ın izni ile olmuştur ve bu, fâsıkları alçaltması içindir.

٣١٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ} قَالَ: اللِّينَةُ أَلْوَانُ النَّخْلِ كُلُّهَا إِلَّا الْعَجْوَةَ.

3187- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız, hep Allah'ın izni ile olmuştur ve bu, fâsıkları alçaltması içindir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'اللِّينَةُ/***el-Lînetü'*** kelimesi, acve dışındaki tüm hurma ağacı türleri için kullanılır."[440]

وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾

6. Allah'ın onlardan Resûlü'ne verdiği fey'e gelince; siz onun için ne bir at koşturdunuz ne de bir deveye bindiniz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye gücü yetendir.

---

440 Bu hadis İkrime, Katâde, Zührî, Mâlik ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 33; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 58; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 8; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 333.

٣١٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ} قَالَ: صَالَحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَهْلَ فَدَكٍ، قُرًى سَمَّاهَا لَا أَحْفَظُهَا وَهُوَ مُحَاصِرٌ قَوْمًا آخَرِينَ، فَأَرْسَلُوا إِلَيْهِ بِالصُّلْحِ فَأَفَاءَهَا اللهُ عَلَيْهِمْ مِنْ غَيْرِ قِتَالٍ، لَمْ يُوجِفُوا عَلَيْهَا خَيْلًا وَلَا رِكَابًا، قَالَ اللهُ تَعَالَى: {فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ، وَلَا رِكَابٍ} يَقُولُ: بِغَيْرِ قِتَالٍ.

3188- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Allah'ın onlardan Resûlü'ne verdiği fey'e gelince; siz onun için ne bir at koşturdunuz ne de bir deveye bindiniz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye gücü yetendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, o gün başka bir kavmi muhasaraya almışken Fedekliler ve râvinin adını belirttiği fakat benim hafızama kaydedemediğim birkaç köy ile sulh yaptı. Zira onlar, sulh için haber göndermişlerdi. Allah, onların mallarını Müslümanlara savaş yapılmaksızın ganimet (fey) olarak verdi. Müslümanlar, o mallar için ne at ne de deve sürdüler. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle demiştir: ***'Siz onun için ne bir at koşturdunuz ne de bir deveye bindiniz.'*** Burada bunların savaşsız olarak alındığından söz etmektedir."[441]

٣١٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: كَانَتْ بَنُو النَّضِيرِ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، خَالِصًا لَمْ يَفْتَتِحُوهَا عَنْوَةً، افْتَتَحُوهَا عَلَى صُلْحٍ فَقَسَمَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بَيْنَ الْمُهَاجِرِينَ، وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ مِنْهَا شَيْئًا، إِلَّا رَجُلَيْنِ كَانَتْ لَهُمَا حَاجَةٌ.

3189- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Nadîroğulları'nın malları, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e aitti. Zira onları savaşarak almadılar, sulh yoluyla fethettiler. Bundan dolayı Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bu malları Muhâcirler arasında taksim etti. İki kişi dışında Ensâr'dan

441 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 35. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Beyhakî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 192.

kimseye bir şey vermedi. Bu iki Ensârî[442], ihtiyaç sahibi olan Ebû Dücâne ve Sehl b. Huneyf'tir."[443]

مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

7. Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Resûlü'ne verdiği ganimetler, Allah, Resûlü, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnızca zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Resûl size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir. 8. (Allah'ın verdiği bu ganimet malları,) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Resûlü'ne yardım eden fakir Muhâcirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır. 9. Onlardan önce Medîne'yi yurt edinip imana sahip olanlar,

442 Bu iki kişi Ebû Dücâne ve Sehl b. Huneyf'tir.

443 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 359-361; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 35. Şevkânî şöyle demiştir: "Müfessirler bu âyette zikredilenlerin Benî Nadîr olduğu hususunda icma halindedir. Bu görüşe sadece Hasan el-Basrî muhalefet etmiş ve 'Âyette zikredilen Benî Kureyza'dır' demiştir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 195. Buhârî, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî, Nesâî ve başkaları bu hadisi Ömer b. el-Hattâb'dan rivayet etmişlerdir. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVIII, 44.

yanlarına hicret edenleri severler ve onlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir. 10. Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla! Kalplerimizde iman edenlere karşı bir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.

٣١٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسِ بْنِ الْحَدَثَانِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ: {إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ} حَتَّى بَلَغَ {عَلِيمٌ حَكِيمٌ} ثُمَّ قَالَ: هَذِهِ لِهَؤُلَاءِ، ثُمَّ قَرَأَ {وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ} ثُمَّ قَالَ: هَذِهِ لِهَؤُلَاءِ، ثُمَّ قَرَأَ {مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى} حَتَّى بَلَغَ {وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ} ثُمَّ قَالَ: هَذِهِ اسْتَوْعَبَتِ الْمُسْلِمِينَ عَامَّةً، فَلَئِنْ عِشْتُ لَيَأْتِيَنَّ الرَّاعِيَ وَهُوَ بِسَرْوِ حِمْيَرَ نَصِيبَهُ مِنْهَا، لَمْ يَعْرَقْ مِنْهَا جَبِينُهُ.

3190- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > İkrime b. Hâlid[444] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mâlik b. Evs b. Hadesân[445] şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, ***"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, yoksullara, onu toplamakla görevlendirilenlere, kalpleri alıştırılmak (İslâm'a ısındırılmak) istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolculara mahsustur. Allah her şeyi bilendir, Hakîm'dir"***[446] âyetini okuyup ardından "Onlar, bu kişiler içindir" dedi. Sonra ***"Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir Savaşı'nda) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi***

---

444 O, İkrime b. Hâlid b. el-Âs b. Hâşim el-Mahzûmî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Atâ'dan sonra vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 29.

445 O, Mâlik b. Evs b. Hadesân en-Nasrî Ebû Saîd el-Medenî'dir. Re'y sahibidir. Ömer *radıyallahu anh*'dan hadis rivayet etmiştir. 92 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 223.

446 Tevbe 9/60.

bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlü'ne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kâdirdir"[447] âyetini okuyup "Onlar, bu kişiler içindir" dedi. Sonra ***"Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Resûlü'ne verdiği ganimetler, Allah, Resûlü, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnızca zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Resûl size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir. (Allah'ın verdiği bu ganimet malları,) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Resûlü'ne yardım eden fakir Muhâcirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır. Onlardan önce Medîne'yi yurt edinip imana sahip olanlar, yanlarına hicret edenleri severler ve onlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir. Onlardan sonra gelenler derler ki: 'Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla! Kalplerimizde iman edenlere karşı bir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin'"*** âyetlerini okuyup şöyle dedi: "Bunlar, bütün Müslümanları kapsar. Eğer yaşarsam bu ganimetleri kazanmakta alnı terlememiş çobana bile Himyer'in yamaçlarında sürüsünü güderken payı ulaşacaktır."[448]

٣١٩١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهَا الْجِزْيَةُ، وَالْخَرَاجُ خَرَاجُ أَهْلِ الْقُرَى، يَعْنِي الْقُرَى الَّتِي تُؤَدِّي الْخَرَاجَ.

3191- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Allah'ın onlardan Resûlü'ne verdiği fey'e gelince; siz onun için ne bir at koşturduğunuz ne de bir deveye bindiniz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye gücü yetendir"***[449] âyeti hakkında

---

447 Enfâl 8/41.

448 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 37; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 61. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ebû Ubeyd, İbn Zencûye, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Mâlik b. Evs'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 193.

449 Haşr 59/6.

şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Bana ulaştığına göre, orası (Fedek ve çevresi,) cizye ve harac toprağıdır. Bunlar, harac ödeyecek olan köy/kasaba sakinlerinin haracıdır.”[450]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

11. Görmedin mi o münafıklık edenleri! Onlar kitap ehlinden olan kâfir kardeşlerine “Eğer siz çıkartılırsanız and olsun biz de sizinle çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye ebediyyen itaat etmeyiz ve eğer sizinle savaşılırsa muhakkak size yardım ederiz” derler. Hâlbuki Allah da şahitlik eder ki muhakkak onlar hiç şüphesiz yalancıdırlar. 12. Eğer onlar çıkartılırsa -and olsun ki- onlarla birlikte çıkmazlar. Eğer onlarla savaşılırsa şüphesiz onlara yardım etmezler. Onlara yardım etseler dahi muhakkak gerisin geriye dönerler. Sonra da kendilerine yardım edilmez. 13. Gerçekten sizin korkunuz kalplerinde Allah korkusundan daha çok yer etmiştir. Bu, onların iyi anlamayanlar topluluğu olmalarındandır. 14. Onlar sizinle topluca ancak surlarla çevrilmiş kasabalarda yahut duvarlar arkasından savaşırlar. Kendi aralarında savaşları şiddetlidir. Sen onları bir arada sanırsın. Ama kalpleri darmadağınıktır. Bu, onların akıllarını kullanmayan bir topluluk olmalarındandır. 15. Bunların halleri kendilerinden

---

450 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 38; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 232.

az öncekilerin durumu gibidir. Onlar yaptıklarının cezasını tatmışlardır. Onlar için çok acıklı bir azap vardır.

٣١٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ} قَالَ: هُمْ بَنُو النَّضِيرِ.

3192- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bunların halleri kendilerinden az öncekilerin durumu gibidir. Onlar yaptıklarının cezasını tatmışlardır. Onlar için çok acıklı bir azap vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, Nadîroğulları olup (yaptıklarının cezasını tatmışlardır)."[451]

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾

16. Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü Şeytan, insana "İnkâr et" der. İnsan inkâr edince de "Ben senden uzağım. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" der.

٣١٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، وَكَانَ عَابِدًا وَكَانَ رُبَّمَا دَاوَى الْمَجَانِينَ، وَكَانَتِ امْرَأَةٌ جَمِيلَةٌ أَخَذَهَا الْجُنُونُ فَجِيءَ بِهَا إِلَيْهِ فَتُرِكَتْ عِنْدَهُ فَأَعْجَبَتْهُ فَوَقَعَ عَلَيْهَا، فَحَمَلَتْ فَجَاءَهُ الشَّيْطَانُ فَقَالَ: إِنْ عُلِمَ بِهَذَا افْتُضِحْتَ فَاقْتُلْهَا وَأَرْقِدْهَا فِي بَيْتِكَ، فَقَتَلَهَا وَدَفَنَهَا، فَجَاءَ أَهْلُهَا بَعْدَ ذَلِكَ بِزَمَانٍ يَسْأَلُونَهُ عَنْهَا، فَقَالَ: مَاتَتْ فَلَمْ يَتَّهِمُوهُ لِصَلَاحِهِ فِيهِمْ وَرِضَاهُ، فَجَاءَهُمُ الشَّيْطَانُ فَقَالَ: إِنَّهَا لَمْ تَمُتْ وَلَكِنَّهُ وَقَعَ عَلَيْهَا فَحَمَلَتْ فَقَتَلَهَا وَدَفَنَهَا، وَهِيَ فِي بَيْتِهِ فِي مَكَانِ كَذَا وَكَذَا، فَجَاءَ أَهْلُهَا فَقَالُوا: مَا نَتَّهِمُكَ وَلَكِنْ أَخْبِرْنَا أَيْنَ دَفَنْتَهَا، وَمَنْ كَانَ مَعَكَ؟ فَفَتَّشُوا بَيْتَهُ فَوَجَدُوهَا حَيْثُ دَفَنَهَا فَأُخِذَ فَسُجِنَ فَجَاءَهُ الشَّيْطَانُ، فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ أَنْ أُخَلِّصَكَ مِمَّا أَنْتَ فِيهِ،

---

451 Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 36. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 199.

وَتَخْرُجُ مِنْهُ، فَاكْفُرْ بِاللَّهِ، فَأَطَاعَ الشَّيْطَانَ وَكَفَرَ فَأُخِذَ فَقُتِلَ فَتَبَرَّأَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ حِينَئِذٍ، قَالَ طَاوُسٌ: فَمَا أَعْلَمُ إِلَّا بِهَذِهِ الْآيَةِ أُنْزِلَتْ فِيهِ {كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ}.

3193- Abdürrezzâk > Ma‘mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "İsrâiloğulları'nda âbid bir kişi vardı. Sanırım o delileri de tedavi ederdi. Güzel bir kadın delirmişti. Getirilip yanına bırakıldı. Kadın, rahibin hoşuna gitti ve rahip onunla ilişkiye girerek onu hamile bıraktı. Şeytan, rahibe gelerek 'Eğer bu duyulursa rezil olursun. Onu öldür ve evine göm' dedi. O da kadını öldürüp defnetti. Bir zaman sonra kadının ailesi gelip onu sorunca 'O, öldü' dedi. Kendilerine iyi davrandığı ve ondan hoşnut oldukları için onu suçlamadılar. Şeytan, kadının ailesine giderek 'O, ölmedi, rahip onunla ilişkiye girince hamile kaldı. Sonra onu öldürdü ve evinde filan filan yere gömdü' dedi. Bunun üzerine kadının ailesi rahibe gelerek 'Biz seni suçlamayacağız. Fakat söyle, onu nereye gömdün? Yanında kim vardı?' dediler. Rahibin evini arayınca onu gömmüş olduğu yerde buldular. Bunun üzerine rahip tutuklanıp hapsedildi. Şeytan gelip 'Eğer seni bulunmuş olduğun durumdan kurtarmamı ve çıkmayı istiyorsan Allah'ı inkâr et' dedi. Bunun üzerine Rahip, Şeytan'a itaat edip Allah'ı inkâr etti. Rahip götürülüp öldürüldü. Şeytan da kendisinden uzaklaştı."

Tâvus dedi ki: "Ben, ***"Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana 'İnkâr et' der. İnsan inkâr edince de 'Ben senden uzağım. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım' der"*** âyetinin ancak bu rahip hakkında indiğini biliyorum."[452]

٣١٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ نَهِيكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ السَّلُولِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ، أَنَّ رَجُلًا: كَانَ يَتَعَبَّدُ فِي صَوْمَعَتِهِ، وَأَنَّ امْرَأَةً كَانَ لَهَا إِخْوَةٌ فَعَرَضَ لَهَا شَيْءٌ فَأَتَوْهُ بِهَا، فَزَيَّنَتْ لَهُ نَفْسُهُ فَوَقَعَ عَلَيْهَا فَحَمَلَتْ فَجَاءَهُ الشَّيْطَانُ فَقَالَ له: اقْتُلْهَا فَإِنَّهُمْ إِنْ ظَهَرُوا

452 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 50; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 68; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 200. Bu hadis İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 37; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 431.

عَلَيْكَ افْتُضِحْتَ فَقَتَلَهَا وَدَفَنَهَا، فَجَاءُوهُ فَأَخَذُوهُ فَذَهَبُوا بِهِ، فَبَيْنَمَا هُمْ يَمْشُونَ إِذْ جَاءَهُ الشَّيْطَانُ، فَقَالَ له: أَنَا الَّذِي زَيَّنْتُ لَكَ فَاسْجُدْ لِي سَجْدَةً أُنَجِّكَ، قَالَ: فَسَجَدَ لَهُ فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ} الْآيَةَ.

3194- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Nehîk b. Abdullah es-Selûlî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Manastırında ibadet eden bir adam vardı. Başına bir şey gelmiş bir kadının erkek kardeşleri, kadını o âbidin yanına götürdüler. Adamın nefsi kadını kendine güzel gösterince onunla birlikte oldu ve kadın hamile kaldı. Akabinde şeytan gelip adama "Onu öldür. Zira onlar seni ele geçirirlerse rezil olursun" deyince adam, kadını öldürüp gömdü. Kardeşleri, adamın yanına geldiler ve onu yakalayıp götürdüler. Giderlerken birden şeytan yanına gelip "Sana onu süslü gösteren bendim. Bana secde edersen seni kurtarırım" dedi. Adam da ona secde etti. Şu âyet de bunu ifade etmektedir: ***"Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana 'İnkâr et' der. İnsan inkâr edince de 'Ben senden uzağım. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım' der."***[453]

فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

17. Sonra ikisinin de akıbetleri, içinde ebedî kalacakları ateş olacaktır. Zulmedenlerin cezası işte budur. 18. Ey iman edenler! Allah'tan korkun! Herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın. Allah'tan korkun! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

453 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 49. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Râhûye, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, İbnu'l-Münzir, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 199.

٣١٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ} قَالَ: لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ.

3195- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***لِغَدٍ/Li-kad,***' kıyamet günü için demektir."[454]

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

19. Allah'ı unuttukları için Allah'ın da onlara kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar fâsıkların ta kendileridir. 20. Cehennemlikler ile cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler muradlarına erenlerin ta kendileridir. 21. Şayet biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki Allah'ın korkusundan onun başını eğerek dağılıp parça parça olduğunu görürdün. İşte biz bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz. 22. O Allah'tır ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Görünmeyeni de görüneni de bilir. Rahmân'dır, Rahîm'dir. 23. O Allah'tır ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur, Melik'tir, Kuddûs'tür, Selâm'dır, Mü'min'dir, Müheymin'dir, Azîz'dir, Cebbâr'dır, Mütekebbir'dir. Allah onların koştukları

---

454 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 52; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 71; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 43. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 201.

ortaklardan münezzehtir. 24. O Allah'tır ki Hâlık'tır, Bârî'dir, Musavvir'dir. En güzel isimler yalnız O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih eder. O Azîz'dir, Hakîm'dir.

٣١٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {السَّلَامُ} قَالَ: اللهُ هو السَّلَامُ {الْمُؤْمِنُ} قَالَ: آمَنَ لِقَوْلِهِ، وَهُوَ {الْمُهَيْمِنُ} قَالَ: الشَّهِيدُ عَلَيْهِ، {الْعَزِيزُ} فِي نِقْمَتِهِ إِذَا انْتَقَمَ {الْجَبَّارُ} جَبَرَ خَلْقَهُ عَلَى مَا شَاءَ {الْمُتَكَبِّرُ} تَكَبَّرَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ.

3196- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O Allah'tır ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur, Melik'tir, Kuddûs'tür, Selâm'dır, Mü'min'dir, Müheymin'dir, Azîz'dir, Cebbâr'dır, Mütekebbir'dir. Allah onların koştukları ortaklardan münezzehtir. O Allah'tır ki Hâlık'tır, Bârî'dir, Musavvir'dir. En güzel isimler yalnız O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih eder. O Azîz'dir, Hakîm'dir"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Allah, Selâm; yani barış ve esenlik verendir. Mü'min; yani sözünde güven verendir. Müheymin; yani onlara şahit olandır. Azîz; yani intikam alacağı zaman kudretli olandır. Cebbâr; yani yarattıklarını istediği şeye mecbur kılandır. Mütekebbir yani her şeye karşı azamet ve büyüklük sahibi olandır."[455]

---

455 Taberî bu hadisi Abdürrezzâk'ın isnadıyla şöyle rivayet etmiştir. "Her bir isim Allah'ın isimlerinden bir isimdir." Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 55. Begavî bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Süddî ve Mukâtil'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 72.

سُورَةُ الْمُمْتَحِنَةِ

60. MÜMTEHİNE SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[456]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[457]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz olan Allah'a inandığınızdan dolayı Resûl'ü de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur.

---

456 Sûrenin Medenî olduğu hususunda âlimler arasında ihtilaf yoktur. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 49; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXIX, 296; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 252; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 202.

457 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

٣١٩٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ} أَنَّهَا أُنْزِلَتْ فِي حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ، قَالَ: كَتَبَ إِلَى كُفَّارِ قُرَيْشٍ كِتَابًا يَنْصَحُ لَهُمْ فِيهِ، فَأَطْلَعَ اللهُ نَبِيَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ذَلِكَ فَأَرْسَلَ عَلِيًّا وَالزُّبَيْرَ فَقَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبَا فَإِنَّكُمَا سَتُدْرِكَانِ امْرَأَةً فِي مَكَانِ كَذَا، وَكَذَا فَأْتِيَانِي بِكِتَابٍ مَعَهَا. فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَاهَا، فَقَالَا: الْكِتَابُ الَّذِي مَعَكِ؟ فَقَالَتْ: مَا مَعِي كِتَابٌ، فَقَالَا: وَاللَّهِ لَا نَدَعُ عَلَيْكِ شَيْئًا إِلَّا فَتَّشْنَاهُ أَوْ تُخْرِجِينَهُ، قَالَتْ: أَوَلَسْتُمَا مُسْلِمَيْنِ؟ قَالَا: بَلَى، وَلَكِنَّ النَّبِيَّ أَخْبَرَنَا أَنَّ مَعَكِ كِتَابَ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ فَقَدْ أَيْقَنَتْ أَنْفُسُنَا أَنَّهُ مَعَكِ، فَلَمَّا رَأَتْ جِدَّهُمَا أَخْرَجَتِ الْكِتَابَ مِنْ قُرُونِهَا، فَذَهَبَا بِهِ إِلَى النَّبِيِّ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِذَا فِيهِ: مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَدَعَاهُ النَّبِيُّ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَنْتَ كَتَبْتَ هَذَا الْكِتَابَ؟. قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: وَمَا حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ؟. قَالَ: أَمَا وَاللَّهِ مَا ارْتَبْتُ فِي اللَّهِ مُنْذُ أَسْلَمْتُ وَلَكِنِّي كُنْتُ امْرَأً غَرِيبًا فِيكُمْ أَيُّهَا الْحَيُّ مِنْ قُرَيْشٍ، وَكَانَ لِي بِمَكَّةَ مَالٌ وَبَنُونَ فَأَرَدْتُ أَنْ أَدْفَعَ عَنْهُمْ بِذَلِكَ، فَقَالَ عُمَرُ: ائْذَنْ لِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَأَضْرِبَ عُنُقَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَهْلًا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا، وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ قَدِ اطَّلَعَ إِلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ: اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَإِنِّي غَافِرٌ لَكُمْ.

3197- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Urve, ***“Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah’a inandığınızdan dolayı Resûl’ü de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Hâtıb, Kureyşli kâfirlere tavsiyelerde bulunduğu bir mektup yazdı. Allah, Peygamberi’ne bunu bildirince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ali ve Zübeyr’i çağırıp ***“Gidin. Şöyle şöyle bir yerde bir kadın bulacaksınız. Yanındaki mektubu alıp bana getirin”*** buyurdu. Bunun üzerine yola çıktılar ve

kadına yetiştiler. Ona "Bize yanındaki mektubu ver" dediler. Ancak kadın "Bende mektup yoktur" karşılığını verdi. Onlar, "Vallahi, ya bize mektubu verirsin ya da elbiselerinde aramadığımız bir yer bırakmayız" dediler. Bunun üzerine kadın "Siz Müslüman değil misiniz?" deyince "Evet, Müslümanız. Ancak Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* sende bir mektup olduğunu söyledi. O mektubun sende olduğundan kesinlikle eminiz" dediler. Kadın, onların ciddiyetini görünce saçlarının örgüsü arasından mektubu çıkarıp onlara attı. Mektubu Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e getirdiklerinde mektubun Hâtıb b. Ebî Beltea'dan Mekke ahalisine yollandığını gördüler. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* Hâtıb'ı çağırtarak ***"Bu mektubu sen mi yazdın?"*** diye sordu. Hâtıb "Evet, ben yazdım" karşılığını verince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Seni bu işi yapmak zorunda bırakan nedir?"*** diye sordu. Hâtıb "Vallahi, Müslüman olduğum zamandan beri Allah hakkında hiç şüpheye düşmedim. Ancak ey Kureyş kabilesi! Ben, sizin aranızda yabancı biriyim. Benim Mekke'de mallarım ve çocuklarım var. Bununla onları korumayı amaçladım" dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "Ey Allah'ın Resûlü! Bana izin ver de onun boynunu vurayım" dedi. Ancak Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Yavaş ol ey İbnu'l-Hattâb! O, Bedir'de bulunmuştur. Sen bilemezsin, belki de Allah, Bedir ahalisine muttali olmuş ve 'Dilediğinizi yapın, sizi affettim' buyurmuştur."***[458]

٣١٩٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ: عَنِ الزُّهْرِيِّ: وَفِيهِ أُنْزِلَتْ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ} حَتَّى بَلَغَ {غَفُورٌ رَحِيمٌ}.

3198- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: ***"Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Resûl'ü de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da açığa vurduğunuzu da en***

---

458 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 633, Kitâbu'l-Megâzî, VII, 304-305; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, XVI, 55; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 409; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 80; Humeydî, *Müsned*, I, 27; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 283.

iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur. Onlar size karşı üstünlük sağlarlarsa, size düşmanlık ederler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatırlar ve kâfir olmanızı şiddetle arzu ederler. Akrabanızın da evladınızın da size hiç faydaları olmaz. Kıyamet gününde sizin aranızı ayıracaktır. Allah yaptıklarınızı en iyi görendir. İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine 'Bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik. Yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir' demişlerdi. Şu kadar var ki, İbrahim babasına 'And olsun senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez' demişti. (O mü'minler şöyle dediler:) 'Rabbimiz! Ancak sana dayandık, sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır. Rabbimiz! Bizi inkâr edenler için fitne konusu kılma! Ve bize mağfiret et ey Rabbimiz! Çünkü Azîz ve Hakîm olan yalnız sensin.' And olsun ki onlarda sizin için ve Allah'ı ve ahireti umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse şüphesiz ki Allah muhtaç olmayandır, her hamde layıktır. Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir. Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir"[459] âyetleri Hâtıb b. Ebî Beltea hakkında indirilmiştir.[460]

إِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾

---

459 Mümtehine 60/1-7.

460 Vâhidî şöyle demiştir: "Bir grup müfessir bu âyetin Hâtıb b. Ebî Beltea hakkında nâzil olduğunu zikretmiştir." Bk. Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 281.

2. Onlar size karşı üstünlük sağlarlarsa, size düşmanlık ederler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatırlar ve kâfir olmanızı şiddetle arzu ederler. 3. Akrabanızın da evladınızın da size hiç faydaları olmaz. Kıyamet gününde sizin aranızı ayıracaktır. Allah yaptıklarınızı en iyi görendir. 4. İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine "Bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik. Yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir" demişlerdi. Şu kadar var ki, İbrahim babasına "And olsun senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez" demişti. (O mü'minler şöyle dediler:) "Rabbimiz! Ancak sana dayandık, sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır."

٣١٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ} قَالَ: يَقُولُ: فَلَا تَأْتَسُوا بِذَلِكَ فَإِنَّهُ كَانَ عَنْ مَوْعِدٍ، وَأْتَسُوا بِأَمْرِهِ كُلِّهِ.

3199- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şu kadar var ki, İbrahim babasına 'And olsun senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez' demişti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Diyor ki: İbrahim *aleyhisselâm*'ın bir vaadi olduğundan bunu örnek almayın, diğer tüm işlerini örnek alın."[461]

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ

---

461 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 63; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 461. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Mukâtil ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 76; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 56; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 348; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 254; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 204-205.

وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللّٰهُ قَدِيرٌ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾
لَا يَنْهَاكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ
دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾

5. "Rabbimiz! Bizi inkâr edenler için fitne konusu kılma! Ve bize mağfiret et ey Rabbimiz! Çünkü Azîz ve Hakîm olan yalnız sensin." 6. And olsun ki onlarda sizin için ve Allah'ı ve ahireti umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse şüphesiz ki Allah muhtaç olmayandır, her hamde layıktır. 7. Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir. Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir. 8. Sizinle din hususunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik yapmanızı ve onlara adaletli davranmanızı Allah size yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever.

٣٢٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا يَنْهَاكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ} قَالَ: نَسَخَهَا قَوْلُهُ تَعَالَى: {فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ}.

3200- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sizinle din hususunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik yapmanızı ve onlara adaletli davranmanızı Allah size yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu âyeti şu âyet neshetmiştir: ***"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, onları alıkoyun. Onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir."***[462]

---

462 Tevbe 9/5. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 66; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 234; Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 91; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 349; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 205; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 59.

إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللّٰهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

9. Allah ancak sizinle dininiz sebebi ile savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş kimseleri dost edinmenizi size yasaklar. Kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir. 10. Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilendir. Şayet onların mü'min kadınlar olduğunu görürseniz onları kâfirlere geri döndürmeyin. Hem bu kadınlar o erkeklere helâl değildir hem de o erkekler bu kadınlara helâl olmazlar. O erkeklere de harcadıklarını verin. Kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde o kadınları nikâhlamanızda size bir vebal yoktur. Kâfir eşleri de nikâhınız altında tutmayın. Siz de harcadığınızı isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Aranızda O hükmeder. Allah en iyi bilendir, Hakîm'dir. 11. Eğer eşlerinizden biri sizi bırakıp kâfirlere kaçar, siz de (onlarla savaşıp) galip gelirseniz, eşleri

gitmiş olanlara harcadıklarını verin. İman etmiş olduğunuz Allah'tan da korkun. 12. Ey Nebî! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemeleri ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri üzere sana biat etmeye geldikleri vakit biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret edendir, Rahîm'dir.

٣٢٠١ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا بَايَعَ النِّسَاءَ يَمْتَحِنُهُنَّ إِلَّا بِالْآيَةِ الَّتِي قَالَ: {إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا... وَلَا...}

3201- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadınlardan biat alırken onları sadece şu âyete göre imtihan ederdi: ***"Ey Nebî! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemeleri ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri üzere sana biat etmeye geldikleri vakit biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret edendir, Rahîm'dir."***[463]

٣٢٠٢ - عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ قَتَادَةُ: وَكَانَ يُحَلِّفُهُنَّ بِاللَّهِ مَا خَرَجْنَ، إِلَّا رَغْبَةً فِي الْإِسْلَامِ وَحُبًّا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ.

3202- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara

---

463 Buhârî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Ahkâm, XIII, 203, Kitâbu'l-Megâzî, VII, 454; Müslim, Kitâbu'l-İcâre, XIII, 10; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 411; Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 7; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 68; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 83; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 353.

sadece İslâm'ı arzuladıkları, Allah ve Resûlü'nü sevdikleri için çıkıp geldiklerine dair yemin ettirirdi."[464]

٣٢٠٣ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُصَافِحُ النِّسَاءَ وَعَلَى يَدِهِ الثَّوْبُ.

3203- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim (en-Nehaî) şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* elinin üzerinde elbisesi olduğu halde kadınlarla musafaha yapardı."[465]

٣٢٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: نَزَلَتْ عَلَيْهِ، وَهُوَ فِي أَسْفَلِ الْحُدَيْبِيَةِ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، صَالَحَهُمْ عَلَى أَنَّ مَنْ أَتَاهُ مِنْهُمْ فَإِنَّهُ يَرُدُّهُ إِلَيْهِمْ، فَلَمَّا جَاءَ النِّسَاءُ نَزَلَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ الْآيَةُ، وَأَمَرَهُ أَنْ يَرُدَّ الصَّدَاقَ عَلَى أَزْوَاجِهِنَّ، وَحَكَمَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ بِمِثْلِ هَذَا إِذَا جَاءَتْهُمُ امْرَأَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَنْ يَرُدُّوا الصَّدَاقَ إِلَى زَوْجِهَا، قَالَ اللَّهُ: ﴿وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ﴾ قَالَ: فَطَلَّقَ عُمَرُ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا لَهُ بِمَكَّةَ، قَالَ: فَأَمَّا الْمُؤْمِنُونَ فَأَقَرُّوا بِحُكْمِ اللَّهِ، وَأَمَّا الْمُشْرِكُونَ فَأَبَوْا أَنْ يُقِرُّوا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا﴾ فَأَمَرَ اللهُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يُؤَدُّوا الصَّدَاقَ إِذَا ذَهَبَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، وَلَهَا زَوْجٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، أَنْ يُؤَدِّي إِلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ صَدَاقَ امْرَأَتِهِ مِنْ صَدَاقٍ إِنْ كَانَ فِي أَيْدِيهِمْ مِمَّا يُرِيدُونَ أَنْ يَرُدُّوا ذَلِكَ إِلَى الْمُشْرِكِينَ.

3204- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Bu âyet, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hudeybiye'nin alt kısmında iken ona indirildi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, müşriklerden gelen kişileri onlara geri vereceğine dair

---

464 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 68; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 350; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 637. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Ebû Davud ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 206.

465 Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 9. Hâfız bu hadisi Şa'bî'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 636; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 354; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 209.

onlarla antlaşma yapmıştı. Ancak kadınlar gelince, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bu âyet indi ve gelen kadınların mehirlerinin kocalarına iade edilmesini emretti. Müşrikler hakkında da aynı hükmü verdi. Müslüman bir kadın, müşriklere geldiğinde Müslüman kocasına mehrini ödemelerini emretti. Allah Teâlâ, ***'Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilendir. Şayet onların mü'min kadınlar olduğunu görürseniz onları kâfirlere geri döndürmeyin. Hem bu kadınlar o erkeklere helâl değildir hem de o erkekler bu kadınlara helâl olmazlar. O erkeklere de harcadıklarını verin. Kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde o kadınları nikâhlamanızda size bir vebal yoktur. Kâfir eşleri de nikâhınız altında tutmayın. Siz de harcadığınızı isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Aranızda O hükmeder. Allah en iyi bilendir, Hakîm'dir'*** âyetini indirdi.[466] Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, Mekke'de nikâhı altında olan iki müşrik kadını boşadı. Mü'minler, Allah Teâlâ'nın bu hükmünü kabullenip uyguladılar, müşrikler ise kabul etmemekte ısrar ettiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'Eğer eşlerinizden biri sizi bırakıp kâfirlere kaçar, siz de (onlarla savaşıp) galip gelirseniz, eşleri gitmiş olanlara harcadıklarını verin. İman etmiş olduğunuz Allah'tan da korkun'*** âyetini indirdi. Eğer Müslümanlardan birinin eşi müşriklere giderse Müslümanların müşriklere iade etmek isteyip de henüz ellerinde bulunan mehirlerden o kadının kocasına kadının mehrini ödemelerini Müslümanlara emretti."[467]

---

466 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 71; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 351; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 207. Buhârî bu hadisi Zührî > Urve > Âişe *radıyallahu anhâ* isnadıyla benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'ş-Şurût, V, 333; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 461-462; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 248; Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 185; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 61; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 208; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 284.

467 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 74; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 79; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 257; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 351; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 363. İki kadın, Kureybe veya Fâtıma bint Ebî Ümeyye b. el-Mugîre ile Ümmü Külsûm bint Amr el-Huzâiyye'dir. Birinciyle Muâviye, ikinciyle ise Ebû Cehm b. Huzeyfe evlenmiştir.

٣٢٠٥ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، أَنَّهُمْ كَانُوا أُمِرُوا أَنْ يَرُدُّوا، عَلَيْهِمْ مِنَ الْغَنِيمَةِ، قَالَ: وَكَانَ مُجَاهِدٌ يَقُولُ: {فَعَاقَبْتُمْ} يَقُولُ: فَغَنِمْتُمْ.

3205- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Onlar (eşleri müşriklere kaçan) Müslümanlara mehirlerini ganimetten ödemeleri emredildi."

Mücâhid, ***"Eğer eşlerinizden biri sizi bırakıp kâfirlere kaçar, siz de (onlarla savaşıp) galip gelirseniz, eşleri gitmiş olanlara harcadıklarını verin. İman etmiş olduğunuz Allah'tan da korkun"*** âyetindeki "فعاقبتم/***fe-âkabtüm"*** fiili hakkında şöyle derdi: "Bu, 'ganimet alırsanız' anlamındadır."[468]

٣٢٠٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ} قَالَ: هُوَ النَّوْحُ، أَخَذَ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يَنُحْنَ، وَلَا يَخْلِينَ بِحَدِيثِ الرِّجَالِ، إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّا نَغِيبُ فَيَكُونُ لَنَا أَضْيَافٌ، قَالَ: لَيْسَ أُولَئِكَ عَنَيْتُ.

3206- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hiçbir marufta sana isyan etmemeleri"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, ağıt yakmaktır. Ağıt yakmayacakları ve yanlarında mahremleri olmadan yabancı erkeklerle yalnız konuşmayacakları konusunda kadınlardan söz almıştı. Abdurrahmân b. Avf, 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz evde yokken misafirlerimiz gelmektedir' deyince Allah Resûlü ***'Ben onları kastetmedim'*** buyurdu."[469]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

13. Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinmeyin. Çünkü onlar kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi ahiretten ümit kesmişlerdir.

---

468 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 76; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 80; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 70.

469 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 79. Begavî bu hadisi nakletmiş ancak Abdurrahmân b. Avf'ın sözünü zikretmemiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 83.

٣٢٠٧ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ} قَالَ: هُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى يَقُولُ: قَدْ يَئِسُوا مِنْ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَكَرَامَتِهَا كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ الَّذِينَ قَدْ مَاتُوا فَهُمْ فِي الْقُبُورِ أَيِسُوا مِنَ الْجَنَّةِ حِينَ رَأَوْا مَقَاعِدَهُمْ مِنَ النَّارِ.

3207- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinmeyin. Çünkü onlar kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi ahiretten ümit kesmişlerdir"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bunlar, Yahudiler ve Hıristiyanlardır. Âyette şöyle diyor: 'Ölüp de kabre giren kâfirler cehennemdeki yerlerini görünce cennetten ümitlerini kestikleri gibi onlar da ahiret sevabından ve şerefinden ümitlerini kesmişlerdir.' "[470]

٣٢٠٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ يَعْنِي الْيَهُودَ، وَالنَّصَارَى يَقُولُ: قَدْ يَئِسُوا أَنْ يُبْعَثُوا كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَيْهِمْ أَصْحَابُ الْقُبُورِ الَّذِينَ مَاتُوا.

3208- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: ***"Çünkü onlar kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi ahiretten ümit kesmişlerdir."*** Burada kastedilen, Yahudiler ve Hıristiyanlardır. Şöyle diyor: "Kâfirler ölüp de kabre giren kişinin kendilerinin yanına tekrar dönmesinden umutsuz oldukları gibi onlar da yeniden diriltilmekten ümitlerini kesmişlerdir."[471]

---

470 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 72; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 76; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 356. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 212.

471 Bu hadis Kelbî, Mücâhid, İkrime, Mukâtil, İbn Zeyd ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 83; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 259; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 356; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 212.

سُورَةُ الْحَوَارِيِّينَ

61. HAVÂRİYYÛN (SAF) SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[472]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[473]

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder. O, Azîz'dir, Hakîm'dir. 2. Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?

٣٢٠٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي الْجِهَادِ، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يَقُولُ: قَاتَلْتُ وَفَعَلْتُ، وَلَمْ يَكُنْ يَفْعَلُ فَوَعَظَهُمُ اللهُ فِي ذَلِكَ أَشَدَّ الْمَوْعِظَةِ.

---

472 Cumhur ulemâya göre bu sûre Medenî'dir. Ancak İbn Abbâs ve Mücâhid'in bu sûrenin Mekkî olduğunu zikrettikleri rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 77; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 261; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXIX, 310; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 112; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 213.

473 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

3209- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bana bildirildiğine göre, bu âyet cihad hakkında inmiştir. Kişi yapmadığı halde 'Savaştım ve şöyle yaptım' derdi. Bu konuda da Allah Teâlâ onlara büyük bir öğüt verdi."[474]

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

3. Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir nefretle karşılanır. 4. Gerçek şu ki Allah, kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever. 5. Hani Mus, kavmine "Ey kavmim! Gerçekten benim, Allah'ın size gönderdiği resûlü olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet veriyorsunuz?" demişti. Onlar sapıp eğrilince Allah da kalplerini çevirdi. Allah fâsıklar

474 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 84; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 84; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 78. Bu hadis İbn Abbâs ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 212.

topluluğunu hidayete erdirmez. 6. Hani Meryem oğlu İsa da "Ey İsrâiloğulları! Muhakkak ben, Allah'ın size gönderdiği resûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmet olan bir resûlü müjdeleyici olarak geldim" demişti. Onlara apaçık delillerle gelince onlar "Bu apaçık bir büyüdür" dediler. 7. İslâm'a davet edildiği halde Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez. 8. Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isterler. Hâlbuki Allah, kâfirler hoş görmeseler bile kendi nurunu tamamlayacak olandır. 9. O, Resûlü'nü hidayet ve hak din ile gönderendir. Çünkü onu, müşrikler hoş görmeseler bile bütün dinlere üstün kılacaktır. 10. Ey iman edenler! Sizi çok acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi? 11. Allah'a ve Resûlü'ne iman edersiniz, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.

٣٢١٠ - مَعْمَرٌ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ: {هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ} فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَيَّنَهَا.

3210- Ma'mer şöyle demiştir: "Katâde, ***"Ey iman edenler! Sizi çok acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Resûlü'ne iman edersiniz, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır"*** âyetlerini okudu ve "Onu bize açıklayıp gösteren Allah'a hamd olsun" dedi."[475]

يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا

475 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 90. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den benzer şekilde rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 214.

أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ
طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

12. Günahlarınızı da bağışlar ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki çok hoş meskenlere koyar. İşte bu, çok büyük kurtuluştur. 13. Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Mü'minleri (bunlarla) müjdele. 14. Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa da havârîlere "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kim olacak?" demiş, havârîler de "Allah'ın (dininin) yardımcıları biziz" demişlerdi. Bunun üzerine İsrâiloğulları'ndan bir taife iman etmiş, bir taife de inkâr etmişti. Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oldular.

٣٢١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ} فَقَالَ: قَدْ كَانَ ذَلِكَ بِحَمْدِ اللَّهِ قَدْ جَاءَهُ سَبْعُونَ رَجُلًا فَبَايَعُوهُ عِنْدَ الْعَقَبَةِ، وَنَصَرُوهُ فَآوَوْهُ حَتَّى أَظْهَرَ اللَّهُ دِينَهُ، وَلَمْ يُسَمَّ حَيٌّ مِنَ السَّمَاءِ قَطُّ بِاسْمٍ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ قَبْلَ ذَلِكَ غَيْرُهُمْ.

3211- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa da havârîlere 'Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kim olacak?' demiş, havârîler de 'Allah'ın (dininin) yardımcıları biziz' demişlerdi. Bunun üzerine İsrâiloğulları'ndan bir taife iman etmiş, bir taife de inkâr etmişti. Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oldular"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah'a hamd olsun ki, bu gerçekleşmiştir. Yetmiş kişi gelerek Akabe'de kendisine (Allah Resûlü'ne) biat ettiler ve Allah dinini üstün kılana kadar

onu barındırıp ona yardımcı oldular. Semadan hiçbir canlıya bu isim verilmedi ve bu isme onların dışında kimse sahip değildi."[476]

٣٢١٢ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ: أَنَّ الْحَوَارِيِّينَ كُلَّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ: أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَحَمْزَةُ، وَجَعْفَرٌ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ، وَعُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ، وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، وَطَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، وَالزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ.

3212- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bu havârîlerin tamamı Kureyş'ten olup şu kişilerdir: Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Ali, Hamza, Ca'fer, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Osmân b. Maz'ûn, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvâm."[477]

---

476 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 91.
477 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 91; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 89; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 641.

سُورَةُ الْجُمُعَةِ

62. CUM'A SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[478]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[479]

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Göklerde ve yerde olan her şey Melik, Kuddûs, Azîz, Hakîm olan Allah'ı tesbih eder. 2. Ümmîlere içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler.

---

478 Medîne döneminde indirildiği ile ilgili icma vardır. Mekkî olduğu ile ilgili de rivayet vardır ancak bu rivayet hatalıdır. Çünkü Yahudilerin durumu ve Cuma günü insanların dağılması sadece Medîne ile ilgilidir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 266; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 91; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXX, 2; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 215.

479 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

٣٢١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ: {هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ} قَالَ: كَانَتْ هَذِهِ الْأُمَّةُ أُمِّيَّةً لَا يَقْرَءُونَ كِتَابًا.

3213- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Katâde, ***"Ümmîlere içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler"*** âyetini okudu ve "Bu ümmet, kitap okuyamayan ümmî bir ümmet idi" dedi."[480]

وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾

3. (Peygamber'i) onlardan henüz kendilerine katılmamış olanlara da göndermiştir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir. 4. İşte bu Allah'ın lütfudur. Onu dilediği kimseye verir. Allah büyük lütuf sahibidir. 5. Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

٣٢١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا} قَالَ: مَثَلُ الْحِمَارِ يَحْمِلُ كُتُبًا لَا يَدْرِي مَا عَلَى ظَهْرِهِ.

3214- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir"*** âyeti hakkında

---

480 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 94; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 86. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 215.

şöyle demiştir: "Onların durumu, kitap taşıdığı halde sırtında ne olduğunun farkında olmayan eşeğin durumu gibidir."[481]

قُلْ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

6. De ki: "Ey Yahudiler! Eğer siz, bütün insanlar bir tarafa gerçekten yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve eğer (bunda) samimi iseniz haydi ölümü temenni edin." 7. Ama ellerinin önden gönderdiklerinden ötürü onu ebediyen temenni etmezler. Allah zalimleri en iyi bilendir. 8. De ki: "Gerçekten sizin kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm elbette karşınıza çıkacaktır. Sonra gizliyi de açığı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O da neler yaptığınızı size bildirecektir."

٣٢١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ} فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَذَلَّ ابْنَ آدَمَ بِالْمَوْتِ. لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا رَفَعَهُ.

3215- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Gerçekten sizin kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm elbette karşınıza çıkacaktır. Sonra gizliyi de açığı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O da neler yaptığınızı size bildirecektir"*** âyeti hakkında "Allah, Âdemoğlunu ölümle zelil kılmıştır" demiştir. Ben ancak Katâde'nin bu sözü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dayandırdığını biliyorum.[482]

---

481 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 97. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 215.

482 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 99. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 216.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾

9. *Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır.*

٣٢١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: فِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ: {إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ}: فَامْضُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ.

3216- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet İbn Mes'ûd'un kırâatinde 'فَامْضُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ/***Femdû ilâ zikrillahi'*** şeklindedir."[483]

٣٢١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّهُ كَانَ يَقْرَؤُهَا، فَامْضُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ.

3217- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Sâlim şöyle demiştir: "Abdullah b. Ömer, bu âyeti 'فَامْضُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ/***femdû ilâ zikrillahi'*** şeklinde okuyordu."[484]

٣٢١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ جُوَيْبِرٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ} قَالَ: إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ حَرُمَ الْبَيْعُ وَالشِّرَاءُ.

---

483 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 100; Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 207.

484 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 100; Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 207. Bu kıraat Ömer ve Übey b. Ka'b'ın kırâatidir. Bk. Mâlik, *Muvatta*, s. 87; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 642. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Şâfiî, Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Enbârî ve Beyhakî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 219.

3218- Abdürrezzâk > Sevrî > Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Dahhâk b. Müzâhim, ***"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Güneş, batıya doğru meylettiği zaman alışveriş haram olur."[485]

٣٢١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: {إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ} قَالَ: الْعَزِيمَةُ عِنْدَ التَّذْكِرَةِ كَأَنَّهُ يَعْنِي إِذَا خَطَبَ.

3219- Abdürrezzâk > Sevrî > Câbir isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Azimet, hatırlatmayla başlar. Sanki hutbe verilen zamanı kastediyor gibidir."[486]

٣٢٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: {إِذَا نُودِيَ} هُوَ: الْوَقْتُ.

3220- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk, ***"Cuma günü namaza çağırıldığı zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada vakit kastedilmektedir."[487]

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

---

485 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 134; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 101. Kurtubî bu hadisi Hasan ve Atâ'ya isnad etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 108; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 218.

486 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 101. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 218.

487 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 100; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 218.

10. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz. 11. Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman seni ayakta bırakıp ona yöneldiler. De ki: "Allah'ın yanındakiler, eğlenceden de ticaretten de hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."

٣٢٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا} أَنَّ أَهْلَ الْمَدِينَةِ أَصَابَهُمْ جُوعٌ، وَغَلَا سِعْرُهُمْ فَقَدِمَتْ عِيرٌ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَسَمِعُوا بِهَا فَخَرَجُوا إِلَيْهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ كَمَا هُوَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {وَتَرَكُوكَ قَائِمًا} فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوِ اتَّبَعَ آخِرُهُمْ أَوَّلَهُمُ الْتَهَبَ عَلَيْهِمُ الْوَادِي نَارًا.

3221- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: Medîne halkı açlığa yakalanmış ve fiyatlar yükselmişti. Akabinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* cuma günü hutbe verirken bir kervan geldi. Cemaat, kervanı duyunca Resûlullah'ı ayakta bırakıp kervanın yanına gittiler. Bunun üzerine ***"Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman seni ayakta bırakıp ona yöneldiler. De ki: Allah'ın yanındakiler, eğlenceden de ticaretten de hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır"*** âyeti indi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurdu: ***"Eğer kimse kalmayana kadar siz de onları takip etseydiniz bu vadi ateş olup onları yakardı."***[488]

٣٢٢٢ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: لَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَوْمَئِذٍ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا وَامْرَأَةً.

3222- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "O gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında sadece on iki erkek ve kadın kalmıştı."[489]

---

488 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 104; Hâfız, *el-Feth*, V, 229; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 367; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 94.

489 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 104; Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 94-95. Buhârî bu hadisi benzer şekilde Câbir'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Cum'a, V, 229; Hâfız, *Tahrîcu'l-Keşşâf*, IV, 430.

٣٢٢٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ شَرُوسٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ} قَالَ: هُمُ التَّابِعُونَ.

3223- Abdürrezzâk > Ma'mer > İsmâil b. Şerûs isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"(Peygamber'i) onlardan henüz kendilerine katılmamış olanlara da göndermiştir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir"***[490] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu kişiler, tâbiîndir."[491]

490 Cuma 62/3.

491 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 215; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 225.

سُورَةُ الْمُنَافِقِينَ

63. MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[492]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[493]

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾

---

492 Medîne döneminde indirilmiştir ve bu konuda icma vardır. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 120; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 271; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXX, 12; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 222; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 222.

493 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Münafıklar sana geldiklerinde "Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Resûlü'sün" dediler. Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Resûlü'sün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar. 2. Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah'ın yolundan yan çizdiler. Gerçekten de onların bu yaptıkları ne kötüdür! 3. Bu ise onların iman etmelerinden sonra kâfir olmalarındandır. Bunun için de kalplerine mühür vuruldu ve bu yüzden onlar anlamazlar. 4. Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider. Söz söylerlerse sözlerini dinlersin. Hâlbuki onlar dayandırılmış keresteler gibidirler. Her bir feryadı kendi aleyhlerine sanırlar. Asıl düşmanlar onlardır. Sakın onlardan. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar? 5. Onlara "Gelin, Allah Resûlü sizin için mağfiret dilesin" denildiğinde başlarını çevirirler. Sen onların büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün. 6. Onlar için mağfiret dilesen de dilemesen de haklarında birdir. Allah onları asla bağışlamaz. Şüphesiz ki Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez. 7. Onlar "Resûlullah'ın yanındakilere infak etmeyin ki dağılıp gitsinler" diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar bilmezler.

٣٢٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا} أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ قَالَ لِأَصْحَابِهِ: لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ، فَإِنَّكُمْ إِنْ لَمْ تُنْفِقُوا عَلَيْهِمْ قَدِ انْفَضُّوا.

3224- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar 'Resûlullah'ın yanındakilere infak etmeyin ki dağılıp gitsinler' diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar bilmezler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Abdullah b. Übey dostlarına 'Peygamber'in yanında bulunanlara bir şey vermeyin. Eğer bir şey vermezseniz dağılıp giderler' dedi."[494]

---

494 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 111. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini

يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

8. Derler ki: "Eğer Medîne'ye dönersek elbetteki en şerefli ve kuvvetli (aziz) olan, en hakir olanı oradan çıkaracaktır." Hâlbuki şeref, üstünlük ve galibiyet (izzet) Allah'ındır, Resûlü'nündür ve iman edenlerindir. Fakat münafıklar bilmezler.

٣٢٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: اقْتَتَلَ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا مِنْ جُهَيْنَةَ، وَالْآخَرُ مِنْ بَنِي غِفَارٍ، فَكَانَتْ جُهَيْنَةُ حُلَفَاءَ لِلْأَنْصَارِ، فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْغِفَارِيُّ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ عَظِيمُ النِّفَاقِ: عَلَيْكُمْ صَاحِبَكُمْ، عَلَيْكُمْ حَلِيفَكُمْ، فَوَاللَّهِ مَا مَثَلُنَا وَمَثَلُ مُحَمَّدٍ، إِلَّا كَمَا قَالَ الْقَائِلُ: سَمِّنْ كَلْبَكَ يَأْكُلْكَ، أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ، قَالَ: وَهُمْ فِي سَفَرٍ حِينَئِذٍ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَعْضِ مَنْ سَمِعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَهُ بِذَلِكَ، فَقَالَ عُمَرُ: مُرْ مُعَاذًا أَنْ يَضْرِبَ عُنُقَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَاللَّهِ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ. فَنَزَلَتْ {هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا} الْآيَةَ، قَالَ مَعْمَرٌ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ}.

قَالَ الْحَسَنُ: جَاءَ غُلَامٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ يَقُولُ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: فَلَعَلَّكَ غَضِبْتَ عَلَيْهِ. فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُهُ، قَالَ: فَلَعَلَّكَ أَخْطَأَ سَمْعُكَ. قَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ ذَلِكَ، قَالَ: فَلَعَلَّهُ شُبِّهَ عَلَيْكَ. قَالَ فَأَنْزَلَ اللهُ تَصْدِيقًا لِلْغُلَامِ {لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ}، فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِأُذُنِ الْغُلَامِ وَقَالَ: فقال وَفَتْ أُذُنُكَ يَا غُلَامُ.

---

belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 225, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 213. Buhârî bu hadisi Zeyd b. Erkâm'dan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 644; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 126; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 232.

3225- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "İki kişi kavga etti. Biri Gıfârlı, diğeri Cuheyneli idi. Cuheyneliler, Ensâr'ın müttefikleri idiler. Gıfârlı diğerine üstün gelince büyük münafıklardan biri, "Arkadaşınızın ve müttefiğinizin tarafında olun. Vallahi bizimle Muhammed'in durumu, 'Besle kargayı oysun gözünü' diyenin dediği gibidir. Vallahi Medîne'ye dönersek şerefli ve aziz olanlar, hakir olanları oradan çıkaracaktır" dedi. O zaman Müslümanlar bir seferdeydi. O münafığı dinleyenlerden bir kişi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip durumu anlattı. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "Ey Allah'ın Peygamberi! Mûaz'a bu münafığın boynunu vurmasını emret" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Hayır vallahi, insanlar, 'Muhammed ashâbını öldürüyor' demesinler"*** buyurdu. Bunun üzerine ***"Onlar 'Resûlullah'ın yanındakilere infak etmeyin ki dağılıp gitsinler' diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar bilmezler"*** âyeti indirildi."

Ma'mer, Hasan'ın ***"Derler ki: 'Eğer Medîne'ye dönersek elbetteki en şerefli ve kuvvetli (aziz) olan, en hakir olanı oradan çıkaracaktır.' Hâlbuki şeref, üstünlük ve galibiyet (izzet) Allah'ındır, Resûlü'nündür ve iman edenlerindir. Fakat münafıklar bilmezler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir delikanlı, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip "Abdullah b. Übey'i şöyle şöyle derken dinledim" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Belki ona öfkelenmişsindir"*** deyince delikanlı, "Vallahi hayır ey Allah'ın Resûlü! Onu bu sözleri söylerken duydum" dedi. Buna karşılık Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Belki de kulağın yanılmıştır"*** deyince delikanlı, "Vallahi hayır ey Allah'ın Resûlü! Onu bu sözleri söylerken duydum" dedi. Buna karşılık Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Belki onu başkasıyla karıştırmışsındır"*** dedi. Bunun akabinde Allah Teâlâ delikanlının sözlerini doğrulamak için şu âyeti indirdi: ***"Derler ki: 'Eğer Medîne'ye dönersek elbetteki en şerefli ve kuvvetli (aziz) olan, en hakir olanı oradan çıkaracaktır.' Hâlbuki şeref, üstünlük ve galibiyet (izzet) Allah'ındır, Resûlü'nündür ve iman edenlerindir. Fakat münafıklar bilmezler."*** Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de delikanlının kulağından tuttu ve ***"Delikanlı! Kulağın doğru duymuş"*** dedi."[495]

---

495 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 114; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 646; Müslim, Kitâbu'l-Birr, no: 2584. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir:

٣٢٢٦ - قال عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: فَقَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَوْ أَتَيْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاسْتَغْفَرَ لَكَ، فَجَعَلَ يَلْوِي رَأْسَهُ، فَنَزَلَتْ فِيهِ {وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ} الْآيَةَ.

3226- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Kavmi Abdullah b. Übey'e "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gitsen de sana mağfiret dilese" deyince Abdullah b. Übey başını çevirmeye başladı. Bunun üzerine şu âyet indi: ***"Onlara 'Gelin, Allah Resûlü sizin için mağfiret dilesin' denildiğinde başlarını çevirirler. Sen onların büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün."***[496]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

9. Ey iman edenler! Mallarınız da evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir. 10. Herhangi birinize ölüm gelip de "Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirseydin de sadaka verseydim ve sâlihlerden olsaydım" diyeceği bir zamanın gelmesinden önce size verdiğimiz rızıktan infak edin. 11. Hâlbuki eceli geldiğinde Allah, hiçbir kimseyi asla geri bırakmaz. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

"Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 416-417; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 368-369. Hâfız bu hadisi Hasan'dan mürsel olarak nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 645.

496 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 110; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 369; Süyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 213, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 224; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 101; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 126.

سُورَةُ التَّغَابُنِ

64. TEĞÂBÜN SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[497]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[498]

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَنْ

---

497 İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*'da şöyle demiştir: "Bu sûre üç âyet dışında Mekkî'dir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 131; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 277; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 228.

498 Türkiye nüshasında Besmele yoktur.

يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder. Mülk de O'nundur, hamd da O'nadır. O her şeye kâdirdir. 2. Sizi yaratan O'dur. Buna rağmen kiminiz kâfir oluyor, kiminiz de mü'min oluyor. Allah yaptıklarınızı en iyi görendir. 3. Göklerle yeri hak üzere yarattı, size suret verip suretlerinizi de güzel yaptı. Dönüş yalnız O'nadır. 4. Göklerde ve yerde olanı bilir. Gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir. Allah göğüslerin içinde olanı çok iyi bilir. 5. Bundan önce kâfir olanların haberi size gelmedi mi? Onlar (dünyada) yaptıklarının cezasını tattılar. Onlar için çok acıklı bir azap vardır. 6. Bunun sebebi şu ki, resûlleri kendilerine apaçık delillerle geliyorlardı. Onlar ise "Bizi insanlar mı hidayete götürecek" diye inkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da muhtaç olmadığını göstermişti. Allah muhtaç olmayandır, her hamde layıktır. 7. O kâfirler, öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: "Hayır, Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz. Sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır." 8. O halde Allah'a, O'nun Resûlü'ne ve indirdiğimiz nura (Kur'ân'a) iman edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. 9. Mahşer vaktinde sizi toplayacağı gün, işte o zarar günüdür. (Ancak) kim Allah'a inanır ve yararlı iş yaparsa, Allah onun kötülüklerini örter, onu (ve benzerlerini), içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur. 10. Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; onlar cehennemliklerdir ve orada ebedî kalıcıdırlar. O ne kötü dönüş yeridir! 11. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir

musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse Allah onun kalbine hidayet verir. Allah her şeyi en iyi bilendir.

٣٢٢٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ قَيْسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ} قَالَ: هُوَ الرَّجُلُ يُصَابُ بِالْمُصِيبَةِ فَيَعْلَمُ أَنَّهَا مِنَ اللَّهِ.

3227- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > A'meş > Ebû Zabyân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Alkame b. Kays, ***"Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse Allah onun kalbine hidayet verir. Allah her şeyi en iyi bilendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, başına bir musibet geldiğinde onun Allah'tan geldiğini bilen kişidir."[499]

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

12. Allah'a itaat edin, Resûl'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz Resûl'ümüze düşen ancak apaçık bir tebliğdir. 13. (O) Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler. 14. Ey iman edenler! Muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının. Bununla beraber şayet affeder, kusurlarına bakmaz ve hatalarını örterseniz (bilin ki) muhakkak Allah çok mağfiret edendir, çok esirgeyendir.

---

499 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 123; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 652. Bu hadis İbn Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 227; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 238.

٣٢٢٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ} قَالَ: يَنْهَوْنَ عَنِ الْإِسْلَامِ وَيُبَطِّئُونَ عَنْهُ، وَهُمْ مِنَ الْكُفَّارِ فَاحْذَرُوهُمْ.

3228- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Onlar, Müslüman olmaktan sakındırırlar ve onu meşgul edip İslâm’dan uzak tutarlar. Onlar kâfirlerdendir. Siz onlardan sakının.”[500]

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِأَنْفُسِكُمْ
وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾

15. Mallarınız da evlatlarınız da sizin için bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah katındadır. 16. O halde gücünüzün yettiği kadar Allah’tan korkun. Dinleyin, itaat edin. Kendiniz için hayır olmak üzere infak edin. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını elde edenlerin ta kendileridir.

٣٢٢٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ} قَالَ: نَسَخَهَا: {اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ}.

3229- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“O halde gücünüzün yettiği kadar Allah’tan korkun”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Bu âyeti ***‘Ey iman edenler! Allah’tan nasıl korkmak gerekirse öyle korkun’***[501] âyeti neshetmiştir.”[502]

---

500 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXVIII, 125; Süyûtî, *Lübâbu’n-Nukûl*’da, bu hadisi Tirmizî ve Hâkim’in İbn Abbâs’tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *Lübâbu’n-Nukûl*, s. 213.

501 Âl-i İmrân 3/102.

502 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXVIII, 127; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VII, 106; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 144; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 377. Bu hadis Zeyd b. Eslem, Rebî‘ b. Enes, Mukâtil, Süddî ve İbn Zeyd’den rivayet edilmiştir. Bk. Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve’l-Mensûh*, s. 93; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Îzâh*, s. 171.

إِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

17. Eğer Allah'a güzel bir şekilde ödünç verirseniz onu size kat kat artırır ve günahlarınızı bağışlar. Allah Şekûr'dur, Halîm'dir. 18. Gizliyi de açığı da bilendir. Azîz'dir, Hakîm'dir.

سُورَةُ الطَّلَاقِ

65. TALÂK SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[503]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[504]

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey Nebî! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın ve o iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında evlerinden dışarı çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphe yok ki kendisine zulmetmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bundan sonra yeni bir durum ortaya çıkarıverir.

---

503 Medîne döneminde indirildiği konusunda ihtilaf yoktur. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 147; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 281; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 229; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 233.

504 Besmele Türkiye nüshasında yoktur.

٣٢٣٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ} قَالَ: إِذَا طَهُرَتْ مِنَ الْحَيْضِ لِغَيْرِ جِمَاعٍ، قُلْتُ: وَكَيْفَ؟ قَالَ: إِذَا طَهُرَتْ فَطَلِّقْهَا قَبْلَ أَنْ تَمَسَّهَا، فَإِنْ بَدَا لَكَ أَنْ تُطَلِّقَهَا أُخْرَى تَرَكْتَهَا حَتَّى تَحِيضَ حَيْضَةً أُخْرَى، ثُمَّ طَلَّقْتَهَا إِذَا طَهُرَتِ الثَّانِيَةَ، فَإِنْ أَرَدْتَ طَلَاقَهَا الثَّالِثَةَ أَمْسِكْهَا حَتَّى تَحِيضَ، فَإِذَا طَهُرَتْ طَلَّقْتَهَا الثَّالِثَةَ، ثُمَّ تَعْتَدُّ حَيْضَةً وَاحِدَةً ثُمَّ تَنْكِحُ إِنْ شَاءَتْ.

3230- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Katâde, "Hayızdan temizlenince ve ilişki kurmadan" dedi. Ben, "Nasıl olur?" dedim. Buna karşılık şöyle dedi: "Hayızdan temizlenince onu ilişkiye girmeden önce boşa. Onu yeniden boşamayı uygun görürsen tekrar hayız olmasına kadar bırakırsın. Sonra yeniden temizlenince onu boşarsın. Üçüncü defa boşamak istersen hayız oluncaya kadar onu tut. Temizlendiği zaman üçüncü defa boşarsın. Sonra kadın, bir hayız müddeti sayıp bekler, ardından isterse evlenebilir."[505]

٣٢٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا، يَقْرَأُ: فَطَلِّقُوهُنَّ لِقُبُلِ عِدَّتِهِنَّ.

3231- Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Mücâhid, âyeti 'فطلّقوهنّ لقبل عدّتهن/***fe-tallikûhunne li-kubuli iddetihinne***' şeklinde okuyordu."[506]

٣٢٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ: فَطَلِّقُوهُنَّ لِقُبُلِ عِدَّتِهِنَّ.

---

505 Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 301; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 130. Bu hadis İbn Ömer, Mücâhid, Hasan, İbn Sîrîn, Katâde, Meymûn b. Mihrân, Mukâtil b. Hayyân, İkrime ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 4; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 378; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 229.

506 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 130. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Saîd b. Mansûr, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 230.

3232- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Ebu'z-Zübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, âyeti '**فَطَلِّقُوهُنَّ لِقُبُلِ عِدَّتِهِنَّ/fe-tallikûhunne li-kubuli iddetihinne**' şeklinde okudu."[507]

٣٢٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَطَلِّقُوهُنَّ} قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ الطَّلَاقَ فَطَلِّقْهَا حِينَ تَطْهُرُ، قَبْلَ أَنْ تَمَسَّهَا تَطْلِيقَةً وَاحِدَةً، وَلَا يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَزِيدَ عَلَيْهَا حَتَّى تَخْلُوَ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ، فَإِنَّ وَاحِدَةً تُبِينُهَا، هَذَا طَلَاقُ السُّنَّةِ.

3233- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus), ***"Ey Nebî! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın ve o iddeti sayın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Eşini boşamak istediğinde onu temizken ve ilişkiye girmeden önce bir talakla boşa. Kadın üç kur' (temizlik veya âdet/hayız) süresini geçirinceye kadar boşamayı tekrarlaman gerekmez. Zira bir boşama, onu ayırır. Sünnet olan boşama budur."[508]

٣٢٣٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ، طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ فَأَتَى عُمَرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ لَهُ ذَلِكَ، فَأَمَرَهُ أَنْ يُرَاجِعَهَا ثُمَّ يَتْرُكَهَا حَتَّى إِذَا طَهُرَتْ، ثُمَّ حَاضَتْ ثُمَّ طَهُرَتْ طَلَّقَهَا، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَهِيَ الْعِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللهُ أَنْ تُطَلَّقَ النِّسَاءُ لَهَا حَتَّى يَطْهُرْنَ.

3234- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Nâfi' şöyle demiştir: İbn Ömer, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında hanımını âdet halinde iken boşadı. Ömer, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gidip durumu bildirince Peygamber

---

507 Nevevî şöyle demiştir: "Bu, İbn Abbâs ve İbn Ömer'in kırâatidir ve bu kırâat şâzdır. İcmâ ile sabit değildir ve bu nedenle bizim nezdimizde ve usulcülerin nezdinde haber-i vâhid değerindedir." Zerkânî şöyle demiştir: "Bu, tefsir ile ilgili bir kıraattir, tilavetle ilgili değildir." Ayrıca bk. İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, II, 397; Müslim, Kitâbu't-Talâk, II, 1098; Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 304; Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 220; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 346. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Merdûye ve İbn Ömer'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 230.

508 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 130.

sallallahu aleyhi ve sellem, ona eşini geri döndürmesini, (hayızdan) temizlenene, sonra hayız olup tekrar temizlenene kadar yanında tutmasını ve bundan sonra isterse onu boşamasını emretti ve şöyle buyurdu: ***"Bu, Allah'ın kadınların temizleninceye kadar boşanmasını emretmiş olduğu iddettir, boşama şeklidir."***[509]

٣٢٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ} عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا لَمْ يَكُنْ لِلرَّجُلِ إِلَّا بَيْتٌ وَاحِدٌ فَلْيَجْعَلْ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا سِتْرًا فَيَسْتَأْذِنُ عَلَيْهَا إِذَا كَانَتْ لَهُ عَلَيْهَا رَجْعَةٌ.

3235- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında evlerinden dışarı çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Adam, sadece bir eve sahipse eşiyle kendi arasına bir perde çeksin. Ric'î talakla boşanmış ise erkek kadının yanına girmek için izin istesin."[510]

٣٢٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ قَيْسٍ، كَانَتْ تَحْتَ أَبِي عَمْرِو بْنِ حَفْصٍ الْمَخْزُومِيِّ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَمَّرَ عَلِيًّا عَلَى بَعْضِ الْيَمَنِ، فَخَرَجَ مَعَهُ فَبَعَثَ إِلَيْهَا بِتَطْلِيقَةٍ كَانَتْ بَقِيَتْ لَهَا، وَأَمَرَ عَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ، وَالْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ أَنْ يُنْفِقَا عَلَيْهَا، فَقَالَا: وَاللَّهِ مَا لَهَا مِنْ نَفَقَةٍ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ حَامِلًا، فَأَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لَهُ، فَلَمْ يَجْعَلْ لَهَا نَفَقَةً إِلَّا أَنْ تَكُونَ حَامِلًا، فَاسْتَأْذَنَتْهُ فِي الِانْتِقَالِ، فَقَالَتْ أَيْنَ أَنْتَقِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ، وَكَانَ أَعْمَى تَضَعُ ثِيَابَهَا عِنْدَهُ، وَلَا يُبْصِرُهَا، فَلَمْ تَزَلْ هُنَالِكَ حَتَّى أَنْكَحَهَا النَّبِيُّ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ حِينَ مَضَتْ عِدَّتُهَا. فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا مَرْوَانُ بْنُ الْحَكَمِ قَبِيصَةَ بْنَ ذُؤَيْبٍ يَسْأَلُهَا عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَأَخْبَرَتْهُ، فَقَالَ مَرْوَانُ: لَمْ نَسْمَعْ هَذَا الْحَدِيثَ، إِلَّا مِنَ امْرَأَةٍ سَنَأْخُذُ بِالْعِصْمَةِ الَّتِي وَجَدْنَا النَّاسَ عَلَيْهَا، فَقَالَتْ فَاطِمَةُ: بَيْنِي وَبَيْنَكَ الْقُرْآنُ، قَالَ اللَّهُ: {فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ}

---

509 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 131; Müslim, Kitâbu't-Talâk, I, 59-60; Tayâlisî, *Müsned*, I, 313; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 308.

510 Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 122.

حَتَّى بَلَغَ {لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا} فقَالَتْ: فَأَيُّ أَمْرٍ يَحْدُثُ بَعْدَ الثَّلَاثِ؟ وَإِنَّمَا هُوَ فِي مُرَاجَعَةِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ، فَكَيْفَ تُحْبَسُ امْرَأَةٌ؟ وَكَيْفَ تَقُولُونَ لَا نَفَقَةَ لَهَا؟

3236- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeydullah b. Abdullah şöyle demiştir: "Fâtıma bint Kays, Ebû Amr b. Hafs el-Mahzûmî'nin nikâhındaydı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ali'yi Yemen'in bir kısmına emir tayin etti. Ebû Amr b. Hafs el-Mahzûmî de onunla birlikte Yemen'e gitti. Hanımı Fâtıma bint Kays'a haber göndererek kalmış olan bir talakla onu boşadığını bildirdi. Hâris b. Hişâm ve Ayyâş b. Ebî Rebîa'ya da ona nafaka vermelerini söyledi. Ancak Hâris b. Hişâm ve Ayyâş b. Ebî Rebîa "Vallahi, ancak hamile olması durumunda ona nafaka verilir" dediler. Bunun üzerine Fâtıma bint Kays, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e giderek durumunu anlattı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hamile olmadıkça ona nafaka belirlemedi. Bunun üzerine Fâtıma bint Kays başka yere gitmek için izin isteyip "Nereye gideyim ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"İbn Ümmi Mektûm'un yanına"*** dedi. İbn Ümmi Mektûm ama idi. Fâtıma bint Kays, o kendisini görmediği için onun yanında elbiselerini çıkarıyordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* iddeti bitince onu Üsâme b. Zeyd'le evlendirinceye kadar orada kaldı. (Daha sonraları vali) Mervân b. Hakem, bu hadisi (olayı) sorması için Kabîsa b. Züeyb'i gönderdi. Fâtıma bint Kays da hâdiseyi kendisine anlattı. Mervân b. Hakem, "Ben bu hadisi ancak tek bir kadından işittim. Bu sebeple insanların şimdi sahip olduğu iffeti tercih edeceğiz" dedi. Bunun üzerine Fâtıma bint Kays şöyle dedi: "Benimle sizin aranızda Kur'ân hakem olsun. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***'Ey Nebî! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın ve o iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında evlerinden dışarı çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphe yok ki kendisine zulmetmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bundan sonra yeni bir durum ortaya çıkarıverir.'*** Burada üç talaktan sonra ne olabilir

ki? Bu, kocanın eşini geri döndürme hakkıyla ilgilidir. O halde kadın nasıl alıkonuluyor? Siz nasıl 'Onun nafakası yoktur' diyorsunuz?"[511]

٣٢٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا} قَالَ: هَذَا فِي مُرَاجَعَةِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ.

3237- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bilemezsin, belki Allah bundan sonra yeni bir durum ortaya çıkarıverir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu durum, erkeğin eşini geri döndürmesiyle alakalıdır."[512]

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾

2. O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiğinde ya onları meşru ölçüler içerisinde tutun yahut meşru ölçülere göre onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bu, Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere verilen bir öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder. 3. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir.

---

511 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 414-415; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 135; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 231.

512 Bu hadis İbrahim, Şa'bî, Atâ, Katâde, Dahhâk, Mukâtil ve Sevrî'den rivayet edilmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 302; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 108; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 378; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 156.

Allah her şey için bir kader tayin etmiştir. 4. Kadınlarınız arasından ay halinden kesilmiş olanların iddetleri hakkında şüphe ederseniz, onların iddetleri üç aydır. Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinde kolaylık verir.

٣٢٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنِ ارْتَبْتُمْ} قَالَ: فِي كِبَرِهِنَّ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ كان مِنَ الْكِبَرِ، فَإِنَّهَا تَعْتَدُّ حِينَ تَرْتَابُ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ، فَأَمَّا إِذَا ارْتَفَعَتْ حَيْضَةُ الْمَرْأَةِ وَهِيَ شَابَّةٌ، فَإِنَّهُ يُتَأَنَّى بِهَا حَتَّى يُنْظَرَ أَحَامِلٌ هِيَ أَمْ لَا؟ فَإِنِ اسْتَبَانَ حَمْلُهَا فَأَجَلُهَا أَنْ تَضَعَ حَمْلَهَا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَبِنْ حَمْلَهَا اسْتُوفِيَ بِهَا، وَأَقْصَى ذَلِكَ سَنَةٌ.

3238- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Kadınlarınız arasından ay halinden kesilmiş olanların iddetleri hakkında şüphe ederseniz, onların iddetleri üç aydır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, yaşlı kadınlar hakkındadır. Bu, yaşlılıktan dolayı olursa ve tereddüt ederse üç ay iddet bekler. Genç olup da hayız süresi uzarsa hamile olup olmadığı görülünceye kadar bekler. Hamile olduğu anlaşılırsa onun müddeti doğum yapmasıdır. Hamile olduğu anlaşılmazsa iddetini tamamlar. Bunun en uzunu bir yıldır."[513]

٣٢٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ} سَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ الَّتِي لَمْ تَحِضْ، وَالَّتِي يَئِسَتْ مِنَ الْمَحِيضِ؟ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَأَنْزَلَ اللهُ: {إِنِ ارْتَبْتُمْ} يَقُولُ: إِنْ سَأَلْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةٌ، وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ بِمَنْزِلَتِهِنَّ، وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ.

3239- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İsmâil b. Ebî Hâlid şöyle demiştir: ***"Boşanmış kadınlar kendiliklerinden üç kur (temizlik) müddeti beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman etmişlerse Allah'ın rahimlerde yarattığını gizlemeleri onlara helâl değildir. Eğer barışmak isterlerse bu bekleme süresi içerisinde kocaları***

513 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 140.

onları geri almaya daha çok hak sahibidirler. Kadınların üzerlerindeki haklar gibi kendilerinin de maruf bir şekilde hakları vardır. Erkeklerin ise kadınların üzerinde bir dereceleri vardır. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir"[514] âyeti indiği zaman sahâbîler, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ey Allah'ın Resûlü! Âdet görmeyen ve âdetten kesilenlerin iddetleri hakkında ne dersin?" diye sordular ve kendi aralarında bu konuda ihtilâfa düştüler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***"Kadınlarınız arasından ay halinden kesilmiş olanların iddetleri hakkında şüphe ederseniz, onların iddetleri üç aydır. Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinde kolaylık verir."*** Allah şunu söylüyor: "Soruyorsanız onların iddeti üç aydır. Hayızdan kesilmiş kadınlar da onlarla aynı durumdadır. Hamile olanların müddeti ise doğum yapmalarıdır."[515]

ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾
أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ
وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ
فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَى
﴿٦﴾ لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا
يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ
قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا
نُكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَاأُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا
﴿١٠﴾ رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا

---

514 Bakara 2/228.

515 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Sevrî > İsmâil tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 235.

﴿١١﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

5. İşte bu, Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'tan korkarsa Allah onun kötülüklerini örter ve onun mükâfatını artırır. 6. Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp (gitmelerini sağlamak için) kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız çocuğu, başka bir kadın emzirecektir. 7. Bolluk içinde olan bolluğuna göre nafaka versin. Rızkı kendisine daraltılan kimse de Allah'ın kendisine verdiğinden infak etsin. Allah hiçbir kimseye ona verdiğinden başkasını yüklemez. Allah güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder. 8. Rabbinin ve resûllerinin emrine başkaldıran nice ülke halkı vardır ki biz onları en şiddetli bir hesaba çekmiş ve onları görülmemiş bir azaba çarptırmışızdır. 9. Sonunda onlar yaptıklarının cezasını tatmış oldular. İşlerin sonu da hüsran oldu. 10. Allah onlar için çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Ey iman etmiş akıl sahipleri! Allah'tan korkun. Gerçek şu ki Allah size bir Zikir indirmiştir. 11. İman edip sâlih amel işleyenleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Allah'ın apaçık âyetlerini size okuyan bir Resûl göndermiştir. Kim Allah'a iman edip sâlih amel işlerse, Allah onu, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar. Allah ona çok güzel bir rızık vermiştir. 12. Allah, yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır. Buyruğu bunlar arasında iner durur. Allah'ın gerçekten her şeye kâdir olduğunu ve muhakkak Allah'ın, ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz.

٣٢٤٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ} قَالَ: فِي كُلِّ سَمَاءٍ، وَفِي كُلِّ أَرْضٍ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِهِ، وَأَمْرٌ مِنْ أَمْرِهِ وَقَضَاءٌ مِنْ قَضَائِهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى.

3240- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah, yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her semada ve yerde Allah'ın yarattıklarından, buyruklarından ve kazalarından (hükümlerinden) biri vardır."[516]

٣٢٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، جَالِسٌ مَعَ أَصْحَابِهِ إِذْ مَرَّ سَحَابٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَدْرُونَ مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ الْعَنَانُ رَوَاءُ أَهْلِ الْأَرْضِ، يَسُوقُهَا اللهُ إِلَى قَوْمٍ لَا يَعْبُدُونَهُ. ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا هَذِهِ السَّمَاءُ؟. قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: هَذِهِ السَّمَاءُ مَوْجٌ مَكْفُوفٌ، وَسَقْفٌ مَحْفُوظٌ. ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟. قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَوْقَ ذَلِكَ سَمَاءٌ أُخْرَى. حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ، وَيَقُولُ: أَتَدْرُونَ مَا بَيْنَهُمَا؟. ثُمَّ يَقُولُ: مَا بَيْنَهُمَا خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ. ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟. قَالَ: فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشُ. ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ كَمْ بَيْنَهُمَا؟. قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: بَيْنَهُمَا خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ. ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا هَذِهِ الْأَرْضُ؟. قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: هَذِهِ الْأَرْضُ. ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا تَحْتَ ذَلِكَ؟. قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: تَحْتَ ذَلِكَ أَرْضٌ أُخْرَى. ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا بَيْنَهُمَا؟. قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ. حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أَرَضِينَ، ثُمَّ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ دُلِّيَ رَجُلٌ بِحَبْلٍ حَتَّى يَبْلُغَ أَسْفَلَ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ لَهَبَطَ عَلَى اللهِ. ثُمَّ قَالَ: {هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ}.

3241- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbıyla beraber oturmakta iken bulutlar geçti ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Bunların ne olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sordu. Ashâbı,

516 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 114. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 238.

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Bunlar, yeryüzü sakinlerini sulayan bulutlardır. Allah, onları kendisine ibadet etmeyen insanlara da gönderir"*** buyurdu. Sonra ***"Bu semanın ne olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sorunca ashâbı, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ***"Bu sema, korunmuş bir tavan ve tutulmuş bir su kütlesidir"*** buyurdu. Sonra ***"Onların da üzerinde ne olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sordu. Ashâbı, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" deyince ***"Onun üzerinde başka bir sema vardır"*** dedi hatta yedi kat semayı saydı. Ardından ***"İkisinin arasındaki mesafenin ne kadar olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sordu. Ashâbı, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" deyince ***"Sizinle onun arasındaki mesafe beş yüz yıllık bir mesafedir"*** buyurdu. Sonra ***"Onların üstünde neler olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sorunca ashâbı, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Onun üzerinde Arş vardır"*** buyurdu. Ardından ***"İkisinin arasındaki mesafenin ne kadar olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sordu. Ashâbı, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" deyince ***"İkisinin arasındaki mesafe beş yüz yıllık bir mesafedir"*** buyurdu. Sonra ***"Bu dünyanın ne olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sorunca ashâbı, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedi. Allah Resûlü ***"Bu, yeryüzüdür"*** dedi. Ardından ***"Onun altında neler olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sordu. Ashâbı, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" deyince ***"Onun altında da başka bir yer vardır"*** dedi. Ardından ***"İkisinin arasındaki mesafenin ne kadar olduğunu biliyor musunuz?"*** diye sordu. Ashâbı, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" deyince ***"İkisinin arasındaki mesafe beş yüz yıllık bir mesafedir"*** buyurdu hatta yedi kat yeri saydı. Sonra ***"Canımı elinde tutana yemin olsun ki, sizden biri, bir iple sarkıtılıp yerin yedinci katının dibine ulaşsaydı bu kişi Allah'ın katına inerdi"*** deyip şu âyeti okudu: ***"O, hem ilktir hem sondur. Hem Zâhir'dir, hem Bâtın'dır. O, her şeyi bilendir."***[517]

---

517 Bu hadis mürseldir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 154. Tirmizî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis garibdir. Bu hadis Eyyûb, Yûnus b. Ubeyd ve Ali b. Zeyd'den rivayet edilmiştir. Dediler ki: "Hasan, Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir." Bk. Tirmizî, *Sünen*, V, 403-404; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 270.

٣٢٤٢ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: الْتَقَى أَرْبَعَةٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ بَيْنَ السَّمَاءِ، وَالْأَرْضِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: مِنْ أَيْنَ جِئْتَ؟ قَالَ: أَرْسَلَنِي رَبِّي مِنَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، وَتَرَكْتُهُ ثَمَّ، وَقَالَ الْآخَرُ: أَرْسَلَنِي رَبِّي مِنَ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ وَتَرَكْتُهُ ثَمَّ، وَقَالَ الْآخَرُ: أَرْسَلَنِي رَبِّي مِنَ الْمَغْرِبِ وَتَرَكْتُهُ ثَمَّ، وَقَالَ الْآخَرُ: أَرْسَلَنِي رَبِّي مِنَ الْمَشْرِقِ وَتَرَكْتُهُ ثَمَّ.

3242- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Gökten ve yerden gelen dört melek buluştu. Birbirlerine "Nereden geldin?" deyince "Rabbim beni yedinci semadan gönderdi, ben O'nu orada bıraktım" dedi. Diğeri, "Rabbim beni yerin yedinci katından gönderdi, ben O'nu orada bıraktım" dedi. Bir diğeri, "Rabbim beni batıdan gönderdi, ben O'nu orada bıraktım" dedi. Bir diğeri ise "Rabbim beni doğudan gönderdi, ben O'nu orada bıraktım" dedi.[518]

٣٢٤٣ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقِ بْنِ الْأَجْدَعِ، قَالَ: مَا سَرِقَةٌ أَعْظَمُ مِنْ سَرِقَةِ الْأَرْضِ، وَلَوْ أَنَّ رَجُلًا سَرَقَ مِنَ الْأَرْضِ مَوْضِعَ حَصَاةٍ، ثُمَّ حَمَلَتْهُ دَوَابُّ الْأَرْضِ مَا حَمَلَتْهُ. ثُمَّ قَالَ مَسْرُوقٌ: وَكَانَ يُقَالُ: إِلَى أَسْفَلِ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ.

3243- Abdürrezzâk > Ma‘mer > A‘meş > Ebu'd-Duhâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk b. el-Ecda‘ şöyle demiştir: "Toprak hırsızlığından daha büyük bir hırsızlık yoktur. Bir adam, çakıl taşı kadar bir toprağı çalsa ve yer canlıları da geri taşışalar toprağı taşımış olmazlar." Mesrûk şöyle demiştir: "Yerin en altına yedinci kat denilirdi."[519]

٣٢٤٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَهْلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ ظَلَمَ مِنَ الْأَرْضِ شِبْرًا، طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرَضِينَ.

---

518 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 154. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu hadis gerçekten garibdir. Birinci hadis, mevkûf olabilir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 303-304.

519 Bu hadisi kaynaklarda aynı lafızla bulamadım.

3244- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Talha b. Abdullah b. Avf[520] > Abdurrahmân b. Sehl[521] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nevfel[522] şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: ***"Kim topraktan bir karış yer gasp ederse yedi kat yer boynuna dolanır."***[523]

---

520 O, Talha b. Abdullah b. Avf ez-Zührî el-Medenî el-Kâdî'dir. Sika ve fakîhtir. H. 97 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 379.

521 O, Abdurrahmân b. Amr b. Sehl el-Ensârî'dir. Dedesine nisbet edilmiş olabilir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 493.

522 O, Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nevfel el-Adevî Ebu'l-A'ver'dir. 50 yılında ve bu tarihten bir veya iki sene sonra vefat ettiği ile ilgili rivayet vardır. Bk. *Takrîb*, I, 296.

523 Buhârî bu hadisi Kitâbu'l-Mezâlim'de rivayet etmiştir. Ayrıca bk. Müslim, Kitâbu'l-Müsâkât, III, 1230; Humeydî, *Müsned*, I, 44.

سُورَةُ التَّحْرِيمِ

66. TAHRÎM SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[524]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[525]

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey Nebî! Eşlerinin hoşnutluğunu arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir.

٣٢٤٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالشَّعْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ} قَالَا: حَرَّمَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، جَارِيَتَهُ، قَالَ الشَّعْبِيُّ: حَلَفَ النَّبِيُّ، بِيَمِينٍ مَعَ التَّحْرِيمِ فَعَاتَبَهُ اللَّهُ فِي التَّحْرِيمِ وَجَعَلَ لَهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ.

3245- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Şa'bî, ***"Ey Nebî! Eşlerinin hoşnutluğunu arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah***

---

524 Medîne döneminde indirildiği hususunda icma vardır. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 177; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 233.

525 Besmele Türkiye nüshasında mevcut değildir.

Gafûr'dur, Rahîm'dir" âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine cariyesini haram kıldı."

Şa'bî şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* haram kılmanın yanında yemin de etti. Bundan dolayı Allah Teâlâ, haram kılması konusunda onu kınadı ve onun için yemin kefâretini şart koştu."[526]

٣٢٤٦ - قال عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ فَقَالَ: حَرَّمَهَا فَكَانَتْ يَمِينًا.

3246- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Onu kendine haram kıldı. Zira o, cariyesiydi."[527]

٣٢٤٧ - مَعْمَرٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا صَلَّى الصُّبْحَ دَخَلَ عَلَى أَزْوَاجِهِ امْرَأَةً امْرَأَةً فَسَلَّمَ عَلَيْهِنَّ، وَكَانَتْ حَفْصَةُ قَدْ أُهْدِيَ لَهَا عَسَلٌ، وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا دَخَلَ عَلَيْهَا جَعَلَتْ لَهُ مِنْ ذَلِكَ الْعَسَلِ فَسَقَتْهُ مِنْهُ، فَيَجْلِسُ عِنْدَهَا فَغَارَتْ عَائِشَةُ فَجَمَعَتْهُنَّ، فَقَالَتْ لِأَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةً امْرَأَةً إِذَا دَخَلَ عَلَيْكُنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُولِي لَهُ مَا هَذِهِ الرِّيحُ الَّتِي أَجِدُهَا مِنْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَأَكَلْتَ مَغَافِيرَ؟ فَإِنَّهُ سَيَقُولُ: سَقَتْنِي حَفْصَةُ عَسَلًا، فَقُولِي: جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعُرْفُطَ، قَالَ: فَدَخَلَ عَلَى سَوْدَةَ، قَالَتْ: فَأَرَدْتُ أَنْ أَقُولَ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ خَوْفًا مِنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: فَلَمَّا دَخَلَ قُلْتُ: مَا هَذِهِ الرِّيحُ الَّتِي أَجِدُهَا مِنْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَأَكَلْتَ مَغَافِيرَ؟ قَالَ: لَا وَلَكِنْ سَقَتْنِي حَفْصَةُ عَسَلًا. فَقُلْتُ: جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعُرْفُطَ، ثُمَّ دَخَلَ عَلَيْهِنَّ امْرَأَةً امْرَأَةً وَهُنَّ يَقُلْنَ لَهُ ذَلِكَ، ثُمَّ دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ، فَقَالَتْ لَهُ أَيْضًا ذَلِكَ، فَلَمَّا كَانَ الْغَدُ دَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ فَسَقَتْهُ فَأَبَى أَنْ يَشْرَبَهُ وَحَرَّمَهُ عَلَيْهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ}.

---

526 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 156; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 386. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Şu'be ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 240.

527 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 158. İbn Ebî Şeybe bu hadisi Katâde > İkrime > İbn Abbâs isnadıyla rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 73.

3247- Ma'mer > Hişâm b. Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Urve b. ez-Zübeyr) şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazını kılınca tek tek eşlerinin yanına girer ve selâm verirdi. Hafsa'ya bal hediye edilmişti. Hafsa, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına geldiğinde ona bal şerbeti yapıp ikram ederdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de yanında otururdu. Bundan dolayı Âişe *radıyallahu anhâ* onu kıskanıp Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşlerini topladı ve onlara teker teker şöyle dedi: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanına girdiğinde 'Ey Allah'ın Resûlü! Senden duyduğum bu koku da ne? Megâfîr mi yedin?' de. O, 'Hafsa, bana bal içirdi' diyecektir. Sen de 'O zaman bal arısı, Urfut ağacı zamkı yemiş' de." Sevde dedi ki: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* yanıma gelince Âişe'den korktuğumdan içeri girmeden önce ona söylemek istedim. İçeri girince 'Ey Allah'ın Resûlü! Senden duyduğum bu koku da ne? Megâfîr mi yedin?' dedim. Buna karşılık ***'Hayır, sadece Hafsa bana bal içirdi'*** dedi. Ben de 'O zaman bal arısı, Urfut ağacı zamkı yemiş' dedim." Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* sonra eşlerinin her birinin yanına uğradı, onlar da ona aynı sözleri söylediler. Daha sonra Âişe *radıyallahu anhâ*'nın yanına girince o da aynı sözleri söyledi. Ertesi gün Hafsa'nın yanına uğrayınca Hafsa, ona bal şerbeti ikram etti. Ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu içmeyi kabul etmedi ve onu kendisine haram kıldı. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***"Ey Nebî! Eşlerinin hoşnutluğunu arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir."***[528]

قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللّٰهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣﴾ إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾

---

528 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 656, Kitâbu't-Talâk, IX, 375; Müslim, Kitâbu't-Talâk, II, 1100. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 239.

2. Allah, (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmanızı size meşru kılmıştır. Sizin yardımcınız Allah'tır. O en iyi bilendir, Hakîm'dir. 3. Hani Peygamber, eşlerinden birisine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi "Bunu sana kim bildirdi?" dedi. Peygamber "Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi" dedi. 4. Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (ne alâ). Çünkü kalpleriniz meyletmiş bulunuyor. Şayet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz bilesiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve mü'minlerin iyileridir. Bundan sonra melekler de yardımcıdır.

٣٢٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا} قَالَ: مَالَتْ قُلُوبُكُمَا.

3248- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا/fekad sagat kulûbükümâ**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kalpleriniz saptı, kaydı."[529]

٣٢٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، قَالَ: بَلَغَنِي عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ خُثَيْمٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا} قَالَ: مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ضَاقَ عَلَى النَّاسِ.

3249- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Rebî' b. Huseym, ***"Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder"***[530] âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsanlara zor ve dayanılmaz gelen her şeyden (bir çıkış yolu açar)."[531]

529 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 161; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 261; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 118; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 188; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 290; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 241.

530 Talâk 65/2.

531 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 138. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Rebî' b. Heysem'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI,

٣٢٥٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ} قَالَ: هُمُ الْأَنْبِيَاءُ.

3250- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şayet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz bilesiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve mü'minlerin iyileridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar (mü'minlerin iyileri), peygamberlerdir."[532]

عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ
مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾

5. Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir.

٣٢٥١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَانِتَاتٍ} قَالَ: مُطِيعَاتٌ، قَالَ: وَالسَّائِحَاتُ: الصَّائِمَاتُ.

3251- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'قَانِتَاتٍ/***Kânitât,'*** itaatkâr, uyumlu olanlar demektir. 'سَائِحَاتٍ/***Sâihât'*** ise oruç tutanlar demektir."[533]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا
مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾

---

233. Bu hadis Ebu'l-Âliye'den de rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 379; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 242.

532 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 165; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 189; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 244; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 121.

533 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 165; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 121; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 244. Bu hadis İbn Abbâs, Hasan ve İbn Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 193.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾
يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ
سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ
وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا
نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ
وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ
مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا
صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ
الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ
رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ
الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا
فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

6. Ey iman edenler! Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten kendinizi ve ailelerinizi koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır. 7. Ey kâfir olanlar! Bugün özür dilemeyin. Size ancak yaptıklarınızın karşılığı verilecektir. 8. Ey iman edenler! Allah'a nasûh bir tevbe ile tevbe edin. Umulur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter. Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların önlerinden ve sağlarından (amellerinin) nurları aydınlatıp gider de "Ey Rabbimiz! Nurumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü sen her şeye kâdirsin" derler. 9. Ey Nebî! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et ve onlara karşı sert davran! Varacakları yerleri cehennemdir onların. O ne kötü dönüş yeridir! 10. Allah, kâfirlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal olarak gösterdi. Bunların ikisi de kullarımızdan

sâlih iki kulun nikâhı altında idi. İkisi de kocalarına hainlik ettiler de kocalarının kendilerine Allah'a karşı hiçbir faydaları olmadı. İkisine de "Ateşe girenlerle beraber siz de girin" denilecek. 11. Allah'a iman edenlere de Firavun'un karısını misal verdi. Hani o "Rabbim! Benim için katında, cennette bir ev yap! Firavun'dan ve onun amelinden beni kurtar ve o zalimler topluluğundan beni esenliğe çıkar" demişti. 12. Ve namusunu sapasağlam koruyan İmrân kızı Meryem'i de (misal verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O da Rabbinin kelimelerini de kitaplarını da tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi.

٣٢٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اقْنُتِي لِرَبِّكِ} قَالَ: أَطِيلِي الرُّكُوعَ.

3252- Abdürrezzâk > Süfyân > İbn Ebî Leylâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Ey Meryem! Rabbine itaat et. Secdeye kapan. Rükû edenlerle beraber rükû et"***[534] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'اقْنُتِي لِرَبِّكِ/***Uknutiî li-rabbiki'*** ifadesi, Rabbin için rükûyu uzat anlamına gelir."[535]

٣٢٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا} قَالَ: مُرُوهُمْ بِطَاعَةِ اللهِ، وَانْهَوْهُمْ عَنْ مَعْصِيَةِ اللهِ.

3253- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey iman edenler! Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten kendinizi ve ailelerinizi koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlara Allah'a itaati ve ibadeti emret ve onları Allah'a isyandan sakındır."[536]

---

534 Âl-i İmrân 3/43.

535 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 363. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 24.

536 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 166; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 391; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 659. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet

٣٢٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَلِيٍّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا} قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ: عَلِّمُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمُ الْخَيْرَ.

3254- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, ***"Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten kendinizi ve ailelerinizi koruyun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendinize ve ailelerinize hayırlı şeyleri öğretin."[537]

٣٢٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا} قَالَ: لَمْ يُغْنِ صَلَاحُ هَذَيْنِ عَنْ هَاتَيْنِ شَيْئًا، وَامْرَأَةُ فِرْعَوْنَ لَمْ يَضُرَّهَا كُفْرُ فِرْعَوْنَ.

3255- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah, kâfirlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal olarak gösterdi. Bunların ikisi de kullarımızdan sâlih iki kulun nikâhı altında idi. İkisi de kocalarına hainlik ettiler de kocalarının kendilerine Allah'a karşı hiçbir faydaları olmadı. İkisine de 'Ateşe girenlerle beraber siz de girin' denilecek"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu iki peygamberin iyi olması, eşlerine fayda sağlamadı. Firavun'un küfrü de eşine zarar vermedi."[538]

٣٢٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، أَنَّهُ سَمِعَ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَوْبَةً نَصُوحًا} قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ: التَّوْبَةُ النَّصُوحُ أَنْ يَجْتَنِبَ الرَّجُلُ عَمَلَ السُّوءِ كَانَ يَعْمَلُهُ، فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فَلَا يَعُودُ إِلَيْهِ أَبَدًا فَتِلْكَ التَّوْبَةُ النَّصُوحُ.

---

edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 121; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 194.

537 Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 49; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 165. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve Beyhakî'nin Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 244.

538 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 171. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 245.

3256- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Nu'mân b. Beşîr, ***"Allah'a nasûh bir tevbe ile tevbe edin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'ı şöyle derken dinledim: "Nasûh tevbe, kişinin yaptığı kötü amelden uzaklaşıp Allah'a tevbe etmesi ve bir daha asla ona geri dönmemesidir. İşte bu, nasûh tevbedir."[539]

٣٢٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا} قَالَ: فَنَفَخْنَا فِي جَيْبِهَا مِنْ رُوحِنَا.

3257- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun yakasına ruhumuzdan üfledik."[540]

٣٢٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَ الْقَانِتِينَ} قَالَ: مِنَ الْمُطِيعِينَ.

3258- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**كَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ/*kânet mine'l-kânitîn*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Boyun eğen, itaat edenlerdendi."[541]

---

539 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 167; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 197; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 391. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Hennâd, İbnu'l-Münzir, Hâkim, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Nu'mân b. Beşîr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 245.

540 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 172. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 246; İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 103; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 204; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 394.

541 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 182; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 123; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 204; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 256; İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 104.

سُورَةُ تَبَارَكَ

67. TEBÂREKE (MÜLK) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[542]

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Bütün mülk elinde bulunanın şanı ne mübarektir! Ve O her şeye kâdirdir. 2. O, hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere ölümü ve hayatı yaratandır. O Azîz'dir, Gafûr'dur.

٣٢٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ} قَالَ: أَذَلَّ اللهُ ابْنَ آدَمَ بِالْمَوْتِ، وَجَعَلَ الدُّنْيَا دَارَ فَنَاءٍ، وَجَعَلَ الْآخِرَةَ دَارَ جَزَاءٍ وَبَقَاءٍ.

3259- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere ölümü ve hayatı yaratandır. O Azîz'dir, Gafûr'dur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, insanoğlunu ölüme boyun eğdirmiştir. Dünyayı geçici yurt, ahireti de ceza (yaptıklarının karşılığını verme) ve bekâ yurdu yapmıştır."[543]

---

542 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

543 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 1; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 124; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 206. İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den mürsel olarak rivayet

٣٢٦٠ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، أَنَّهُ يُجَاءُ بِالْمَوْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي صُورَةِ كَبْشٍ، فَيُقَالُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، ثُمَّ يُقَالُ: لِأَهْلِ النَّارِ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: يَا رَبِّ هَذَا الْمَوْتُ فَيُسْحَطُ سَحْطًا يَعْنِي يُذْبَحُ ذَبْحًا، ثُمَّ يُقَالُ: خُلُودٌ لَا مَوْتَ فِيهِ.

3260- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ve Katâde şöyle demişlerdir: "Ölüm, kıyamet günü koç suretinde getirilir. Cennet sakinlerine 'Bunun kim olduğunu biliyor musunuz?' diye sorulur. Onlar 'Evet' derler. Cehennem ehline 'Bunun kim olduğunu biliyor musunuz?' diye sorulur. Onlar 'Ey Rabbimiz! Bu ölümdür' derler. Akabinde ölüm, boğazlanarak öldürülür. Sonra 'Ölümsüz ebediyyet var' denilir."[544]

٣٢٦١ - قَالَ مَعْمَرٌ سَمِعْتُ أَنَسًا، يَقُولُ: فَمَا أَتَى عَلَى أَهْلِ النَّارِ يَوْمٌ قَطُّ أَشَدُّ حُزْنًا مِنْهُ، وَمَا أَتَى عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ يَوْمٌ قَطُّ أَشَدُّ سُرُورًا مِنْهُ.

3261- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: "Cehennem ehlinin başına o günden daha alçaltıcı başka bir gün gelmemiştir. Cennet ehlinin başına da o günden daha fazla sevindiren başka bir gün gelmemiştir."[545]

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ
مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴿٣﴾

3. O, tabakalar halinde yedi gök yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi, gözü çevir de bak! Bir çatlak görecek misin?

---

edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 396.

544 Buhârî bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 458; Tirmizî, Kitâbu'l-Cennet, no: 2561; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 29; Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 336; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 200.

545 Tirmizî bu hadisi Ebû Saîd'den rivayet etmiştir. Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

٣٢٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ} قَالَ: أَيْ: مِنَ اخْتِلَافٍ

3262- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rahmân'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hiçbir uyumsuzluk, çelişki (göremezsin)."[546]

٣٢٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ فُطُورٍ} قَالَ: مِنْ خَلَلٍ.

3263- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir çatlak görecek misin?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir bozukluk, kusur (görecek misin?)"

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾

4. Sonra gözü tekrar tekrar çevir ve bak. Göz (aradığı bozukluğu bulmaktan) âciz ve bitkin halde sana dönecektir.

٣٢٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ} قَالَ: صَاغِرًا وَهُوَ حَسِيرٌ، يَعْنِي مَعِيبًا لَمْ يَرَ خَلَلًا وَلَا تَفَاوُتًا.

3264- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra gözü tekrar tekrar çevir ve bak. Göz (aradığı bozukluğu bulmaktan) aciz ve bitkin halde sana dönecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'خاسئاً/***Hâsien,'*** hor ve boyun eğmiş halde demektir. '**وَهُوَ حَسِيرٌ**/***Ve hüve hasîr'*** ise hiçbir uyumsuzluk, çelişki, çatlak ve kusur görmeden ve kendini kınayarak anlamındadır."[547]

546 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 2; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 209; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 396; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 259; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 262; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 125; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 461.

547 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 3; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 170; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 125; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 396.

٣٢٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: وَهُوَ حَسِيرٌ: يَقُولُ هُوَ الْعِيُّ.

3265- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, "**وَهُوَ حَسِيرٌ/Ve hüve hasîr**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yorgun ve âciz halde demektir."[548]

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾ وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾

5. And olsun biz dünya semasını kandillerle süsledik. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık. 6. Rablerini inkâr edenlere de cehennem azabı vardır. O ne kötü bir dönüş yeridir! 7. Oraya atıldıklarında, o kaynayıp coşarken onun korkunç sesini işitirler. 8. Öfkeden neredeyse çatlayacak gibi olur. Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara "Size, (bu azap ile) korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi?" diye sorarlar. 9. Onlar "Evet, gerçekten bize bir uyarıcı geldi. Fakat biz yalanladık ve 'Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak

---

548 Bu hadis Mücâhid, Katâde ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 105; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 210; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 396.

büyük bir sapıklık içindesiniz' dedik" diye cevap verirler. 10. Yine derler ki: "Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık, cehennemlikler arasında olmazdık." 11. Böylelikle günahlarını itiraf ederler. Artık (Allah'ın rahmetinden) uzak olsun, o alevli cehennemin mahkûmları! 12. Muhakkak ki Rablerinden gıyaben korkanlar için, işte onlar için bir mağfiret ve büyük bir ecir vardır. 13. Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin, bilin ki O, kalplerin içindekini en iyi bilendir. 14. Yaratan bilmez mi hiç? O, Latîf'tir, Habîr'dir. 15. O, yeri size itaatkâr ve yumuşak kılandır. O halde omuzlarında (üzerinde) dolaşın ve O'nun rızkından yiyin. Dönüş yalnız O'nadır.

٣٢٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَنَاكِبِهَا} قَالَ: جِبَالِهَا.

3266- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde omuzlarında (üzerinde) dolaşın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun dağlarında yürüyün anlamındadır."[549]

أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

16. Gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman yerin durmadan sarsılmakta olduğunu göreceksiniz. 17. Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden emin mi oldunuz? Hem benim korkutmamın nasıl olduğunu bileceksiniz. 18. And olsun ki onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Benim inkârım nasıl oldu? 19. Üstlerinde sıra sıra dizilip kanatlarını açıp kapayan

549 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 7; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 126; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 215; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 398.

kuşları görmediler mi? Onları Rahmân'dan başkası tutmuyor. Muhakkak ki O, her şeyi çok iyi görendir.

٣٢٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ} قَالَ: الطَّائِرُ يَصُفُّ جَنَاحَيْهِ كَمَا رَأَيْتَ ثُمَّ يَقْبِضُهُمَا.

3267- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Üstlerinde sıra sıra dizilip kanatlarını açıp kapayan kuşları görmediler mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kuşlar, gördüğün gibi kanatlarını açar ve kapatır yani çırpar."[550]

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

20. Rahmân'ın dışında sizlere yardım edecek de kimmiş? Şu sizin ordunuz mu? Kâfirler ancak bir aldanış içerisindedirler. 21. Eğer O, rızkını kesiverirse size rızık verebilecek kimdir? Hayır, onlar azgınlık ve nefrette direnip durmaktadırlar. 22. Acaba durmadan yüzüstü düşerek yürüyen kimse mi daha çok hidayettedir yoksa dosdoğru bir yol üzere dümdüz yürüyen kimse mi?

٣٢٦٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا على وَجْهِهِ} قَالَ: هُوَ الْكَافِرُ عَمِلَ بِمَعْصِيَةِ اللهِ فَحَشَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وَجْهِهِ، وَذَكَرَ أَنَّهُ قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ يَمْشُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ، قَالَ: إِنَّ الَّذِي أَمْشَاهُمْ عَلَى أَقْدَامِهِمْ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُمْشِيَهُمْ عَلَى وُجُوهِهِمْ.

---

550 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 8; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 126; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 217; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 398.

3268- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Acaba durmadan yüzüstü düşerek yürüyen kimse mi daha çok hidayettedir?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu, kâfir kişidir. Amellerini hep Allah'a isyan üzerine yaptığı için Allah onu kıyamet gününde yüzüstü haşreder. Nakledildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Yüzleri üzerinde nasıl yürüyecekler?" denilince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Onları ayakları üzerinde yürüten, yüzleri üzerinde de yürütmeye kâdirdir."***[551]

٣٢٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ: {أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ} قَالَ: الْمُؤْمِنُ عَمِلَ بِطَاعَةِ اللَّهِ فَحَشَرَهُ اللَّهُ عَلَى طَاعَتِهِ.

3269- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yoksa dosdoğru bir yol üzere dümdüz yürüyen kimse mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu da mü'min kişidir. Amellerini Allah'a itaat temelinde yaptığı için kıyamet gününde Allah onu itaat üzere haşreder."[552]

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾

23. De ki: "Sizi yaratan, size işitecek kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur. Ne kadar az şükredersiniz!" 24. De ki: "O, sizi yeryüzüne dağıtıp yayandır. Ancak O'nun huzuruna

---

551 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 10; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 127; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 492, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 377; Müslim, Kitâbu'l-Münâfıkîn, IV, 2161; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 286. Süyûtî hadisi Nesâî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, I, 316.

552 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 10; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 127; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 399; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 249; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 264.

gelip toplanacaksınız. 25. Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaadiniz ne zaman gerçekleşecek?" derler. 26. De ki: "Ona dair bilgi ancak Allah'ın yanındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım." 27. Ama onu (azabı) yakından gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararır ve (kendilerine) "İşte sizin isteyip durduğunuz budur!" denilir.

٣٢٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ} يَقُولُ: سِيئَتْ وُجُوهُهُمْ حِينَ عَايَنُوا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ وَخِزْيِهِ مَا عَايَنُوا.

3270- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ama onu (azabı) yakından gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararır ve (kendilerine) 'İşte sizin isteyip durduğunuz budur!' denilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın azabına ve rezil etmesine ilişkin kendi gözleriyle gördüklerini gördükleri zaman yüzleri kapkara kesilir."[553]

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

28. De ki: "Bana haber verin. Eğer Allah beni ve benimle beraber olanları helâk etse yahut bize rahmet etse, (söyleyin bakalım) inkârcıları yakıcı azaptan kurtaracak kimdir?" 29. De ki: "O, Rahmân'dır. Biz O'na iman etmişizdir. Ve yalnız O'na tevekkül ettik. Artık kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu pek yakında bileceksiniz." 30. De ki: "Bana haber verin. Eğer suyunuz yerin dibine çekiliverse size kim bir akar su getirebilir?"

---

553 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 12; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 127; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 220; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 249; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 265.

٣٢٧١ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْأَرْضَ كَادَتْ تَمِيدُ، فَقَالُوا: مَا هَذِهِ بِمُقِرَّةٍ عَلَى ظَهْرِهَا أَحَدًا، فَأَصْبَحُوا وَقَدْ خُلِقَتِ الْجِبَالُ فَلَمْ تَدْرِ الْمَلَائِكَةُ مِمَّ خُلِقَتْ.

3271- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Hasan (el-Basrî) şöyle demişlerdir: "Allah, yeryüzünü yarattığında yeryüzü şiddetle sarsılmak, sallanmak üzereydi. Bundan dolayı melekler, 'Bu, sırtına kimseyi yerleştirmez, atar' dediler. Sabaha çıktıklarında dağlar yaratılmış haldeydi. Ama melekler, onların niçin yaratıldığını kavrayamadılar."[554]

554 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Hasan ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 249. Bu hadis daha önce Nahl sûresinde geçmişti.

سُورَةُ ن وَالْقَلَمِ

68. NÛN VE'L-KALEM (KALEM) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[555]

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazmakta oldukları şeylere and olsun ki.

٣٢٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ} قَالَ: الدَّوَاةُ وَالْقَلَمُ {وَمَا يَسْطُرُونَ} وَمَا يَكْتُبُونَ.

3272- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ve Katâde, ***"Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazmakta oldukları şeylere and olsun ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْقَلَم/***el-Kalem,'*** divit demektir. **'وَمَا يَسْطُرُونَ/*Ve mâ yesturûn*'** ise yazdıkları şeyler demektir."[556]

---

555 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

556 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 15-18; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 223; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 307. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Hasan ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 250.

مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾

2. Sen, Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin.

٣٢٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَالثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ مِنْ شَيْءٍ خَلَقَ الْقَلَمَ، فَقَالَ: اكْتُبْ، فَقَالَ: يَا رَبِّ وَمَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبِ الْقَدَرَ، يَجْرِي بِمَا هُوَ كَائِنٌ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ، ثُمَّ طُوِيَ الْكِتَابُ وَرُفِعَ الْقَلَمُ فَارْتَفَعَ بُخَارُ الْمَاءِ وَفَتَقَ السَّمَوَاتِ، ثُمَّ خَلَقَ النُّونَ، ثُمَّ بَسَطَ الْأَرْضَ عَلَيْهَا فَاضْطَرَبَتِ النُّونُ فَمَادَتِ الْأَرْضُ، فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَوَتَّدَهَا، فَإِنَّهَا لَتَفْخَرُ عَلَى الْأَرْضِ، ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ: {ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ} الْآيَةُ إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى {مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ}.

3273- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sevrî > A'meş > Ebû Zabyân isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Allah'ın ilk yarattığı şey Kalem'dir. Allah, ona ***'Yaz'*** emrini verince kalem, 'Ne yazayım?' diye sordu. Allah Teâlâ, ***'Kaderi yaz'*** buyurdu. Bunun üzerine kalem o günden kıyamete dek olacak bütün şeyleri yazdı. Sonra Allah Teâlâ yazdığı kitabı dürdü, kalemi de kaldırdı. Suyun buharı yükselince ondan gökleri ayırdı. Daha sonra Allah Teâlâ, Nûn'u yarattı. Yeryüzünü de Nûn'un üzerine yaydı. Nûn hareket edince yeryüzü sarsıldı. Bunun üzerine dağları yarattı ve onları çakıp sabitleştirdi. Bundan dolayı dağlar, yeryüzüne karşı övünür." Sonra İbn Abbâs şu âyetleri okudu: ***"Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazmakta oldukları şeylere And olsun ki sen, Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin."***[557]

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾

3. Gerçekten senin için elbette kesilmeyecek bir ecir vardır.
4. Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlâka sahipsin.

---

557 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 14; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 378; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 128; Kurtubî, *Tefsîr*, I, 257; Ebû Davud, Kitâbu's-Sünne, V, 76; Tayâlisî, *Müsned*, I, 30. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Hatîb, Ebu'ş-Şeyh ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 249.

٣٢٧٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَبِي أَوْفَى، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامِ بْنِ عَامِرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ} قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ فَقُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، أَخْبِرِينِي عَنْ خُلُقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: أَتَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَتْ: إِنَّ خُلُقَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ الْقُرْآنَ.

3274- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Zürâre b. Evfâ[558] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Sa'd b. Hişâm b. Âmir,[559] ***"Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlâka sahipsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Âişe *radıyallahu anhâ*'ya bu âyeti sorup "Ey mü'minlerin annesi! Bana Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ahlâkını anlat" dedim. Âişe *radıyallahu anhâ*, "Kur'ân okuyor musun?" deyince "Evet, okuyorum" dedim. Bunun üzerine "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ahlâkı Kur'ân idi" dedi.[560]

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾

5. Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler. 6. Delilik hanginizde imiş?

٣٢٧٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ} قَالَ: أَيُّكُمْ أَوْلَى بِالشَّيْطَانِ.

3275- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Delilik hanginizde imiş?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hanginizin şeytana daha fazla dost olduğunu (görecekler)."[561]

---

558 O, Zürâre b. Evfâ el-Âmirî el-Cüraşî Ebû Hâtıb el-Basrî'dir. Basra kadısıdır. Sika ve âbiddir. 93 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 259.

559 O, Sa'd b. Hişâm b. Âmir el-Ensârî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 289.

560 Ahmed b. Hanbel bu hadisi daha uzun bir şekilde rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 54; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 18-19; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 130; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 402.

561 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 20; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 403. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 251.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾
فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾

7. Muhakkak senin Rabbin, kendi yolundan sapanları da en iyi bilendir. Hidayet bulanları da en iyi bilen O'dur. 8. Artık yalanlayanlara itaat etme! 9. Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar.

٣٢٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ} قَالَ: وَدُّوا لَوْ يُدْهِنُ رَسُولُ اللَّهِ فَيُدْهِنُونَ.

3276- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* yumuşak/iki yüzlü davransa da kendileri de yumuşak/iki yüzlü davransalar istiyorlar."[562]

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ﴿١٠﴾

10. Sakın itaat etme, çokça yemin eden aşağılık ve değersiz her kişiye.

٣٢٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُلَّ حَلَّافٍ} قَالَ: يَقُولُ: كُلَّ مُكْثِرٍ فِي الْحَلِفِ {مَهِينٍ}، يَقُولُ: ضَعِيفٌ.

3277- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), "كُلَّ حَلَّافٍ/***külle hallâfin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Çok yemin eden her insan demektir. 'مَهِينٍ/***Mehîn'*** ise zayıf, âciz demektir."[563]

Bu hadis Mücâhid'den de rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 132; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 229; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 298.

562 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 21; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 251; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 268; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 73.

563 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 22; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 230; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 251. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. İbn

هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾

11. Ayıplayıp duran, onun, bunun sözünü taşıyana.

٣٢٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ} قَالَ: هُوَ الْأَخْنَسُ بْنُ شَرِيقٍ أَصْلُهُ مِنْ ثَقِيفٍ، وَعِدَادُهُ فِي بَنِي زُهْرَةَ.

3278- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, "مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ/**meşşâin bi-nemîm (onun, bunun sözünü taşıyana)"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu kişi, Ahnes b. Şerîk'tir. Sakîf asıllıdır fakat Zühreoğulları'ndan sayılır."[564]

مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾

12. Hayra durmadan engel olan, haddi aşan çok günahkâr olana. 13. Cahil ve kaba saba, üstelik kulağı kesik olana.

٣٢٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ} قَالَ: الْفَاحِشُ اللَّئِيمُ الضَّرِيئَةِ.

3279- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), "عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ/**utullin ba'de zâlike zenîm"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, alçak, adi karakterli, soysuz anlamlarına gelir."[565]

Abbâs, *Tefsîr*, VI, 117; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 132; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 403.

564 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 23. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 252. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 404; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 633.

565 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 24; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 663; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 252; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 269.

٣٢٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {زَنِيمٍ} قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَبْكِي السَّمَاءُ مِنْ رَجُلٍ أَصَحَّ اللَّهُ له جِسْمَهُ، وَأَرْحَبَ جَوْفَهُ، وَأَعْطَاهُ مِنَ الدُّنْيَا مَقْضَمًا، فَكَانَ لِلنَّاسِ ظَلُومًا فَذَلِكَ الْعُتُلُّ الزَّنِيمُ، قَالَ: وَتَبْكِي السَّمَاءُ مِنَ الشَّيْخِ الزَّانِي، مَا تَكَادُ الْأَرْضُ تُقِلُّهُ.

3280- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd b. Eslem, "**زَنِيم/*zenîm (soysuz)*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Sema, Allah tarafından kendisine sağlıklı bir beden, huzur içinde bir kalp, dünyadan yeteri kadar mal ihsan ettiği halde insanlara karşı zalim olan bir kişiye ağlar.***[566] ***(Âyette geçen) utullun zenîm de işte böyle bir kişidir. Sema, toprağın neredeyse sırtında taşıyamayıp atacağı yaşlı zânîye ağlar."***[567]

٣٢٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَابْنِ عُيَيْنَةَ، , عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ فِي {زَنِيمٍ}.

3281- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Uyeyne > Zeyd b. Eslem > Atâ b. Yesâr isnadıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den "**زَنِيم/*zenîm (soysuz)*"** hakkında önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir.[568]

٣٢٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: الزَّنِيمُ: هُوَ الْهَجِينُ الْكَافِرُ.

3282- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "'**زنيم/*Zenîm,'*** mayası bozuk, soysuz kâfir demektir."[569]

---

566 Kaynaklarda bu hadisi aynı lafızla bulamadım. Ancak Bezzâr farklı bir lafızla Büreyde'den rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 305.

567 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 24. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 252.

568 Taberî bu hadisi Züheyr b. Muhammed > Zeyd b. Eslem > Atâ b. Yesâr > Vehb ez-Zemârî isnadıyla rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 24.

569 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Ali'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 253; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 24; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 405.

٣٢٨٣ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: هُوَ وَلَدُ الزِّنَا فِي بَعْضِ اللُّغَةِ.

3283- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'زَنِيم/*Zenîm*,' bazı lehçelerde zina çocuğu anlamına gelir."[570]

أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾ إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾

14. O mal ve oğullara sahip oldu diye. 15. Karşısında âyetlerimiz okunduğunda "Öncekilerin masallarıdır" der. 16. Biz yakında onun burnuna damga vuracağız. 17. Gerçek şu ki, biz bahçe sahiplerini denediğimiz gibi bunları da denedik. Hani sabah vaktinde onu mutlaka devşireceklerine yemin etmişlerdi. 18. İstisnâ da yapmıyorlardı. 19-20. Onlar uyurlarken hemen onu Rabbin tarafından dört bir yanından saran bir bela sardı da kapkara kesiliverdi. 21-22. Sabah erkenden birbirlerine "Eğer devşirecekseniz erkenden mahsulünüzün başına gidin" diye seslendiler. 23. Birbirleri ile gizlice konuşup gittiler. 24. "Sakın bugün hiçbir yoksul karşınıza çıkıp oraya girmesin" diye. 25. Yoksulları alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi erkenden gittiler.

---

570 Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 173; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 1874. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. el-Müseyyeb ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 480; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 234; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 310.

٣٢٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ} قَالَ: كَانَتِ الْجَنَّةُ لِشَيْخٍ وَكَانَ يَتَصَدَّقُ، وَكَانَ بَنُوهُ يَنْهَوْنَهُ عَنِ الصَّدَقَةِ، وَكَانَ يُمْسِكُ قُوتَ سَنَةٍ وَيَتَصَدَّقُ بِالْفَضْلِ، فَلَمَّا مَاتَ أَبُوهُمْ غَدَوْا عَلَيْهَا فَقَالُوا: لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ. قَالَ: {وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ} يَقُولُ: عَلَى جِهْدٍ مِنْ أَمْرِهِمْ.

3284- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçek şu ki, biz bahçe sahiplerini denediğimiz gibi bunları da denedik. Hani sabah vaktinde onu mutlaka devşireceklerine yemin etmişlerdi"*** âyeti[571] hakkında şöyle demiştir: "Bu bahçe, yaşlı bir adamındı. Yaşlı adam, ürünlerinden tassadduk eder, çocukları ise onu sadaka vermekten sakındırırlardı. Adam, bir yıllık azığını alır, gerisini sadaka olarak dağıtırdı. Babaları ölünce bir sabah vakti bahçeye geldiler ve şöyle dediler: ***"'Sakın bugün hiçbir yoksul karşınıza çıkıp oraya girmesin' diye. Yoksulları alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi erkenden gittiler."*** Yani işlerine özen göstererek (gittiler)."[572]

٣٢٨٥ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: عَلَى فَاقَةٍ.

3285- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Fakirliği ***(alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi erkenden gittiler)."***[573]

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَاوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَى رَبُّنَا أَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾

---

571 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 29. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 661. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 253. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 240.

572 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 29; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 661. Bu hadis Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 243.

573 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 32; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 243. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 661.

26. Fakat onu gördüklerinde "Muhakkak biz yolumuzu şaşırmış olmalıyız" dediler. 27. "Hayır, aksine biz mahrum bırakılmışız." 28. Ortancaları şöyle dedi: "Ben size demedim mi, Allah'ı tesbih etmeli değil miydiniz?" 29. "Rabbimiz münezzehtir, gerçekten biz zalimlermişiz" dediler. 30. Karşılıklı olarak birbirlerini kınamaya başladılar. 31. Dediler ki: "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgınlar imişiz. 32. Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Muhakkak ki biz Rabbimizden (O'nun hoşnutluğunu) arzuluyoruz."

٣٢٨٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: {فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ}، يَقُولُ: أَخْطَأْنَا الطَّرِيقَ مَا هَذِهِ جَنَّتَنَا، فَقَالَ: بَعْضُهُمْ {بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ} حُورِفْنَا حُرِمْنَا، حَتَّى {رَاغِبُونَ}.

3286- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Fakat onu gördüklerinde 'Muhakkak biz yolumuzu şaşırmış olmalıyız' dediler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'Biz yolumuzu şaşırdık, bu bizim bahçe değil' dediler. Bazısı ise şöyle dedi: ***'Hayır, aksine biz mahrum bırakılmışız.'*** Yani biz cezalandırılmış ve yoksun bırakılmışız."[574]

٣٢٨٧ - قَالَ مَعْمَرٌ، قُلْتُ لِقَتَادَةَ أَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ هُمْ أَمْ مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: لَقَدْ كَلَّفْتَنِي تَعَبًا.

3287- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Katâde'ye "Bahçe sahipleri, cennet ehlinden mi yoksa cehennem ehlinden midir?" diye sordum. O, "Bana zor bir iş yükledin" dedi."[575]

---

574 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 34; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 244; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 662. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 254.

575 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir'in Ma'mer'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 254. Begavî bu hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 135.

٣٢٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ} قَالَ: سِيمَا عَلَى أَنْفِهِ.

3288- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz yakında onun burnuna damga vuracağız"***[576] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Özellikle burnunu (damgalayacağız)."[577]

٣٢٨٩ - عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي تَمِيمُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، يَقُولُ: هِيَ أَرْضٌ بِالْيَمَنِ يُقَالُ لَهَا: صَرَوَانُ.

3289- Abdürrezzâk > Ma'mer > Temîm b. Abdurrahmân[578] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Orası, Yemen'de Daravân[579] denilen bir yerdir."[580]

كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ

---

576 Kalem 68/16.

577 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 31; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 133; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 7. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 253; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 174.

578 O, Temîm b. Abdurrahmân es-San'ânî'dir. Yemen ehlindendir. Atâ b. Ebî Rebâh, Saîd b. Cübeyr ve Ma'mer'den hadis rivayet etmiştir. Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 2.

579 Burada Saravân denilmişse de Mektebetü'r-Rüşd baskısında Daravân şeklinde geçmektedir. Taberî ve İbn Kesîr de Daravân olarak kaydetmişlerdir.

580 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 31; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 406; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 622. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 253; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 239.

﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

33. İşte azap böyledir. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi. 34. Muhakkak ki takva sahipleri için Rableri yanında Naîm cennetleri vardır. 35. Biz, Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? 36. Ne oldu size? Nasıl hüküm veriyorsunuz? 37. Acaba sizin bir kitabınız var da ondan mı okuyorsunuz? 38. Beğenip seçtiğiniz şey mutlaka sizindir diye (orada mı yazıyor?) 39. Yoksa sizin bizim üzerimizde "Ne hükmederseniz mutlaka sizindir" diye kıyamet gününe kadar sürecek yeminleriniz mi vardır? 40. Sor onlara, buna hangileri kefildir? 41. Yoksa onların ortakları mı var? Eğer doğru söyleyenler iseler o halde ortaklarını getirsinler. 42. Baldırın açılacağı o günde.

٣٢٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ} قَالَ: عَنْ أَمْرٍ عَظِيمٍ، يُقَالُ: قَدْ قَامَتِ الْحَرْبُ عَلَى سَاقٍ، وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ فَيَسْجُدُ كُلُّ مُؤْمِنٍ، وَيَقْسُو ظَهْرُ الْكَافِرِ، فَيَكُونُ عَظْمًا وَاحِدًا.

3290- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası > Mugîre isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim ***"Baldırın açılacağı o günde"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu konuda İbn Abbâs şöyle demiştir: "Bu, büyük bir işin üzerinin açılması, onun açığa çıkarılmasıdır. 'Sıkıntılar üzerine savaş koptu' denilir."

İbrahim dedi ki: İbn Mes'ûd şöyle dedi: ***"'Baldırın açılacağı o günde'*** her mü'min secdeye gider, kâfirin sırtı ise sertleşip tek bir kemik hâline gelir (secde edemez)."[581]

---

581 Hadisin tercümesinde Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ındaki rivayet de dikkate alınmıştır. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 38. Beyhakî bu hadisi İbrahim > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 346-347; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 105; İbn Kuteybe, *Müşkilü'l-Kur'ân,* s. 137;

٣٢٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، {قَالَ أَوْسَطُهُمْ} قَالَ: هُوَ أَعْدَلُهُمْ وَخَيْرُهُمْ.

3291- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ortancaları şöyle dedi: Ben size demedim mi, Allah'ı tesbih etmeli değil miydiniz?"***[582] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أَوْسَطُهُمْ/***Evsatuhum,'*** onların en adili ve en hayırlıları demektir."[583]

٣٢٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ} قَالَ: يُكْشَفُ عَنْ شِدَّةِ الْأَمْرِ.

3292- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Baldırın açılacağı o günde"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İşin zorluğunun ve şiddetinin ortaya çıkarılıp gösterilmesidir."[584]

٣٢٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ أَبِي صَادِقٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ} قَالَ: عَنْ سَاقِهِ، يَعْنِي سَاقَهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى.

3293- Abdürrezzâk > Sevrî > Seleme b. Küheyl > Ebû Sâdık[585] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"Baldırın açılacağı o günde"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada Allah, kendi baldırını kastediyor."[586]

Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 249. Buhârî bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 664; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, III, 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 16-17.

582 Kalem 68/28.

583 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 35. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, İkrime, Muhammed b. Ka'b, Rebî' b. Enes ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 135; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 244; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 406.

584 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 39; İbn Kuteybe, *Müşkilü'l-Kur'ân,* s. 137; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 664. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr ve İbrahim en-Nehaî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 105; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 136; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 249; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 407; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 255.

585 O, Ebû Sâdık el-Ezdî el-Kûfî'dir. İsminin Müslim b. Yezîd veya Abdullah b. Nâcid olduğu söylenmektedir. Ali'den rivayet ettiği hadis mürseldir. Bk. *Takrîb*, II, 436.

586 Taberî bu hadisi benzer şekilde başka bir tarîkle İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

43. *Gözleri önlerine eğilmiş, kendilerini de bir zillet kaplamıştır. Hâlbuki onlar sapasağlam iken secdeye çağrılıyorlardı.*

٣٢٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيُدْعَونَ إِلَى السُّجُودِ} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ يُؤْذَنُ لِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي السُّجُودِ، وَبَيْنَ كُلِّ مُؤْمِنَيْنِ مُنَافِقٌ، فَيَسْجُدُ الْمُؤْمِنُونَ وَلَا يَسْتَطِيعُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ يَسْجُدُوا، أَحْسَبُهُ قَالَ: تَقْسُو ظُهُورُهُمْ وَيَكُونُ سُجُودُ الْمُؤْمِنِينَ تَوْبِيخًا لَهُمْ، قَالَ: {وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ}.

3294- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hâlbuki onlar sapasağlam iken secdeye çağrılıyorlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kıyamet gününde mü'minlere secde için izin verilir. Her iki mü'min arasında da bir münafık bulunur. Mü'minler, secde yaparken münafıklar secdeye gidemezler. -Zannederim "Sırtları sertleşir" dedi.- Mü'minlerin secdeye gitmesi, münafıklar için kınama ve ayıplama vesilesi olur." Dedi ki: "Allah şöyle buyurmuştur: ***"Hâlbuki onlar sapasağlam iken secdeye çağrılıyorlardı."***[587]

فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

44. *Artık beni ve bu sözü yalanlayanları baş başa bırak, Biz onları bilmeyecekleri bir yerden derece derece azaba*

---

zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Mende ve İbnu'l-Münzir'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 54; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 249.

587 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 43; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 255. Dârimî bu hadisi benzer şekilde Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Dârimî, *Sünen*, II, 234; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 275.

yaklaştıracağız. 45. Ben onlara mühlet veriyorum. Muhakkak benim (onlara karşı) tedbirim sapasağlamdır. 46. Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da onlar bir borçtan dolayı ağır bir yük altında mı bırakıldılar? 47. Yoksa gayb onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar? 48. Artık Rabbinin hükmüne sabret ve o balık sahibi (Yûnus) gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine yalvarmıştı.

٣٢٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ} قَالَ: لَا تَعْجَلْ كَمَا عَجِلَ، وَلَا تَغْضَبْ كَمَا غَضِبَ.

3295- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O balık sahibi (Yûnus) gibi olma"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun acele ettiği gibi acele etme ve onun kızıp öfkelendiği gibi öfkelenme."[588]

لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾

49. Eğer ona Rabbinden bir nimet erişmemiş olsaydı, bomboş çöle kınanmış halde atılacaktı. 50. Sonra Rabbi onu seçti de onu sâlihlerden kıldı. 51. Gerçek şu ki onlar Zikri (Kur'ân'ı) işittiklerinde nerede ise gözleri ile seni devireceklerdi. Bir de "Muhakkak ki o bir delidir" derler.

٣٢٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ} قَالَ: لَيُزْهِقُوكَ.

---

588 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 45. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 258; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 276.

3296- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçek şu ki onlar Zikri (Kur'ân'ı) işittiklerinde nerede ise gözleri ile seni devireceklerdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Seni gözleriyle sıkıştırıp zayıf düşüreceklerdi."[589]

٣٢٩٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ: لَيَصْرَعُونَكَ.

3297- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî (***"لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ/le-yuzlikûneke bi-ebsârihim"*** âyeti hakkında) şöyle demiştir: "Seni gözleriyle yere çalacaklar, devirecekler anlamına gelir."[590]

﴿وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾﴾

52. Hâlbuki o, ancak âlemler için bir öğüttür.

---

589 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 46; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 253; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 318. Bu hadis İbn Abbâs, İbn Mes‘ûd, A‘meş, Mücâhid ve Ebû Vâil'den rivayet edilmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 277.

590 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 256.

سُورَةُ الْحَاقَّةِ

69. HÂKKA SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[591]

الْحَاقَّةُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hâkka (Gerçekleşecek olan).

٣٢٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْحَاقَّةُ} قَالَ: حَقَّتْ لِكُلِّ قَوْمٍ أَعْمَالُهُمْ.

3298- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hâkka (Gerçekleşecek olan)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her topluluk için amelleri gerçeğe dönüştü."[592]

مَا الْحَاقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾

2 Nedir o hâkka? 3. Ve o hâkka'nın ne olduğunu sana ne bildirdi? 4. Semûd ve Âd kavimleri, kapılarını çalacak felaketi (kıyameti) yalan saymışlardı.

---

591 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

592 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 100; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 48; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 664. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Hâkim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 258.

٣٢٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ} قَالَ: أَرْسَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَأَهْمَدَتْهُمْ.

3299- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Semûd ve Âd kavimleri, kapılarını çalacak felaketi (kıyameti) yalan saymışlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah onların üzerine tek bir çığlık gönderince bu çığlık, onları küle çevirip yok etti." [593]

فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾

5. Semûd'a gelince; onlar aşırı şiddetli olan (o çığlık) ile helâk edildiler. 6. Âd'a gelince; onlar da kasıp kavuran bir fırtına ile helâk edildiler. 7. O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat etti. O kavmi, o süre içinde içleri boşanmış hurma kütükleri imiş gibi yere yıkılmış görürdün.

٣٣٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حُسُومًا} قَالَ: دَائِمَاتٌ.

3300- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat etti. O kavmi, o süre içinde içleri boşanmış hurma kütükleri imiş gibi yere yıkılmış görürdün"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'حُسُوماً/***Husûmen,***' sürekli, daimî, kesintisiz demektir."[594]

593 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 49; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 142; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 321; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 412. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 259.

594 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 51. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 259.

٣٣٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا} قَالَ: مُتَتَابِعَةً.

3301- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Mansûr > Mücâhid > Ebû Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat etti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'حُسُوماً/***Husûmen,'*** peş peşe gelen, birbirini takip eden (yedi gece, sekiz gün) demektir."[595]

فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾ وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾

8. Şimdi onlardan geriye kalanı görüyor musun?
9. Firavun da ondan öncekiler de altı üstüne gelen kasabalar halkı da hep o günahı (şirki) işlediler.

٣٣٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْمُؤْتَفِكَاتُ} قَالَ: هُمْ قَوْمُ لُوطٍ الَّتِي ائْتَفَكَتْ بِهِمْ أَرْضُهُمْ.

3302- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Altı üstüne gelen kasabalar halkı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, Lût *aleyhisselâm*'ın kavmidir. Topraklarının altı üstüne dönüp onları yok etmiştir."[596]

---

595 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 51. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve Hâkim'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 259. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Katâde ve Sevrî'den rivayet edilmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, s. 691; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 180; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 142; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 259; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 412.

596 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 53; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 262. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 260.

٣٣٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: {حُسُومًا} قَالَ: مَشَايِمُ.

3303- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Abdülkerîm el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat etti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'حُسُوماً/ ***Husûmen,'*** eşit, denk şekilde demektir."[597]

٣٣٠٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلَةَ، عَنْ كَعْبٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا} قَالَ: لَوْ جُمِعَ حَدِيدُ الدُّنْيَا مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا مَا وَزَنَ حَلْقَةً مِنْهَا.

3304- Abdürrezzâk > Câbir b. Abdullah > İbn Ebî Müleyke > Abdullah b. Hanzala[598] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka'b, ***"Sonra onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun"***[599] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dünyada bulunan tüm demirler, tamamen toplansa o zincirin tek bir halkasının ağırlığı kadar etmez."[600]

فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾

10. Böylelikle Rabbinin resûllerine isyan ettiler. Bundan ötürü O da kendilerini oldukça şiddetli bir yakalayışla yakalayıverdi. 11. Şüphesiz ki su, haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık.

---

597 Kurtubî bu hadisi İkrime ve Rebî' b. Enes'ten nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 260; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 412.

598 O, Abdullah b. Hanzala b. Ebî Âmir er-Râhib'dir. Rey sahibidir. 63 yılında şehit olmuştur. Ebû Davud ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 411.

599 Hâkka 69/32.

600 İbn Kesîr bu hadisi Ka'b'dan isnadsız olarak nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 412. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek, Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 260.

٣٣٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُ طَغَى فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ خَمْسَةَ عَشَرَ ذِرَاعًا.

3305- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphesiz ki su, haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre su, her şeyin on beş zirâ‘ üzerine yükseldi."[601]

لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

12. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulak da bellesin diye.

٣٣٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أُذُنٌ وَاعِيَةٌ} قَالَ: أُذُنٌ سَمِعَتْ وَعَقَلَتْ وَأَوْعَتْ.

3306- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**أُذُنٌ وَاعِيَةٌ/*üzünün vâıyeh*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Duyup düşünen, anlayıp belleyen kulaklar anlamına gelir."[602]

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿١٤﴾

13. Artık Sûr'a tek bir üfürüş üfürüldüğünde. 14. Yer ve dağlar kaldırılıp birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında.

601 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 54; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 62; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 665. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 260.

602 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 55; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 143; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 263; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 413. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 260.

٣٣٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَقْبِضُ اللهُ الْأَرْضَ، وَيَطْوِي السَّمَاءَ بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: لِيَ الْمُلْكُ أَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ؟

3307- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zühri, ***"Yer ve dağlar kaldırılıp birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize ulaştığına göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Allah, yeryüzünü eline alır, semayı sağ eliyle dürüp tutar. Sonra 'Mülk/Hükümranlık bana aittir, nerede o yeryüzü kralları?' der."***[603]

٣٣٠٨ - عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، وَفُضَيْلٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: جَاءَ حَبْرٌ مِنْ يَهُودَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَضَعَ رَبُّكَ السَّمَوَاتِ عَلَى هَذِهِ يُرِيدُ إِبْهَامَهُ وَالْأَرْضَ عَلَى هَذِهِ يَعْنِي السَّبَّابَةَ وَالْجِبَالَ عَلَى هَذِهِ يَعْنِي الْوُسْطَى وَالْمَاءَ وَالثَّرَى عَلَى هَذِهِ يَعْنِي الْبِنْصَرَ وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى هَذِهِ يَعْنِي الْخِنْصَرَ ثُمَّ قَالَ: هَزَّهُنَّ فَقَالَ: أَيْنَ الْمُلُوكُ؟ لِيَ الْمُلْكُ الْيَوْمَ، قَالَ: فَضَحِكَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ الْيَهُودِيِّ. إِلَّا أَنَّ فُضَيْلًا قَالَ: أُصْبُعٌ، وَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: عَلَى هَذِهِ، وَذَكَرَ فُضَيْلٌ الْأَصَابِعَ كُلَّهَا.

3308- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Fudayl > Mansûr > İbrahim > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Yahudi âlimlerinden biri, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*"in yanına gelip şöyle dedi: "Ey Muhammed! Kıyamet günü gelince Allah, gökleri şunun yani başparmağının, yeri şunun yani işaret parmağının, dağları şunun yani orta parmağının, suyu ve toprağı[604]

---

603 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Zührî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 260. Buhârî bu hadisi Zührî > İbnu'l-Müseyyeb > Ebû Hureyre tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 551; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfıkîn, XVII, 131; Ebû Davud, Kitâbu's-Sünne, V, 100; İbn Mâce, Mukaddime, no: 198.

604 Abdürrezzâk'ın *Tefsîr*'inin Mektebetü'r-Rüşd baskısında "su ve toprak" yerine "ateş ve toprak" denilmiştir. Bk. II, 313.

şunun yani yüzük parmağının, diğer yaratıkları da şunun yani serçe parmağının üzerine koyar. Sonra onları sallayıp 'Mülk/Hükümranlık bugün bana aittir, nerede o yeryüzü kralları?' der." Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Yahudinin sözünü doğruladığı için azı dişleri görünecek şekilde güldü."[605]

فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾
وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾

15. İşte o günde olan olmuştur. 16. Gök yarılmış ve artık o gün o, çökmeye yüz tutmuştur. 17. Melek(ler) de onun çevresinde olacak(lar). O günde üstlerinde bulunan sekiz melek, Rabbinin Arş'ını yüklenir.

٣٣٠٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ عَلَى أَقْطَارِهَا. قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: عَلَى نَوَاحِيهَا.

3309- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Melek(ler) de onun çevresinde olacak(lar)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bana bildirildiğine göre, kenarlarında, yanlarında (olacaklar)."

Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Çevresinde, yanlarında (olacaklar)."[606]

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

18. O gün (hesap için) huzura alınırsınız; size ait hiçbir sır gizli kalmaz.

---

605 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 550-551, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 474. Müslim bu hadisi Mansûr > İbrahim > Ubeyde es-Selmânî > Abdullah b. Mes'ûd tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Kıyâmet, XVII, 129.

606 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 58. Bu hadis Mücâhid ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 260.

٣٣١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ} قَالَ: يُعْرَضُونَ ثَلَاثَ عَرْضَاتٍ، فَأَمَّا عَرْضَتَانِ فَفِيهِمَا الْخُصُومَاتُ، وَالْمَعَاذِيرُ، وَأَمَّا الثَّالِثَةُ فَتَتَطَايَرُ الصُّحُفُ فِي الْأَيْدِي.

3310- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O gün (hesap için) huzura alınırsınız; size ait hiçbir sır gizli kalmaz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İki defa davalaşmak ve mazeret sunmak için huzura çıkarılırlar. Bunların ikisinde davalar ve mazeret sunumları olur. Üçüncü çıkarılışta ise sahifeler ellerde uçuşur."[607]

٣٣١١ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَبُهُ قَالَ سَأَلَهُ بَعْضُ أَزْوَاجِهِ هَلْ يَذْكُرُ النَّاسُ أَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: أَمَّا فِي ثَلَاثَةِ مَوَاطِنَ فَلَا: عِنْدَ الْمِيزَانِ، وَعِنْدَ الصِّرَاطِ، وَعِنْدَ الصُّحُفِ إِذَا تَطَايَرَتْ فِي الْأَيْدِي.

3311- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "İnsanlar, kıyamet günü ailesini hatırlar mı?" diye soruldu. -Zannedersem bunu eşlerinden biri sordu.- Allah Resûlü şöyle buyurdu: ***"Şu üç yerde hatırlamazlar: Mîzânın yanında, Sırât'ın yanında ve sayfalar ellerde uçuşurken."***[608]

٣٣١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ} قَالَ: ثَمَانِيَةُ صُفُوفٍ.

3312- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Melek(ler) de onun çevresinde olacak(lar). O günde üstlerinde bulunan sekiz melek, Rabbinin Arş'ını yüklenir."***[609] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani sekiz saf (melek)..."[610]

---

607 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 60. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 261.

608 Bu hadis Mü'minûn sûresinin 102. âyetinin tefsirinde zikredilmişti.

609 Hâkka 69/17.

610 Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 58; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 144. İbn Kesîr bu hadisi Saîd b. Cübeyr,

٣٣١٣ - قَالَ: أرنا عِمْرَانُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ} قَالَ: أَرْبَعَةُ مَلَائِكَةٍ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ عَلَى أَكْتَافِهِمْ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ أَرْبَعَةُ أَوْجُهٍ: وَجْهٌ وَجْهُ ثَوْرٍ، وَوَجْهٌ وَجْهُ أَسَدٍ، وَوَجْهٌ وَجْهُ نَسْرٍ، وَوَجْهٌ وَجْهُ إِنْسَانٍ، وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ أَرْبَعَةُ أَجْنِحَةٍ، أَمَّا جَنَاحَانِ فَعَلَى وَجْهِهِ مِنْ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى الْعَرْشِ فَيُصْعَقَ، وَأَمَّا جَنَاحَانِ فَيَهْفُو بِهِمَا لَيْسَ لَهُمْ كَلَامٌ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا: قَدِّسُوا اللَّهَ الْقَوِيَّ مَلَأَتْ عَظَمَتُهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرَضِينَ.

3313- Abdürrezzâk > İmrân[611] > Abdullah b. Vehb b. Münebbih[612] isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Vehb b. Münebbih), ***"Melek(ler) de onun çevresinde olacak(lar). O günde üstlerinde bulunan sekiz melek, Rabbinin Arş'ını yüklenir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dört melek Arş'ı omuzlarında taşır. Bunlardan her bir meleğin biri öküz, biri aslan, biri kartal, biri de insan yüzü olmak üzere dört tane yüzü olur. Ayrıca her birinin dört kanadı bulunur. Bu kanatlardan ikisiyle Arş'a bakıp çarpılmamak için yüzünü kapatır, ikisiyle de Arş'a uçar. 'Azameti gökler ile yerleri dolduran kudretli Allah'ı takdis edin!' sözünden başka da bir şey söylemezler."[613]

٣٣١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي هَارُونُ بْنُ رِئَابٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، قَالَ: حَمَلَةُ الْعَرْشِ ثَمَانِيَةٌ، قَالَ: أَرْبَعَةٌ مِنْهُمْ يَقُولُونَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى حِلْمِكَ بَعْدَ عِلْمِكَ، وَأَرْبَعَةٌ مِنْهُمْ يَقُولُونَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى عَفْوِكَ بَعْدَ قُدْرَتِكَ، كَأَنَّهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَى أَعْمَالِ بَنِي آدَمَ.

Şa'bî, İkrime ve Dahhâk'a isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 414; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 261.

611 O, Ebû Huzeyl İmrân'dır.

612 O, Abdullah b. Vehb b. Münebbih el-Yemânî'dir. Altıncı tabakadan olup makbuldür. Bk. *Takrîb*, I, 460.

613 Begavî bu hadisi daha uzun bir şekilde nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VI, 89. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Vehb b. Münebbih'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 261; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 482. Hâzin de hadisi Urve b. ez-Zübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 144.

3314- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Hârûn b. Riâb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şehr b. Havşeb şöyle demiştir: "Arş'ı taşıyan melekler sekiz tanedir. Onların dördü, 'Allah'ım! Seni eksikliklerden tenzih ederim, sana hamd ederim, ilminin ardından hilminle muamele etmene karşılık sana hamd olsun' derler. Diğer dördü ise 'Allah'ım! Seni eksikliklerden tenzih ederim, sana hamd ederim, kudretinin ardından affetmene karşılık sana hamd olsun' derler. Onlar, sanki Âdemoğullarının amellerine bakıyor gibidirler."[614]

٣٣١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ} قَالَ: هُوَ مَا بَيْنَ أَسْفَلِ الْأَرْضِ إِلَى الْعَرْشِ.

3315- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih, ***"Melekler ve Ruh (Cebrâil) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir"***[615] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, yerin en alt kısmıyla Arş arasındaki mesafedir."[616]

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَؤُوا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَالَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَالَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾

---

614 Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 482. Hâzin bu hadisi Urve b. ez-Zübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 145.

615 Meâric 70/4.

616 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Ebu'ş-Şeyh'in Vehb b. Münebbih'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 264. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 70; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 418.

19. Kitabı sağ tarafından verilmiş olan der ki: "İşte alın, okuyun kitabımı!" 20. "Ben zaten hesabıma gerçekten kavuşacağımı biliyordum." 21. Artık o, hoşnut bir yaşayış içindedir. 22. Yüksek bir cennette. 23. Devşirilecek meyveleri yakındır. 24. (Onlara şöyle denilir:) Geçmiş günlerde işlediklerinize karşılık afiyetle yiyin, için. 25. Kitabı sol tarafından verilen kimseye gelince; o da der ki: "Keşke kitabım verilmeseydi. 26. Ve keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim. 27. Keşke bu iş, bitmiş olsaydı. 28. Malımın bana bir faydası olmadı. 29. Saltanatım da beni bırakıp gitti." 30. Yakalayın onu. Ellerini de boynuna bağlayın onun. 31. Sonra cehenneme ulaştırın onu. 32. Sonra onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun.

٣٣١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ نُسَيْرِ بْنِ ذُعْلُوقٍ، قَالَ: سَمِعْتُ نَوْفًا، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا} قَالَ: كُلُّ ذِرَاعٍ سَبْعُونَ بَاعًا، كُلُّ بَاعٍ أَبْعَدُ مِمَّا بَيْنَكَ وَبَيْنَ مَكَّةَ، وَهُوَ يَوْمَئِذٍ بِرَحَبَةِ الْكُوفَةِ.

3316- Abdürrezzâk > Sevrî > Nüseyr b. Zu'lûk[617] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Nevf, ***"Sonra onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her zirâ' bir kulaçtır. Her kulaç da seninle Mekke arasındaki mesafeden daha uzaktır." O, o gün Kûfe mescidinde idi.[618]

---

617 O, Nüseyr b. Zu'lûk es-Sevrî Ebû Tu'me el-Kûfî'dir. Dördüncü tabakadan olup zayıftır. Bk. *Takrîb*, II, 298.

618 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 63; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 146; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 272. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Nevf eş-Şâmî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 262.

٣٣١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهَا تَدْخُلُ فِي دُبُرِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ فِيهِ، أَوْ مِنْ رَأْسِهِ.

3317- Abdürrezzâk, Sevrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bana nakledildiğine göre, zincir onun dübüründen girip ağzından veya başından çıkacaktır."[619]

٣٣١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ} قَالَ: يَقُولُ: أَنِّي قَدْ عَلِمْتُ.

3318- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ben zaten hesabıma gerçekten kavuşacağımı biliyordum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ben öğrenmiştim, biliyordum."[620]

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾

33. Çünkü o, azametli Allah'a iman etmezdi. 34. Yoksulu yedirmeye de teşvik etmezdi. 35. Artık bugün burada onun hiçbir yakın dostu yoktur. 36. Gıslînden (cehennemliklerin yaralarından akan irinden) başka hiçbir yiyeceği de

---

619 Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 272; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 285. Bu hadis İbn Abbâs ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 64; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 146; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 416; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 262.

620 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 60. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 262.

yoktur. 37. Onu da ancak günahkârlar yer. 38-39. Hayır, gördüğünüz ve görmediğiniz şeylere yemin ederim ki; 40. Muhakkak ki o, şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. 41. O, bir şair sözü de değildir. Ne kadar az inanırsınız! 42. O bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar az düşünüp ibret alırsınız! 43. O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. 44. Eğer bazı sözleri uydurup bize isnad etseydi. 45. Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik. 46. Sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık.

٣٣١٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ} قَالَ: حَبْلُ الْقَلْبِ.

3319- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "**'الْوَتِين/el-Vetîn,' k**alp/şah damarı demektir."[621]

﴿فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

47. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı. 48. Doğrusu o (Kur'ân), takva sahipleri için bir öğüttür. 49. Aranızda yalanlayanların da olduğunu elbette biliriz biz. 50. Ve şüphesiz ki o, kâfirler için bir hasrettir. 51. Ve muhakkak ki o, kesin bilginin gerçeğidir. 52. O halde büyük Rabbini adı ile tesbih et!

621 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 67; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 665. İbn Kesîr bu hadisi İkrime, Saîd b. Cübeyr, Hâkim, Müslim el-Batîn ve Ebû Sahr Humeyd b. Ziyâd'a isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 417; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 147.

سُورَةُ سَأَلَ سَائِلٌ

70. SEELE SÂİLÜN (MEÂRİC) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[622]

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Dileyen biri inecek azabı diledi. 2. O, kâfirler içindir. Onu önleyebilecek yoktur. 3. O, üstün ve yüce dereceler sahibi Allah'tandır.

٣٣٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَأَلَ سَائِلٌ} قَالَ: سَأَلَ سَائِلٌ عَنْ عَذَابٍ وَاقِعٍ، فَقَالَ اللهُ: {لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ مِنَ اللهِ}.

3320- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ***"Dileyen biri inecek azabı diledi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bir kişi vâki olacak azabı diledi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"O, kâfirler içindir. Onu önleyebilecek yoktur. O, üstün ve yüce dereceler sahibi Allah'tandır."***[623]

622 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

623 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 69. Begavî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 148; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-*

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾

4. Melekler de Ruh da oraya miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselir.

٣٣٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ مَعْمَرٌ: وأرنا الْحَكَمُ بْنُ أَبَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ: {فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ} قَالَا: الدُّنْيَا مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا يَوْمٌ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، لَا يَدْرِي أَحَدٌ مَا مَضَى؟ وَلَا كَمْ بَقِيَ؟ إِلَّا اللَّهُ.

3321- Abdürrezzâk > Ma‘mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla Mücâhid'in ve Ma‘mer > Hakem b. Ebân isnadıyla da İkrime'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Başından sonuna kadar dünyanın ömrü, elli bin yıl olan bir gündür. Bunun ne kadarının geçtiğini ve ne kadarının kaldığını hiç kimse bilemez."[624]

٣٣٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ} قَالَ: هُوَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ.

3322- Abdürrezzâk > Sevrî > Simâk b. Harb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Melekler de Ruh da oraya miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada sözü edilen gün, kıyamet günüdür."[625]

٣٣٢٣ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ، إِبْرَاهِيمَ عَنِ التَّيْمِيِّ، قَالَ: مَا طُولُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ عَلَى الْمُؤْمِنِ، إِلَّا مَا بَيْنَ الظُّهْرِ إِلَى الْعَصْرِ.

Muhît, VIII, 332. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 264.

624 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 71; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 419. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid ve İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 264.

625 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 71. Begavî bu hadisi Katâde ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 149. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, s. 693; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 419.

3323- Abdürrezzâk > Sevrî > İbrahim isnadıyla rivayet edildiğine göre, Teymî şöyle demiştir: "Kıyamet günü mü'minlere, ancak öğle ile ikindi namazları arasındaki bir zaman kadar gelir."[626]

٣٣٢٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ طُولَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ عَلَى الْمُؤْمِنِ، مِثْلَ صَلَاةٍ صَلَّاهَا فِي الدُّنْيَا فَأَكْمَلَهَا وَأَحْسَنَهَا.

3324- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Hasan şöyle demişlerdir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Mü'min için kıyamet gününün uzunluğu, dünyada tam olarak ve güzelce kıldığı bir namaz kadardır."***[627]

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهَا لَظَى ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِلشَّوَى ﴿١٦﴾

5. O halde, sen güzelce sabret! 6. Çünkü onlar onu (azabı) uzak görürler. 7. Biz ise onu yakın görürüz. 8. O gün gök erimiş maden gibi olur. 9. Dağlar da renk renk boyanmış yün gibi olur. 10. Ve gerçek hiçbir dost, dostunu sormaz. 11. Onlar birbirlerine gösterilirler. Her günahkâr o günün azabına karşılık feda etmeyi temenni eder: Oğullarını. 12. Eşini, kardeşini. 13. Kendisini barındıran soyunu, sopunu. 14. Ve yeryüzünde olanların hepsini. Sonra da kendisini kurtarmalarını ister. 15. Asla! Çünkü o alevli bir ateştir. 16. Deriyi kavurup soyar.

---

626 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İbrahim et-Teymî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 265.

627 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 265. Begavî bu hadisi benzer şekilde Ebû Saîd el-Hudrî'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 149.

٣٣٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ قُرَّةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ {نَزَّاعَةً لِلشَّوَى} قَالَ: لِلْهَامِ، قَالَ: تَأْكُلُهُ النَّارُ، حَتَّى لَا تُبْقِي مِنْهُ شَيْئًا غَيْرَ فُؤَادِهِ نَضِيجٌ.

3325- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Kurre[628] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Deriyi kavurup soyar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yutuveren ateştir. Ateş onu öyle yer, bitirir ki o çığlık atarken kalbinden başka hiçbir şey bırakmaz."[629]

٣٣٢٦ - عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، أَنَّ حُمَيْدًا، حَدَّثَهُ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ، قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الْمَسْجِدَ فَرَآهُمْ عِزِينَ حِلَقًا، فَقَالَ: مَا لِي أَرَاكُمْ عِزِينَ حِلَقًا كَحِلَقِ الْجَاهِلِيَّةِ؟ جَلَسَ رَجُلٌ خَلْفَ أَخِيهِ؟

3326- Abdürrezzâk > Ebû Bekir b. Ebî Ayyâş > Humeyd[630] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubâde b. Nüsey[631] şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, mescide girince **"Bana ne oluyor ki sizi cahiliye insanlarının yaptıkları gibi dağınık halkalar şeklinde otururken görüyorum"** buyurdu. Bunun üzerine toplu bir şekilde arka arkaya oturdular."[632]

٣٣٢٧ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَحَدَّثَنِي سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ رَجُلٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاةَ مَالِهِ، إِلَّا جُعِلَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَفَائِحَ مِنْ نَارٍ يُكْوَى بِهَا جَنْبُهُ وَجَبْهَتُهُ وَظَهْرُهُ، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ.

---

628 O, Kurre b. Hâlid es-Sedûsî el-Basrî'dir. Altıncı tabakadan olup sika ve zabt sahibidir. Bk. *Takrîb*, II, 125.

629 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 77; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 321; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 265; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 290; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 150; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 665; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 185.

630 O Humeyd et-Tavîl'dir. Onunla ilgili daha önce bilgi verilmişti.

631 O, Ubâde b. Nüsey el-Kindî Ebû Ömer eş-Şâmî'dir. Sika ve fazilet sahibidir. 118 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 395.

632 Bu hadis bu sûrenin 37. âyetinin tefsiri ile alakalıdır. Hadis için bk. Ebû Davud, Kitâbu'l-Edeb, V, 163. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Ubâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 266; Müslim, Kitâbu's-Salât, IV, 152-153; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 93.

3327- Abdürrezzâk > Ma'mer > Süheyl b. Ebî Sâlih > Babası (Ebû Sâlih) > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Malının zekâtını vermeyen kişinin alnı, yüzü ve sırtı, elli bin yıl süren bir günde ateşten demir levhalarla dağlanır."***[633]

٣٣٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَالْعِهْنِ} قَالَ: كَالصُّوفِ.

3328- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "***كَالْعِهْنِ/ke'l-ıhni***"[634] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yün gibi anlamındadır."[635]

تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَى ﴿١٨﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾

17. Çağırır yüz çeviren ve arkasına dönen kimseyi. 18. Toplayıp kaba dolduranı (malı yığanı). 19. Gerçekten insan pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır.

٣٣٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَلُوعًا} قَالَ: جَزُوعًا.

3329- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "***هَلُوعًا/helûan***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sızlanıp feryat eden, sabırsız anlamındadır."[636]

---

633 Bu hadis Tevbe sûresinin 35. âyetinin tefsirinde zikredilmişti.

634 Meâric 70/9.

635 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 73; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 150. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Süddî'ye isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 420. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 385; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 3153; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXX, 125.

636 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 79; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 421; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 266; İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4685.

٣٣٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ وَقَالَ الْحَسَنُ: هُوَ الشَّرِهُ.

3330- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "'هَلُوعًا/**Helûan**' obur, açgözlü demektir."[637]

إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾ فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾

20. Yani o, kendisine zarar erişirse feryadı basar. 21. Ona hayır dokunsa cimrilik edip infak etmez. 22. Ancak namaz kılanlar müstesna. 23. Onlar ki, namazlarına devam ederler. 24. Onlar ki, mallarında bilinen bir hak vardır; 25. Dilenene ve yoksula. 26. Onlar ki, din gününü (hesaba çekilme ve amellerinin karşılıklarının verileceği günü) tasdik ederler. 27. Ve onlar ki, Rablerinin azabından korkarlar. 28. Çünkü Rablerinin azabından yana güven altında olunmaz. 29. Onlar ki, başkalarına karşı ırzlarını korurlar. 30. Eşlerine yahut sağ ellerinin sahip olduklarına karşı müstesna. Çünkü onlar kınanmazlar. 31. Ama kim bundan ötesini isterse işte bunlar sınırı aşanlardır. 32.

637 İbn Manzûr bu hadisi *el-Lisân*'da Ma'mer ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4685.

Onlar ki, emanetlerine ve ahitlerine uyarlar. 33. Onlar ki, şehadetlerini dosdoğru yerine getirirler. 34. Onlar ki, namazlarını gereği gibi kılarlar. 35. İşte onlar cennetlerde ağırlanırlar. 36. Karşındaki bu kâfirlere ne oluyor ki hızlıca geliyorlar? 37. Sağdan ve soldan, bölük bölük dağılıyorlar?

٣٣٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عِزِينَ} قَالَ: العِزِينَ الْحِلَقِ.

3331- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**عِزِينَ/ızîn**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sohbet halkaları, meclisleri demektir."[638]

أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾
كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

38. Acaba onların her biri Naîm cennetine koyulmayı mı ümit eder? 39. Hayır, gerçekten bizler onları bildikleri o şeyden yarattık.

٣٣٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ تَلَا قَتَادَةُ {خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ} فقَالَ: خُلِقْتَ مِنْ قَذَرٍ يَا ابْنَ آدَمَ فَاتَّقِ اللهَ.

3332- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Hayır, gerçekten bizler onları bildikleri o şeyden yarattık"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Pis bir şeyden yaratıldın ey Âdemoğlu! Artık Allah'tan kork."[639]

---

638 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 85. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 266.

639 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 87. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Menşûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 267; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 423.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

40. Hayır! Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, mutlaka biz güç yetirenleriz. 41. Onların yerine onlardan hayırlı olanları getirmeye. Hem biz, önüne geçilecekler değiliz. 42. Artık kendilerine vaat edilen günleri ile karşılaşıncaya kadar bırak onları, dalsınlar, oynasınlar! 43. O gün onlar, sanki dikilmiş putlara hızlıca gidiyorlar gibi kabirlerinden hızlıca çıkarlar.

٣٣٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَ الْأَجْدَاثِ} قَالَ: مِنَ الْقُبُورِ {كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ} قَالَ: إِلَى عِلْمٍ {يُوفِضُونَ} قَالَ: يُسْرِعُونَ.

3333- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“O gün onlar, sanki dikilmiş putlara hızlıca gidiyorlar gibi kabirlerinden hızlıca çıkarlar”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “‘مِنَ الأَجْدَاث/***Mine’l-ecdâs,’*** kabirlerden demektir. ‘إِلَى نُصُب/***İlâ nusubin,’*** bayrağa, sancağa doğru demektir. ‘يُوفِضُونَ/***Yûfidûn’*** ise koşarak gidercesine demektir.”[640]

٣٣٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ} قَالَ: قَبِيلَتُهُ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي أَنَّ فَصِيلَتَهُ أُمُّهُ الَّتِي أَرْضَعَتْهُ.

640 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIX, 79. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu’l-Münzir’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 267; İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 559; Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, III, 186; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VII, 153.

3334- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendisini barındıran soyunu, sopunu"***[641] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani kendisini koruyup barındıran kabilesini."[642] Ma'mer şöyle demiştir: "Bana ulaştığına göre, burada kastedilen, kendisini emziren annesidir."[643]

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

44. Gözleri horlukla aşağı düşmüş, kendilerini de bir zillet sarmış olacaktır. İşte bu, onlara vaat edilen gündür.

641 Meâric 70/13.

642 Bu hadis Mücâhid ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 75; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 151; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 420; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 265.

643 Hâfız, *el-Feth*, VIII, 665. İbn Kesîr bu hadisi Eşheb b. Mâlik'ten nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 420.

سُورَةُ إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا

71. İNNÂ ERSELNÂ NÛHAN (NÛH) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[644]

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾ قَالَ يَاقَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Gerçekten biz Nûh'u kavmine "Kendilerine çok acıklı bir azap gelmeden önce kavmini uyar" diye gönderdik. 2. O da dedi ki: "Ey kavmim! Şüphesiz ben sizi apaçık uyaran biriyim. 3. Şöyle ki: Allah'a ibadet edin, O'ndan korkun ve bana itaat edin. 4. Ta ki günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi belli bir süreye kadar geciktirsin. Şüphesiz ki Allah'ın takdir ettiği vakit geldiğinde geri bırakılmaz. Keşke bilseydiniz." 5. Dedi ki: "Rabbim! Ben kavmimi gece ve gündüz gerçekten davet ettim. 6. Fakat benim davetim onların kaçıştan başka bir şeylerini artırmadı."

---

644 Türkiye nüshasında Besmele yoktur.

٣٣٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا} قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُمْ كَانُوا يَذْهَبُ الرَّجُلُ إِلَى نُوحٍ بِابْنِهِ، فَيَقُولُ لِابْنِهِ احْذَرْ هَذَا لَا يَغُرَّنَّكَ، فَإِنَّ أَبِي قَدْ كَانَ ذَهَبَ بِي إِلَيْهِ وَأَنَا مِثْلُكَ فَحَذَّرَنِي كَمَا حَذَّرْتُكَ.

3335- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Fakat benim davetim onların kaçıştan başka bir şeylerini artırmadı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre, kişi, oğlunu elinden tutarak Nûh *aleyhisselâm*'ın yanına götürüp 'Ey oğlum! Bu adamdan sakın ki seni kandırmasın. Ben senin gibiyken babam, beni bu kişinin yanına getirmişti ve seni uyardığım gibi beni uyarmıştı' derdi."[645]

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾

7. Gerçekten ben onlara kendilerini bağışlaman için ne zaman davet ettiysem parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler. Israr ettiler ve büyüklendikçe büyüklendiler. 8. "Sonra ben, onları gerçekten yüksek sesle davet ettim. 9. Sonra muhakkak ben onlara hem açık açık ilan ettim hem de kendilerine gizli gizli söyledim. 10. Arkasından 'Rabbinizden bağışlanma dileyin. Çünkü O çok bağışlayıcıdır' dedim. 11. Böylece O, üzerinize semayı bol bol salıverir. 12. Mallarla, oğullarla size yardım eder, size bağlar, bahçeler verir ve sizin için nehirler akıtır. 13. Size ne oluyor ki Allah'ın azametinden hiç korkmuyorsunuz?"

---

645 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 92. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 157; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 43.

٣٣٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا} قَالَ: نُطْفَةً، ثُمَّ مُضْغَةً، ثُمَّ خَلْقًا طَوْرًا بَعْدَ طَوْرٍ.

3336- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Size ne oluyor ki Allah'ın azametinden hiç korkmuyorsunuz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Size ne oluyor ki, Allah'a akıbeti belirleme hakkını yakıştıramıyorsunuz?"[646]

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾

14. Oysa O, sizi türlü merhalelerden geçirerek yaratmıştır.

٣٣٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا} قَالَ: نُطْفَةً، ثُمَّ مُضْغَةً، ثُمَّ خَلْقًا طَوْرًا بَعْدَ طَوْرٍ.

3337- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Oysa O, sizi türlü merhalelerden geçirerek yaratmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sizleri nutfe, et parçası, varlık olarak aşama aşama yarattı."[647]

٣٣٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ فُضَيْلٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا} قَالَ: الْعَلَقَةُ، ثُمَّ الْمُضْغَةُ، ثُمَّ الشَّيْءُ بَعْدَ الشَّيْءِ.

3338- Abdürrezzâk > Fudayl > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Oysa O, sizi türlü merhalelerden geçirerek***

---

646 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 95. Bu hadis benzer şekilde İbn Abbâs, Mücâhid ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 154; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 494; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 339.

647 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 96; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 666. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 268. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk ve Atâ'dan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 303; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 88; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 494.

yaratmıştır" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kan pıhtısı, et parçası sonra aşama aşama yarattı."[648]

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

15. Görmez misiniz? Allah yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmıştır. 16. Onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır.

٣٣٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا} أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وُجُوهُهُمَا قِبَلَ السَّمَوَاتِ، وَأَقْفِيَتُهُمَا قِبَلَ الْأَرْضِ، وَأَنَا أَقْرَأُ بِذَلِكَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ: {وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا}.

3339- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Abdullah b. Amr b. el-Âs "Güneş ile ayın yüzleri semaya, arka tarafları ise yeryüzüne doğru dönüktür. İsterseniz bu konuda Allah'ın Kitâbı'ndan âyet de okuyabilirim" dedi ve ***"Onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır"*** âyetini okudu."[649]

وَاللّٰهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

---

648 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 96. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 268. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Katâde, Yahya b. Râfi', Süddî ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 425.

649 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 695; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 97; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 155. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 68, *Fethu'l-Kebîr*, II, 182.

17. Ve Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir. 18. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır. 19. Allah yeri sizin için bir yaygı kılmıştır. 20. Ta ki onun geniş yollarında gidesiniz.

٣٣٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سُبُلًا فِجَاجًا} قَالَ: طُرُقًا.

3340- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ta ki onun geniş yollarında gidesiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***سُبُلًا فِجَاجًا/Sübülen ficâcen,'*** yollar demektir."[650]

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾

21. Nûh dedi ki: "Rabbim! Gerçek şu ki bunlar bana isyan ettiler. Malı ve evladı zararından başka şeylerini artırmayacak kimselere uydular. 22. Ve onlar büyük büyük hileler yaptılar. 23. Ve 'İlahlarınızı sakın bırakmayın. Sakın Ved, Suvâ, Yegûs, Yeûk ve Nesr'i terk etmeyin' dediler."

٣٣٤١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُواعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا} قَالَ: كَانَتْ آلِهَةً يَعْبُدُهَا قَوْمُ نُوحٍ، ثُمَّ كَانَتِ الْعَرَبُ تَعْبُدُهَا بَعْدُ فَكَانَ وَدًّا لِكُلَيْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ، وَكَانَ سُوَاعٌ لِهُذَيْلٍ، وَكَانَ يَغُوثُ لِبَنِي غُطَيْفٍ مِنْ مُرَادٍ بِالْجَرْفِ، وَكَانَ يَعُوقُ لِهَمْدَانَ، وَكَانَ نَسْرٌ لِذِي الْكَلَاعِ مِنْ حِمْيَرٍ.

3341- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İlahlarınızı sakın bırakmayın. Sakın Ved, Suvâ, Yegûs, Yeûk ve Nesr'i terk etmeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu putlar, Nûh

---

650 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 97; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 188; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 155; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 306. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 269.

kavminin taptığı putlardı. Daha sonra Arapların taptığı putlar oldular. Ved putu, Dûmetu'l-Cendel'deki Kelb kabilesinin putu oldu. Suvâ, Hüzeyl kabilesinin putu idi. Yegûs, Murâd kabilesinden Gutayfoğulları'nın putu idi. Yeûk, Hemdân kabilesinin putu idi. Nesr ise Himyer'den Zü'l-Kelâ' kabilesinin putu idi."[651]

٣٣٤٢ - عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: صَارَتِ الْأَوْثَانُ الَّتِي كَانَتْ فِي قَوْمِ نُوحٍ فِي الْعَرَبِ. ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ قَتَادَةَ.

3342- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Atâ el-Horâsânî isnadıyla İbn Abbâs'tan önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir. Ancak bu rivayette şöyle demiştir: "Nûh *aleyhisselâm*'ın kavminde olan bu putlar, Araplara geçti." Sonra Katâde'nin sözünün aynısını nakletti.[652]

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾ مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

24. "Şüphesiz ki onlar birçok kimseyi saptırdılar. (Rabbim!) Zalimlerin sapıklıklarından başka şeylerini artırma!" 25. Onlar da günahlarından dolayı suda boğuldular. Ardından ateşe atıldılar da kendilerini Allah'tan kurtaracak yardımcılar da bulamadılar. 26. Nûh dedi ki: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma! 27. Çünkü

---

651 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 99. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 667; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 318. İbn Kesîr bu hadisi İkrime, Dahhâk ve İbn İshâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 426.

652 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 667; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 155. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 269; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 302.

eğer sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar ve kötü kimseden, aşırı giden kâfirden başka evlat doğurmazlar. 28. Rabbim! Bana, anneme, babama, mü'min olarak evime girene, erkek ve kadın mü'minlere mağfiret et. Zalimlerin de helâklerinden başka şeylerini artırma!"

٣٣٤٣ - مَعْمَرٌ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا} فَقَالَ: أَمَا وَاللَّهِ مَا دَعَا بِهَا حَتَّى أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ {أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ}، ثُمَّ دَعَا دَعْوَةً عَامَّةً قَالَ {رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا} حَتَّى بَلَغَ {تَبَارًا}

3343- Ma'mer şöyle demiştir: Katâde, ***"Nûh dedi ki: Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma!"*** âyetini okudu ve şöyle dedi: Vallahi Nûh *aleyhisselâm* bu bedduayı ancak Allah kendisine ***"Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başkası asla iman etmeyecektir. O halde işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme"***[653] âyetini vahyettikten sonra yaptı. Daha sonra ise şu genel duayı yaptı: ***"Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar ve kötü kimseden, aşırı giden kâfirden başka evlat doğurmazlar. Rabbim! Bana, anneme, babama, mü'min olarak evime girene, erkek ve kadın mü'minlere mağfiret et. Zalimlerin de helâklerinden başka şeylerini artırma!"***[654]

٣٣٤٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: كَانُوا يَضْرِبُونَ نُوحًا حَتَّى يُغْشَى عَلَيْهِ، فَإِذَا أَفَاقَ قَالَ: رَبِّ اغْفِرْ لِقَوْمِي، فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ.

3344- Abdürrezzâk > Ma'mer > A'meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Nûh *aleyhisselâm*'ı bayılıncaya kadar döverlerdi. Nûh *aleyhisselâm* kendisine geldiğinde ise 'Kavmimi bağışla! Zira onlar bilmiyorlar' derdi."[655]

---

653 Hûd 11/36.

654 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 101. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 270; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 301.

655 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 102. Kurtubî bu hadisi Mücâhid ve Ubeyd b. Umeyr'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 43.

سُورَةُ قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ

72. KUL ÛHIYE İLEYYE (CİN) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[656]

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ﴿٢﴾ وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. De ki: Bana şu vahyedildi: Cinlerden bir topluluk beni dinlediler ve dediler ki: "Gerçekten bizi hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik. 2. O doğruya götürüyor. Bundan ötürü biz de O'na iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak koşmayacağız. 3. Doğrusu Rabbimizin şanı pek yücedir. O, ne bir eş ne de bir evlat edinmiştir."

٣٣٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَدُّ رَبِّنَا} قَالَ تَعَالَى: أَمْرُ رَبِّنَا قَالَ: تَعَالَتْ عَظَمَتُهُ.

3345- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "جَدُّ رَبِّنَا/***ceddü rabbinâ***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Azameti ve büyüklüğü çok yüce ve uludur."[657]

---

656 Besmele Türkiye nüshasında mevcut değildir.

657 İbn Kuteybe bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 489; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 104. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-*

٣٣٤٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَدُّ رَبِّنَا} قَالَ: غِنَى رَبِّنَا، وَقَالَ عِكْرِمَةُ: جَلَالُ رَبِّنَا.

3346- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), "جَدُّ رَبِّنَا/*ceddü rabbinâ*" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Rabbimizin zenginliği anlamındadır."[658]

İkrime de şöyle demiştir: "Rabbimizin azameti demektir."[659]

وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾

4. "Doğrusu bizim beyinsiz olanımız (İblis veya azgın cinler), Allah'a karşı aşırı yalanlar söylüyormuş. 5. Doğrusu biz insanların da cinlerin de Allah'a karşı asla yalan söylemeyeceklerini sanmıştık."

٣٣٤٧ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَتَلَا قَتَادَةُ {أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا} فَقَالَ: عَصَاهُ وَاللَّهِ سَفَهَةُ الْجِنِّ كَمَا عَصَاهُ سَفَهَةُ الْإِنْسِ.

3347- Ma'mer şöyle demiştir: Katâde, ***"Doğrusu biz, insanların da cinlerin de Allah'a karşı asla yalan söylemeyeceklerini sanmıştık"*** âyetini okudu ve şöyle dedi: "İnsanların beyinsizleri Allah'a isyan ettiği gibi cinlerin beyinsizleri de isyan etmişlerdi."[660]

Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 271; Ebû Hayyân, el-*Bahru'l-Muhît*, VIII, 347; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 428.

658 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 104; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 158; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 8. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 271.

659 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 104; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 158; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 428.

660 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 107; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 9. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 271.

﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾﴾

6. "Bir gerçek de şu ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını artırırlardı."

٣٣٤٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ} قَالَ: كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا أُنْزِلُوا مَنْزِلًا قَالُوا: نَعُوذُ بِأَعَزِّ هَذَا الْمَكَانِ {فَزَادُوهُمْ رَهَقًا} قال يَقُولُ: خَطِيئَةً وَإِثْمًا.

3348- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir gerçek de şu ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cahiliye döneminde insanlar bir yerde konakladıkları zaman 'Bu mekânın en azizine (güçlü ve itibarlısına) sığınıyoruz' derlerdi. ***'Bununla da onların azgınlıklarını artırırlardı.'*** Bunun onların hata ve günahlarını daha da artırdığını söylüyor."[661]

﴿وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾ وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا ﴿٩﴾﴾

7. "Ve gerçekten onlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiçbir kimseyi asla diriltmeyeceğini sanmışlardı. 8. Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük. 9. Hâlbuki gerçekten biz, dinlemek için bir yer bulup oturuyorduk. Şimdi ise kim dinlerse kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur."

---

661 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 108; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 10; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 428.

٣٣٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا} قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، جَالِسٌ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذْ رُمِيَ بِنَجْمٍ فَاسْتَنَارَ، فَقَالَ: مَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ إِذَا كَانَ مِثْلُ هَذَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ؟. قَالُوا: كُنَّا نَقُولُ: يَمُوتُ عَظِيمٌ وَيُولَدُ عَظِيمٌ، قَالَ: فَإِنَّهَا لَا يُرْمَى بِهَا لِمَوْتِ أَحَدٍ، وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنَّ رَبَّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِذَا قَضَى أَمْرًا سَبَّحَ حَمَلَةُ الْعَرْشِ، ثُمَّ سَبَّحَ أَهْلُ السَّمَاءِ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ التَّسْبِيحُ إِلَى هَذِهِ السَّمَاءِ، ثُمَّ يَسْتَخْبِرُ أَهْلُ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ حَمَلَةَ الْعَرْشِ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ فَيُخْبِرُونَهُمْ، ثُمَّ يَسْتَخْبِرُ أَهْلُ كُلِّ سَمَاءٍ أَهْلَ سَمَاءٍ حَتَّى يَنْتَهِيَ الْخَبَرُ إِلَى هَذِهِ السَّمَاءِ، وَيَتَخَطَّفُ الْجِنُّ وَيُرْمَوْنَ فَمَا جَاءُوا بِهِ عَلَى وَجْهِهِ فَهُوَ حَقٌّ وَلَكِنَّهُمْ يُقَدِّمُونَ فِيهِ وَيَزِيدُونَ.

قَالَ مَعْمَرٌ، فَقُلْتُ لِلزُّهْرِيِّ: أَوَكَانَ يُرْمَى بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: أَفَرَأَيْتَ قَوْلَهُ تَعَالَى {وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا} قَالَ: سُدِّدَ أَمْرُهَا، حِينَ بُعِثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

3349- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Zührî > Ali b. Hüseyn isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***“Hâlbuki gerçekten biz, dinlemek için bir yer bulup oturuyorduk. Şimdi ise kim dinlerse kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Ensâr’dan bir grup sahâbînin arasında otururken bir yıldız fırlatılıp ortalığı aydınlattı. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***“Cahiliye devrinde böyle bir şey olduğunda ne diyordunuz?”*** diye sordu. Biz, “Büyük biri ölecek ve büyük biri doğacak” dediğimizi söyledik. Ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***“Yıldız, ne birinin ölmesi ne de hayata gelmesinden dolayı kayar. Ancak Rabbimiz, bir şeye karar verdiğinde Arş’ı taşıyan melekler, tesbih eder sonra onlara yakın olan sema ehli tesbih eder. Sonunda bu tesbih, bu semaya kadar gelir. Sonra yedinci sema ehli, Arş’ı taşıyan meleklere ‘Rabbiniz ne dedi?’ diye sorup bilgi isterler. Onlar da onlara bildirirler. Sonra her sema ehli, diğer sema ehline sorup öğrenir. Nihayetinde haber, bu semaya kadar ulaşınca cinler bu***

haberi alıp götürmeye çalışırlar fakat taşlanırlar. Onların aynı şekilde getirdikleri doğrudur. Ancak onlar, buna uydurmalar katarlar ve ilaveler yaparlar."[662]

Ma'mer şöyle demiştir: Zührî'ye "Cahiliye döneminde yıldız fırlatılır mıydı?" diye sordum. "Evet" dedi. "Allah'ın ***'Hâlbuki gerçekten biz, dinlemek için bir yer bulup oturuyorduk. Şimdi ise kim dinlerse kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur'*** âyetini gördün mü?" dediğimde ise şöyle dedi: "Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* peygamber olarak gönderilince durumu sağlamlaştırıldı."[663]

وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾ وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾

10. "Doğrusu biz, yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murad etti, bilmiyoruz. 11. Gerçekten biz, -kimimiz sâlih kişiler, kimimiz ise bunlardan aşağıda olmak üzere- türlü türlü yollar tutmuştuk."

٣٣٥٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طَرَائِقَ قِدَدًا} قَالَ: أَهْوَاءٌ مُخْتَلِفَةٌ.

3350- Ma'mer, Katâde'nin "**طَرَائِقَ قِدَدًا/*tarâika kıdeden*"** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Çeşitli ve farklı arzular, istekler anlamına gelir."[664]

وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَى آمَنَّا بِهِ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا

---

662 Müslim, Kitâbu's-Selâm, IV, 1750. Hâfız'ın *Tahrîcu'l-Keşşâf*'ta belirttiği üzere Tirmizî rivayet etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 167; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 218; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 537. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 673.

663 Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 501.

664 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 111; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 160; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 15. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 274.

﴿١٣﴾ وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾

12. "Şunu da hiç şüphesiz bildik ki, yeryüzünde Allah'ı asla âciz bırakamayız. Kaçmakla da O'nu asla acze düşüremeyiz. 13. Gerçekten biz hidayeti işittiğimizde O'na iman ettik. Kim Rabbine iman ederse o (sevaplarının) eksiltilmesinden de korkmaz, kendisine zulmedilmesinden de. 14. İçimizde, (Allah'a) teslimiyet gösterenler de var, hak yoldan sapanlar da var. Teslimiyet gösteren kimseler, doğru yolu arayanlardır." 15. Zalim olanlara gelince; onlar cehenneme odun olmuşlardır.

٣٣٥١ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ} قَالَ: هُمُ الْجَائِرُونَ.

3351- Ma'mer, Katâde'nin "وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ/ve emma'l-kâsıtûn" âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bununla kastedilenler, zalimler ve zorbalardır."[665]

وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا ﴿١٦﴾

16. Ve eğer onlar o yol üzere dosdoğru gitselerdi elbette biz onlara bol su içirirdik.

٣٣٥٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا} قَالَ: لَوْ آمَنُوا لَوَسَّعَ اللهُ عَلَيْهِمْ فِي الرِّزْقِ.

3352- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ve eğer onlar o yol üzere dosdoğru gitselerdi elbette biz onlara bol su içirirdik"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İman etselerdi Allah, onların rızıklarını bollaştırırdı."[666]

---

665 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 113; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 184; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 160; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 17; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 110.

666 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 115. Bu hadis İbn Abbâs, Hasan, Mücâhid, Katâde ve İbn Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 17; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 274.

٣٣٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ ثُوَيْرِ بْنِ أَبِي فَاخِتَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا} قَالَ: هُوَ الْمَالُ.

3353- Abdürrezzâk > İsrâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Süveyr b. Ebî Fâhite[667] şöyle demiştir: Saîd b. Cübeyr'e "لأسقيناهم ماء غدقا/***le-eskaynâhüm mâen gadekan***" âyetini sordum. O şöyle dedi: "O maldır."[668]

لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

17. Onları bu hususta deneyelim diye. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse onu zorlu bir azaba sokar.

٣٣٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَذَابًا صَعَدًا} قَالَ: صُعُودًا مِنْ عَذَابِ اللهِ لَا رَاحَةَ فِيهِ.

3354- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "عذابا صعدا/***azâben saaden***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın ara verilmeyen ve gittikçe artan azabıdır."[669]

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

18. Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiç kimseye dua etmeyin.

---

667 O, Süveyr b. Ebî Fâhite Saîd b. Alâka el-Kûfî'dir. Künyesi Ebu'l-Cehm'dir. Dördüncü tabakadan olup Râfizî olmakla itham edilmiştir. Tirmizî ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 121.

668 Taberî bu hadisi başka bir isnadla Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 115. Bu hadis Ömer, Hasan, Ebû Mâlik ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 284.

669 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 117; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 161. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 274.

٣٣٥٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللهِ أَحَدًا} قَالَ: كَانَتِ الْيَهُودُ، وَالنَّصَارَى إِذَا دَخَلُوا كَنَائِسَهُمْ وَبِيَعَهُمْ أَشْرَكُوا بِاللهِ، فَأَمَرَ اللهُ تَعَالَى نَبِيَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُخْلِصَ الدَّعْوَةَ لَهُ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ.

3355- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiç kimseye dua etmeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yahudi ve Hıristiyanlar, kilise ve havralarına girdikleri zaman Rablerine şirk koşarlardı. Bundan dolayı Allah Teâlâ, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e mescide girdiği zaman sadece Allah'a dua ve ibadet etmesini emretti."[670]

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

19. Şu da bir gerçek ki, Allah'ın kulu O'na ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe gibi olacaklardı (birbirlerine geçeceklerdi).

٣٣٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِبَدًا} قَالَ: لَمَّا بَعَثَ اللهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تَلَبَّدَتِ الْجِنُّ وَالْإِنْسُ، فَحَرَصُوا عَلَى أَنْ يُطْفِئُوا هَذَا النُّورَ الَّذِي أَنْزَلَ اللهُ.

3356- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şu da bir gerçek ki, Allah'ın kulu O'na ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe gibi olacaklardı (birbirlerine geçeceklerdi)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* peygamber olarak gönderilince insanlar ve cinler, İslâm'ın nurunu söndürmek için toplandılar ve Allah'ın ona indirdiği nuru söndürmek için hırsla çalışmaya başladılar."[671]

---

670 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 117; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 161. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 274.

671 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 118; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 162; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 504; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 432; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 670. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve

٣٣٥٧ - عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: قَالَ الزُّبَيْرُ: كَانَ ذَلِكَ بِنَخْلَةٍ، وَالنَّبِيُّ يَقْرَأُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعِشَاءِ.

3357- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'z-Zübeyr şöyle demiştir: "Bu olay, Nahle'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsı namazında Kur'ân okurken yaşandı."[672]

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾

20. De ki: "Ben ancak Rabbime ibadet ederim. Hiç kimseyi de O'na ortak koşmam." 21. De ki: "Şüphesiz ben size bir zarar verme imkânına da bir fayda sağlama imkânına da sahip değilim." 22. De ki: "Gerçek şu ki: Beni, evet beni Allah'tan asla kimse kurtaramaz ve ben O'ndan başka sığınacak kimse de asla bulamam."

٣٣٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُلْتَحَدًا} قَالَ: مَلْجَأً.

3358- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Gerçek şu ki: Beni, evet beni Allah'tan asla kimse kurtaramaz ve ben O'ndan başka sığınacak kimse de asla bulamam"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مُلْتَحَدًا/***Mültehaden,'*** sığınak, barınak demektir."[673]

Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 275.

672 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 167; İbn Ebî Şeybe bu hadisi İbn Uyeyne ve İkrime'den rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim bu hadisi munkatı bir isnadla rivayet etmiştir ve rivayetin ilk kısmı sahihtir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l -Kur'ân'i'l-Azîm*, VIII, 674; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 162.

673 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 120; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 432; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 162; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 195; İbn Manzûr, *el-Lisân*, s. 4006.

إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

23. (Benim yaptığım) ancak Allah katından olanı, O'nun gönderdiklerini tebliğdir. Kim Allah'a ve Resûlü'ne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. 24. Nihayet onlar tehdit edildikleri şeyi gördükleri zaman kimin yardımcılarının daha zayıf ve sayıca daha az olduğunu bileceklerdir. 25. De ki: "Tehdit edildiğiniz yakın mıdır yoksa Rabbim ona uzun bir zaman mı tayin etmiştir, bilmiyorum?" 26. O, gaybı bilendir. O kendi gaybına hiç kimseyi muttali kılmaz. 27. Ancak (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır. Çünkü onun önünden ve ardından koruyucular gönderir.

٣٣٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ، فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا} قَالَ: يُظْهِرُهُ مِنَ الْغَيْبِ عَلَى مَا شَاءَ اللَّهُ إِذَا ارْتَضَاهُ.

3359- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ancak (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır. Çünkü onun önünden ve ardından koruyucular gönderir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, onu seçip razı olduğunda gaybla ilgili dilediği şeyleri ona gösterir."[674]

---

674 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 122. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 276; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 163; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 433.

لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

28. Ta ki O, Rablerinin gönderdiklerini kendilerine gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın.

٣٣٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ} قَالَ: لِيَعْلَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ الرُّسُلَ قَدْ بَلَّغَتْ عَنِ اللهِ، وَأَنَّ اللهَ حَفِظَهَا وَدَفَعَ عَنْهَا.

3360- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ta ki O, Rablerinin gönderdiklerini kendilerine gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ta ki peygamberlerin Allah adına tebliğ ettiklerini, Allah'ın da onları koruyup kolladığını Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* bilsin."[675]

---

675 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 123; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 30; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 433. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 276.

سُورَةُ الْمُزَّمِّلِ

73. MÜZZEMMİL SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[676]

يَاأَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey sarınıp bürünen!

٣٣٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ} قَالَ: هُوَ الَّذِي تَزَمَّلَ بِثِيَابِهِ.

3361- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey sarınıp bürünen!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Elbiselerine bürünen, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir."[677]

قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾

2. Birazı hariç geceleyin kalk.

---

676 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

677 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 124; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 360; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 434; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 277.

٣٣٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: {قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا} قَامُوا حَوْلًا، أَوْ حَوْلَيْنِ حَتَّى انْتَفَخَتْ سُوقُهُمْ وَأَقْدَامُهُمْ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَخْفِيفًا فِي آخِرِ السُّورَةِ {عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى} حَتَّى بَلَغَ {مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ}: فَصَارَ قِيَامُ اللَّيْلِ تَطَوُّعًا بَعْدَ فَرِيضَةٍ.

3362- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"Birazı hariç geceleyin kalk"*** âyetleri inince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ashâbı, bir veya iki yıl boyunca kalkıp ayakları şişecek kadar namaz kıldılar. Ardından Allah Teâlâ bunu hafifletmek için bu sûrenin sonundaki şu âyetleri indirdi: ***"Şüphe yok ki Rabbin senin ve seninle beraber olanlardan bir kesimin gecenin üçte ikisinden az, yarısı ve üçte biri kadar ayakta durduğunu(zu) bilir. Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir eder. O sizin bunu sayamayacağınızı bildiği için size doğru yöneldi. Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun."***[678] Bu şekilde gece ibadeti farz olduktan sonra nafileye dönüştü.[679]

نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾

3. Yarısı kadar veya ondan biraz eksilt. 4. Yahut ona biraz ekle. Kur'ân'ı da tane tane, anlaşılır surette oku.

٣٣٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ عَامَّةَ قِرَاءَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَتْ بِالْمَدِّ.

3363- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kur'ân'ı da tane tane, anlaşılır surette oku"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* genelde Kur'ân'ı okurken uzatarak okurdu."[680]

---

678 Müzzemmil 73/20.

679 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 126; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 360; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 437. Süyûtî hadisi Hâkim'in Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 223.

680 Buhârî bu hadisi Katâde > Enes tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Fezâil, IX, 90-91, *Halku'l-Ef'âl*, s. 73; Nesâî, Kitâbu's-Salât, II, 139; Ahmed b.

﴿إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾﴾

5. Muhakkak biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz.

٣٣٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَوْلًا ثَقِيلًا} قَالَ: تَثْقُلُ وَاللهِ فَرَائِضُهُ وَحُدُودُهُ.

3364- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki, O'nun farzları ve cezaları ağır gelir."[681]

٣٣٦٥ - عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ إِذَا أُوحِيَ إِلَيْهِ، وَهُوَ عَلَى نَاقَتِهِ وَضَعَتْ، جِرَانَهَا فَمَا تَسْتَطِيعُ أَنْ تَتَحَرَّكَ حَتَّى يُسَرَّى عَنْهُ.

3365- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hişâm b. Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Urve b. ez-Zübeyr) şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e devesi üzerindeyken vahiy nâzil olduğu zaman deve, boynunun ön kısmını yere koyar ve vahiy bitene kadar da hareket edemezdi."[682]

﴿إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾﴾

6. Gece kalkışı; o hem daha etkilidir hem de sağlam bir kırâate daha elverişlidir.

Hanbel, *Müsned*, III, 127; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 165; Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 388.

681 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 127; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 167; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 38; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 430. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Nasr'ın Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 277.

682 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 127; İbn Kesîr, İmam Ahmed'in rivayetini nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 425. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed, Abd b. Humeyd ve Hâkim'in Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 278.

٣٣٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا} قَالَ: الْقِيَامُ بِاللَّيْلِ أَشَدُّ وَطْأً، أَثْبَتُ فِي الْخَيْرِ {وَأَقْوَمُ قِيلًا} يَقُولُ: أَحْفَظُ لِلْقِرَاءَةِ.

3366- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gece kalkışı; o hem daha etkilidir hem de sağlam bir kırâate daha elverişlidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, gece ibadetidir. '**أَشَدُّ وَطْئًا/*Eşeddü vat'en,***' hayırda daha sabitleştirici, sağlamlaştırıcı demektir. '**أَقْوَمُ قِيلًا/*Ekvamu kîlen***' ise kırâati daha iyi belletip kavratan demektir."[683]

٣٣٦٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَشَدُّ وَطْئًا} قَالَ: يُوَاطِئُ سَمْعَكَ، وَبَصَرَكَ وَقَلْبَكَ {وَأَقْوَمُ قِيلًا} أَثْبَتُ لِلْقِرَاءَةِ.

3367- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'**أَشَدُّ وَطْئًا/*Eşeddü vat'en,***' kulağın, gözün ve kalbin daha iyi uyuşup anlaşır demektir. '**أَقْوَمُ قِيلًا/*Ekvamu kîlen***' ise kırâati daha sabitleştirici, sağlamlaştırıcı demektir."[684]

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾

7. Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşguliyet var. 8. Rabbinin ismini an ve bütün varlığınla O'na yönel!

٣٣٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا} قَالَ: أَخْلِصْ لَهُ الدُّعَاءَ، وَالْعِبَادَةَ.

---

683 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 129; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 168. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'ın Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 278; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 317. Kurtubî bu hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 40.

684 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 130; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 40-41. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 278.

3368- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Rabbinin ismini an ve bütün varlığınla O'na yönel!"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Duayı ve ibadeti sadece O'na yap."[685]

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾

9. O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız O'nu vekil tut! 10. Onların söylediklerine katlan ve onlardan güzel bir şekilde ayrıl! 11. Yalanlayan o nimet sahipleri ile beni baş başa bırak! Ve onlara biraz mühlet ver! 12. Çünkü Bizim yanımızda ağır bukağılar ve yakıcı bir ateş vardır.

٣٣٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ الْجَوْنِيَّ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْكَالًا وَجَحِيمًا} قَالَ: أَنْكَالًا: قُيُودًا، وَاللَّهِ لَا تُحَلُّ أَبَدًا.

3369- Abdürrezzâk > Ca'fer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû İmrân el-Cevnî, ***"Çünkü Bizim yanımızda ağır bukağılar ve yakıcı bir ateş vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'اَنْكَالاً/ ***Enkâlen,'*** bağlar, bukağılar demektir. Allah'a yemin olsun ki onlar asla açılmazlar."[686]

685 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Nasr'ın Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 278. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 168; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 44.

686 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Ebû İmrân el-Cevnî'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bu hadis İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Hammâd ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 135; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 46; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 675.

٣٣٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَبْحًا طَوِيلًا} قَالَ: فَرَاغًا طَوِيلًا.

3370- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşguliyet var"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'سَبْحًا طَوِيلًا/***Sebhan tavîlen,'*** uzun bir boşluk anlamındadır."[687]

٣٣٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ} قَالَ: كُلُّ شَيْءٍ بَعْدَ الْعِشَاءِ فَهُوَ نَاشِئَةٌ.

3371- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Gece kalkışı; o hem daha etkilidir hem de sağlam bir kırâate daha elverişlidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'نَاشِئَةَ/***Nâşie,'*** yatsı namazından sonraki her şey demektir."

وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ
وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٤﴾

13. Boğazı tıkayan bir yiyecek ve can yakıcı bir azap da vardır. 14. O günde, yer ve dağlar sarsılır. Dağlar da yığılarak akıp dağılan kum gibi olur.

٣٣٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَثِيبًا مَهِيلًا} قَالَ: الْمَهِيلُ الَّذِي إِذَا أَخَذْتَ مِنْهُ شَيْئًا أَتْبَعَكَ آخِرَهُ، قَالَ: وَالْكَثِيبُ مِنَ الرَّمَلِ.

3372- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"O günde, yer ve dağlar sarsılır. Dağlar da yığılarak akıp dağılan kum gibi olur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مهيلا/***Mehîlen,'***

687 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 131; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 168; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 42. İbn Kesîr bu hadisi Ebu'l-Âliye, Mücâhid, Ebû Mâlik, Dahhâk, Rebî' b. Enes ve Süfyân'a isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 435.

bir kısmını aldığında arkası gelen şey demektir. 'كَثِيبًا/***Kesîben***' ise kum tepesi, yığını demektir."[688]

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّا
أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا
﴿١٥﴾ فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

15. Muhakkak biz, Firavun'a bir resûl gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir resûl gönderdik. 16. Ama Firavun o Resûl'e karşı çıktı. Biz de onu müthiş bir şekilde yakaladık.

٣٣٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَخْذًا وَبِيلًا} قَالَ: شَدِيدًا.

3373- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ama Firavun o Resûl'e karşı çıktı. Biz de onu müthiş bir şekilde yakaladık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onu şiddetli bir şekilde (yakaladık)."[689]

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾
فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾

17. Eğer siz inkâr ederseniz çocukların saçlarını ağartacak bir günden nasıl korunacaksınız?

---

688 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 170. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 136; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 675; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 279.

689 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 137; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 438. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 169; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 47; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 279.

٣٣٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا} فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا يَتَّقِي اللَّهَ عَبْدٌ كَفَرَ بِاللَّهِ ذَلِكَ الْيَوْمَ.

3374- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Eğer siz inkâr ederseniz çocukların saçlarını ağartacak bir günden nasıl korunacaksınız?"*** âyetini okudu ve şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki, o gün kâfir kişi, Allah'tan korunamaz."[690]

السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

18. Gök bile o sebeple (o günün dehşetiyle) yarılmış, O'nun vaadi yerine getirilmiş olacaktır. 19. İşte bu, gerçekten bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine doğru yol alır. 20. Şüphe yok ki Rabbin senin ve seninle beraber olanlardan bir kesimin gecenin üçte ikisinden az, yarısı ve üçte biri kadar ayakta durduğunu(zu) bilir. Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir eder. O sizin bunu sayamayacağınızı bildiği için size doğru yöneldi. Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah sizden hastalananlar olacağını, diğer bir kısmın Allah'ın lütfundan arayarak yeryüzünde yol tepeceklerini, başka bir kesimin de Allah yolunda çarpışacaklarını bilir. O halde

690 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 137; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 49. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 279.

ondan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a güzel bir şekilde borç verin. Kendiniz için önden ne hayır gönderirseniz onu hem daha hayırlı hem de ecir bakımından daha büyük olmak üzere Allah'ın yanında bulursunuz. Allah'tan mağfiret de dileyin. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çokça merhamet edendir.

٣٣٧٥ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَعْمَرٌ أَحْسَبُهُ قَالَ: الْحَارِثُ بْنُ هِشَامٍ فَقَالَ: كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: يَأْتِينِي أَحْيَانًا وَلَهُ صَلْصَلَةُ الْجَرَسِ فَيَفْصِمُ عَنِّي، وَقَدْ وَعَيْتُ، وَذَلِكَ أَشَدُّ مَا يَكُونُ عَلَيَّ، وَيَأْتِينِي أَحْيَانًا فِي صُورَةِ الرَّجُلِ، أَوْ قَالَ الْمَلَكِ، فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا يَقُولُ، وَذَلِكَ أَهْوَنُ عَلَيَّ.

3375- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Hişâm b. Urve > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Bir kişi -Ma‘mer, "Hâris b. Hişâm olduğunu zannediyorum" dedi- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ey Allah'ın Resûlü! Vahiy sana nasıl geliyor?" diye sordu. Allah Resûlü şöyle buyurdu: ***"Bazen çıngırak sesi şeklinde gelir, ardından vahiy benden kesilir, ben de bellemiş olurum. Bana en ağır geleni budur. Bazen de melek bana bir insan -veya melek dedi- suretinde gelir ve bana okur, ben de onun okuduğunu aynen bellemiş olurum. Bana en kolay geleni de budur."***[691]

691 Buhârî, Bed'u'l-Vahiy, I, 18; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 142. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Deavât, V, 597; Nesâî, Kitâbu's-Salât, II, 113; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 72.

سُورَةُ الْمُدَّثِّرِ

74. MÜDDESSİR SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[692]

يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey örtünüp bürünen!

٣٣٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ} قَالَ: فَتَرَ الْوَحْيُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَتْرَةً وَقَالَ: كَانَ أَوَّلُ شَيْءٍ أُنْزِلَ عَلَيْهِ {اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ} حَتَّى بَلَغَ {مَا لَمْ يَعْلَمْ} فَلَمَّا فَتَرَ عَنْهُ الْوَحْيُ حَزِنَ حُزْنًا، حَتَّى جَعَلَ يَغْدُو مِرَارًا إِلَى رُءُوسِ شَوَاهِقِ الْجِبَالِ لِيَتَبين خَلْفَهَا، وَكُلَّمَا أَوْفَى بِذِرْوَةِ جَبَلٍ تَبَدَّى لَهُ جِبْرِيلُ فَيَقُولُ: إِنَّكَ لَنَبِيٌّ حَقًّا، فَيَسْكُنُ لِذَلِكَ جَأْشُهُ، وَتَرْجِعُ إِلَيْهِ نَفْسُهُ.

3376- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Ey örtünüp bürünen!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir ara vahiy kesintiye uğradı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ilk indirilen âyetler şunlardı: ***'Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en kerim olandır. O, kalemle (yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini öğretti.'***[693] Bir müddet vahiy

692 Besmele Türkiye nüshasında mevcut değildir.
693 Alak 96/1-5.

kesilince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bundan ötürü oldukça üzüldü. Öyle ki, dağların yüksek tepelerine defalarca çıkıp oradan atlamayı düşünüyordu. Dağın zirvesine çıktığı her defasında Cebrâil karşında görünüyor ve ona 'Şüphesiz sen Allah'ın nebîsisin' diyordu. Böylece gönlü sıkıntıdan kurtulup huzura kavuşuyordu."[694]

قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾

2. Kalk, artık uyar! 3. Ve yalnız Rabbini yücelt! 4. Elbiseni temizle.

٣٣٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُحَدِّثُ عَنْ فَتْرَةِ الْوَحْيِ، قَالَ: فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي يَوْمًا إِذْ رَأَيْتُ الْمَلَكَ الَّذِي كَانَ أَتَانِي بِحِرَاءٍ عَلَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَجُئِثْتُ مِنْهُ رُعْبًا فَرَجَعْتُ إِلَى خَدِيجَةَ فَقُلْتُ: زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي، قَالَتْ خَدِيجَةُ: فَدَثَّرْنَاهُ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ {يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ}.

3377- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme b. Abdurrahmân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Câbir şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* vahyin kesilmesinden bahsederken şöyle dedi: ***"Bir ara yürürken birden Hirâ Mağarası'nda bana gelen meleği gök ile yer arasını dolduran bir kürsünün üzerinde gördüm. Ondan çok korktum ve Hatîce'nin yanına dönüp 'Beni örtün! Beni örtün!' dedim."*** Hatîce "Onu örttük" demiştir: Bunun akabinde Allah Teâlâ şu âyetleri indirdi: ***"Ey örtünüp bürünen! Kalk, artık uyar! Ve yalnız Rabbini yücelt! Elbiseni temizle."***[695]

694 Taberî bu hadisi daha tam bir şekilde Muhammed b. Sevr > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 143. Hâfız, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-Keşşâf*'ta şöyle demiştir: "Hâkim bu hadisi, Muhammed b. Sîrîn > Zührî > Urve > Âişe isnadıyla rivayet etmiştir." Bk. Hâfız, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-Keşşâf*, IV, 516.

695 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 678; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, II, 205; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 428; Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 324; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 143; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 295; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 172; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 440.

٣٣٧٨ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: وَهِيَ كَلِمَةٌ عَرَبِيَّةٌ كَانَتِ الْعَرَبُ تَقُولُهَا طَهِّرْ ثِيَابَكَ، أَيْ مِنَ الذَّنْبِ، {وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ}.

3378- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'**وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ**/***Ve siyâbeke fe-tahhir (Elbiseni temizle)'*** sözü, Arapların kullandığı bir sözdür ve 'Günahtan temizle' anlamına gelir."[696]

٣٣٧٩ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: الْأَوْثَانَ.

3379- Ma'mer, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Putlardan temizle anlamındadır."[697]

وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾

5. Kötü şeyleri terk et. 6. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma.

٣٣٨٠ - وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ}، قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ، وَابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ مِثْلَهُ، قَالَ: لَا تُعْطِ شَيْئًا لِتُثَابَ أَفْضَلَ مِنْهُ.

3380- Ma'mer, Katâde'nin ***"Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Daha iyisini almak için bir şey verme." İbn Tâvus da babasından aynı sözü rivayet etmiştir.[698]

---

696 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 145; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 173; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 441. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 271.

697 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 174; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 66; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 441. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Atâ, Tâvus, Ebu'l-Ahvas, Nehaî, Dahhâk, Katâde, Süddî, İbn Zeyd ve Ebû Seleme'den rivayet edilmiştir.

698 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 149. Bu hadis İbn Abbâs, İbrahim, İkrime ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 151; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 65; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 282. Şevkânî'nin *Fethu'l-Kadîr*'de belirttiği üzere Taberânî ve Beyhakî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 328; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 174.

٣٣٨١ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: لَا تَمْنُنْ عَمَلَكَ وَلَا تَسْتَكْثِرْ.

3381- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yaptığın işi başa kakma ve çok görme."[699]

وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾ فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾

7. Rabbin için sabret! 8. O Sûr'a üfürüldüğü zaman var ya.

٣٣٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ} قَالَ: إِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ.

3382- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ/*fe-izâ nukira fi'n-nâkûr*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sûr'a üfürüldüğü zaman anlamındadır."[700]

فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

9. İşte o gün, oldukça zor bir gündür. 10. Kâfirler için hiç de kolay değildir. 11. Baş başa bırak beni tek başına yarattığım.

---

699 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 149; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 174; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 67; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 441.

700 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 151. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 282; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 201; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 496; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 174; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 70.

12. Kendisine geniş servet verdiğim. 13. Ve gözü önünde duran oğullar. 14. Ve kendisine alabildiğine nimetler verdiğim kimse ile. 15. Sonra da (nimetlerimi) daha da artırmamı umar. 16. Asla! Çünkü o, âyetlerimize karşı çok inatçıdır. 17. Ben onu sarp yokuşa sardıracağım. 18. Çünkü o, düşündü, ölçtü, biçti. 19. Kahrolası! Ne biçim ölçtü, biçti? 20. Tekrar tekrar kahrolası, ne biçim ölçtü, biçti! 21. Sonra baktı. 22. Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti. 23. Sonra yüz çevirip büyüklük tasladı. 24. Ve hemen dedi ki: "Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. 25. Bu insan sözünden başka bir şey değildir."

٣٣٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّ الْوَلِيدَ بْنَ الْمُغِيرَةِ، جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَرَأَ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ، فَكَأَنَّهُ رَقَّ لَهُ فَبَلَغَ ذَلِكَ أَبَا جَهْلٍ فَأَتَاهُ فَقَالَ لَهُ: أَيْ عَمِّ، إِنَّ قَوْمَكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَجْمَعُوا لَكَ مَالًا، قَالَ: وَلِمَ؟ قَالَ: لِيُعْطُوكَهُ، فَإِنَّكَ أَتَيْتَ مُحَمَّدًا لِتَعْرِضَ لِمَا قِبَلَهُ، قَالَ: قَدْ عَلِمَتْ قُرَيْشٌ أَنِّي مِنْ أَكْثَرِهَا مَالًا، قَالَ: فَقُلْ فِيهِ قَوْلًا يَبْلُغْ قَوْمَكَ أَنَّكَ تُنْكِرُ لِمَا قَالَ، وَإِنَّكَ كَارِهٌ لَهُ، قَالَ: وَمَاذَا أَقُولُ فِيهِ فَوَاللهِ مَا مِنْكُمْ رَجُلٌ أَعْلَمُ بِالْأَشْعَارِ مِنِّي، وَلَا أَعْلَمُ بِرَجَزِهِ وَلَا بِقَصِيدِهِ، وَلَا بِأَشْعَارِ الْجِنِّ مِنِّي، فَوَاللهِ مَا يُشْبِهُ الَّذِي يَقُولُ شَيْئًا مِنْ هَذَا، وَاللهِ إِنَّ لِقَوْلِهِ الَّذِي يَقُولُ لَحَلَاوَةٌ، وَإِنَّ عَلَيْهِ لَطَلَاوَةٌ، وَإِنَّهُ لَمُثْمِرٌ أَعْلَاهُ مُغْدِقٌ أَسْفَلُهُ، وَإِنَّهُ لَيَحْطِمُ مَا تَحْتَهُ، وَإِنَّهُ لَيَعْلُو، وَمَا يُعْلَى، فَقَالَ: قَدْ وَاللهِ لَا يَرْضَى عَنْكَ قَوْمُكَ حَتَّى تَقُولَ فِيهِ، قَالَ: فَدَعْنِي حَتَّى أُفَكِّرَ فِيهِ، قَالَ: فَلَمَّا فَكَّرَ قَالَ: {إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ} أَيْ: يَأْثُرُهُ عَنْ غَيْرِهِ، فَنَزَلَتْ فِيهِ {ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا} إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.

3383- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: Velîd b. Mugîre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona Kur'ân okuyunca Velîd yumuşar gibi oldu. Ebû Cehil bundan haberdar olunca yanına geldi ve "Amcacığım! Kavmin senin için mal toplamak istiyor" dedi. "Neden?" diye sorunca "Sana vermek için. Zira bir şeyler alabilmek için Muhammed'in yanına gitmişsin" dedi.

Bunun üzerine Velîd b. Mugîre, "Ama Kureyşliler de bilir ki içlerinde en fazla mala sahip olanlardan biri benim!" dedi. Buna karşılık Ebû Cehil, "Muhammed hakkında öyle etkili bir şey söyle ki kavmin bu sözden senin onun söylediklerini kabul etmediğini ve onu sevmediğini anlasınlar" deyince Velîd b. Mugîre dedi ki: "Onun hakkında ne diyeyim ki? Vallahi içinizde recez olsun, kaside olsun, cinlerle ilgili yazılanlar olsun şiirden en çok anlayan benim. Vallahi Muhammed'in sözleri böylesi şeylere hiç benzemiyor. Onun söylediği sözlerin bir tatlılığı, bir cazibesi var. Üst tarafı meyve veren, alt tarafı yağmur gibi bereketli olan sözler söylüyor. Söyledikleri diğer bütün sözlerin üstüne çıkarken onun sözünün üstüne söz söyleyen olmuyor ve diğer tüm sözleri yerle bir ediyor." Bunun üzerine Ebû Cehil, "Ama onun hakkında kötü konuşmadıkça kavmin senden razı olmaz" deyince Velîd b. Mugîre, "O zaman bana izin ver de bu konuyu düşüneyim" dedi. Sonra Velîd b. Mugîre düşünüp taşındı ve şöyle dedi: ***"Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir."*** Bununla, başkasından öğrenip aktardığını kastetmektedir. Bunun üzerine onun hakkında şu âyetler indi: ***"Baş başa bırak beni tek başına yarattığım, kendisine geniş servet verdiğim, gözü önünde duran oğullar ve kendisine alabildiğine nimetler verdiğim kimse ile. Sonra da (nimetlerimi) daha da artırmamı umar. Asla! Çünkü o, âyetlerimize karşı çok inatçıdır. Ben onu sarp yokuşa sardıracağım. Çünkü o, düşündü, ölçtü, biçti. Kahrolası! Ne biçim ölçtü, biçti? Tekrar tekrar kahrolası, ne biçim ölçtü, biçti! Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti. Sonra yüz çevirip büyüklük tasladı. Ve hemen dedi ki: 'Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir.'"***[701]

---

701 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 156; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 77. İbn Kesîr bu hadisi İbn Râhûye > İbn Ömer > Eyyûb es-Sahtiyânî > İkrime > İbn Âbbâs isnadıyla nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* III, 60. Vâhidî bu hadisi İshâk b. İbrahim > Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb es-Sahtiyânî > İkrime > İbn Âbbâs tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 295. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hâkim ve Beyhakî'nin İkrime > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 282. Ebû Hayyân şöyle demiştir: "Bu âyetin Velîd b. el-Mugîre hakkında nâzil olduğu hususunda ihtilaf yoktur." Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 372.

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

26. Ben onu Sekar'a (cehenneme) sokacağım. 27. Sekar'ın ne olduğunu sana ne bildirdi? 28. O hem bırakmaz hem de terk etmez. 29. O insan derisini kavurur. 30. Onun üzerinde on dokuz (melek) vardır.

٣٣٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ: عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: خَرَجَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ وَحِيدًا: فَنَزَلَتْ فِيهِ هَذِهِ الْآيَاتُ حَتَّى بَلَغَ {عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ} قَالَ أَبُو جَهْلٍ: يُحَدِّثُكُمْ مُحَمَّدٌ أَنَّ خَزَنَةَ جَهَنَّمَ، تِسْعَةَ عَشَرَ، وَأَنْتُمُ الدُّهْمُ، فَيَجْتَمِعُ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ عَشَرَةٌ

3384- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun üzerinde on dokuz (melek) vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O (Velîd b. Mugîre), annesinin karnından tek başına çıktı. ***"Ben onu Sekar'a (cehenneme) sokacağım. Sekar'ın ne olduğunu sana ne bildirdi? O hem bırakmaz hem de terk etmez. O insan derisini kavurur. Onun üzerinde on dokuz (melek) vardır"*** âyetleri, onun hakkında indi. Bunun üzerine Ebû Cehil şöyle dedi: "Muhammed, cehennem bekçilerinin on dokuz tane olduğunu söylüyormuş. Siz yiğit ve kalabalık insanlarsınız, her birinin üzerine on kişi çullanıverir."[702]

٣٣٨٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَقَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِ الْوَلِيدِ بْنِ الْمُغِيرَةِ: أَنَّهُ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ، وَالْإِحْسَانِ.

3385- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, Velîd b. Mugîre'nin (Kur'ân'a yönelik) sözleri hakkında şöyle demiştir: "O, adaleti ve iyiliği tavsiye ediyordu."

702 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 282; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 71; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 160; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 177.

وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَى لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

31. Biz cehennem bekçilerini yalnız meleklerden yaptık. Onların sayısını da inkâr edenler için ancak bir fitne kıldık. Kendisine kitap verilenler sağlam inansınlar, iman edenlerin de imanları artsın, kitap verilenler şüpheye düşmesin, kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de "Allah bununla misal olarak neyi murad etmiş" desinler diye. İşte Allah kimi dilerse böylece saptırır. Kimi de dilerse hidayete kavuşturur. Rabbinin ordularını O'ndan başka kimse bilmez ve o, insanlar için ancak bir öğüttür.

٣٣٨٦ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ} قَالَ: لِيَسْتَيْقِنَ أَهْلُ الْكِتَابِ مُوَافَقَةَ خَزَنَةِ أَهْلِ النَّارِ فِي كِتَابِهِمْ.

3386- Ma'mer, Katâde'nin ***"Kitap verilenler şüpheye düşmesin"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ehl-i kitap cehennem bekçilerinin sayısı kendi kitaplarındaki ile örtüşünce kesin bilgi sahibi ve emin olurlar."[703]

٣٣٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ قَيْسِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَالًا مَمْدُودًا} قَالَ: أَلْفُ دِينَارٍ.

---

703 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 161; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 497; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 82. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 284.

3387- Abdürrezzâk > Kays b. Rebî‘ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***“Kendisine geniş servet verdiğim”***[704] âyeti hakkında şöyle demiştir: “Bin dinar (servet verdiğim).”[705]

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾

32. Ama öyle yapmıyorlar. And olsun aya. 33. Geri geldiğinde geceye. 34. Aydınlattığı zaman sabaha. 35. Muhakkak ki o (cehennem), büyüklerden biridir. 36. İnsanlar için bir uyarıcıdır. 37. Aranızdan ileri gitmek yahut geri kalmak isteyene. 38. Her bir nefis kazandıkları karşılığında rehin alınmıştır. 39. Ancak sağdakiler müstesna.

٣٣٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ زَاذَانَ، يَقُولُ: قَالَ عَلِيٌّ: {كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ} قَالَ: هُمْ أَوْلَادُ الْمُسْلِمِينَ.

3388- Abdürrezzâk > Sevrî > A‘meş > Osmân b. Kays > Bâzân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, ***“Her bir nefis kazandıkları karşılığında rehin alınmıştır. Ancak sağdakiler müstesna”*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: “Bunlar, Müslümanların çocuklarıdır.”[706]

---

704 Müddessir 74/12.

705 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 153; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 201. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 175. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 282.

706 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 165; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 179; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 87.

٣٣٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَبَسَ وَبَسَرَ} قَالَ: عَبَسَ، وَكَلَحَ.

3389- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti"***[707] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yüzünü ekşitti, somurttu, surat astı."[708]

٣٣٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَإِحْدَى الْكُبَرِ} قَالَ: هِيَ النَّارُ.

3390- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Muhakkak ki o (cehennem), büyüklerden biridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada sözü edilen, cehennemdir."[709]

فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾

40. Cennetlerdedirler. Birbirlerine soru sorarlar. 41. Suçlular hakkında. 42. "Sizi Sekar'a ne sürükledi?" 43. Derler ki: "Biz namaz kılanlardan değildik. 44. Yoksullara yedirmezdik. 45. Biz de (bâtıla) dalanlarla birlikte dalardık."

٣٣٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ} قَالَ: يَقُولُونَ: أَيْ كُلَّمَا غَوَى غَاوٍ غَوَيْنَا مَعَهُ.

3391- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz de (bâtıla) dalanlarla birlikte dalardık"*** âyeti hakkında

---

707 Müddessir 74/22.

708 Bu hadis Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 157; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 202; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 176; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 283; İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 279.

709 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 163. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 285. Bu hadis İbn Abbâs ve Kelbî'den de rivayet edilmiştir. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 205.

şöyle demiştir: "Şunu diyorlar: Her sapıp azgınlaşanla birlikte biz de sapıp azgınlaştık."[710]

وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾

46. "Din gününü de yalanlardık. 47. Nihayet yakîn (ölüm) bize gelip çattı." 48. Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez.

٣٣٩٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ} قَالَ: يَعْلَمُونَ أَنَّ اللهَ يُشَفِّعُ الْمُؤْمِنِينَ بَعْضَهُمْ فِي بَعْضٍ.

3392- Abdürrezzâk şöyle demiştir: Katâde, ***"Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Onlar, Allah'ın mü'minleri birbirlerine şefaatçi yapacağını biliyorlar."[711]

٣٣٩٣ - عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ثَابِتٌ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا، يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَشْفَعُ لِلرَّجُلَيْنِ، وَالثَّلَاثَةِ وَالرَّجُلُ لِلرِّجَالِ.

3393- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sâbit > Enes isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Bir kişi, bir, iki, üç kişiye şefaat eder. Bir kişi, birçok kişiye şefaat eder."***[712]

---

710 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 166; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 88. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 285.

711 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 167. Begavî bu hadisi İbn Mes'ûd'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 179.

712 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 167.

٣٣٩٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، قَالَ: يُدْخِلُ اللهُ بِشَفَاعَةِ رَجُلٍ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ الْجَنَّةَ مِثْلَ بَنِي تَمِيمٍ، أَوْ قَالَ أَكْثَرُ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ.

3394- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Kılâbe şöyle demiştir: "Allah, bu ümmetten bir kişinin şefaati ile Temîmoğulları kadar -veya 'daha fazla' dedi- bir topluluğu cennete sokar."[713]

٣٣٩٥ - عَنْ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ، وَغَيْرُهُ: مِثْلُ رَبِيعَةَ، وَمُضَرَ.

3395- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ve başkaları şöyle demişlerdir: "Rebîa ve Mudar kabileleri kadar bir topluluğu cennete sokar."[714]

٣٣٩٦ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِذَا فَرَغَ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ خَلْقِهِ أَخْرَجَ كِتَابًا مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ فِيهِ: أَنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي وَأَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، قَالَ فَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مِثْلُ أَهْلِ الْجَنَّةِ، أَوْ قَالَ مِثْلَيْ أَهْلِ الْجَنَّةِ مَكْتُوبٌ فِي نُحُورِهِمْ عُتَقَاءُ اللهِ. قَالَ: وَأَشَارَ الْحَكَمُ إِلَى نَحْرِهِ.

3396- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hakem > Ebân isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Allah, yaratılmışlar arasında hüküm vermeyi bitirince Arş'ın altından bir kitap çıkarır. O kitapta şöyle yazılıdır: 'Muhakkak ki rahmetim gazabımı geçmiştir. Ben merhamet edenlerin en merhametlisiyim.' Cennet ehli kadar veya cennet ehlinin iki katı kadar kişiyi cehennemden çıkarır. Onların boyunlarında 'Allah'ın azatlıları' yazılıdır." Hakem burada kendi boynuna işaret etti.[715]

---

713 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 167. Tirmizî ve Hâkim bu hadisi Abdullah b. Ebi'l-Ced'â'dan rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 421.

714 Taberî bu hadisi bir önceki rivayetin içinde zikretmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 167.

715 Buhârî bu hadisi benzer şekilde Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 287, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 384; Müslim, Kitâbu't-Tevbe, IV, 2107. Bu hadis daha önce zikredilmişti. Bk. 780 no'lu hadis.

٣٣٩٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَوْلَهُ تَعَالَى: {سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا} قَالَ: جَبَلٌ فِي النَّارِ.

3397- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs ***"Ben onu sarp yokuşa sardıracağım"***[716] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***صَعُودًا/Saûd,'*** cehennemde bir dağdır."[717]

٣٣٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمَّارٍ الدُّهْنِيِّ، عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا} قَالَ: صَخْرَةٌ فِي جَهَنَّمَ إِذَا وَضَعُوا أَيْدِيَهُمْ عَلَيْهَا ذَابَتْ، وَإِذَا رَفَعُوهَا عَادَتْ، وَاقْتِحَامُهَا فَكُّ رَقَبَةٍ، أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا.

3398- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Ammâr ed-Dühnî > Atiyye el-Avfî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Saîd el-Hudrî, ***"Ben onu sarp yokuşa sardıracağım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***صَعُودًا/Saûd,'*** cehennemde bir kayadır. Cehennemlikler ellerini üzerine koyduklarında erir, çektiklerinde tekrar eski haline döner. Bundan kurtuluşun yolu da; ***'Köle azad etmektir. Yahut açlığın çok olduğu bir günde yemek yedirmektir, akrabalığı olan bir yetime yahut topraklara düşmüş bir yoksula.'"***[718]

---

716 Müddessir 74/17.

717 Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 73; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 442. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in İkrime > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 283.

718 Beled 90/13-16. Hadis için bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 96. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Firyâbî, İbn Ebi'd-Dünyâ, İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin başka bir vecihle Ebû Saîd'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 283. Heysemî şöyle demiştir: "Taberânî bu hadisi rivayet etmiştir ve isnadında Atiyye vardır. Atiyye zayıf bir ravidir." Bk. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VII, 3131. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis garibdir. Biz bu hadisi sadece merfû olarak İbn Lehîa rivayetiyle biliyoruz." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 429. Taberî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 155.

٣٣٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ، يَقُولُ {فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ عَنِ الْمُجْرِمِينَ} يَا فُلَانُ {مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ} قَالَ عَمْرٌو: وَحَدَّثَنِي لَقِيطٌ، أَنَّ ابْنَ الزُّبَيْرِ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ يَقْرَؤُهَا كَذَلِكَ.

3399- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Dînâr şöyle demiştir: "İbnu'z-Zübeyr şöyle dedi: ***"Cennetlerdedirler. Birbirlerine soru sorarlar suçlular hakkında."***[719] Ey falan! ***'Sizi Sekar'a ne sürükledi?'"*** Amr > Lakît isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'z-Zübeyr şöyle demiştir: "İbn Ömer'i âyeti bu şekilde okurken dinledim."[720]

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

49. Ne oluyor onlara ki, öğütten yüz çeviriyorlar? 50-51. Onlar sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleridir.

٣٤٠٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ} قَالَ: هُوَ رِكْزُ النَّاسِ.

3400- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > Atâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Onlar sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleridir"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "İnsanların fısıltısından kaçan..."[721]

---

719 Müddessir 74/40-42.

720 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Abdullah b. Ahmed, İbn Ebî Davud, İbnu'l-Enbârî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Amr b. Dînâr yoluyla İbnu'z-Zübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 285. Bu İbnu'z-Zübeyr ve Ömer b. el-Hattâb'ın kırâatidir. Ebû Bekir İbnu'l-Enbârî şöyle demiştir: "Bu, tefsir bağlamında bir kırâattir, bizatihi Kur'ân değildir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 87.

721 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 170; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 89; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 686; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 498. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Süfyân b. Uyeyne, Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IX, 286.

٣٤٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ}: النَّبْلِ

3401- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleridir"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Oklardan kaçan..."[722]

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

52. Hatta onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler (vahiy) verilmesini ister. 53. Asla! Doğrusu onlar ahiretten korkmazlar. 54. Hayır, gerçekten bu bir öğüttür. 55. Kim dilerse bundan öğüt alır. 56. Allah dilemedikçe de öğüt alamazlar. İşte O, kendisinden korkulmaya layık olandır. Bağışlamak da O'na yaraşır.

٣٤٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى} قَالَ: أَهْلٌ أَنْ تُتَّقَى مَحَارِمُهُ {وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ} يَقُولُ: أَهْلٌ أَنْ يَغْفِرَ الذُّنُوبَ.

3402- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah dilemedikçe de öğüt alamazlar. İşte O, kendisinden korkulmaya layık olandır. Bağışlamak da O'na yaraşır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, günahları bağışlamaya layık ve hak sahibi olandır."[723]

---

722 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 169. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, İkrime, Mücâhid, İbn Keysân ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 170; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 380; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 447; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 676; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 286.

723 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 172; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 430; İbn Mâce, *Sünen*, no: 4299; Dârimî, *Sünen*, II, 212; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 142-143. Bütün âlimler bu hadisi Süheyl b. Abdillah el-Kutaî'den rivayet etmişlerdir. İbn Kesîr de hadisi zikredip hadisin İbn Ebî Hâtim > Babası > Hüdbe b. Hâlid > Süheyl isnadıyla rivayet edildiğini belirtmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 447.

سُورَةُ لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

75. LÂ UKSİMU Bİ-YEVMİ'L-KIYÂMETİ (KIYÂMET) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[724]

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴿١﴾ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ ﴿٣﴾ بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hayır! Kıyamet gününe yemin ederim. 2. Yine hayır! Kendini kınayan nefse yemin ederim. 3. İnsan, Biz onun kemiklerini asla toplayıp bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder? 4. Evet! Biz parmak uçlarını bile toplayıp düzenlemeye kâdiriz.

٣٤٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نُسَوِّيَ بَنَانَهُ} قَالَ: لَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَ بَنَانَهُ مِثْلَ خُفِّ الْبَقَرِ، أَوْ قَالَ مِثْلَ حَافِرِ الدَّابَّةِ.

3403- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Evet! Biz parmak uçlarını bile toplayıp düzenlemeye kâdiriz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah dileseydi deve ayağı -veya "davar ayağı" dedi- gibi yapardı."[725]

---

724 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

725 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 176. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 94; İbn Kesîr,

٣٤٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نُسَوِّيَ بَنَانَهُ} قَالَ: يَجْعَلُهُ مِثْلَ خُفِّ الْبَعِيرِ.

3404- Abdürrezzâk > İbn Mücâhid > Babası (Mücâhid) isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Evet! Biz parmak uçlarını bile toplayıp düzenlemeye kâdiriz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Dilerse) deve ayağı gibi yapar."[726]

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ﴿٥﴾

5. Fakat insan önündekini (kıyameti) yalanlamak ister.

٣٤٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ} قَالَ: قُدُمًا قُدُمًا فِي الْمَعَاصِي.

3405- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Fakat insan önündekini (kıyameti) yalanlamak ister"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Adım adım günah ve kötülüklere dalar."[727]

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ﴿٦﴾ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ﴿٩﴾

6. "Kıyamet de ne zamanmış?" diye sorar. 7-9. Göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman.

٣٤٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَخَسَفَ الْقَمَرُ} قَالَ: هُوَ ضَوْءُهُ، يَقُولُ: ذَهَبَ ضَوْءُهُ

Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, 448; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 287; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 183; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 336.

726 İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 178; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 175; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 94; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 385.

727 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 177; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 183; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 95; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 385; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 447. Bu hadis Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 208.

3406- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ay tutulduğu zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Işığı ve aydınlığı yok olduğu zaman."[728]

يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾

10. O günde insan "Kaçış nereye?" der. 11. Hayır! O gün sığınacak yer yoktur.

٣٤٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَلَّا لَا وَزَرَ} قَالَ: كَلَّا لَا جَبَلَ.

3407- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hayır! O gün sığınacak yer yoktur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hayır, sığınacak hiçbir dağ yoktur."[729]

إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّأُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾

12. O gün varıp durulacak yer, Rabbinin huzurudur. 13. O günde insana önden yolladığı şeyler ile geride bıraktığı şeyler haber verilir.

٣٤٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ} قَالَ: مَا قَدَّمَ مِنْ طَاعَةٍ، وَمَا أَخَّرَ مِنْ حَقِّ اللَّهِ.

3408- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O günde insana önden yolladığı şeyler ile geride bıraktığı şeyler haber***

---

728 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 180. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 288; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 209; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 184; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 96; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 448.

729 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 182. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 288; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 183; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 98; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 681; İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4823.

verilir" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yapıp Allah'a gönderdiği ibadetleri ve yerine getirmeyip ertelediği Allah'ın hakları (haber verilir)."[730]

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ ﴿١٥﴾

14. Doğrusu şu ki, insan kendisine karşı bir şahittir.
15. Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile.

٣٤٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ} قَالَ: شَهِيدٌ عَلَى نَفْسِهِ، وَقَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ} قَالَ: وَلَوِ اعْتَذَرَ.

3409- Abdürrezzâk > Sevrî > Müslim > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: ***"'Doğrusu şu ki, insan kendisine karşı bir şahittir.'*** Yani kendi aleyhine kendisi şahittir. ***'Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile.'*** Yani özürler ve mazeretler sunsa da."[731]

٣٤١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ} قَالَ: بِمَا قَدَّمَ مِنْ عَمَلِهِ، وَمَا أَخَّرَ مِنْ سُنَّةٍ عُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، مِنْ خَيْرٍ، أَوْ شَرٍّ.

3410- Abdürrezzâk > Ma'mer > Abdülkerîm el-Cezerî > Ziyâd b. Ebî Meryem[732] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"O günde insana önden yolladığı şeyler ile geride bıraktığı şeyler haber verilir"***[733]

---

730 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 185; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 184. Bu hadis İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 98; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 288.

731 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 185. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 289. Bu hadis Mücâhid, Katâde, Saîd b. Cübeyr, Abdurrahmân b. Zeyd, Ebu'l-Âliye, Atâ, Ferrâ, Süddî ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 101.

732 O, Ziyâd b. Ebî Meryem el-Cezerî'dir. İclî onu sika kabul etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 270.

733 Kıyâmet 75/13.

âyeti hakkında şöyle demiştir: "Önceden yapıp gönderdiği ameller, geriye bıraktığı ve daha sonra yaptığı iyilikler ve kötülükler (haber verilir)."[734]

٣٤١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ} قَالَ: شَاهِدٌ عَلَيْهَا بِعَمَلِهَا.

3411- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Doğrusu şu ki, insan kendisine karşı bir şahittir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Amelleriyle kendi aleyhine şahittir."[735]

﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴿١٦﴾﴾

16. Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma.

٣٤١٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ} قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَيُكْثِرُ مَخَافَةَ أَنْ يَنْسَاهُ.

3412- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Kur'ân okurdu ve unutmaktan korktuğu için bunu çok yapardı."[736]

---

734 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 183; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 184; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 98.

735 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 185; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 449. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 289. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 99.

736 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 188. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 289, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 225. Buhârî de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 681; Müslim, Kitâbu's-Salât, no: 448. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 430; Nesâî, Kitâbu's-Salât, II, 115.

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ﴿١٨﴾

17. Çünkü onu toplamak ve onu okutmak bize düşer. 18. O halde biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et.

٣٤١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ} قَالَ: حِفْظَهُ وَتَأْلِيفَهُ {فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ} يَقُولُ: اتَّبِعْ حَلَالَهُ وَحَرَامَهُ.

3413- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Çünkü onu toplamak ve onu okutmak bize düşer"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ı korumak ve toplamak bize aittir. ***'O halde biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et.'*** Yani helâllerine ve haramlarına uy."[737]

ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾

19. Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz bize aittir. 20. Hayır, hayır! Siz çabucak geçeni seversiniz. 21. Ve ahireti bırakırsınız. 22. O günde yüzler var ki apaydınlıktır. 23. Rablerine bakarlar. 24. Ve o günde asık nice suratlar vardır.

Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve o günde asık nice suratlar vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بَاسِرَةٌ/***Bâsiratün,'*** asık, ekşitilmiş, buruşuk yüzler demektir."

تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

---

737 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 190; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 106; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 388; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 683; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 500.

25. Kendilerine bel kemiklerini kıran çok belalı işler yapılacağını anlarlar. 26. Vazgeçin bu işten... O (can) köprücük kemiğine gelip dayandığında. 27. "Var mı bir tedavi edecek?" denilir. 28. (Can çekişen) artık bunun gerçekten bir ayrılış olduğunu anlar. 29. Bacaklar birbirine dolanır.

Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bacaklar birbirine dolanır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zorluk zorluğa, dünya ayağı ahiret ayağına dolanır."[738]

٣٤١٤ - قَالَ مَعْمَرٌ وَقَالَ الْحَسَنُ: سَافَرَ ابْنُ آدَمَ عِنْدَ الْمَوْتِ.

3414- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), (***"Bacaklar birbirine dolanır"*** âyeti hakkında) şöyle demiştir: "Ölüm anında Âdemoğlunun iki ayağı (birbirine dolanır)."[739]

إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى ﴿٣١﴾ وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى ﴿٣٣﴾ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ﴿٣٥﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾

30. İşte o günde sürülüp götürülmek, yalnız Rabbinin huzuruna olur. 31. O (Kur'ân'ı) tasdik de etmemiş, namaz da kılmamıştı. 32. Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti. 33. Sonra da çalım sata sata taraftarlarının yanına gitmişti. 34. Sana layıktır (o azap) evet, sana layıktır. 35. Sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır! 36. Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı zanneder?

---

738 Son iki hadis Abdürrezzâk'ın *Tefsîr*'inin sadece Mektebetü'r-Rüşd baskısında yer almaktadır. Bk. II, 334. (Mütercim)

739 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 198; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 187; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 112; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 390; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 451; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 296.

٣٤١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْ يُتْرَكَ سُدًى} قَالَ: أَنْ يُهْمَلَ.

3415- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı zanneder?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İhmal edilip bir kenara atıldığını (mı zannediyor?)"[740]

٣٤١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَتَمَطَّى} قَالَ يَتَبَخْتَرُ، قَالَ: وَهُوَ أَبُو جَهْلٍ كَانَتْ مِشْيَتَهُ، فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ، فَقَالَ: {أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى} فَقَالَ: مَا تَسْتَطِيعُ يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ وَلَا رَبُّكَ لِي شَيْئًا، إِنِّي لَأَعَزُّ مَنْ بَيْنَ جَبَلَيْهَا، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ: لَا يُعْبَدُ اللَّهُ بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ أَبَدًا، فَضَرَبَ اللَّهُ عُنُقَهُ وَقَتَلَهُ شَرَّ قِتْلَةٍ.

3416- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra da çalım sata sata taraftarlarının yanına gitmişti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***يَتَمَطَّى/Yetemeddâ,'*** şişinerek, çalımlı çalımlı yürüyerek demektir. O kişi Ebû Cehil idi ve onun yürüyüşü de böyleydi. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* onun elinden tutup ***'Sana layıktır (o azap) evet, sana layıktır. Sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır'*** dedi. Buna karşılık Ebû Cehil, 'Ne sen ne de Rabbin bana bir şey yapabilirsiniz. Zira iki dağın arasındakilerde benden daha üstünü yoktur' dedi. Bedir günü gelince onlara yukarıdan bakıp 'Bugünden sonra Allah'a ibadet edilmez' dedi. Ama Allah, onun boynunu vurdu ve en kötü şekilde onu öldürdü."[741]

---

740 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 296. Bu hadis İbn Abbâs'tan benzer şekilde rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 200.

741 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 200; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 188; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 115. İbn Kesîr bu hadisi İbn Ebî Hâtim'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 452; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 296.

٣٤١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى} أَقَالَهُ مُحَمَّدٌ لِأَبِي جَهْلٍ أَمْ نَزَلَ بِهِ الْقُرْآنُ؟ فَقَالَ: قَالَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ نَزَلَ بِهِ الْقُرْآنُ.

3417- Abdürrezzâk > İsrâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Musa b. Ebî Âişe şöyle demiştir: Saîd b. Cübeyr'e ***"Sana layıktır (o azap) evet, sana layıktır. Sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır"*** sözlerini Ebû Cehil'e Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* mi söyledi, yoksa onun hakkında Kur'ân (vahiy) mı indi?" diye sordum. O şöyle dedi: "Önce Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* söyledi. Sonra onun hakkında Kur'ân (vahiy) indi."[742]

٣٤١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ} قَالَ: مَنْ طَبِيبٌ؟

3418- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"'Var mı bir tedavi edecek?' denilir"***[743] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'رَاقٍ/***Râk,'*** doktor, hekim demektir."[744]

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى ﴿٤٠﴾

37. O dökülen meniden bir damla değil miydi? 38. Sonra o bir alaka (kan pıhtısı) olmuş sonra (Allah onu) yaratmış,

---

742 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 200; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 451. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Nesâî, İbnu'l-Münzir, Taberânî, Hâkim ve İbn Merdûye'nin Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 296; Süyûtî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 225.

743 Kıyâmet 75/27.

744 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 187; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 451. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 295. Bu hadis İbn Abbâs ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 194.

düzenlemiştir. 39. Ondan erkek ve dişi iki sınıf yaratmıştır. 40. Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?

٣٤١٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، أَنَّ رَجُلًا حَدَّثَهُمْ قَالَ: أَمَّهُمْ رَجُلٌ فَقَرَأَ: {لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ} فَلَمَّا بَلَغَ آخِرَهَا، قَالَ: {أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى} قَالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ بَلَى، فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْنَا شَيْئًا سَمِعْنَاكَ تَقُولُهُ مِنْ أَيْنَ أَخَذْتَهُ؟ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُهُ.

3419- Abdürrezzâk > İsrâil > Musa b. Ebî Âişe isnadıyla rivayet edildiğine göre, bir kişi onlara rivayette bulunup şöyle demiştir: Bir adam onlara (insanlara) imamlık yaptı ve ***"Hayır! Kıyamet gününe yemin ederim"***[745] âyetinden son âyet olan ***"Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"*** âyetine kadar okudu ve "Allah'ım! Seni tesbih ederim, tabii ki evet" dedi. Namazdan çıkınca "Senden bir şey duyduk, bir şey söyledin. Onu nereden aldın" dediğimizde "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bunu söylerken duydum" dedi.[746]

745 Kıyâme, 75/1.

746 Ebû Ubeyd, *Fezâilu'l-Kur'ân*, s. 83. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Ebû Davud ve Beyhakî'nin Musa b. Ebî Âişe'den, Firyâbî, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin de Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 296. Abdürrezzâk hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 452; İbnu's-Sünnî de hadisi benzer şekilde Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu's-Sünnî, *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, s. 129.

سُورَةُ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ

76. HEL ETÂ ALE'L-İNSÂNİ (İNSÂN) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[747]

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?

٣٤٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا} قَالَ: كَانَ آدَمُ آخِرَ مَا خُلِقَ مِنَ الْخَلْقِ.

3420- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Âdem *aleyhisselâm* yaratılanların en sonuncusuydu."[748]

---

747 Besmele Türkiye nüshasında mevcut değildir.

748 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 202. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 297; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 119; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXX, 235.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾

2. Gerçekten biz, insanı karışık bir nutfeden yarattık. Onu sınar dururuz. Bu nedenle onu işiten ve gören yaptık.

٣٤٢١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ} قَالَ: الْأَمْشَاجُ إِذَا اخْتَلَطَ الْمَاءُ وَالدَّمُ، ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً، ثُمَّ كَانَ مُضْغَةً.

3421- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten biz, insanı karışık bir nutfeden yarattık. Onu sınar dururuz. Bu nedenle onu işiten ve gören yaptık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أَمْشَاج/***Emşâc,'*** kan ve su karıştığı zaman oluşur. Ardından kan pıhtısı, ardından et parçası haline gelir."[749]

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَ وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾

3. Gerçekten biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör. 4. Gerçekten Biz, kâfirler için zincirler, tasmalar ve alevli bir ateş hazırladık. 5. Şüphesiz ki iyiler kâfur karıştırılmış bir kaseden (cennet şarabı) içerler. 6. O, Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve akıttıkça akıttıkları bir pınardır. 7. Onlar adakları yerine getirirler ve kötülüğü yaygın bir günden korkarlar.

٣٤٢٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُوفُونَ بِالنَّذْرِ} قَالَ: بِطَاعَةِ اللّٰهِ، وَالصَّلَاةِ، وَالصَّوْمِ، وَالْحَجِّ، وَالْعُمْرَةِ.

---

749 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 204; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 189. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 298.

3422- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar adakları yerine getirirler ve kötülüğü yaygın bir günden korkarlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'النَّذْرِ/***en-Nezr,'*** Allah'a taat, namaz, oruç, hac ve umredir."[750]

٣٤٢٣ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ رُفَيْعٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ النَّذْرَ لَا يُقَدِّمُ شَيْئًا، وَلَا يُؤَخِّرُهُ، وَلَكِنَّ اللَّهَ يَسْتَخْرِجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ، وَلَا وَفَاءَ لِنَذْرٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ، وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ.

3423- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zeyd b. Rufey'[751] > Ebû Ubeyde b. Abdullah isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir: "Nüzür (adaklar), hiçbir şeyi ne öne alabilir ne de geciktirebilir. Fakat Allah, onun sayesinde cimriden bir şey (mal) çıkarıp alır. Allah'a isyan içeren adaklar yerine getirilmez. Bunların kefâreti yemin kefâretidir."[752]

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾

8. Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler.

٣٤٢٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَسِيرًا} قَالَ: كَانَ أَسِيرُهُمْ يَوْمَئِذٍ الْمُشْرِكَ فَأَخُوكَ الْمُسْلِمُ أَحَقُّ أَنْ تُطْعِمَهُ.

3424- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini

---

750 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 208; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 191; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 127. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 298.

751 O, Zeyd b. Rufey' el-Cezerî'dir. Ebû Ubeyde b. Abdillah'tan hadis rivayet etmiştir. Ondan da Ma'mer rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Sikadır ve onda bir beis yoktur."

752 Bu hadisin İbn Mes'ûd'dan gelen rivayetini kaynaklarda bulamadım. Fakat Buhârî bu hadisi benzer şekilde İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Îmân, I, 575; Müslim, Kitâbu'n-Nezr, XI, 97-98; Ebû Davud, Kitâbu'l-Eymân, III, 591; Nesâî, Kitâbu'l-Eymân, VII, 15; Tirmizî, Sünen, no: 1538.

rivayet etmiştir: "O gün esirleri müşrik idi. Ancak Müslüman kardeşi doyurulmaya daha fazla hak sahibi ve layıktır."[753]

٣٤٢٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَسِيرًا} قَالَ: هُوَ الْمَسْجُونُ.

3425- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أَسِيرًا/ ***Esîran,'*** hapse atılmış, tutuklanmış anlamındadır."[754]

٣٤٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَسِيرًا} قَالَ: هُوَ الْمُشْرِكُ.

3426- Abdürrezzâk > Sevrî > Kelbî > Ebû Sâlih isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O (esir) müşriktir."[755]

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا
﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

---

753 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 191; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 534; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 129; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 395; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 299.

754 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 210; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 191; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 129; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 395; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 455; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 299; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 347. Bu hadis Ebû Saîd el-Hudrî, Atâ ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 534.

755 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 210; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 455. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 299. Bu hadis Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 192; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 129.

9. "Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne bir teşekkür isteriz. 10. Çünkü biz asık, çatık kaşlı (oldukça zor) bir günde Rabbimizden korkarız" (derler).

٣٤٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَمْطَرِيرًا} قَالَ: الْقَمْطَرِيرُ: تَقْبِيضُ الْجِبَاهِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَنَاسٌ يَقُولُونَ الْقَمْطَرِيرُ: الشَّدِيدُ.

3427- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"'Çünkü biz asık, çatık kaşlı (oldukça zor) bir günde Rabbimizden korkarız' (derler)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**قَمْطَرِيرًا/ *Kamdarîran,*'** alınları büzen, dürüp buruşturan demektir."[756]

Ma'mer ve bazıları şöyle demişlerdir: "'**قَمْطَرِيرًا/*Kamdarîran,*'** şiddetli demektir."[757]

٣٤٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ الْأَفْطَسِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا} قَالَ: لَمْ يَقُلْهُ الْقَوْمُ الَّذِينَ أَطْعَمُوا، وَلَكِنْ عَلِمَهُ اللهُ مِنْهُمْ فَأَثْنَى بِهِ عَلَيْهِمْ.

3428- Abdürrezzâk > Sevrî > Sâlim el-Eftas isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne bir teşekkür isteriz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu sözleri, doyuran kimseler söylemedi. Ancak Allah, onların içlerinden böyle geçirdiklerini bildiği için onları övdü."[758]

---

756 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 212. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 296; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 455.

757 İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 502; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 216. Bu hadis İbn Zeyd'den de rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 211; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 455.

758 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 210. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 299. Bu hadis Saîd b. Cübeyr'den de rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 192; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 130; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 455.

فَوَقَاهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾
وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى
الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾

11. Bundan dolayı Allah da o günün şerrinden onları korur ve onlara bir güzellik ve bir sevinç verir. 12. Sabretmeleri sebebi ile de onları cennetle ve ipek ile mükâfatlandırır. 13. Orada tahtlara yaslanırlar. Orada güneş sıcağı da görmeyeceklerdir, zemheri de.

٣٤٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {زَمْهَرِيرًا} قَالَ: اشْتَكَتِ النَّارُ إِلَى رَبِّهَا، فَقَالَتْ: رَبِّ قَدْ أَكَلَ بَعْضِي بَعْضًا فَنَفِّسْنِي، قَالَ: فَأَذِنَ لَهَا فِي كُلِّ عَامٍ بِنَفَسَيْنِ فَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الْبَرْدِ فَهُوَ زَمْهَرِيرُ جَهَنَّمَ، وَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الْحَرِّ فَهُوَ مِنْ حَرِّ جَهَنَّمَ.

3429- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme b. Abdurrahmân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre, ***"Orada tahtlara yaslanırlar. Orada güneş sıcağı da görmeyeceklerdir, zemheri de"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Cehennem, Rabbine 'Rabbim! Kendi kendimi yiyorum! Beni rahatlat, bana nefes aldır' diye yakınınca Allah yılda iki defa nefes almasına izin verdi. Bundan dolayı sizin hissettiğiniz en şiddetli soğuk, cehennemin dondurucu soğudur. Sizin hissettiğiniz en şiddetli sıcaklık da cehennemin sıcaklığıdır."***[759]

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِنْ
فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

---

759 Buhârî, Mevâkîtu's-Salât, II, 18, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 330; Müslim, Kitâbu'l-Mesâcid, V, 117. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahih-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu Sıfati Cehennem, IV, 711; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, no: 4319; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 504; Dârimî, Rikâk, 119; Mâlik, Mevâkîtu's-Salât, s. 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 238; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 214.

14. Gölgeleri üzerlerine yakın olup meyveleri ise alabildiğine boyun eğdirilmiş halde olacaktır. 15. Etraflarında gümüşten kaplar, billûrdan sürahiler dolaştırılır. 16. Evet, miktarlarını kendilerinin tayin ettiği gümüşten billûr (gibi) kaplar.

٣٤٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ} قَالَ عَلِيٌّ: هِيَ مِنْ فِضَّةٍ، وَصَفَاؤُهَا مِنْ مِثْلِ صَفَاءِ الْقَوَارِيرِ فِي بَيَاضِ الْفِضَّةِ وَصَفَاءِ الْقَوَارِيرِ و {قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا} قَالَ: قَدَّرُوهَا لِرِيِّهِمْ.

3430- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Etraflarında gümüşten kaplar, billûrdan sürahiler dolaştırılır. Evet, miktarlarını kendilerinin tayin ettiği gümüşten billûr (gibi) kaplar"*** âyeti[760] hakkında şöyle demiştir: "Bu kaplar gümüştendir. Berraklığı ise billûr şeffaflığı gibidir. ***'Kendilerinin tayin ettiği.'*** Yani kendi görüşlerine göre takdir ettikleri."[761]

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾

17. Onlara orada bir kaseden içirilir ki (bu şarabın) karışımında zencefil vardır.

٣٤٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا} قَالَ: خَمْرُهُمْ تُمْزَجُ لَهُمْ بِالزَّنْجَبِيلِ.

3431- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlara orada bir kaseden içirilir ki (bu şarabın) karışımında***

760 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 215. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 300. Bu hadisin isnadı munkatıdır. Çünkü Katâde, Ali'yle görüşmemiştir.

761 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 217. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Ebû Sâlih, Şa'bî ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 456.

zencefil vardır" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların içkisine zencefil karıştırılır."[762]

٣٤٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: إِنَّكَ لَوْ أَخَذْتَ فِضَّةً مِنْ فِضَّةِ الدُّنْيَا فَضَرَبْتَهَا حَتَّى تَجْعَلَهَا مِثْلَ جَنَاحِ الذُّبَابِ، لَمْ تَرَ الْمَاءَ مِنْ وَرَائِهَا، وَلَكِنَّ قَوَارِيرَ الْجَنَّةِ بِبَيَاضِ الْفِضَّةِ فِي مِثْلِ صَفَاءِ الْقَارُورَةِ.

3432- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Bir gümüş parçasını alıp dövsen hatta sinek kanadı kadar inceltsen yine de bu gümüş tabaka arkasından suyu göremezsin. Ancak gümüş beyazlığında olan cennetin kadehleri, cam şişe gibi şeffaftır."[763]

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾

18. Orada Selsebîl diye adlandırılan bir pınar vardır.

٣٤٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا} قَالَ: شَدِيدَةُ الْجَرْيَةِ.

3433- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Orada Selsebîl diye adlandırılan bir pınar vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**سَلْسَبِيلًا/*Selsebîlen,'*** şiddetli şekilde akan demektir."[764]

762 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 218; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 193. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 301; Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 538; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 141. Ebû Hayyân bu hadisi farklı bir lafızla Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 398; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 351.

763 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr ve Beyhakî'nin İkrime > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 300; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 353.

764 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 218; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 193; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 142; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 398; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 456; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 685.

٣٤٣٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا} قَالَ: سَلِسَةٌ لَهُمْ يَصْرِفُونَهَا حَيْثُ شَاءُوا.

3434- Ma'mer, Katâde'nin ***"Orada Selsebîl diye adlandırılan bir pınar vardır"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onların bir ipi vardır, onu istedikleri yere çekip götürürler."[765]

﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ﴿١٩﴾﴾

19. O insanların etrafında öyle ölümsüz genç nedîmler dolaşır ki, onları gördüğünde, etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın.

٣٤٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا} قَالَ: مِنْ كَثْرَتِهِمْ وَحُسْنِهِمْ.

3435- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O insanların etrafında öyle ölümsüz genç nedîmler dolaşır ki, onları gördüğünde, etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Çok olduklarından ve güzelliklerinden dolayı (etrafa dağılıp saçılmış inciler sanırsın)."[766]

﴿وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾﴾

20. Nereye bakarsan orada pek çok nimet ve büyük bir saltanat görürsün. 21. Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir.

---

765 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 218; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 193. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 301.

766 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 218. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 301; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 193; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 143; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 456.

٣٤٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبَانَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {شَرَابًا طَهُورًا} قَالَ: إِذَا أَكَلُوا وَشَرِبُوا مَا شَاءَ اللهُ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ، دَعَوْا بِالشَّرَابِ الطَّهُورِ، فَيَشْرَبُونَ فَيُطَهِّرُهُمْ، فَيَكُونُ مَا أَكَلُوا وَمَا شَرِبُوا جُشَاءً، وَرَشْحَ مِسْكٍ يَفِيضُ مِنْ جُلُودِهِمْ، وَتَضْمُرُ لِذَلِكَ بُطُونُهُمْ.

3436- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Ebân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Kılâbe, ***"Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cennetlikler, diledikleri kadar yiyip içtikten sonra temizleyecek olan içeceği isterler. Onu içince onları temizler. Yiyip içtikleri geğirme ve misk kokusu olarak derilerinden çıkar. Bundan dolayı karınları zayıflayıp incelir."[767]

٣٤٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ} قَالَ: لَا يَمُوتُونَ.

3437- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O insanların etrafında öyle ölümsüz genç nedîmler dolaşır ki, onları gördüğünde, etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın"***[768] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**مُخَلَّدُونَ/*Muhalledûn,*'** ölümsüz hizmetçiler demektir."[769]

إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾

22. İşte bu, gerçekten sizin için bir mükâfattır. Yaptıklarınızın karşılığını da fazlası ile görmüşsünüzdür.

---

767 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 218. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Ebû Kılâbe'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 301; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 147; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 194; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 352.

768 İnsân 76/19.

769 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 220. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 190; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 143; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 218; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 351.

٣٤٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا} قَالَ: لَقَدْ شَكَرَ اللهُ سَعْيًا قَلِيلًا.

3438- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İşte bu, gerçekten sizin için bir mükâfattır. Yaptıklarınızın karşılığını da fazlası ile görmüşsünüzdür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ az bir gayret ve çabayı kabul edip mükâfatlandırmıştır."[770]

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾

23. Hiç şüphesiz ki Kur'ân'ı sana kısım kısım biz indirdik.
24. O halde Rabbinin hükmüne sabret ve onlardan günahkâr veya nankör hiçbir kimseye itaat etme!

٣٤٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ أَبَا جَهْلٍ كَانَ يَقُولُ: لَئِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي لَأَطَأَنَّ عَلَى عُنُقِهِ، فَأَنْزَلَ اللهُ: {وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا}.

3439- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Bize bildirildiğine göre, Ebû Cehil, "Muhammed'i namaz kılarken görürsem kesinlikle boynuna basacağım" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: ***"O halde Rabbinin hükmüne sabret ve onlardan günahkâr veya nankör hiçbir kimseye itaat etme!"***[771]

---

770 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 224; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 147; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 401. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 302.

771 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 224; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 194; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 149. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 302, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 225.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾

25. Sabah ve akşam Rabbinin ismini zikret. 26. Gecenin bir kısmında O'na secde et. Gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih et! 27. Gerçekten bunlar o çabucak geçeni (dünyayı) severler. Ama çok ağır bir günü de arkalarına atarlar. 28. Onları Biz yarattık; onların yaratılışını sapasağlam yaptık. Dilediğimizde (kendilerini yok eder) yerlerine benzerlerini getiririz.

٣٤٤٠ - أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ} قَالَ: خَلْقَهُمْ

3440- Ma'mer, Katâde'nin "وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ/*ve şedednâ esrahüm*" âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onların yaratılışlarını (sapasağlam yaptık) anlamına gelir."[772]

إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾

29. Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine doğru bir yol alır.

٣٤٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ} قَالَ: إِنَّ هَذِهِ السُّورَةُ تَذْكِرَةٌ.

772 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 226; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 195; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 149; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 685. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 302. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 458.

3441- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine doğru bir yol alır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu sûre, bir uyarıdır."[773]

وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ
مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

30. Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz. Çünkü Allah en iyi bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir. 31. Dilediğini rahmetine sokar. Zalimlere gelince; onlar için çok acıklı bir azap hazırlamıştır.

773 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 227; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 220. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 302.

سُورَةُ الْمُرْسَلَاتِ

77. MÜRSELÂT SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[774]

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا ﴿٣﴾ فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun art arda gönderilenlere. 2. Şiddetle eserek (zararlıları) savurup atanlara. 3. İyice yayanlara. 4. Tam anlamı ile ayırt edenlere. 5. Zikri getirip bırakanlara.

٣٤٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا} قَالَ: الرِّيحُ {فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا} قَالَ: الرِّيحُ، {وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا} قَالَ: الرِّيحُ، {فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا} قَالَ: الْمَلَائِكَةُ تُلْقِي الْقُرْآنَ.

3442- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde **"'وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا/ve'l-mürselâti urfen"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bundan kasıt rüzgârlardır. 'فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا/***Fe'l-âsifâti asfen:'*** Burada kastedilen de rüzgârlardır. 'وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا/***Ve'n-nâşirati neşran:'***

774 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

Burada da rüzgârlar kastedilmektedir. ‘فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا/***Fe’l-mulkiyâti zikran:’*** Burada kastedilen ise Kur’ân’ı getiren meleklerdir.”[775]

عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾

6. Gerek bir mazeret gerekse bir uyarı olmak üzere ki.

٣٤٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عُذْرًا أَوْ نُذْرًا} قَالَ: عُذْرًا مِنَ اللهِ وَنُذْرًا مِنْهُ إِلَى خَلْقِهِ.

3443- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Gerek bir mazeret gerekse bir uyarı olmak üzere ki”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Allah’tan gelen özürler, affetmeler ve yaratıklarına uyarılar kastedilmektedir.”[776]

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾ أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَى قَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾

7. Şüphesiz tehdit edildiğiniz şey, elbette meydana gelecektir. 8. Yıldızlar söndürüldüğü zaman. 9. Gök yarıldığı zaman. 10. Dağlar savrulduğu zaman. 11. Resûllerin belirli vakti

---

775 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIX, 229-232; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VII, 195; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 156; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, 404.

776 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIX, 233; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VII, 196; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 156; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, 415; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 459; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, V, 356.

(kıyamet günü) geldiği zaman. 12. Hangi güne geciktirildiler? 13. Hüküm verip ayırt etme gününe. 14. Bu ayırt etme gününü sana ne bildirdi? 15. Yalanlayanların o gün vay haline! 16. Biz öncekileri helâk etmedik mi? 17. Sonra da arkadan gelenleri onların arkasına takarız. 18. İşte Biz günahkârlara böyle yaparız. 19. O günde yalanlayanların vay haline! 20. Biz sizi dayanıksız bir sudan yaratmadık mı? 21. Onu sağlam bir yerde tuttuk; 22. Bilinen bir süreye kadar. 23. Gücümüz yeter bizim. Ne güzel güç yetirenleriz Biz! 24. Yalanlayanların o gün vay haline! 25. Biz arzı toplanma yeri kılmadık mı? 26. Hem dirilere hem de ölülere.

٣٤٤٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا} قَالَ: أَحْيَاءً فَوْقَهَا عَلَى ظَهْرِهَا، وَأَمْوَاتًا يُقْبَرُونَ فِيهَا.

3444- Ma'mer, Katâde'nin ***"Biz arzı toplanma yeri kılmadık mı hem dirilere hem de ölülere?"*** âyetleri hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yeryüzünü, üstünde yaşayanları ve altına gömülen ölüleri toplayan bir yurt (yapmadık mı?)"[777]

وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾ انْطَلِقُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ انْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

27. Orada sapasağlam ve yüksek dağlar yarattık. Size tatlı sular içirdik. 28. Yalanlayanların o gün vay haline! 29. Haydi yalan saymakta olduğunuz şeye kalkıp gidin. 30. Haydi üç kola ayrılmış bir gölgeye gidin. 31. O, gölgelendirici de değildir, alevlere karşı faydası da olmaz onun.

---

777 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 237. Bu hadis Mücâhid, Katâde ve Şa'bî'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 160; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 406; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 460; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 304.

٣٤٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ} قَالَ: هُوَ كَقَوْلِهِ تَعَالَى: {نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا} وَالسُّرَادِقُ: الدُّخَانُ، دُخَانُ النَّارِ قَدْ أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا، ثُمَّ تَفَرَّقَ فَكَانَ ثَلَاثَ شُعَبٍ، فَقَالَ: {انْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ} شُعْبَةٌ هَاهُنَا، وَشُعْبَةٌ هَاهُنَا، وَشُعْبَةٌ هَاهُنَا {لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ}.

3445- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Haydi üç kola ayrılmış bir gölgeye gidin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu âyet, ***"Biz, zalimlere öyle bir cehennem hazırladık ki, onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır"***[778] âyetiyle aynı anlamdadır. "سُرَادِقُهَا/***Sürâdikuhâ,***" ateşin dumanı demektir. Burada onları çepeçevre kuşatan duvar, cehennem ateşinin dumanıdır ve ayrılıp üç kol haline gelir. Akabinde biri burada, biri şurada, biri de orada olan üç kol olmuştur: ***"Haydi üç kola ayrılmış bir gölgeye gidin. O, gölgelendirici de değildir, alevlere karşı faydası da olmaz onun."***[779]

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

32. Çünkü o, her biri saray büyüklüğünde kıvılcımlar atar.

٣٤٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ} قَالَ: كَأَصْلِ الشَّجَرَةِ.

3446- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Çünkü o, her biri saray büyüklüğünde kıvılcımlar atar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ağaç kökü gibi (kıvılcımlar atar)."[780]

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

33. Ve her biri sarı erkek develeri andırır.

---

778 Kehf 18/29.

779 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Kelbî'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 304; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 239.

780 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 240; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 304; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 225.

٣٤٤٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جِمَالَتٌ صُفْرٌ} قَالَ: كَأَنَّهُ نُوقٌ سُودٌ.

3447- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"جِمَالَتٌ صُفْرٌ/*cimâletün sufr*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Siyah dişi develer gibidir."[781]

٣٤٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ كَأَنَّهَا: حِبَالُ السُّفُنِ. قَالَ: وَقَالَ عَمْرُو بْنُ أَوْسٍ: كَأَنَّهَا قِرَانُ الْخَيْلِ الصُّفْرِ.

3448- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Gemi halatları gibidir."[782]

Amr b. Evs şöyle demiştir: "Onlar sanki altın sarısı atların koşum bağlarıdır."[783]

٣٤٤٩ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، قَالَ: نا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ، تَبَارَكَ وَتَعَالَى: {تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ} قَالَ: كُنَّا نَقْصُرُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ذِرَاعَيْنِ، أَوْ ثَلَاثَةٍ، وَفَوْقَ ذَلِكَ، أَوْ دُونَ ذَلِكَ فَنَرْفَعُهُ إِلَى الشِّتَاءِ فَنُسَمِّيهِ الْقَصْرَ.

قَالَ: وَسَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يُسْأَلُ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى {جِمَالَتٌ صُفْرٌ} قَالَ: حِبَالُ السُّفُنِ يُجْمَعُ بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، حَتَّى تَكُونَ كَأَوْسَاطِ الرِّجَالِ.

3449- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdurrahmân şöyle demiştir: İbn Abbâs'ın ***"Çünkü o, her biri saray büyüklüğünde kıvılcımlar atar"*** âyeti sorulduğunda şöyle dediğini duydum: "Biz, cahiliye döneminde iki veya üç zirâ‘ veya daha az ölçüde odun keser, onları kışa saklar ve onu 'الْقَصْرَ/el-kasr' olarak adlandırırdık."

---

781 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 241. Bu hadis Mücâhid, Hasan ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 460; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 687. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 304; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 164; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 360.

782 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 242.

783 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

"Ve her biri sarı erkek develeri andırır" âyeti sorulduğunda şöyle dediğini duydum: "Bunlar, gemi halatlarıdır. Bu halatlar, üst üste toplanınca insan beli gibi olur."[784]

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هَذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ
فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ
وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ
﴿٤٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾
كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ
﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ
﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ
﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

34. Yalanlayanların o gün vay haline! 35. Bu, onların konuş(a) mayacakları bir gündür. 36. Onlara özür dilemeleri için izin de verilmeyecektir. 37. Yalanlayanların o gün vay haline! 38. Bu, hüküm verip ayırt etme günüdür. Sizi de evvelkileri de toplamışızdır. 39. (Azaptan kurtulmanız için) bir hileniz varsa, gösterin Bana hilenizi! 40. Yalanlayanların o gün vay haline! 41. Şüphesiz ki takva sahipleri gölgelerde ve pınar başlarındadırlar. 42. Arzu ettiklerinden çeşit çeşit meyveler arasındadırlar. 43. Yaptıklarınızdan dolayı afiyetle yiyin, için. 44. Çünkü Biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. 45. Yalanlayanların o gün vay haline! 46. (Ey inkârcılar!) Az bir süre yiyin, (dünyadan) faydalanın. Çünkü siz günahkârlarsınız. 47. Yalanlayanların o gün vay haline! 48. Onlara "Rükû edin" denildiği zaman rükû etmezler. 49. Yalanlayanların o gün vay haline! 50. Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar?

---

784 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 287. Taberî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 240. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 304; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 165.

سُورَةُ عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ

78. AMME YETESÂELÛN (NEBE) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[785]

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Birbirlerine neyi soruyorlar? 2-3. Kendilerinin, hakkında anlaşmazlığa düştükleri o büyük haberi (mi?)

٣٤٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {النَّبَإِ الْعَظِيمِ} قَالَ: الْقُرْآنُ.

3450- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O büyük haberi (mi?)"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Büyük haber, Kur'ân'dır."[786]

---

785 Besmele Türkiye nüshasında mevcut değildir.

786 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 199; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 168; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 462; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 305.

٣٤٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ} قَالَ: مُصَدِّقٌ بِهِ وَمُكَذِّبٌ.

3451- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendilerinin, hakkında anlaşmazlığa düştükleri"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kimi inanıyor, kimi yalanlıyordu."[787]

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾

4. Hayır! Yakında bileceklerdir. 5. Sonra yine hayır, onlar ileride bileceklerdir. 6. Biz yeri bir döşek yapmadık mı? 7. Dağları da kazıklar gibi (yapmadık mı)? 8. Sizi çift çift yarattık. 9. Uykunuzu bir dinlenme yaptık. 10. Geceyi bir elbise yaptık. 11. Gündüzü de geçim zamanı kıldık. 12. Üstünüzde yedi kat sağlam göğü bina ettik. 13. Ve parıldayan ve ısı yayan bir kandil yarattık.

٣٤٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سِرَاجًا وَهَّاجًا} قَالَ: الْوَهَّاجُ الْمُنِيرُ.

3452- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve parıldayan ve ısı yayan bir kandil yarattık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْوَهَّاجُ/el-Vehhâc,' ışık veren, aydınlatıcı demektir."[788]

---

787 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 2. Kurtubî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 170; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 199; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 462.

788 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 4; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 200; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 462.

﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾﴾

14. Ve sıkıştırılanlardan (bulutlardan) şarıl şarıl bir su indirdik.

٣٤٥٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَ الْمُعْصِرَاتِ} قَالَ: السَّمَاءُ، وَبَعْضُهُمْ يَقُولُ: الرِّيحُ.

3453- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ve sıkıştırılanlardan (bulutlardan) şarıl şarıl bir su indirdik"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'***الْمُعْصِرَاتِ/el-Mu'sirât,***' semadır. Bazıları ise 'rüzgâr' olduğunu söylüyor."[789]

٣٤٥٤ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَاءً ثَجَّاجًا} قَالَ: الثَّجَّاجُ: الْمُنْصَبُّ.

3454- Ma'mer, Katâde'nin "***مَاءً ثَجَّاجًا/mâen seccâcen***" âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yukarıdan akan, dökülen su demektir."[790]

﴿لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾﴾

15-16. Onunla tane, bitki ve birbirine sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye.

٣٤٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَلْفَافًا} قَالَ: بِلَفِّهَا بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ.

3455- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "***أَلْفَافًا/elfâfen***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Birbirlerine sarılıp dolanmış (bahçeler) demektir."[791]

---

789 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 5; Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 86. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Hasan, Zeyd b. Eslem ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 200; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 547; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 172; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 462.

790 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 6. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Rebî' b. Enes ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 441; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 689; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 549.

791 Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 295; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 7. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾

17. Şüphe yok ki hüküm verip ayırt etme günü (kıyamet günü) belirlenmiş bir vakittir. 18. Sûr'a üfürülecek olan o günde, siz de derhal kısım kısım geleceksiniz. 19. Gök açılıp kapı kapı olacak. 20. Dağlar da yürütülüp bir serap olacak. 21. Şüphesiz ki cehennem pusuda beklemektedir. 22. Azgınların dönüp varacakları bir yerdir. 23. Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar.

٣٤٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَحْقَابًا} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ الْحِقْبَ، ثَمَانُونَ سَنَةً مِنْ سِنِي الْآخِرَةِ.

3456- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize nakledildiğine göre, 'الْحِقْبُ/el-hıkb,' ahiret yıllarından seksen bin yıldır."[792]

٣٤٥٧ - عَنِ الثَّوْرِيِّ عَنْ عَمَّارٍ الدُّهْنِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، قَالَ: سَأَلَ عَلِيٌّ هِلَالًا الْهَجَرِيَّ: مَا تَجِدُونَ الْحِقْبَ؟ قَالَ: نَجِدُهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ ثَمَانُونَ سَنَةً، اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا كُلُّ شَهْرٍ ثَلَاثُونَ يَوْمًا، كُلُّ يَوْمٍ أَلْفُ سَنَةٍ.

3457- Abdürrezzâk > Sevrî > Ammâr ed-Dühnî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Sâlim b. Ebi'l-Ca'd şöyle demiştir: Ali b. Ebî Tâlib,

---

isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 306. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 203.

792 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 11. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr ve Hâkim'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 207. Bezzâr da hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 367.

Hilâl el-Hecerî'ye "Allah'ın kitabında bir hukb'u (الْحقُبَ) ne olarak görüyorsunuz?" diye sordu. Hilâl el-Hecerî şöyle dedi: "Allah'ın kitabında bir hukb'un seksen yıl, her yılın on iki ay, her ayın otuz gün, her günün de (dünyadaki günlerden) bin yıl olduğunu görüyoruz."[793]

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾

24. Orada bir serinlik de tatmazlar, içilecek bir şey de. 25. Ancak kaynar bir su ve bir irin. 26. Uygun bir karşılık olmak üzere.

٣٤٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَزَاءً وِفَاقًا} قَالَ: جَزَاءً وَافَقَ أَعْمَالَ الْقَوْمِ.

3458- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Uygun bir karşılık olmak üzere"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsanların amellerine uygun/münasip düşen ceza olarak."[794]

إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾

---

793 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 90; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 11; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 201. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Hennâd, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 207. Bu hadis Ebû Hureyre, Abdullah b. Amr, İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Amr b. Meymûn, Hasan, Katâde, Rebî' b. Enes ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 463.

794 İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 464. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 308; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 201; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 368.

27. Çünkü onlar hesap gününü (geleceğini) ummazlardı. 28. Âyetlerimizi de yalanladıkça yalanlıyorlardı. 29. Biz ise her şeyi sayıp yazmışızdır. 30. İşte tadın! Artık azaptan başka bir şeyinizi artırmayacağız. 31. Şüphe yok ki takva sahipleri için bir kurtuluş vardır.

٣٤٥٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا} قَالَ: مَفَازًا مِنَ النَّارِ إِلَى الْجَنَّةِ.

3459- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphe yok ki takva sahipleri için bir kurtuluş vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَفَازًا/***Mefâzen,'*** cehennemden kurtulup cennete girme demektir."[795]

حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

32. Bahçeler ve üzüm bağları da. 33. Memeleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar.

٣٤٦٠ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَوَاعِبَ أَتْرَابًا} يَقُولُ: نَوَاهِدَ أَتْرَابًا وَاحِدًا.

3460- Ma'mer, Katâde'nin ***"Memeleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'كَوَاعِب/***Kevâib,'*** iri, dolgun göğüslü kızlar demektir. 'أَتْرَابًا/***Etrâben'*** ise bir ve aynı yaşta, yaşıt kızlar demektir."[796]

---

795 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 17. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 464. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 308; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 202; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 183.

796 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 19. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 202; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 183; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 465; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 689.

﴿وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾﴾

34. Ve dolu dolu kadehler de vardır.

٣٤٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأْسًا دِهَاقًا} قَالَ: الْمُمْتَلِئَةُ.

3461- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**وَكَأْسًا دهاقا/ve ke'sen dihâkan**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dolu kadehler demektir."[797]

٣٤٦٢ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: الْمُتَتَابِعَةُ.

3462- Ma'mer, Saîd b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peş peşe gelen kadehler demektir."[798]

﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾﴾

35. Orada boş bir söz de işitmezler, yalan bir söz de.

٣٤٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا} قَالَ: لَا بَاطِلًا وَلَا مَأْثَمًا.

3463- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Orada boş bir söz de işitmezler, yalan bir söz de"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ne bâtıl/boş bir söz ne de kötü bir şey (işitirler)."[799]

---

797 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 19. Bu hadis İkrime, Mücâhid, Hasan ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 465; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 689; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309.

798 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 19; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 202; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 465; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309. Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VI, 321.

799 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 20. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 202; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 465.

جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

36. Rabbinden amellerine uygun bir mükâfat olmak üzere (verilecektir).

٣٤٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَطَاءً حِسَابًا} قَالَ: عَطَاءً كَثِيرًا.

3464- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbinden amellerine uygun bir mükâfat olmak üzere (verilecektir)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Büyük bir ihsan/bağış olarak (verilecektir)."[800]

٣٤٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ مُجَاهِدٌ: عَطَاءً مِنَ اللهِ حِسَابًا بِأَعْمَالِهِمْ.

3465- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Amelleri göz önüne alınarak Allah'ın bir ihsanı ve lütfu olarak (verilecektir)."[801]

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

37. Göklerin, yerin ve onların arasında bulunanların Rabbi Rahmân'dan (bir mükâfat). Onun huzurunda söz söylemeye kimsenin gücü yetmez. 38. O gün Ruh ve melekler, saf saf olup ayakta duracaklar. Rahmân'ın izin verdiği kimselerden başkaları konuşmazlar. Konuşan da doğruyu söyler.

---

800 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 21; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 184. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 689. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309.

801 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 21; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 202; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 185; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 369.

٣٤٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ} قَالَ: الرُّوحُ هُمْ بَنُو آدَمَ قَالَ وَقَالَ قَتَادَةُ هُمْ فِي السَّمَاءِ.

3466- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O gün Ruh (Cebrâil) ve melekler, saf saf olup ayakta duracaklar. Rahmân'ın izin verdiği kimselerden başkaları konuşmazlar. Konuşan da doğruyu söyler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الرُّوحُ/***er-Rûh,'*** Âdemoğulları demektir ve onlar semadadır."[802]

٣٤٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: هُمْ عَلَى صُورَةِ ابْنِ آدَمَ.

3467- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Onlar, Âdemoğlu suretindedirler."[803]

٣٤٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الرُّوحُ خَلْقٌ عَلَى صُورَةِ بَنِي آدَمَ.

3468- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Rûh, Âdemoğlu suretinde yaratılmıştır."[804]

٣٤٦٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الرُّوحُ يَأْكُلُونَ وَلَهُمْ أَيَدٍ وَأَرْجُلٌ وَلَهُمْ رُءُوسٌ وَلَيْسُوا بِمَلَائِكَةٍ.

3469- Abdürrezzâk > Sevrî > Müslim isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Onlar yerler. Elleri ve ayakları vardır ve melekler değildirler."[805]

---

802 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 23. Kurtubî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 187; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 465.

803 Mücâhid, *Tefsîr*, VI, 309; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 23. Süyûtî hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309. Bu hadis munkatıdır. Çünkü Katâde, İbn Abbâs ile görüşmemiştir.

804 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 22; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 203; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 365; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309.

805 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 23. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid'den

٣٤٧٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، قَالَ: الرُّوحُ يُشْبِهُونَ النَّاسَ وَلَيْسُوا بِمَلَائِكَةٍ.

3470- Abdürrezzâk > Sevrî > İsmâil b. Ebî Hâlid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Sâlih şöyle demiştir: "Onlar insanlara benzerler, melek değildirler."[806]

٣٤٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْأَرْضَ مِهَادًا} قَالَ: فِرَاشًا.

3471- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Biz yeri bir döşek yapmadık mı?"***[807] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مِهَادًا/***Mihâden,'*** yatak, döşek demektir."[808]

ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾

39. İşte bu, o hak gündür. O halde dileyen Rabbine bir dönüş yolu edinsin.

٣٤٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَآبًا} قَالَ: سَبِيلًا.

3472- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İşte bu, o hak gündür. O halde dileyen Rabbine bir dönüş yolu edinsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَآبًا/***Meâben,'*** yol demektir."[809]

---

rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309.

806 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 23; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 203. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Beyhakî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Ebû Sâlih'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 309.

807 Nebe 78/6.

808 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 3. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 306; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 508; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 199.

809 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 25. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir.

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ
وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَالَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

40. Çünkü gerçekten biz sizi yakın bir azap ile uyardık. O günde kişi, iki elinin önden yolladığına bakacak ve kâfir "Ah! Keşke ben de toprak olsaydım" diyecek.

٣٤٧٣ - قَالَ مَعْمَرٌ: وحَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ الْجَزَرِيُّ، عَنْ يَزِيدِ بْنِ الْأَصَمِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: إِنَّ اللَّهَ يَحْشُرُ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ مِنْ دَابَّةٍ، وَطَائِرٍ، وَالْإِنْسَانَ، ثُمَّ يَقُولُ لِلْبَهَائِمِ وَالطَّيْرِ وَالدَّوَابِّ كُونُوا تُرَابًا، فَعِنْدَ ذَلِكَ يَقُولُ الْكَافِرُ: {يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا}

3473- Ma'mer > Ca'fer b. Burkân el-Cezerî > Büdeyl b. Esam isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, hayvan, kuş ve insan olarak tüm yaratıkları haşreder. Sonra kuşlara, evcil ve vahşi hayvanlara ***'Toprak olun!'*** buyurur. İşte o zaman kâfir kişi, ***'Ah! Keşke ben de toprak olsaydım'*** der."[810]

Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 310. Begavî de hadisi kimseye nisbet etmden nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 203.

810 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 26. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Beyhakî ve İbn Ebî Hâtim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 310; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 466.

سُورَةُ وَالنَّازِعَاتِ

79. NÂZİÂT SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[811]

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
1. And olsun şiddetle söküp çıkaranlara.
2. Yumuşaklıkla çıkaranlara.

٣٤٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا} قَالَ: هَذِهِ النُّفُوسُ.

3474- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun şiddetle söküp çıkaranlara, yumuşaklıkla çıkaranlara"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, ruhlar/canlardır."[812]

وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ﴿٣﴾

3. Dalıp yüzenlere.

---

811 Besmele Türkiye nüshasında mevcut değildir.

812 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 27. Kurtubî bu hadisi Hasan'a isnad etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 190. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Doğrusu meleklerdir. Onlardan kimisi ruhu zorla, kimisi de kolaylıkla alır." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 466.

٣٤٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ الْحَسَنُ: هَذِهِ كُلُّهَا النُّجُومُ.

3475- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Bunların tümü yıldızlardır."[813]

فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿٥﴾

4. Alelacele koşanlara. 5. Her bir işi yürütmekle görevli olanlara.

٣٤٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا} قَالَ: الْمَلَائِكَةُ.

3476- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her bir işi yürütmekle görevli olanlara"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, meleklerdir."[814]

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾

6. O gün bir sarsıntı sarsar. 7. Arkasından onu ikinci bir sarsıntı izler. 8. O gün titreyecek kalpler vardır.

٣٤٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاجِفَةٌ} قَالَ: خَائِفَةٌ.

3477- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O gün titreyecek kalpler vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***وَاجِفَةٌ/Vâcife,***' korku ve endişe içinde demektir."[815]

---

813 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 28; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 204; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 419; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 466; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 311. Şevkânî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 273; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 554. Bu hadis Ebû Ubeyde, İbn Keysân ve Ahfeş'ten rivayet edilmiştir.

814 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 31. Bu hadis İbn Abbâs, Ali, Mücâhid, Atâ, Ebû Sâlih, Hasan, Katâde, Rebî' b. Enes ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 204; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 466; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 196.

815 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 33. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 206; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 196; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 467; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 311; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 374.

أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾ يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾

9. Gözleri zilletle bakar. 10. Şöyle derler: "Biz, sahiden biz mi tekrar hayata döndürüleceğiz?"

٣٤٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ} قَالَ: أَيْ مَرْدُودُونَ خَلْقًا جَدِيدًا.

3478- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şöyle derler: "Biz, sahiden biz mi tekrar hayata döndürüleceğiz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yeni bir yaratılışla geri mi döndürüleceğiz?"[816]

أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً ﴿١١﴾

11. "Çürümüş, dağılmış kemikler olduktan sonra mı?"

٣٤٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَقْرَأُ: {عِظَامًا نَاخِرَةً.}

3479- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Dînâr şöyle demiştir: "İbn Abbâs, **'أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً/izâmen nehirah'** âyetini, **'عِظَامًا نَاخِرَةً/izâmen nâhirah'** şeklinde okuyordu."[817]

816 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 34. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 311. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 691; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 232; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 512; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 467; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 384.

817 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 312. Bu kırâat, Ömer, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, Zübeyr, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, İbrahim en-Nehaî, İkrime, Dahhâk ve Mücâhid'in kırâatidir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 690.

٣٤٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ} قَالَ: ذَلِيلَةٌ.

3480- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gözleri zilletle bakar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gözleri hakir, zelil olur."[818]

قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ﴿١٥﴾ إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

12. "Böyle ise, bu ziyanlı bir dönüştür" dediler. 13. Hâlbuki o ancak tek bir haykırıştır. 14. Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler. 15. Musa'nın haberi geldi mi sana? 16. Hani Rabbi ona mukaddes Tuvâ vadisinde şöyle seslenmişti.

٣٤٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى} قَالَ: هُوَ اسْمُ الْوَادِي.

3481- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani Rabbi ona mukaddes Tuvâ Vadisi'nde şöyle seslenmişti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tuvâ, vadinin adıdır."[819]

٣٤٨٢ - وَقَالَ الْحَسَنُ قال: الْمُقَدَّسُ قُدِّسَ مَرَّتَيْنِ.

3482- Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Tuvâ, iki defa mukaddes kılınmış mukaddes demektir."[820]

---

818 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 33; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 206; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 196; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 467.

819 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 38. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 293. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Tuvâ bir vadi ismidir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 468.

820 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 293.

٣٤٨٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِالسَّاهِرَةِ} قَالَ: فَإِذَا هُمْ يَخْرُجُونَ مِنْ قُبُورِهِمْ فَوْقَ الْأَرْضِ، وَالسَّاهِرَةُ الْأَرْضُ.

3483- Ma'mer, Katâde'nin ***"Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Birdenbire yeryüzündeki kabirlerinden çıkarlar. 'السّاهرة/***es-Sâhira,***' yeryüzü demektir."[821]

اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزَكَّى ﴿١٨﴾
وَأَهْدِيَكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْشَى ﴿١٩﴾ فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَى ﴿٢٠﴾

17. Firavun'a git! Çünkü o çok azdı. 18. De ki: "Sen temizlenmek istiyor musun? 19. İster misin ki, sana Rabbine giden yolu göstereyim de korkasın?" 20. Ona en büyük mûcizeyi gösterdi.

٣٤٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْآيَةَ الْكُبْرَى} قَالَ: عَصَاهُ وَيَدَهُ.

3484- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ona en büyük mûcizeyi gösterdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "En büyük mûcizesi, asası ve elidir."[822]

---

821 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 37. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 312. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Ubeyd, *Fezâilu'l-Kur'ân*, s. 312; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 691; İbnu'l-Enbârî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, I, 69. İbn Kesîr hadisi Saîd b. Cübeyr ve Ebû Sâlih'e isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 467; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 375.

822 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 40; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 690. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 312; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 556.

٣٤٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي صَخْرُ بْنُ جُوَيْرِيَةَ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَ اللَّهُ مُوسَى إِلَى فِرْعَوْنَ، قَالَ: {اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى} إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَهْدِيَكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْشَى} وَلَنْ يَفْعَلَ، فَقَالَ مُوسَى: يَا رَبِّ وَكَيْفَ أَذْهَبُ إِلَيْهِ وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّهُ لَنْ يَفْعَلَ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنِ امْضِ لِمَا أُمِرْتَ بِهِ، فَإِنَّ فِي السَّمَاءِ اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفَ مَلَكٍ يَطْلُبُونَ عِلْمَ الْقَدَرِ، فَلَمْ يَبْلُغُوهُ وَلَمْ يُدْرِكُوهُ.

3485- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Ubeydullah b. Ebî Nasr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Sahr b. Cüveyriye[823] şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Musa *aleyhisselâm*'ı Firavun'a gönderdiği zaman Firavun böylesi bir şeyi yapmayacağı halde Musa'ya **'Firavun'a git! Çünkü o çok azdı. De ki: "Sen temizlenmek istiyor musun? İster misin ki, sana Rabbine giden yolu göstereyim de korkasın?' "** buyurdu. Bunun üzerine Musa *aleyhisselâm,* 'Rabbim! Bunu yapmayacağını sen de biliyorken nasıl gideyim?' deyince Allah Teâlâ ona 'Sana emredilen şeyi yerine getir. Gökte kaderi öğrenmek isteyen, ancak bunun bilgisine ulaşamayan ve onu elde edemeyen on iki bin melek var' diye vahyetti."[824]

فَكَذَّبَ وَعَصَى ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَى ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادَى ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى ﴿٢٤﴾

21. Fakat o yalanlayıp isyan etti. 22. Sonra da yüz çevirip gayretle koştu. 23. Arkasından (adamlarını) toplayıp bağırdı. 24. "Ben sizin en yüce Rabbinizim" dedi.

٣٤٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الْأَعْمَشُ، عَنْ خَيْثَمَةَ، قَالَ: كَانَ بَيْنَ قَوْلِ فِرْعَوْنَ {مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي}، وَبَيْنَ قَوْلِهِ {أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى} أَرْبَعُونَ سَنَةً

---

823 O, Sahr b. Cüveyriye Ebû Nâfi''dir. Benî Temîm ve Benî Hilâl'in azadlı kölesidir. Ahmed şöyle demiştir: "Sikadır." Yahya el-Kattân şöyle demiştir: "Kitabını kaybetti ancak sonra onu tekrar buldu. Bu nedenle eleştirildi." Bk. *Takrîb*, I, 365.

824 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Sahr b. Cüveyriye'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 312.

3486- Abdürrezzâk > Ma‘mer > A‘meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hayseme şöyle demiştir: “Firavun’un ***‘Sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum’***[825] sözüyle, ***‘Ben sizin en yüce Rabbinizim’*** sözü arasında kırk yıl vardır.”[826]

﴿فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى ﴿٢٥

25. Bunun üzerine Allah onu hem ahiret hem de dünya azabı ile yakaladı.

٣٤٨٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى} قَالَ: الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

3487- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***“Bunun üzerine Allah onu hem ahiret hem de dünya azabı ile yakaladı”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Burada kastedilen, dünya ve ahiret cezasıdır.”[827]

٣٤٨٨ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى} قَالَ: الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ، قَالَ: وَقَالَ بَعْضُهُمْ: نَكَالُ الْكَلِمَتَيْنِ: الْكَلِمَةُ الْأُولَى حِينَ {فَكَذَّبَ وَعَصَى ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَى فَحَشَرَ فَنَادَى} وَالْكَلِمَةُ الْأُخْرَى حِينَ قَالَ: {أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى}.

3488- Ma‘mer, Katâde’nin ***“Bunun üzerine Allah onu hem ahiret hem de dünya azabı ile yakaladı”*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Dünya ve ahiretteki ceza ile (yakaladı).” Bazıları şöyle demiştir: “Cezalandırma iki (son ve ilk) sözdür: İlk cezalandırma sözü, ***‘Fakat o yalanlayıp isyan etti. Sonra da yüz çevirip gayretle koştu.***

825 Kasas 28/38.

826 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 42. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Hayseme el-Cu‘fî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 313. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 468.

827 Bu hadis Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 207; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 468.

Arkasından (adamlarını) toplayıp bağırdı' sözüdür. Sonuncu cezalandırma sözü ise ***'Ben sizin en yüce Rabbinizim'*** sözüdür."[828]

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشَى ﴿٢٦﴾ أَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾ فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَى ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَى ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَنْ طَغَى ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴿٤١﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا ﴿٤٣﴾

26. Şüphe yok ki bunda korkan kimseler için elbette bir ibret vardır. 27. Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? 28. Onu alabildiğine yükseltip kusursuz yaptı. 29. Gecesini kararttı. Gündüzünü de ağarttı. 30. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi. 31. Ondan suyunu ve otlağını çıkardı. 32. Dağları ise sapasağlam dikti. 33. Size ve hayvanlarınıza fayda olmak üzere. 34-35. Fakat o en büyük bela (kıyamet) geldiğinde o günde insan ne yaptığını iyice anlayacak. 36. Ve gören kimse için cehennem apaçık gösterilecek. 37-38. Haddi aşıp dünya hayatını tercih edene gelince. 39. Hiç şüphe yok ki cehennem varılacak yerin ta kendisidir. 40. Rabbinin huzuruna varmaktan korkup nefsini hevadan alıkoyana gelince. 41. Hiç şüphe yok ki, cennet varılacak yerin ta kendisidir. 42. Sana kıyamet hakkında, onun ne zaman gelip çatacağını sorarlar. 43. Sen nerede, ona dair bilgi vermek nerede?

828 Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

٣٤٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: لَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَسْأَلُ عَنِ السَّاعَةِ حَتَّى نَزَلَتْ {فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا} فَانْتَهَى عَنِ الْمَسْأَلَةِ عَنْهَا

3489- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Urve b. Zübeyr şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***'Sen nerede, ona dair bilgi vermek nerede?'*** âyeti ininceye kadar kıyamet saatini sormaya devam etti. Ardından onu soruşturmayı bıraktı."[829]

٣٤٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَغْطَشَ لَيْلَهَا} قَالَ: أَظْلَمَ لَيْلَهَا.

3490- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gecesini kararttı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gecesini karanlık yaptı."[830]

٣٤٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا} قَالَ: أَنَارَ ضُحَاهَا.

3491- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gündüzünü de ağarttı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kuşluğunu da aydınlattı."[831]

---

829 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Urve'den mürsel olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 314.

830 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 44. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 313. Bu hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 468; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 691.

831 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 44; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 233; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 207; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 468.

إِلَى رَبِّكَ مُنْتَهَاهَا ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشَاهَا ﴿٤٥﴾
كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴿٤٦﴾

44. Ona dair nihaî bilgi ancak Rabbine aittir. 45. Sen ancak O'ndan korkacakları korkutursun. 46. Kıyamet gününü gördüklerinde (dünyada) sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar.

٣٤٩٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا} قَالَ: اسْتَقَلُّوا لَمَّا عَايَنُوا الْآخِرَةَ مَا كَانُوا فِي الدُّنْيَا.

3492- Ma'mer, Katâde'nin ***"Kıyamet gününü gördüklerinde (dünyada) sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ahireti gördükleri zaman dünyadaki hayatlarını az görürler."[832]

832 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 50; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 469. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 314.

سُورَةُ عَبَسَ

80. ABESE SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[833]

عَبَسَ وَتَوَلَّى ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Yüzünü ekşitip çevirdi.

٣٤٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَبَسَ وَتَوَلَّى} قَالَ: جَاءَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ يُكَلِّمُ أُبَيَّ بْنَ خَلَفٍ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ {عَبَسَ وَتَوَلَّى} قَالَ: فَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بَعْدَ ذَلِكَ يُكْرِمُهُ.

3493- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yüzünü ekşitip çevirdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Übey b. Halef ile konuşurken İbn Ümmü Mektûm geldi. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ondan yüzünü çevirince Allah Teâlâ ***'Yüzünü ekşitip çevirdi'*** âyetini (ve devamındaki âyetleri) indirdi. Bundan dolayı daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbn Ümmi Mektûm'a ilgi gösterip ikramda bulunurdu."[834]

---

833 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.

834 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 51. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 192. Bu hadis Katâde ve Enes'ten rivayet edilmiştir. Bk.

٣٤٩٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: رَأَيْتُهُ يَوْمَ الْقَادِسِيَّةِ عَلَيْهِ دِرْعٌ، وَمَعَهُ رَايَةٌ سَوْدَاءُ يَعْنِي ابْنَ أُمِّ مَكْتُومٍ.

3494- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes b. Mâlik şöyle demiştir: "Onu -İbn Ümmi Mektûm'u[835] kastediyor- Kâdisiye günü üzerinde bir zırh, yanında ise bir bayrakla gördüm."[836]

أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى ﴿٤﴾ أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَى ﴿٥﴾ فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشَى ﴿٩﴾ فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى ﴿١٠﴾ كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

2. Kendisine o âmâ geldi diye. 3. Ne bilirsin, belki o arınacaktı? 4. Yahut öğüt alacaktı da bu öğüt ona fayda verecekti. 5. İhtiyaç duymayan kimseye gelince. 6. Sen ona yöneliyorsun. 7. Hâlbuki onun temizlenip arınmasından sen sorumlu değilsin. 8. Ama yanına süratle gelip. 9. Kendisi de korkan kimseye gelince. 10. Sen onu bırakıp oyalanıyorsun. 11. Hayır! Çünkü o (Kur'ân) bir öğüttür. 12. Artık dileyen ondan öğüt alsın. 13-14. Çok şerefli, son derece yüksek ve tertemiz sahifelerdedir. 15-16. Emrine itaatkâr, oldukça değerli elçilerin eli ile (yazılmıştır).

İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 470; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 314.

835 O, Abdullah b. Şüreyh b. Mâlik b. Rebîa el-Fihrî'dir. Ümmü Mektûm ise Âtike bint Âmir b. Mahzûm'dur. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 208; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 212.

836 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 51; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 209; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 213. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Ebû Ya'lâ ve Taberî Bu hadisi Katâde > Enes tarîkiyle rivayet etmişlerdir." Bk. Hâfız, *Tahrîcü'l-Keşşâf*, IV, 560.

٣٤٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِأَيْدِي سَفَرَةٍ} قَالَ: بِأَيْدِي كَتَبَةٍ.

3495- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Emrine itaatkâr, oldukça değerli elçilerin eli ile (yazılmıştır)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kâtip, yazıcı meleklerin eliyle (yazılmıştır)."[837]

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾

17. Kahrolası insan! Ne kadar da nankördür/ inkârcıdır o! 18. (Allah) onu hangi şeyden yarattı? 19. Bir nutfeden (spermadan) yarattı da ona şekil verdi. 20. Sonra ona yolu kolaylaştırdı.

٣٤٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ} قَالَ: خُرُوجُهُ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ.

3496- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra ona yolu kolaylaştırdı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Annesinin karnından çıkış yolunu (ona kolaylaştırdı)."[838]

837 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 35. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 310; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 693.

838 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 55; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 218; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 472. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 316. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Dahhâk, Ebû Sâlih, Süddî ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 210.

٣٤٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ} قَالَ: الشَّقَاءُ وَالسَّعَادَةُ.

3497- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Sonra ona yolu kolaylaştırdı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şakîliği ve saîdliği (ahiret mutluluğunu ve bahtsızlığını ona kolaylaştırdı)."[839]

٣٤٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: سَبِيلَ الْخَيْرِ.

3498- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Hayır yolunu (ona kolaylaştırdı)."[840]

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾

21. Sonra onu öldürüp kabre soktu. 22. Sonra da ne zaman dilerse onu tekrar diriltecek. 23. Hayır, o kendisine emrettiğini yerine getirmemiştir. 24. Öyleyse insan yediğine bir baksın. 25. Şüphesiz ki Biz suyu bol bol dökeriz. 26. Sonra da yeri gereği gibi yararız. 27. Böylece orada bitiririz: Taneler. 28. Üzümler, sebzeler. 29. Zeytinlikler, hurmalıklar. 30. Sık ve bol ağaçlı bahçeler.

---

839 Mücâhid, *Tefsîr*, XIX, 730; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 55; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 218; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 474; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 210.

840 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 55; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 218; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 472.

٣٤٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَدَائِقَ غُلْبًا} قَالَ: النَّخْلُ الْكِرَامُ.

3499- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sık ve bol ağaçlı bahçeler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Değerli hurma ağaçlarıyla dolu bahçeler."[841]

وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾

31. Meyveler ve otlaklar.

٣٥٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَبًّا} قَالَ: هُوَ مَا أَكَلَتْهُ الدَّوَابُّ.

3500- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Meyveler ve otlaklar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'أَبًّا/***Ebben,***' hayvanların yediği şeylerdir."[842]

٣٥٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: قَرَأَ عُمَرُ {فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعِنَبًا} حَتَّى بَلَغَ {فَاكِهَةً وَأَبًّا} قَالَ: هَذَا كُلُّهُ قَدْ عَرَفْنَاهُ فَمَا الأَبُّ، ثُمَّ قَالَ: هَذَا وَاللهِ التَّكَلُّفُ هَذَا وَاللهِ التَّكَلُّفُ.

3501- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zühri, ***"Böylece orada bitiririz: Taneler, üzümler, sebzeler, zeytinlikler, hurmalıklar, sık ve bol ağaçlı bahçeler, meyveler ve otlaklar"***[843] âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bunların tümünü biliyoruz. Ancak 'أَبًّا/***ebben***' nedir? Allah'a yemin olsun ki bu, zor bir şeydir."[844]

---

841 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 58. İbn Kesîr bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 472. Bu hadis İkrime, Mücâhid ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 385.

842 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 60; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 316. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 238; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 210; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 472; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 317.

843 Abese 80/27-31.

844 Hâkim bu hadisi benzer şekilde İbn Şihâb > Enes tarîkiyle rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir ancak onlar

مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾ فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

32. Sizin için de hayvanlarınız için de birer fayda olmak üzere. 33. O kulakları sağır edici (kıyamet çığlığı) geldiği zaman. 34. Kişinin kaçacağı gün: Kardeşinden. 35. Annesinden ve babasından. 36. Eşinden ve çocuklarından. 37. O günde bunlardan her bir kişinin kendine yetip artacak bir derdi vardır. 38. O günde apaydınlık yüzler vardır. 39. Gülmektedir, sevinmektedir. 40. Yine o günde üzerlerini toz toprak kaplamış yüzler de vardır. 41. Bunları da karanlık ve siyahlık kaplayacaktır. 42. İşte bunlar, kâfirlerin ve facirlerin ta kendileridir.

---

bu hadisi rivayet etmemişlerdir." Bk. Hâkim, *Müstedrek*, II, 312. Buhârî hadisi başka bir tarîkle Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiştir. Bk. Buhârî Kitâbu'l-İ'tisâm, XIII, 264-265. Taberî hadisi Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 59. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, İbn Sa'd, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Enes'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 317.

سُورَةُ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ

81. İZE'Ş-ŞEMSÜ KÜVVİRAT (TEKVÎR) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[845]

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Güneş tortop edilip dürüldüğü zaman. 2. Yıldızlar art arda döküldüğü zaman.

٣٥٠٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ} قَالَ: أُذْهِبَ ضَوْءُهَا {وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ} قَالَ: تَنَاثَرَتْ.

3502- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Güneş tortop edilip dürüldüğü zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Aydınlığı gittiği zaman. ***'Yıldızlar art arda döküldüğü zaman.'*** Yani yıldızlar dağılıp saçıldığı zaman demektir."[846]

---

845 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

846 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 64; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 212; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 227; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 475; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 431; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 388; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 319.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

3. Dağlar yürütüldüğü zaman. 4. Doğumu yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman. 5. Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman. 6. Denizler kaynatıldığı zaman.

٣٥٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا أَبُو الْهُذَيْلِ عِمْرَانُ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ} قَالَ: سُجِّرَتِ الْبِحَارُ نَارًا.

3503- Abdürrezzâk > Ebu'l-Hüzeyl İmrân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih, ***"Denizler kaynatıldığı zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Denizler ateşle doldurulduğu zaman demektir."[847]

٣٥٠٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ} قَالَ: عَشَّارُ الْإِبِلِ سُيِّبَتْ.

3504- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Doğumu yaklaşmış develer başı boş bırakıldığı zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gebe develer salındığı zaman demektir."[848]

٣٥٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ} قَالَ: مُلِئَتْ، أَلَا تَرَاهُ يَقُولُ: {وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ}.

3505- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Denizler kaynatıldığı zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Denizler dolup taştığında anlamındadır. 'Çalkantılı, kızgın deniz' dediğini görmez misin?"[849]

---

847 Bu hadis Hasan, Katâde, İbn Zeyd ve İbn Hibbân'dan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 230; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 389; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 693.

848 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 66. Bu hadis İkrime, Mücâhid, İbn Ka'b ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 212; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 476.

849 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 212; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 230. Bu hadis Hasan, Katâde ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 68;

٣٥٠٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: غَارَ مَاؤُهَا وَذَهَبَ.

3506- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Denizlerin suyu çekilip gittiği zaman demektir."[850]

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾

7. Ruhlar (bedenlerle) birleştirildiği zaman.

٣٥٠٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ} قَالَ: بِأَشْكَالِهِمْ.

3507- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ruhlar (bedenlerle) birleştirildiği zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Benzerleriyle (birleştirildiği zaman) demektir."[851]

٣٥٠٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ، يَقُولُ: {وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ} قَالَ: هُمَا الرَّجُلَانِ يَعْمَلَانِ الْعَمَلَ يَدْخُلَانِ بِهِ الْجَنَّةَ، أَوِ النَّارَ.

3508- Abdürrezzâk > Sevrî > Simâk b. Harb > Nu'mân b. Beşîr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ömer *radıyallahu anh*, ***"Ruhlar (bedenlerle) birleştirildiği zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, beraber bir iş yapan ve onun sebebiyle cennete veya cehenneme giren iki kişidir."[852]

İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 476; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 602; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 118.

850 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 68; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 213; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 230; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 476. Bu hadis Hasan ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir.

851 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 70; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 203.

852 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 69; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 213; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 231; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 476; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 694. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Beyhakî, Ebû Nuaym ve Hâkim'in Nu'mân b. Beşîr ve

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

8-9. Diri diri gömülen kız çocuğuna hangi günahtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman. 10. (Amellerin yazılı olduğu) defterler açıldığı zaman. 11. Gök yerinden söküldüğü zaman. 12. Cehennem daha da kızıştırıldığı zaman. 13. Cennet de yaklaştırıldığı zaman. 14. Her nefis, neyi hazırlamışsa bilmiş olacaktır.

٣٥٠٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ خُثَيْمٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ} قَالَ رُمِيَ بِهَا {وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ} قَالَ: تَنَاثَرَتْ {وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ} قَالَ: فَاضَتْ {وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ} قَالَ: يَجِيءُ الْمَرْءُ مَعَ صَاحِبِ عَمَلِهِ، يَقُولُ: مَعَ شَكْلِهِ {وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ} يَقُولُ: لَمْ تُحْلَبْ وَلَمْ تُصَرَّ وَتُخَلَّى مِنْهَا أَهْلُهَا {وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ} قَالَ: إِلَى هَاتَيْنِ مَا جَرَى الْحَدِيثُ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ، وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ.

3509- Abdürrezzâk > Sevrî > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, Rebî‘ b. Haysem şöyle demiştir: **“*‘Güneş tortop edilip dürüldüğü zaman.’***[853] Fırlatıp atılınca. ***‘Yıldızlar art arda döküldüğü zaman.’***[854] Yıldızlar dağılıp saçıldığı zaman. ***‘Denizler kaynatıldığı zaman:’***[855] Denizler dolup taştığında. ***‘Ruhlar (bedenlerle) birleştirildiği zaman.’***[856] Her bir insan, amellerinin tecessüm ettiği bir arkadaşıyla birlikte gelir. ***‘Doğumu yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman.’***[857] Bu develer sağılmaz ve memelerine torbalar bağlanmaz. Sahipleri de onları kendi

---

Ömer b. el-Hattâb’dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 319.

853 Tekvîr 81/1.
854 Tekvîr 81/2.
855 Tekvîr 81/6.
856 Tekvîr 81/7.
857 Tekvîr 81/4.

hallerine bırakırlar. ***'Cehennem daha da kızıştırıldığı zaman. Cennet de yaklaştırıldığı zaman.'*** Hadis bu iki âyete kadar olup burada sona ermiştir. Bir grup cennete, bir grup da cehenneme gider."[858]

٣٥١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ} قَالَ: أُوقِدَتْ، {وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ} قَالَ: قُرِّبَتْ.

3510- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: **"*'Cehennem daha da kızıştırıldığı zaman.'*** Tutuşturulup yakıldığında anlamına gelir. ***'Cennet de yaklaştırıldığı zaman.'*** Yaklaştırıldığı zaman demektir."[859]

٣٥١١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ، يَقُولُ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ} قَالَ: الصَّالِحُ مَعَ الصَّالِحِ، وَالْفَاجِرُ مَعَ.

3511- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > Nu'mân b. Beşîr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, **"Ruhlar (bedenlerle) birleştirildiği zaman"**[860] âyeti hakkında şöyle demiştir: "İyi kişi iyi kişiyle birliktedir. Kötü kişi de kötü kişiyle birliktedir."[861]

٣٥١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ} قَالَ: جَاءَ قَيْسُ بْنُ عَاصِمٍ التَّمِيمِيُّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنِّي وَأَدْتُ ثَمَانِيَ

---

858 Taberî bu hadisi merfû olarak rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 149; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 174; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 476. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Rebî' b. Heysem'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 319.

859 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 230; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 434; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 468; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 319.

860 Tekvîr 81/7.

861 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 69; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 213; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 231; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 476; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 694. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Nu'mân b. Beşîr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 154.

بَنَاتٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، قَالَ: فَأَعْتِقْ عَنْ كُلِّ وَاحِدَةٍ رَقَبَةً، قَالَ: إِنِّي صَاحِبُ إِبِلٍ، قَالَ: فَأَهْدِ إِنْ شِئْتَ عَنْ كُلِّ وَاحِدَةٍ بَدَنَةً.

3512- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Diri diri gömülen kız çocuğuna hangi günahtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman”*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: Kays b. Âsım et-Temîmî, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e geldi ve “Cahiliyede sekiz tane kızımı diri diri toprağa gömmüştüm” dedi. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***“Her biri için bir köle azat et”*** deyince Kays b. Âsım et-Temîmî, “Ama benim develerim var” dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***“O zaman her biri için bir deve kurban et”*** buyurdu.[862]

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾

15. Artık başka söze gerek yok! And olsun geri dönüp gelenlere.

٣٥١٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي زَكَرِيَّا، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُرَحْبِيلَ، قَالَ: قَالَ لِيَ ابْنُ مَسْعُودٍ: مَا الْخُنَّسُ؟ فَإِنَّكُمْ قَوْمٌ عَرَبٌ، قَالَ: قُلْتُ: أَظُنُّهُ بَقَرَ الْوَحْشِ. قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: وَأَنَا أَظُنُّ ذَلِكَ.

3513- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Zekeriyya[863] > Ebû İshâk[864] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Şürahbîl şöyle demiştir: “İbn Mes‘ûd, bana “‘***الْخُنَّس/el-Hunnes’*** nedir? Zira siz Arap kavmisiniz” deyince ben, “Yabáni sığırlardır” dedim. O da “Ben de öyle zannediyorum” dedi.”[865]

---

862 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 72. İbn Kesîr bu hadisi Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > Nu‘mân b. Beşîr > Ömer b. el-Hattâb isnadıyla nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 478.

863 Zekeriyya b. Ebî Zâide. Onunla ilgili daha önce bilgi verilmişti.

864 Ebû İshâk es-Sebîî‘. Onunla ilgili daha önce bilgi verilmişti.

865 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 75; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 214; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 479. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 694. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbn Sa‘d, İbnu'l-

﴿الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

16. *Aka aka yuvalarına geri dönenlere.*

٣٥١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ الْجِوَارِ الْكُنَّسِ} قَالَ: هِيَ النُّجُومُ تَخْنِسُ بِالنَّهَارِ، قَالَ و {الْجِوَارِ الْكُنَّسِ} قَالَ: سَيْرُهُنَّ إِذَا غِبْنَ.

3514- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: ***"'Artık başka söze gerek yok! And olsun geri dönüp gelenlere.'*** Bunlar, gece görünüp gündüz kaybolan yıldızlardır. ***'Aka aka yuvalarına geri dönenlere.'*** Burada kastedilen de onların battıklarında izledikleri güzergâhları, yörüngeleridir."[866]

٣٥١٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: {بِالْخُنَّسِ الْجِوَارِ الْكُنَّسِ}: هِيَ الظِّبَاءُ.

3515- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, (isimleri zikredilmeyen) bazı kişiler, ***"And olsun geri dönüp gelenlere. Aka aka yuvalarına geri dönenlere"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bunlar ceylanlar, geyiklerdir."[867]

﴿وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾

17. *Geri geldiği zaman geceye.*

Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve Taberânî'nin İbn Mes'ûd tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 320.

866 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 75; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 694. Bu hadis Ali, Mücâhid, İbn Abbâs, Hasan, Katâde ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 214; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 236; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 478; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 220; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 390.

867 Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, İbn Zeyd, Dahhâk, Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 76; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 214; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 434; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 479; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 694.

٣٥١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا عَسْعَسَ}: إِذَا أَدْبَرَ.

3516- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Geri geldiği zaman geceye"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Geçip gittiği zaman geceye."[868]

٣٥١٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: إِذَا غَشِيَ النَّاسَ.

3517- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "İnsanları bürüdüğü zaman geceye anlamındadır."[869]

٣٥١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ} قَالَ: إِذَا أَقْبَلَ.

3518- Abdürrezzâk > İbn Mücâhid > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Geri geldiği zaman geceye"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Geldiği zaman geceye."[870]

وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾

18. Nefes aldığı zaman sabaha. 19. Şüphe yok ki o (Kur'ân) çok şerefli bir elçinin sözüdür.

---

868 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 78; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 238. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 321; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 242.

869 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 78; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 517. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs ve Mücâhid'e isnad etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 238.

870 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 321; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 242; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 390; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 2941.

٣٥١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ} قَالَ: هُوَ جِبْرِيلُ.

3519- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphe yok ki o (Kur'ân) çok şerefli bir elçinin sözüdür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O (elçi) Cebrâil'dir."[871]

ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾

20. Büyük bir güç sahibinin ve Arş'ın sahibinin nezdinde yüksek bir mevkisi olan elçinin. 21. Orada kendisine itaat edilir, oldukça emindir. 22. Arkadaşınız bir deli değildir. 23. And olsun ki, onu (Cebrâil'i) apaçık ufukta görmüştür.

٣٥٢٠ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ} قَالَ: أَيْ جِبْرِيلُ لَهُ خَمْسُمِائَةِ جَنَاحٍ، قَدْ سَدَّ الْأُفُقَ.

3520- Ma'mer, Katâde'nin ***"And olsun ki, onu (Cebrâil'i) apaçık ufukta görmüştür"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "O (gördüğü), beş yüz kanatlı Cebrâil olup ufuğu kaplamıştı."[872]

٣٥٢١ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ} قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ الْأُفُقَ مِنْ حَيْثُ مَطْلَعِ الشَّمْسِ.

3521- Ma'mer, Katâde'nin ***"And olsun ki, onu (Cebrâil'i) apaçık ufukta görmüştür"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Biz, ufuğun güneşin doğduğu yerde olduğunu konuşurduk."[873]

---

871 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 80; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 203; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 67. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 321.

872 Bu hadisin Katâde'den gelen rivayetini kaynaklarda bulamadım.

873 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 81; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 215. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve

٣٥٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ} قَالَ: رَأَى جِبْرِيلَ لَهُ خَمْسُمِائَةِ جَنَاحٍ، قَدْ سَدَّ الْأُفُقَ.

3522- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Ebû İshâk eş-Şeybânî[874] > Zirr b. Hubeyş isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"And olsun ki, onu (Cebrâil'i) apaçık ufukta görmüştür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cebrâil'i beş yüz kanatlı olarak ve ufuğu kaplamış halde gördü."[875]

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾

24. O, gaybın bilgilerini (sizden) esirgemez.

٣٥٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ: يَقْرَؤُهَا {وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ} فَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ: ضَنِينٍ، قَالَ وَكَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَقْرَؤُهَا (ظَنِينٍ)، قَالَ مُغِيرَةُ، وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: الظَّنِينُ الْمُتَّهَمُ، وَالضَّنِينُ الْبَخِيلُ.

3523- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Mugîre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "İbnu'z-Zübeyr'i "وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ/***vemâ hüve ale'l-gaybi bi-danîn"*** şeklinde okurken dinledim. Bunu İbn Abbâs'a sordum. O, "بضنين/***bi-danîn (şeklindedir)"*** dedi. Dedi ki: "İbn Mes'ûd, "ظَنِينٍ/***zanîn"*** şeklinde okuyordu." Mugîre dedi ki: İbrahim şöyle dedi: "'الظَّنِينُ/ez-Zanîn' (denildiğinde) suçlanacak biri değildir

İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 321.

874 O, Süleymân b. Ebî Süleymân Ebû İshâk eş-Şeybânî'dir. Beşinci tabakadan olup sikadır. 140'lı yıllarda vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 325.

875 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 610; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 158; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 394; Tayâlisî, *Müsned*, II, 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 395; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 81. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 321.

anlamına gelir. 'الضَّنِينُ/ed-Danîn' (denildiğinde) ise kendine gelen gayb konusunda cimri, onu saklayacak biri değildir anlamını ifade eder."[876]

٣٥٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ أَبِي يَحْيَى، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي فَرْوَةَ، عَنِ ابْنِ الزُّبَيْرِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَؤُهَا: }وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ.{

3524- Abdürrezzâk > İbn Ebî Yahyâ > İshâk b. Abdullah b. Ebî Ferve[877] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'z-Zübeyr şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* bu âyeti 'وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ/ ***vemâ hüve ale'l-gaybi bi-zanîn'*** şeklinde okuyordu."[878]

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

25. O, kovulmuş şeytanın sözü de değildir. 26. O halde nereye gidiyorsunuz? 27. O, ancak âlemlere bir öğüttür; 28. Aranızda dosdoğru yolda gitmek isteyenler için. 29. Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz.

---

876 Abdürrezzâk, İbnu'z-Zübeyr ve İbn Abbâs'ın kırâatinin aynı olduğunu rivayet etmiştir. Zemahşerî, bu Übey b. Ka'b'ın kırâatinin onların kırâati ile aynı olduğunu zikretmiştir. Bk. Zemahşerî, *Keşşâf,* IV, 570. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 321; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 82.

877 O, İshâk b. Abdullah b. Ebî Ferve el-Ümevî'dir. Dördüncü tabakadan olup metrûk bir ravidir. Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, I, 59.

878 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Merdûye'nin Zübeyr'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 321; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 394.

٣٥٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنِ الْأَوْزَاعِـيِّ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ} قَالَ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: إِذَنْ أَرَى الْأَمْرَ إِلَيْنَا، قَالَ: فَنَزَلَتْ {وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ}.

3525- Abdürrezzâk > İbnu'l-Mübârek > Evzâî > Süleymân b. Musa[879] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kâsım b. Muhaymira[880] şöyle demiştir: ***"'Aranızda dosdoğru yolda gitmek isteyenler için'*** âyeti indiği zaman Ebû Cehil, 'Görüyorum ki iş bize kaldı' dedi. Bunun üzerine ***'Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz'*** âyeti indi."[881]

---

879 O, Süleymân b. Musa el-Ümevî ed-Dımeşkî'dir. Sıdk sahibidir. Hadislerinin bazıları leyyindir. Vefat etmeden önce hafızası bozulmuştur. Bk. *Takrîb*, I, 331.

880 O, Kâsım b. Muhaymira Ebû Urve el-Hemedânî el-Kûfî'dir. Şam'da ikâmet etmiştir. Üçüncü tabakadan olup sika ve fazilet sahibidir. 100 yılında vefat etmiştir.

881 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 84; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 480. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 322.

سُورَةُ إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ

82. İZE'S-SEMÂÜ'NFETARAT (İNFİTÂR) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[882]

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Gök yarıldığı zaman. 2. Yıldızlar dökülüp darmadağın olduğu zaman. 3. Denizler akıtıldığı zaman.

٣٥٢٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ} قَالَ: فُجِّرَ بَعْضُهَا فِي بَعْضٍ فَذَهَبَ بَعْضُهَا. قَالَ مَعْمَرٌ وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: مُلِئَتْ.

3526- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Denizler akıtıldığı zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Denizler taşıp birbirine katıldığı ve suları gittiği zaman."[883]

Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Denizler dolup taştığı zaman."[884]

---

882 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

883 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 85; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 244; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 481; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 365.

884 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 481.

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

4. Kabirler altüst edildiği zaman. 5. Her bir nefis, (yapıp) gönderdiklerini ve (yapamayıp) geride bıraktıklarını bilmiş olacaktır.

٣٥٢٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ} قَالَ: بِمَا قَدَّمَتْ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ، وَبِمَا أَخَّرَتْ مِنْ حَقِّ اللَّهِ.

3527- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her bir nefis, (yapıp) gönderdiklerini ve (yapamayıp) geride bıraktıklarını bilmiş olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yapıp önden gönderdiği Allah'a olan ibadetlerini ve geciktirip ödemediği Allah'ın haklarını (bilir).[885]

يَاأَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾

6. Ey insan! O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir? 7. O ki seni yarattı, her bir şeyini yerli yerince koydu. Seni oldukça dengeli kıldı. 8. Dilediği surette seni terkip etti. 9. Hayır! Bilakis, siz dini yalanlıyorsunuz.

٣٥٢٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، {كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ} قَالَ: يَوْمَ يَدِينُ اللَّهُ الْعِبَادَ بِأَعْمَالِهِمْ.

3528- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hayır! Bilakis, siz dini yalanlıyorsunuz"*** âyeti hakkında şöyle

---

885 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 86; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 216. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 322. Bu hadis daha önce Kıyâme sûresinde zikredilmişti.

demiştir: "Yani siz, Allah'ın kullarını amellerine göre yargılayacağı günü (yalanlıyorsunuz)."[886]

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ﴿١٩﴾

10. Hâlbuki şüphe yok ki üzerinizde bekçiler. 11. Çok şerefli yazıcılar vardır. 12. Onlar ne yaparsanız bilirler. 13. İyiler hiç şüphesiz nimetler içerisindedirler. 14. Kötüler ise hiç şüphesiz cehennemdedirler. 15. Din gününde oraya gireceklerdir. 16. Ve onlar bir daha oradan kaybolmayacaklardır. 17. Din gününün ne olduğunu sana ne bildirdi? 18. Yine o din gününün ne olduğunu sana ne bildirdi? 19. O günde kimse kimseye bir şey yapamaz ve o günde emir yalnız Allah'ındır.

٣٥٢٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ} قَالَ: لَيْسَ ثَمَّ أَحَدٌ يَقْضِي شَيْئًا، وَلَا يَصْنَعُ شَيْئًا إِلَّا اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.

3529- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O günde kimse kimseye bir şey yapamaz ve o günde emir yalnız Allah'ındır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O zaman âlemlerin Rabbi olan Allah'tan başka ne bir şeye hükmedecek ne de bir şey yapabilecek kimse bulunacaktır."[887]

---

886 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 88. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 323. Bu hadis daha önce Fâtiha sûresinde zikredilmişti.

887 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 89; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 396.

سُورَةُ وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ

83. VEYLUN Lİ'L-MUTAFFİFÎN SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[888]

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ölçü ve tartıları eksik yapanların vay haline! 2. Onlar ki, insanlardan ölçü ile aldıklarında tam alırlar. 3. Ama onlara ölçü yahut tartı ile verdiklerinde eksik verirler. 4. Bu kimseler muhakkak tekrar diriltileceklerini zan dahi etmiyorlar mı? 5. Büyük bir gün için. 6. O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır.

٣٥٣٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} قَالَ: يَقُومُونَ حِينَ يَبْلُغَ الْعَرَقُ أَنْصَافَ آذَانِهِمْ.

3530- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sâlim isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ömer, ***"O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda***

---

888 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

duracaklardır" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ter kulaklarının ortalarına ulaşınca divan dururlar."[889]

٣٥٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} قَالَ كَعْبٌ: يَقُومُونَ قَدْرَ ثَلَاثِمِائَةِ سَنَةٍ مِنْ سِنِينِ الدُّنْيَا.

3531- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dünya yıllarıyla üç yüz yıl kadar divan dururlar."[890]

٣٥٣٢ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ طُولَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ عَلَى الْمُؤْمِنِ، إِلَّا مِثْلُ صَلَاةٍ صَلَّاهَا فِي الدُّنْيَا فَأَجْمَلَهَا وَأَحْسَنَهَا.

3532- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kıyamet gününün uzunluğu, mü'mine dünyadayken güzel ve eksiksiz bir şekilde kıldığı bir namaz gibi gelir."***[891]

٣٥٣٣ - عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ

---

889 Buhârî, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 392; Müslim, Kitâbu'l-Cennet, IV, 2195; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 2195; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, II, 1430; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 92. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Mâlik, Hennâd, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 324.

890 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 93. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir'in Ka'b'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 324; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 255; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 484.

891 Ahmed b. Hanbel bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 75; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 93; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 149; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 238; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 419; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 123; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXIX, 57.

3533- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Ali b. Zeyd b. Cüd'ân[892] > Hasan (el-Basrî) isnadıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir.[893]

٣٥٣٤ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، قَالَ: مَا طُولُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ، إِلَّا مِثْلُ مَا بَيْنَ صَلَاةِ الظُّهْرِ، وَالْعَصْرِ.

3534- Abdürrezzâk > Sevrî > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim et-Teymî[894] şöyle demiştir: "Kıyamet gününün uzunluğu, mü'mine öğle ile ikindi namazları arası kadar gelir."[895]

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾

7. *Sakının (bu işten)! Çünkü günahkârların kitabı muhakkak ki Siccîn'dedir. 8. Siccîn'in ne olduğunu sana ne bildirdi?*

٣٥٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سِجِّينٍ} قَالَ: هُوَ أَسْفَلُ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ.

3535- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Siccîn'in ne olduğunu sana ne bildirdi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, yerin yedinci katının en altıdır."[896]

كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٩﴾

9. *O, yazılmış bir kitaptır.*

---

892 O, Ali b. Zeyd b. Abdillah b. Züheyr b. Abdillah b. Cüd'ân et-Teymî'dir. Aslen Hicâzlıdır. Dördüncü tabakadan olup zayıftır. 131 yılında ve daha sonrasında vefat ettiği söylenmektedir. Bk. *Takrîb*, II, 37.

893 Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

894 O, İbrahim b. Yezîd b. Şerîk et-Teymî'dir. Künyesi Ebû Esmâ'dır. Beşinci tabakadan olup sika ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, I, 45-46.

895 Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 283.

896 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 95. Bu hadis İbn Abbâs, Abdullah b. Amr, Mücâhid, Dahhâk ve Atâ el-Horâsânî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 434; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 219; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 257; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 325.

٣٥٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كِتَابٌ مَرْقُومٌ} قَالَ: كِتَابٌ مَكْتُوبٌ.

3536- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"O, yazılmış bir kitaptır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yazılmış bir kitaptır."[897]

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

10. Yalanlayanların o gün vay haline! 11. Onlar ki, o din gününü yalan sayarlar. 12. Hâlbuki onu haddi aşan ve çok günahkâr olan bir kimseden başkası yalanlamaz. 13. Ona karşı âyetlerimiz okunduğunda "Öncekilerin efsaneleridir" derdi. 14. Hayır, aksine, onların kazandıkları kalplerini örtmüştür (kirletmiştir).

٣٥٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ} قَالَ: هُوَ الذَّنْبُ عَلَى الذَّنْبِ، حَتَّى يَرِينَ عَلَى الْقَلْبِ فَيَسْوَدَّ.

3537- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hayır, aksine, onların kazandıkları kalplerini örtmüştür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, günah üzerine günah işlemek olup kalbi paslandırır ve karartır."[898]

٣٥٣٨ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ نُعَيْمِ بْنِ أَبِي هِنْدَ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: إِنَّ الْفِتْنَةَ تُعْرَضُ عَلَى الْقَلْبِ كَمَا تُعْرَضُ الْحَصِيرُ، فَمَنْ أُشْرِبَهَا قَلْبُهُ كَانَتْ

897 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 96; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 443; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 220; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 258.
898 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Hasan ve Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 326.

فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ، وَمَنْ أَنْكَرَهَا قَلْبُهُ كَانَتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ بَيْضَاءُ، حَتَّى يَصِيرَ النَّاسُ أَوْ يَكُونُوا عَلَى قَلْبَيْنِ، قَلْبٍ أَبْيَضَ مِثْلِ الصَّفَا لَا تَضُرُّهُ فِتْنَةٌ أَبَدًا، وَقَلْبٍ مَنْكُوسٍ أَسْوَدَ مُرْبَادٍّ، لَا يَعْرِفُ مَعْرُوفًا، وَلَا يُنْكِرُ مُنْكَرًا.

3538- Abdürrezzâk > Ma'mer > Süleymân et-Teymî > Nuaym > Ebû Hind > Rib'î b. Hırâş[899] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Huzeyfe şöyle demiştir: "Fitne, zindana musallat olduğu gibi kalbe de musallat olur. Kim onu kalbine sokarsa kalbinde siyah bir iz/nokta oluşur. Kim de onun kalbine girmesine izin vermezse kalbinde beyaz bir iz/nokta oluşur. Sonunda insanlar, iki kalp üzere olurlar: Hiçbir fitnenin zarar veremediği ak bir kalp ve hiçbir iyilik bilmeyen, benimsemeyen, hiçbir kötülüğü kötü görmeyen, ters yüz olmuş ve iyice kararmış bir kalp."[900]

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾

15. Hayır, muhakkak ki onlar, o günde Rablerinden elbette perdelenmiş (mahrum kalmış) olacaklardır. 16. Sonra onlar, hiç şüphesiz cehennemi boylayacaklardır. 17. Sonra "İşte bu sizin yalanlayageldiğiniz şeydir" denilir. 18. Hayır, şüphe yok ki iyilerin kitabı İlliyyîn'dedir.

---

899 O, Rib'î b. Hırâş Ebû Meryem el-Absî el-Kûfî'dir. Sika ve âbiddir. Muhadramdır. 100 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 243.

900 Müslim, Kitâbu'l-Îmân, II, 170. Tirmizî bu hadisi benzer şekilde Ebû Hureyre'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 344; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, no: 4244. Hâkim şöyle demiştir: "Bu hadis Müslim'in şartlarına göre sahihtir ancak o bu hadisi rivayet etmemiştir." Bk. Hâkim, *Müstedrek*, II, 517. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 325.

٣٥٣٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: عِلِّيِّينَ قَالَ: فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ عِنْدَ قَائِمَةِ الْعَرْشِ.

3539- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hayır, şüphe yok ki iyilerin kitabı İlliyyîn'dedir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yedinci semanın üstünde, Arş'ın sağ ayağının yanındadır."[901]

وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾

19. İlliyyîn'in ne olduğunu sana ne bildirdi? 20. O, yazılmış bir kitaptır. 21. Mukarreb olanlar onu müşahade ederler. 22. Şüphe yok ki o iyiler, nimetler içindedirler. 23. Tahtlar üzerinde seyrederler. 24. Onların yüzünde nimetlerin sevincini görürsün. 25. Onlara mühürlü hâlis şaraptan içirilir. 26. Onun içiminin sonunda misk kokusu vardır. O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar.

٣٥٤٠ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ رحيقٍ مَخْتُومٍ} قَالَ: هُوَ الْخَمْرُ، قَالَ {خِتَامُهُ مِسْكٌ} قَالَ: عَاقِبَتُهُ مِسْكٌ.

3540- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: ***"'Onlara mühürlü hâlis şaraptan içirilir.'*** Bu, içkidir. ***'Onun içiminin sonunda misk kokusu vardır.'*** Yani sonu misk gibi olur."[902]

---

901 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 102; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 262; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 486. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 326. Begavî bu hadisi Berâ'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 221.

902 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 105; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 486. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b.

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾

27. Onun katkısı Tesnîm'dendir.

٣٥٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ تَسْنِيمٍ} قَالَ: تُسَنَّمُ عَلَيْهِمْ يَنْصَبُّ عَلَيْهِمْ مِنْ فَوْقٍ، وَهُوَ شَرَابُ الْمُقَرَّبِينَ.

3541- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Onun katkısı Tesnim'dendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tesnîm, cennetliklerin üst taraflarından üzerlerine akan bir pınardır ve bu, mukarrebûnun (Allah'a yakınlaştırılmış olanların) içeceğidir."[903]

٣٥٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ تَسْنِيمٍ} قَالَ: تَسْنِيمٌ: أَشْرَفُ شَرَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَهُوَ صِرْفٌ لِلْمُقَرَّبِينَ، وَيُمْزَجُ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ.

3542- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Atâ b. Sâib > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Onun katkısı Tesnîm'dendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tesnîm, cennet ahalisinin en üstün içeceğidir. Mukarrebûn olanlara saf olarak verilir. Kitapları sağdan verilenlere ise karıştırılarak verilir."[904]

Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 486. Bu hadis İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 222.

903 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 108. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 328; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 222; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 266.

904 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 109; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 222; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 266. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 328. İbnu'l-Mübârek de hadisi Mâlik b. el-Hâris'ten rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 78.

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

28. O, mukarrebûnun kendisinden içecekleri bir pınardır. 29. Şüphe yok ki o günahkârlar, iman edenlerden bir kısmına gülerlerdi. 30. Yanlarından geçtiklerinde de birbirlerine kaş-göz işareti yaparlardı. 31. Ailelerine döndükleri zaman zevk duyarak dönerlerdi. 32. Onlar bunları gördüklerinde de "Şüphe yok ki bunlar sapmışlardır" derlerdi. 33. Hâlbuki onlar, bunların üzerine gözetleyici olarak gönderilmemişlerdi. 34. İşte bugün ise iman edenler o kâfirlere gülerler.

٣٥٤٣ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ} قَالَ: قَالَ كَعْبٌ: إِنَّ بَيْنَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَأَهْلِ النَّارِ كُوًى، لَا يَشَاءُ الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى عَدُوِّهِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ إِلَّا فَعَلَ.

3543- Ma'mer, Katâde'nin ***"İşte bugün ise iman edenler o kâfirlere gülerler"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ka'bu'l-Ahbâr şöyle derdi: "Cennet ehli ile cehennem ehli arasında küçük bir pencere vardır. Cennet ehlinden biri, cehennem ehlinden düşmanı olan birine bakmak istediği zaman bu küçük pencereden bakabilir."[905]

عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

35. Tahtlar üzerinde etrafa bakarlar. 36. O kâfirlere işleyegeldiklerinin cezası verildi mi?

---

905 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 111; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 223; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 268. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 328.

سُورَةُ إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ

84. İZÂ'S-SEMÂÜNŞAKKAT (İNŞİKÂK) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[906]

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Gök yarıldığı zaman. 2. Ve esasen kendisine layık olan şekli ile Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman. 3. Yer alabildiğine uzatıldığı zaman. 4. İçinde ne varsa dışarıya bırakıp bütünü ile boşaldığı zaman. 5. Ve esasen kendisine layık olan şekliyle Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman.

٣٥٤٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ} قَالَ: سَمِعَتْ وَأَطَاعَتْ.

3544- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve esasen kendisine layık olan şekliyle Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dinleyip itaat ettiği zaman."[907]

---

906 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

907 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 113. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini

يَاأَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ﴿٦﴾

6. *Ey insan! Şüphesiz sen Rabbine (kavuşuncaya kadar) didinip durmaktasın. Sonunda O'na kavuşacaksın.*

٣٥٤٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا} قَالَ: عَامِلٌ لَهُ عَمَلًا.

3545- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ey insan! Şüphesiz sen Rabbine (kavuşuncaya kadar) didinip durmaktasın"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "O'nun için işler yapmaktasın."[908]

٣٥٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ} قَالَ: أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ مَدَّ اللهُ الْأَرْضَ مَدَّ الْأَدِيمِ، حَتَّى لَا يَكُونَ لِبَشَرٍ مِنَ النَّاسِ إِلَّا مَوْضِعُ قَدَمَيْهِ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُدْعَى، وَجِبْرِيلُ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ، وَاللهِ مَا رَآهُ قَبْلَهَا، فَأَقُولُ: يَا رَبِّ، إِنَّ هَذَا أَخْبَرَنِي أَنَّكَ أَرْسَلْتَهُ إِلَيَّ، فَيَقُولُ اللهُ: صَدَقَ، فَأَقُولُ: يَا رَبِّ، عِبَادُكَ عَبَدُوكَ فِي أَطْرَافِ الْأَرْضِ، وَهُوَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ.

3546- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî, ***"Yer alabildiğine uzatıldığı zaman"***[909] âyeti hakkında şöyle demiştir: Ali b. Hüseyn'in bana bildirdiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kıyamet günü gelince Allah Teâlâ yeryüzünü bir deri parçası gibi yayar. Öyle ki insana ancak ayaklarını koyabileceği kadar bir yer kalır. (O zaman) ilk olarak ben çağrılırım. Cebrâil de Rahmân (olan Allah)'ın sağ yanında durur. Vallahi, daha önce (mahşerde) onu görmemiştim. 'Ey Rabbim! Bu, kendisini elçi***

---

belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 329. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 269; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 697.

908 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 115. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 329. Şevkânî hadisi Dahhâk ve Kelbî'ye isnad etmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 406.

909 İnşikâk 84/3.

olarak bana gönderdiğini söyledi' derim. Allah Teâlâ 'O doğru söylemiştir' der. Sonra 'Ey Rabbim! Kulların yeryüzünün çeşitli yerlerinde sana ibadet ve kulluk ettiler' derim. İşte bu, Makâm-ı Mahmûd'dur."[910]

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ وَيَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿٩﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَى سَعِيرًا ﴿١٢﴾ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾ إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ﴿١٤﴾

7. Kitabı sağ eline verilecek kimseye gelince. 8. O kolay bir hesap ile hesaba çekilecek. 9. Ve o, ailesine sevinçli olarak dönecektir. 10. Kitabı arkasından verilecek kimseye gelince. 11. O hemen ölümü çağıracaktır. 12. Ve alevli bir ateşi boylayacaktır. 13. Çünkü o, ailesi arasında şımarıktı. 14. Çünkü o, asla (Rabbine) dönmeyeceğini sanmıştı.

٣٥٤٧ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْ لَنْ يَحُورَ} يَقُولُ: أَنْ لَنْ يُبْعَثَ.

3547- Ma'mer, Katâde'nin ***"Çünkü o, asla (Rabbine) dönmeyeceğini sanmıştı"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Asla diriltilmeyeceğini (sanmıştı)."[911]

بَلَى إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ﴿١٥﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾

15. Hayır! Şüphe yok ki Rabbi onu çok iyi görüyordu. 16-18. O halde, öyle (sandıkları gibi) değildir. Yemin

---

910 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 114; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 283; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 488. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Beyhakî ve Hâkim'in Ali b. Hüseyin'den rivayet ettiklerini belirtmiştir.

911 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 118. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 330.

ederim şafağa, geceye ve onun kaplayıp topladığı şeylere, nuru tamamlandığı zaman aya ki.

٣٥٤٨ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَمَا وَسَقَ} قَالَ: وَمَا جَمَعَ.

3548- Ma‘mer, Katâde'nin ***"Geceye ve onun kaplayıp topladığı şeylere"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(Geceye) ve toplayıp biriktirdiklerine."[912]

٣٥٤٩ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا اتَّسَقَ} قَالَ: إِذَا اسْتَدَارَ.

3549- Ma‘mer, Katâde'nin ***"Nuru tamamlandığı zaman aya"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yuvarlak olup daire şeklini aldığında."[913]

٣٥٥٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: {الشَّفَقُ}: الْبَيَاضُ.

3550- Abdürrezzâk > Ma‘mer > İbn Huseym > İbn Lebîbe[914] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "'**الشَّفَقِ/*eş-Şafak,'*** beyazlık demektir."[915]

٣٥٥١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: {الشَّفَقُ}: الْبَيَاضُ.

3551- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Ca‘fer b. Burkân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ömer b. Abdülazîz şöyle demiştir: "'**الشَّفَقِ/*eş-Şafak,'*** beyazlık demektir."[916]

---

912 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 120. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 489; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 330.

913 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 122. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 330.

914 Bu isim Mektebetü'r-Rüşd baskısında "İbn Lehîa" olarak geçmektedir. Bk. II, 359.

915 Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 530; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 489.

916 Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 530; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 275; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 251; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 581.

٣٥٥٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ رَاشِدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ مَكْحُولًا، يَقُولُ: {الشَّفَقُ}: الْحُمْرَةُ.

3552- Abdürrezzâk > Muhammed b. Râşid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mekhûl şöyle demiştir: "'**الشَّفَقِ/*eş-Şafak,***' kızıllık demektir."[917]

٣٥٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ} قَالَ: أَلْقَتْ أَثْقَالَهَا وَكُنُوزَهَا، وَتَخَلَّتْ مِنْهُمَا.

3553- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(Yer) içinde ne varsa dışarıya bırakıp bütünü ile boşaldığı zaman"***[918] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yer, ağırlıklarını ve hazinelerini atıp dışarıya boşalttığı zaman."[919]

٣٥٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: {الشَّفَقُ}: النَّهَارُ.

3554- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Yemin ederim şafağa"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yemin ederim gündüze."[920]

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾

19. Mutlaka sizler halden hale geçersiniz.

---

917 İbn Ebî Şeybe bu hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 333. Bu hadis İbn Abbâs ve İbn Ömer'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 225; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 330.

918 İnşikâk 84/4.

919 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 114. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Saîd b. Cübeyr'e isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 488; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 330.

920 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 742; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 118; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 224. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe'nin Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 330.

٣٥٥٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ} قَالَ: حَالًا عَنْ حَالٍ، وَمَنْزِلَةً عَنْ مَنْزِلَةٍ.

3555- Ma'mer, Katâde'nin ***"Mutlaka sizler halden hale geçersiniz"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Halden hale, konumdan konuma (geçersiniz)."[921]

٣٥٥٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ} قَالَ: هِيَ السَّمَاءُ.

3556- Abdürrezzâk > Sevrî > Urve > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"Mutlaka sizler halden hale geçersiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen semadır. Yani semanın bir katını aşıp diğerine geçersiniz."[922]

٣٥٥٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ مُرَّةَ بْنَ شَرَاحِيلَ، عَنْ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ} قَالَ: حَالًا بَعْدَ حَالٍ.

3557- Abdürrezzâk > İsrâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Musa b. Ebî Âişe şöyle demiştir: Mürre b. Şerâhîl'e ***"Mutlaka sizler halden hale geçersiniz"*** âyetini sorduğumda şöyle dedi: "Halden hale, durumdan duruma geçersiniz."[923]

٣٥٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ} قَالَ: حَالًا بَعْدَ حَالٍ.

---

921 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 331. Bu hadis İbn Abbâs ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 123.

922 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 101; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 125; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 490; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 698. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 330.

923 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 123.

3558- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Mutlaka sizler halden hale geçersiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Halden hale, durumdan duruma geçersiniz."[924]

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾
بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

20. O halde onlara ne oluyor, neden iman etmezler? 21. Onlar kendilerine Kur'ân okunduğunda da secde etmezler.[925] 22. Aksine o inkâr edenler yalanlarlar. 23. Hâlbuki Allah, içlerinde neyi gizlemekte olduklarını en iyi bilendir.

٣٥٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ} قَالَ: يُوعُونَ فِي صُدُورِهِمْ.

3559- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hâlbuki Allah, içlerinde neyi gizlemekte olduklarını en iyi bilendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Göğüslerinde, içlerinde sakladıklarını (çok iyi bilir)."[926]

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

24. Artık sen onlara çok acıklı bir azabı müjdele! 25. Ancak iman edip sâlih amel işleyenler müstesnadır. Onlar için eksilmez ve kesilmez bir mükâfat vardır.

---

924 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 123. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, s. 743; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 330.

925 Bu âyet, secde âyetidir.

926 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 126; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 491; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 697; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 331.

سُورَةُ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ

85. VE'S-SEMÂİ ZÂTİ'L-BURÛC (BURÛC) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[927]

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun burçlara sahip göğe.

٣٥٦٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَاتِ الْبُرُوجِ} قَالَ: النُّجُومُ.

3560- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun burçlara sahip göğe"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْبُرُوج/***el-Burûc,'*** yıldızlar demektir."[928]

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾

2. Vaat edilmiş o güne.

---

927 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

928 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 127; Kurtubî, *Tefsîr*, XIX, 283; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 491. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 332. Bu hadis Hasan, Mücâhid ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir.

٣٥٦١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ} قَالَ: الْيَوْمُ الْمَوْعُودُ، يَوْمُ الْقِيَامَةِ.

3561- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Vaat edilmiş o güne"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, kıyamet günüdür."[929]

وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾

3. Şahitlik edene ve şahit olunana.

٣٥٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ} وَقَالَ: الشَّاهِدُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَالْمَشْهُودُ يَوْمُ عَرَفَةَ.

3562- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şahitlik edene ve şahit olunana"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şahitlik eden, cuma günüdür. Şahit olunan ise Arafat günüdür."[930]

٣٥٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ شَرُوسٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: الشَّاهِدُ الَّذِي يَشْهَدُ عَلَيْنَا، وَالْمَشْهُودُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ.

3563- Abdürrezzâk > Ma'mer > İsmâil b. Şerûs isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Şahitlik eden, bize karşı şahitlik edecek olan demektir. Şahit olunan ise kıyamet günüdür."[931]

---

929 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 129.

930 Bu rivayetin ve bir önceki rivayetin lafızlarını Tirmizî, Ebû Hureyre'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir. Biz bu hadisi sadece Musa b. Ubeyde tarîki ile biliyoruz. Yahyâ b. Saîd, Musa b. Ubeyde'yi zayıf kabul etmiştir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 436. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 298; Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 181.

931 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 332. Bu hadis benzer şekilde İkrime, Mücâhid ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 492.

٣٥٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ} وَقَالَ: الشَّاهِدُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَالْمَشْهُودُ يَوْمُ عَرَفَةَ.

3564- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Hâris isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, ***"Şahitlik edene ve şahit olunana"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şahitlik eden, cuma günüdür. Şahit olunan ise Arafat günüdür."[932]

٣٥٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ: الشَّاهِدُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَالْمَشْهُودُ يَوْمُ عَرَفَةَ. مِثْلُ قَوْلِ عَلِيٍّ.

3565- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Ali'nin sözünde olduğu gibi, şahitlik eden cuma günüdür. Şahit olunan ise Arafat günüdür."[933]

٣٥٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْمَازِنِيِّ، قَالَ: نا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَرْمَلَةَ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، قَالَ: سَمِعْتُهُ قَالَ: سَيِّدُ الْأَيَّامِ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، الَّذِي قَالَ اللَّهُ: {وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ}.

3566- Abdürrezzâk > Muhammed b. Yahyâ el-Mâzinî > Abdurrahmân b. Harmele isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: "Günlerin efendisi, Allah'ın hakkında ***'Şahitlik edene ve şahit olunana'*** dediği cuma günüdür."[934]

---

932 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 129. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî ve İbnu'l-Münzir'in Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 332.

933 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 492. Bu hadis Ali, İbn Abbâs, İbn Ömer ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 222. Şevkânî de hadisi Vâhidî'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 411.

934 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 130. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu hadis, İbnu'l-Müseyyeb'in mürsel hadislerinden biridir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 492. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbn Merdûye'nin Saîd b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 332. Müslim bu hadisi *Sahîh*'te merfû olarak Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Cum'a, no: 854.

قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾

4-5. Kahrolsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahipleri!

٣٥٦٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ} قَالَ: يَعْنِي الْقَاتِلِينَ الَّذِينَ قَتَلُوا، ثُمَّ قُتِلُوا.

3567- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kahrolsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahipleri"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Önce öldüren sonra öldürülen katilleri kastediyor."[935]

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾

6. O zaman onlar o ateşin etrafında oturuyorlardı. 7. Ve onlar mü'minlere yaptıkları şeyleri görüyorlardı. 8. Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi, bunların, hükmüne karşı konulamayan (Azîz) ve her övgüye layık (Hamîd) olan Allah'a iman etmiş olmaları idi. 9. O, göklerin ve yerin mülkü yalnız kendisinin olandır. Allah her şeye tanık olandır.

٣٥٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ صُهَيْبٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ هَمَسَ وَالْهَمْسُ، فِي قَوْلِ بَعْضِهِمْ، تَحَرُّكُ شَفَتَيْهِ كَأَنَّهُ يَتَكَلَّمُ بِشَيْءٍ فَقِيلَ لَهُ: يَا نَبِيَّ اللهِ إِنَّكَ إِذَا صَلَّيْتَ الْعَصْرَ هَمَسْتَ، فَقَالَ: إِنَّ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أُعْجِبَ بِأُمَّتِهِ، فَقَالَ: مَنْ يَقُومُ لِهَؤُلَاءِ؟ فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ أَنْ خَيِّرْهُمْ بَيْنَ أَنْ أَنْتَقِمَ مِنْهُمْ، وَبَيْنَ أَنْ أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوَّهُمْ، فَاخْتَارُوا النِّقْمَةَ، قَالَ: فَسَلَّطَ اللهُ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ، قال فَمَاتَ مِنْهُمْ فِي يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفًا، قَالَ: وَكَانَ إِذَا حَدَّثَ

---

935 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 132.

هَذَا الْحَدِيثِ، حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ الْآخَرِ، قَالَ: كَانَ مَلِكٌ مِنَ الْمُلُوكِ لَهُ كَاهِنٌ يَتَكَهَّنُ لَهُمْ، فَقَالَ ذَلِكَ الْكَاهِنُ: انْظُرُوا إِلَيَّ غُلَامًا فَهِمًا فَطِنًا أَوْ قَالَ: لَقِينًا فَأُعَلِّمَهُ عِلْمِي هَذَا، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ أَمُوتَ، فَيَنْقَطِعَ مِنْكُمْ هَذَا الْعِلْمُ، فَلَا يَكُونَ مِنْكُمْ مَنْ يَعْلَمُهُ، قَالَ: فَنَظَرُوا لَهُ غُلَامًا عَلَى مَا وَصَفَ، فَأَمَرُوهُ أَنْ يَحْضُرَ ذَلِكَ الْكَاهِنَ، وَأَنْ يَخْتَلِفَ إِلَيْهِ، قَالَ: فَجَعَلَ الْغُلَامُ يَخْتَلِفُ إِلَيْهِ، قَالَ: وَكَانَ عَلَى طَرِيقِ الْغُلَامِ رَاهِبٌ فِي صَوْمَعَةٍ لَهُ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَأَحْسَبُ أَنَّ أَصْحَابَ الصَّوَامِعِ يَوْمَئِذٍ كَانُوا مُسْلِمِينَ - قَالَ: فَجَعَلَ الْغُلَامُ يَسْأَلُ الرَّاهِبَ كُلَّمَا مَرَّ بِهِ، فَلَمْ يَزَلْ بِهِ حَتَّى أَخْبَرَهُ، فَقَالَ: إِنَّمَا أَعْبُدُ اللَّهَ، قَالَ: فَجَعَلَ الْغُلَامُ يَمْكُثُ عِنْدَ الرَّاهِبِ، وَيُبْطِئُ عَنِ الْكَاهِنِ، قَالَ: فَأَرْسَلَ الْكَاهِنُ إِلَى أَهْلِ الْغُلَامِ، إِنَّهُ لَا يَكَادُ يَحْضُرُنِي، قَالَ: فَأَخْبَرَ الْغُلَامُ الرَّاهِبَ بِذَلِكَ، فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ: إِذَا قَالَ لَكَ الْكَاهِنُ أَيْنَ كُنْتَ؟ فَقُلْ: عِنْدَ أَهْلِي، وَإِذَا قَالَ أَهْلُكَ: أَيْنَ كُنْتَ؟ فَأَخْبِرْهُمْ إِنَّكَ كُنْتَ عِنْدَ الْكَاهِنِ، قَالَ: فَبَيْنَمَا الْغُلَامُ عَلَى ذَلِكَ إِذْ مَرَّ بِجَمَاعَةٍ مِنَ النَّاسِ كَبِيرَةٍ، قَدْ حَبَسَتْهُمْ دَابَّةٌ، قَالَ بَعْضُهُمْ: إِنَّ هَذِهِ الدَّابَّةَ كَانَتْ أَسَدًا، قَالَ: فَأَخَذَ الْغُلَامُ حَجَرًا فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مَا يَقُولُ الرَّاهِبُ حَقًّا فَأَسْأَلُكَ أَنْ أَقْتُلَ هَذِهِ الدَّابَّةَ، وَإِنْ كَانَ مَا يَقُولُ الْكَاهِنُ حَقًّا فَأَسْأَلُكَ أَنْ لَا أَقْتُلَهَا، ثُمَّ رَمَى فَقَتَلَ الدَّابَّةَ، فَقَالَ النَّاسُ: مَنْ قَتَلَهَا؟ فَقَالُوا الْغُلَامُ، فَفَزِعَ النَّاسُ إِلَيْهِ، وَقَالُوا قَدْ عَلِمَ هَذَا الْغُلَامُ عِلْمًا لَمْ يَعْلَمْهُ أَحَدٌ، قَالَ: فَسَمِعَ بِهِ أَعْمَى، فَجَاءَهُ فَقَالَ لَهُ الْأَعْمَى: إِنْ أَنْتَ رَدَدْتَ بَصَرِي فَإِنَّ لَكَ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ الْغُلَامُ: لَا أُرِيدُ مِنْكَ هَذَا وَلَكِنْ أَرَأَيْتَ إِنْ رَجَعَ إِلَيْكَ بَصَرُكَ أَتُؤْمِنُ بِالَّذِي رَدَّهُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَدَعَا اللَّهَ فَرَدَّ إِلَيْهِ بَصَرَهُ، قَالَ: فَآمَنَ الْأَعْمَى، قَالَ: فَبَلَغَ الْمَلِكَ أَمْرُهُمْ، فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ فَأُتِيَ بِهِمْ، فَقَالَ: لَأَقْتُلَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ قِتْلَةً، لَا أَقْتُلُ بِهَا صَاحِبَهُ، قَالَ: فَأَمَرَ بِالرَّاهِبِ، وَبِالرَّجُلِ الَّذِي كَانَ أَعْمَى فَوَضَعَ الْمِنْشَارَ عَلَى مَفْرِقِ أَحَدِهِمَا فَقَتَلَهُ، وَقَتَلَ الْآخَرَ بِقِتْلَةٍ أُخْرَى، ثُمَّ أَمَرَ بِالْغُلَامِ فَقَالَ انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى جَبَلِ كَذَا وَكَذَا فَأَلْقُوهُ مِنْ رَأْسِهِ، قَالَ: فَانْطَلَقُوا بِهِ إِلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ، فَلَمَّا انْتَهَوْا بِهِ إِلَى ذَلِكَ الْمَوْضِعِ الَّذِي أَرَادُوا جَعَلُوا يَتَهَافَتُونَ مِنْ ذَلِكَ الْجَبَلِ، وَيُرَدَّوْنَ مِنْهُ، حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا الْغُلَامُ، قَالَ: ثُمَّ رَجَعَ الْغُلَامُ فَأَمَرَ بِهِ الْمَلِكُ فَقَالَ: انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى الْبَحْرِ فَأَلْقُوهُ فِيهِ، فَانْطَلَقُوا بِهِ إِلَى الْبَحْرِ فَغَرَّقَ

اللهُ الَّذِينَ كَانُوا مَعَهُ وَأَنْجَاهُ، فَقَالَ الْغُلَامُ: أَنْتَ لَا تَقْتُلُنِي حَتَّى تَصْلُبَنِي، ثُمَّ تَرْمِيَنِي فَتَقُولَ إِذَا رَمَيْتَنِي: بِسْمِ رَبِّ الْغُلَامِ، قَالَ: فَأَمَرَ بِهِ فَصُلِبَ، ثُمَّ رَمَاهُ فَقَالَ: بِسْمِ رَبِّ الْغُلَامِ، قَالَ: فَوَضَعَ الْغُلَامُ يَدَهُ عَلَى صُدْغِهِ حِينَ رُمِيَ ثُمَّ مَاتَ، قَالَ: فَقَالَ النَّاسُ: لَقَدْ عَلِمَ هَذَا الْغُلَامُ عِلْمًا مَا عَلِمَهُ أَحَدٌ، وَإِنَّا نُؤْمِنُ بِرَبِّ هَذَا الْغُلَامِ، فَقِيلَ لِلْمَلِكِ أَجَزِعْتَ، أَنْ خَالَفَكَ ثَلَاثَةٌ فَهَذَا الْعَالَمُ كُلُّهُمْ قَدْ خَالَفُوكَ، فَخَدَّ أُخْدُودًا، ثُمَّ أَلْقَى فِيهَا الْحَطَبَ وَالنَّارَ، ثُمَّ جَمَعَ النَّاسَ عَلَيْهَا فَقَالَ: مَنْ رَجَعَ إِلَى دِينِهِ تَرَكْنَاهُ، وَمَنْ لَمْ يَرْجِعْ أَلْقَيْنَاهُ فِي هَذِهِ النَّارِ، فَجَعَلَ يُلْقِيهِمْ فِي ذَلِكَ الْأُخْدُودِ فَيَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: {قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ} قَالَ: فَأَمَّا الْغُلَامُ فَإِنَّهُ دُفِنَ. فَذَكَرَ أَنَّهُ أُخْرِجَ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَأُصْبُعُهُ عَلَى صُدْغِهِ، كَمَا كَانَ وَضَعَهَا حِينَ قُتِلَ.

3568- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Sâbit el-Bünânî > Abdurrahmân b. Ebî Leylâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Süheyb şöyle demiştir: “Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazını kıldıktan sonra konuşuyormuş gibi dudaklarını oynatırdı. Kendisine “Ey Allah’ın Resûlü! İkindi namazını kıldıktan sonra konuşur gibi dudaklarını oynatıyorsun?” denilince şöyle buyurdu: ***“Peygamberlerden biri, ümmetinin çokluğuna hayran kaldı ve ‘Bunların karşısında kim durabilir?’ dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ ‘Onların şu iki tercihten birini seçmeleri gerektiğini peygamberine vahyedip ‘Ya cezalarını ben vereyim ya da onlara düşmanlarını musallat edeyim’ dedi. Allah’ın cezasını tercih edince onlara ölümü gönderdi. Öyle ki tek bir günde onlardan yetmiş bin kişi öldü.”***

Süheyb dedi ki: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hâdiseyi anlattığı zaman ardından şunu da anlatırdı: ***“Eski zamanlarda bir kral vardı. Bu kralın da kendisine kehânetlerde bulunan bir kâhini bulunuyordu. Bir gün bu kâhin, ‘Bana akıllı, anlayışlı, zeki veya duyduklarını iyi belleyen bir çocuk bulun da bildiklerimi ona da öğreteyim. Zira ölüp gitmekten, bu ilmin de benimle birlikte yok olup gitmesinden ve benden sonra bunları bilen birinin kalmamasından korkuyorum’ dedi. Bunun üzerine kâhinin dediği vasıflarda genç bir çocuk arayıp***

buldular ve ona kâhinin yanına sık sık gidip gelmesini emrettiler. Çocuk da denildiği gibi kâhinin yanına gidip gelmeye başladı. Çocuğun yolu üzerinde manastırında duran bir rahip vardı. -Ma'mer şöyle demiştir: "Öyle zannediyorum ki o zamanki manastır sahipleri Müslümandı."- ***Çocuk da kâhinin yanına her gidişinde bu rahibin yanına uğruyor ve orada ne yaptığını soruyordu. Çocuk sormaya devam edince sonunda rahip, 'Burada Allah'a ibadet ediyorum' dedi. Sonra çocuk, rahibin yanında kalmaya ve kâhinin yanına az gitmeye başladı. Bunun üzerine kâhin, çocuğun ailesine 'Çocuğunuz neredeyse yanıma hiç gelmiyor' diye haber yolladı. Çocuk bunu rahibe söyleyince rahip ona 'Şayet kâhin, sana 'Neredeydin?' derse 'Ailemin yanındaydım' de. Ailen, 'Neredeydin?' derse de 'Kâhinin yanındaydım' de' dedi. Çocuk bu halde devam ederken bir hayvanın durdurduğu*** -bazıları bu hayvanın aslan olduğunu söylemiştir- ***büyük bir insan topluluğuna rastladı. Bunun üzerine çocuk bir taş aldı ve 'Allah'ım! Şayet rahibin dedikleri hak ise şu hayvanı öldürmeyi senden diliyorum. Yok eğer kâhinin dedikleri hak ise şu hayvanı öldürmemeyi senden diliyorum' dedi. Ardından taşı atınca hayvanı öldürdü. Bunun üzerine insanlar, 'Hayvanı kim öldürdü?' diye sorunca 'Şu çocuk öldürdü' dediler. Ardından insanlar korkuya kapılıp ona sığındılar ve 'Bu çocuk hiç kimsenin bilmediği bir ilmi biliyor' demeye başladılar. Âmâ biri, onu duyunca çocuğun yanına geldi ve 'Eğer gözlerimi tekrar açarsan sana şunu şunu vereceğim' dedi. Çocuk ise 'Senden bunları istemiyorum. Ancak gözlerin görmeye başlarsa tekrar görmeni sağlayana iman eder misin?' diye sorunca âmâ adam, 'Evet, ederim' dedi. Bunun üzerine çocuk dua edince Allah adamın gözlerini açtı. Adam da Allah'a iman etti. Kral onlardan haberdâr olunca rahibi, çocuğu ve gözleri açılan adamı yanına getirtti. Onlara 'Her birinizi diğerinden farklı bir şekilde öldüreceğim!' dedi. Sonrasında emrederek rahip ile gözleri daha önce kör olan adam öne alındı. Birinin başının ortasına testere konuldu ve onu öldürdü. Diğerini de farklı bir şekilde öldürdü. Sonra çocuk için 'Bunu filan dağa götürün ve dağın tepesinden aşağıya atın!' diye emretti. Çocuğu aldılar ve o dağa götürdüler. Hedefledikleri yere ulaştıklarında adamlar, o dağdan aşağı öyle düşmeye başladılar ki sonunda geriye sadece çocuk kaldı. Sonra çocuk geri döndü. Bunun üzerine kral, 'Onu alıp denize götürün ve denize atın' diye emretti. Adamlar***

çocuğu alıp denize götürdüler. Ancak Allah, çocuğun yanındaki tüm adamları denizde boğdu, çocuğu ise kurtardı. Bunun üzerine çocuk, kralın yanına dönüp 'Beni asıp okla vurmadan, oku atarken 'Çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla!' demeden öldüremezsin' dedi. Bunun üzerine kralın emriyle çocuk asıldı. Ardından kral, 'Çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla!' diyerek ona ok attı. Çocuk, ok atılınca şakağına veya göğsüne elini koydu ve öldü. İnsanlar bunu görünce 'Bu çocuk hiç kimsenin bilmediği bir ilmi biliyordu. Biz de bu çocuğun Rabbine iman ediyoruz' dediler. Bunun üzerine krala 'Sen üç kişinin sana muhalefet etmesinden (iman etmesinden) mi korkuyordun? Fakat şimdi herkes muhalefet etti' denildi. Bundan dolayı kral, hemen hendekler kazdırdı ve bu hendeklere odun doldurup ateşe verdi. Ardından insanları topladı ve 'Kim eski dinine dönerse onu serbest bırakacağız. Kim de dönmezse onu ateşin içine atacağız' dedi. Bu şekilde kral, eski dinine dönmeyenleri o hendeklere atmaya başladı."

Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: ***"Kahrolsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahipleri. O zaman onlar o ateşin etrafında oturuyorlardı ve onlar mü'minlere yaptıkları şeyleri görüyorlardı. Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi, bunların, hükmüne karşı konulamayan (Azîz) ve her övgüye layık (Hamîd) olan Allah'a iman etmiş olmaları idi. O, göklerin ve yerin mülkü yalnız kendisinin olandır. Allah her şeye tanık olandır."***[936]

Süheyb dedi ki: "Çocuğa gelince; o defnedildi. Anlatıldığına göre, Ömer b. el-Hattâb zamanında çıkarıldığında parmağı, öldürüldüğünde şakağına koyduğu gibi duruyordu."

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ
عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ

936 Müslim, Kitâbu'z-Zühd, XVIII, 130. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 437. Ayrıca bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 425; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 333; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve Nesâî'nin Süheyb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 334.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

10. "Şüphe yok ki mü'min erkeklerle mü'min kadınlara işkence edip sonra da tevbe etmeyenler için, evet onlar için cehennem azabı ve onlar için bir de yanma azabı vardır." 11. Muhakkak iman edip sâlih amel işleyenler için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur. 12. Şüphe yok ki Rabbinin azapla yakalaması pek çetindir. 13. Çünkü ilk olarak yaratan da diriltecek olan da yalnız O'dur. 14. O, çok mağfiret edendir, pek sevendir. 15. Arş'ın sahibidir, Mecîd'dir. 16. Ne dilerse yapandır. 17. Geldi ya sana o orduların haberi. 8. Firavun ve Semûd'un. 19. Hayır, bu kâfir olanlar yalanlamaktadırlar. 20. Hâlbuki Allah onları arkalarından kuşatandır. 21. Hakikatte o, çok şerefli bir Kur'ân'dır. 22. Levh-i Mahfûz'dadır.

سُورَةُ وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ

86. VE'S-SEMÂİ VE'T-TÂRIK (TÂRIK) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[937]

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun göğe ve târıka. 2. Târık'ın ne olduğunu ne bildirdi sana? 3. O, (ışığıyla karanlığı) delen yıldızdır.

٣٥٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالطَّارِقِ} هُوَ ظُهُورُ النُّجُومِ بِاللَّيْلِ، يَقُولُ: يَطْرُقُكَ بِاللَّيْلِ: و {النَّجْمُ الثَّاقِبُ} الْمُضِيءُ.

3569- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun göğe ve târıka"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Târık, gece vaktin yıldızların açığa çıkmasıdır. ***'O, (ışığıyla karanlığı) delen yıldızdır.'*** Yani ışığıyla karanlıkları delip geçen yıldızdır."[938]

---

937 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

938 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 141; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 699. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 336; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 254; İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 492.

إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ﴿٧﴾ إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

4. Üzerinde bir gözetleyicinin bulunmadığı hiçbir kimse yoktur. 5. O halde bir bakıversin insan neden yaratılmış olduğuna. 6. O atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır. 7. O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar. 8. Şüphe yok ki Allah, (başlangıçta bu şekilde yarattığı) insanı tekrar yaratmaya da kâdirdir. 9. O günde gizlilikler açığa çıkartılır. 10. (O günde) onun (insanın) ne bir gücü olur ne de bir yardımcısı.

٣٥٧٠ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ} قَالَ: مِنْ قُوَّةٍ يَمْتَنِعُ بِهَا، وَلَا نَاصِرٍ يَنْصُرُهُ مِنَ اللهِ.

3570- Ma'mer, Katâde'nin ***"(O günde) onun (insanın) ne bir gücü olur ne de bir yardımcısı"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ne kendisini koruyabilecek bir kuvveti ne de Allah'a karşı kendisine destek verecek bir yardımcısı vardır."[939]

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾

11. And olsun dönüş sahibi olan semaya. 12. Yarılan yere ki.

٣٥٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ خُصَيْفٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ} قَالَ: ذَاتِ الْمَطَرِ، {وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ} قَالَ: ذَاتِ النَّبَاتِ.

---

939 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 147; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 10. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 336.

3571- Abdürrezzâk > Sevrî > Husayf > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs ***"And olsun dönüş sahibi olan semaya"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yağmurlu göğe anlamındadır. ***'Yarılan yere ki.'*** Bitkilere sahip yere demektir."[940]

٣٥٧٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ} قَالَ: تَرْجِعُ بِالْغَيْثِ كُلَّ عَامٍ، {وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ} قَالَ: تَتَصَدَّعُ عَنِ النَّبَاتِ.

3572- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"'And olsun dönüş sahibi olan semaya.'*** Her yıl yağmuru tekrar yağdıran göğe demektir. ***'Yarılan yere ki.'*** Bitkilerden dolayı çatlayıp yarılan yere anlamına gelir."[941]

٣٥٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ} قَالَ: قَرِينُهُ يَحْفَظُ عَمَلَهُ.

3573- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Üzerinde bir gözetleyicinin bulunmadığı hiçbir hiçbir kimse yoktur"***[942] âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Gözetleyiciden kasıt,) amellerini kaydedip koruyan ve ondan ayrılmayan arkadaşıdır."[943]

---

940 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 148; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 233; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 10; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 456; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 498. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Buhârî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 336.

941 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 147; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 498. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 336.

942 Târık 86/4.

943 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 143; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 3; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 336. Bu hadis İbn Abbâs ve Kelbî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 233.

٣٥٧٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ} قَالَ: هُوَ أَسْفَلُ مِنَ التَّرَاقِي.

عَنِ الثَّوْرِيِّ، قَالَ يُقَالُ: {الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ}: صُلْبُ الرَّجُلِ، وَتَرَائِبُ الْمَرْأَةِ. يَقُولُ: مِنْ صُلْبِ الرَّجُلِ، وَتَرَائِبِ الْمَرْأَةِ.

3574- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar"***[944] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kastedilen, köprücük kemiklerinin altıdır."[945]

Sevrî şöyle demiştir: "'**الصُّلْبِ وَالتَّرَائِب/*es-Sulbi ve't-terâib:*'** Erkeğin beli ve kadının kaburga kemiği anlamına gelir. Diyor ki: Erkeğin belinden ve kadının kaburga kemiğinden çıkar."[946]

٣٥٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: يُخْلَقُ الْعِظَامُ وَالْعَصَبُ: مِنْ مَاءِ الرَّجُلِ، وَيُخْلَقُ الدَّمُ وَاللَّحْمُ: مِنْ مَاءِ الْمَرْأَةِ.

3575- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, A'meş şöyle demiştir: "Kemik ve sinirler erkeğin suyundan, et ve kan ise kadının suyundan yaratılır."[947]

إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

13. Şüphesiz o (Kur'ân), kesinlikle ayırt edici bir sözdür. 14. O bir şaka değildir. 15. Gerçekten onlar hile yapıyorlar. 16. Ben de bir hile yaparım. 17. Bu sebeple o kâfirlere mühlet ver. Onlara azıcık mühlet ver.

---

944 Târık 86/7.

945 Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 8. Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 144; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 498; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 336.

946 İbn Abbâs, *Tefsîr*, XX, 259; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 336.

947 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in A'meş'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 336.

سُورَةُ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

87. SEBBİHİSME RABBİKE'L-A'LÂ (A'LÂ) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[948]

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ﴿٢﴾ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ﴿٣﴾ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. En yüce Rabbinin ismini tesbih et! 2. O ki, yaratıp düzenleyendir. 3. O ki, takdir edip yol gösterendir. 4. O ki, meralar çıkarandır. 5. Sonra da onu kupkuru ve simsiyah hale getirir.

٣٥٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {غُثَاءً أَحْوَى} قَالَ: الْغُثَاءُ الشَّيْءُ الْبَالِي، وَ {أَحْوَى} قَالَ: أَصْفَرُ، وَأَخْضَرُ، وَأَبْيَضُ، ثُمَّ يَيْبَسُ يَكُونُ يَابِسًا بِغَيْرِ خُضْرَةٍ.

3576- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra da onu kupkuru ve simsiyah hale getirir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'غُثَاءً/***Gusâen,'*** eskimiş, kurumuş şey demektir.

948 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

‘أَحْوَى/*Ehvâ*’ ise bitkinin sarı iken yeşil, yeşilken de beyaza dönmesidir. Bitkiler yeşilken sonradan kuruyup kalır.”[949]

﴿سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَى ﴿٦﴾﴾

6. Sana okutacağız ve sen unutmayacaksın.

٣٥٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَى} قَالَ: كَانَ اللَّهُ يُنْسِي نَبِيَّهُ مَا يَشَاءُ.

3577- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Sana okutacağız ve sen unutmayacaksın”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Allah, Peygamberi’ne dilediklerini unuttururdu.”[950]

٣٥٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِذَا قَرَأَ: {سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} قَالَ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى.

3578- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Katâde > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: “İbn Abbâs, ***“En yüce Rabbinin ismini tesbih et!”***[951] âyetini okuduğu zaman “Sübhâne rabbiye’l-a‘lâ (Yüce olan Rabbimi tesbih ederim)” derdi.”[952]

﴿إِلاَّ مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَى ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشَى ﴿١٠﴾﴾

949 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 152; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 17. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu’l-Münzir’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 339.

950 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 154; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 500. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu’l-Münzir’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 339.

951 A‘lâ 87/1.

952 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 151; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VII, 234; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 498; Süyûtî, *Fethu’l-Kebîr*, II, 361; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 13.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ﴿١٣﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ﴿١٤﴾

7. Allah'ın dilediği müstesna. Şüphe yok ki O, açık olanı da bilir, gizli kalanı da. 8. Biz sana o en kolay olanı gerçekleştirme başarısını vereceğiz. 9. O halde -eğer öğüt fayda verirse- sen de öğüt ver. 10. Korkan kimse öğüt alacak. 11. Bahtsız (kötü) olan kimse ise ondan kaçacaktır. 12. O ki, en büyük ateşe girecektir. 13. Sonra orada hem ölmeyecek hem de hayat bulmayacaktır. 14. Gerçek şu ki, umduğunu elde eder iyice temizlenen.

٣٥٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى} قَالَ: زَكَاةُ الْفِطْرِ.

3579- Abdürrezzâk > Ma'mer > İsmâil b. Ümeyye isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Müseyyeb, ***"Gerçek şu ki, umduğunu elde eder iyice temizlenen"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Buradaki zekât kelimesi ile kastedilen, fıtır sadakasıdır."[953]

٣٥٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى} قَالَ: بِعَمَلٍ صَالِحٍ.

3580- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçek şu ki, umduğunu elde eder iyice temizlenen"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sâlih amellerle (arınan kurtuluşa erer)."[954]

---

953 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 235. Bu hadis Ebû Saîd el-Hudrî, Katâde, Atâ ve Ebu'l-Âliye'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 156; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 21; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 240; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 321; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 336.

954 Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 321; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 21; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 500. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 339.

٣٥٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى} قَالَ: الْوَسْوَسَةُ.

3581- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Şüphe yok ki O, açık olanı da bilir, gizli kalanı da"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gizli kalandan kasıt, vesvesedir."[955]

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿١٧﴾ إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى ﴿١٩﴾

15. Ve Rabbinin adını anarak namaz kılan. 16. Oysa siz dünya hayatını tercih edersiniz. 17. Hâlbuki ahiret hem daha hayırlı hem de daha kalıcıdır. 18. Şüphe yok ki bu, önceki sahifelerde. 19. İbrahim ile Musa'nın sahifelerinde de vardır.

٣٥٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى} قَالَ: إِنَّ مَا قَصَّ اللَّهُ فِي هَذِهِ السُّورَةِ {لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ، وَمُوسَى}.

3582- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphe yok ki bu, önceki sahifelerde"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın bu sûrede anlattıkları, önceki/ilk sahifelerde, ***'İbrahim ile Musa'nın sahifelerinde de vardır'*** vardır."[956]

---

955 Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 339.

956 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 158. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 341. Bu hadis İkrime ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 336; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 24.

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ

88. GÂŞİYE SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[957]

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Sana, örtüp bürüyenin (kıyametin) haberi geldi mi? 2. Yüzler vardır ki o gün korkulu ve zelildir. 3. Amel etmişler, yorulmuşlardır.

٣٥٨٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَاشِعَةٌ عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ} قَالَ: خَاشِعَةٌ فِي النَّارِ {عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ} فِي النَّارِ.

3583- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yüzler vardır ki o gün korkulu ve zelildir. Amel etmişler, yorulmuşlardır"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Dünyada çalışıp yorulmuş ve ateşin içinde aşağılanmış bir şekildedirler."[958]

---

957 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

958 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 160; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 26. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 342; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 428.

تَصْلَى نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾

4. *Kızgın bir ateşe gireceklerdir.*

٣٥٨٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بنِ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ الْجَوْنِيَّ، يَقُولُ: مَرَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِرَاهِبٍ، فَوَقَفَ فَنُودِيَ الرَّاهِبُ، فَقِيلَ لَهُ: هَذَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ: فَاطَّلَعَ، فَإِذَا إِنْسَانٌ بِهِ مِنَ الضُّرِّ وَالِاجْتِهَادِ وَتَرْكِ الدُّنْيَا، فَلَمَّا رَآهُ عُمَرُ بَكَى فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهُ نَصْرَانِيٌّ، فَقَالَ: قَدْ عَلِمْتُ وَلَكِنِّي رَحِمْتُهُ ذَكَرْتُ قَوْلَ اللهِ {عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ تَصْلَى نَارًا حَامِيَةً}، فَرَحِمْتُ نَصَبَهُ وَاجْتِهَادَهُ، وَهُوَ فِي النَّارِ.

3584- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû İmrân el-Cevnî şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattâb, bir rahiple karşılaşınca durdu. Bu sırada rahibe seslenilip "Bu, mü'minlerin emiridir" denildi. Ömer b. el-Hattâb ona bakınca yorgun, bitkin ve dünyadan yüz çevirmiş olduğunu gördü ve ağlamaya başladı. Ona "Ama o Hıristiyan!" denilince Ömer b. el-Hattâb şu karşılığı verdi: "Hıristiyan olduğunu biliyorum fakat ona acıdım ve Allah'ın ***'Amel etmişler, yorulmuşlardır. Kızgın bir ateşe gireceklerdir'*** sözlerini hatırladım. Ateşe girecek olmasına rağmen bu kadar çalışıp yorulmasına acıdım."[959]

تُسْقَى مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ﴿٥﴾

5. *Son derece sıcak bir çeşmeden onlara içirilecektir.*

٣٥٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ} قَالَ: مِنْ عَيْنٍ قَدْ آنَ حَرُّهَا يَقُولُ: قَدْ بَلَغَ حَرُّهَا.

---

959 İbn Kesîr bu hadisi Seyyâr > Ca'fer b. Süleymân tarîkiyle nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 502. Kurtubî bu hadisi Hasan > Ömer tarîkiyle yakın lafızlarla nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 28; İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 277. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve Hâkim'in Ebû İmrân el-Cevnî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 242.

3585- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Son derece sıcak bir çeşmeden onlara içirilecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sıcaklığına ulaşmış yani son sıcaklığına çıkmış bir kaynaktan (onlara içirilir)."[960]

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ﴿٦﴾

6. Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur.

٣٥٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ} قَالَ: هُوَ الشِّبْرِقُ.

3586- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ/***illâ min darî'***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, dikenli şibrik otudur."[961]

لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾

7. O ne besler ne de açlığa karşı fayda verir. 8. Yüzler de vardır ki, o gün nimetin eseri görülür onlarda. 9. Amellerinden dolayı hoşnutturlar. 10. Yüksek bir cennettedirler. 11. Orada boş bir söz işitmezler.

---

960 Taberî bu hadisi yakın lafızlarla rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 161. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 237; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 29; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 502; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 700. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 342; İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 161.

961 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 162. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime ve Ebu'l-Cevzâ'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 237; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 29; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 462; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 502; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 700. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 342; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 430.

٣٥٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً} قَالَ: لَا تَسْمَعُ فِيهَا بَاطِلًا، وَلَا إِثْمًا.

3587- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Orada boş bir söz işitmezler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Orada ne bir bâtıl, boş söz ne de kötü/günah söz duyarlar."[962]

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾ أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

12. Orada akan bir pınar (birçok pınar) vardır. 13. Orada yüksek tahtlar vardır. 14. Yerleştirilmiş sürahiler. 15. Dizilmiş yastıklar. 16. Ve etrafa yayılmış son derece kıymetli yaygılar vardır. 17. Artık, onlar bakmazlar mı devenin nasıl yaratıldığına? 18. Göğün nasıl yükseltildiğine. 19. Dağların nasıl dikildiğine. 20. Ve yerin nasıl yayılıp döşendiğine. 21. Artık sen hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın. 22. Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin.

٣٥٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِمُصَيْطِرٍ} قَالَ: بِقَاهِرٍ.

3588- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Despot, zorba değilsin."[963]

---

962 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 162; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 33; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 700.

963 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 343.

إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾
إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

23. Fakat kim yüz çevirip inkâr ederse. 24. Allah onu en büyük azap ile cezalandırır. 25. Şüphesiz onların dönüşleri yalnız bizedir. 26. Sonra hesaplarını görmek de şüphesiz yalnız bize aittir.

سُورَةُ الْفَجْرِ

89. FECR SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[964]

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun fecre. 2. Ve on geceye.

٣٥٨٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَيَالٍ عَشْرٍ} قَالَ: هِيَ الْعَشْرُ الْأُوَلُ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَتَمَّهَا اللهُ لِمُوسَى.

3589- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve on geceye"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu on gün, Allah Teâlâ'nın Musa *aleyhisselâm* için (kırka) tamamladığı Zilhicce'nin ilk on günüdür."[965]

---

964 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

965 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 169. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Firyâbî, Taberî, İbnu'l-Münzir, Beyhakî ve İbn Ebî Hâtim'in Mesrûk'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 345.

٣٥٩٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَيَالٍ عَشْرٍ} قَالَ: هِيَ أَفْضَلُ السَّنَةِ.

3590- Abdürrezzâk > Ma'mer > A'meş > Ebu'd-Duhâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk, ***"Ve on geceye"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "On gün, senenin en faziletli zamanıdır."

٣٥٩١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَيَالٍ عَشْرٍ}، قَالَ: هِيَ الْعَشْرُ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ، الَّتِي أَتَمَّهَا اللهُ لِمُوسَى.

3591- Abdürrezzâk > Ma'mer > Yezîd b. Ebî Ziyâd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Ve on geceye"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu on gün, Allah Teâlâ'nın Musa *aleyhisselâm* için (kırka) tamamladığı Zilhicce'nin ilk on günüdür."[966]

وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾

3. Hem çifte hem de teke and olsun.

٣٥٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ , عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ} قَالَ: الْخَلْقُ كُلُّهُمْ شَفْعٌ، وَوَتْرٌ، فَأَقْسَمَ بِالْخَلْقِ.

3592- Abdürrezzâk > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Hem çifte hem de teke and olsun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yaratılmışların tümü tek ve çifttir. Bundan dolayı yaratılanlara yemin edilmiştir."[967]

---

966 Begavî bu hadisi İbn Abbâs, Dahhâk ve Süddî'ye isnad etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 240. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 345, *Fethu'l-Kebîr*, I, 315.

967 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 171; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 240; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 702. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 246.

٣٥٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ، قَالَ: الصَّلَاةُ الْمَكْتُوبَةُ مِنْهَا شَفْعٌ، وَمِنْهَا وَتْرٌ.

3593- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İmrân b. Husayn şöyle demiştir: "Farz olan namazlardan tek olan da çift olan da vardır."[968]

٣٥٩٤ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَقَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: الْخَلْقُ كُلُّهُ شَفْعٌ وَوَتْرٌ.

3594- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Yaratılmışların tümü tek ve çifttir."[969]

٣٥٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ شَرُوسٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: عَرَفَةُ وِتْرٌ، وَالنَّحْرُ شَفْعٌ، عَرَفَةُ يَوْمُ التَّاسِعِ، وَالنَّحْرُ: يَوْمُ الْعَاشِرِ

3595- Abdürrezzâk > Ma'mer > İsmâil b. Şerûs isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Arefe tektir, nahr (kurban) çifttir. Zira Arefe dokuzuncu gün, nahr onuncu gündür."[970]

﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾﴾

4. Yürüyüp gittiği zamanda geceye ki.

---

968 Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 440; Ahmed b. Hanbel bu hadisi İmrân b. Husayn'dan merfû olarak rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 172; Hâkim, *Müstedrek*, II, 522. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 346.

969 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 169; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 505. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 346.

970 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 169; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 40; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 505. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 347; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 42.

٣٥٩٦ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ} قَالَ: إِذَا سَارَ.

3596- Ma'mer, Katâde'nin ***"Yürüyüp gittiği zamanda geceye ki"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Geçip gittiği zaman geceye."[971]

٣٥٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: صُومُوا التَّاسِعَ، وَالْعَاشِرَ، وَخَالِفُوا الْيَهُودَ.

3597- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Atâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Dokuzuncu ve onuncu günde oruç tutup Yahudilere muhalefet edin."[972]

هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾

5. Gerçekten bu, akıl sahibi olanlar için bir yemindir değil mi?

٣٥٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِذِي حِجْرٍ} قَالَ: لِذِي حِجْرٍ، يَعْنِي الْعَقْلَ.

3598- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**لذي حجر/lizî hicr**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Akıl sahipleri için anlamındadır."[973]

---

971 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 173. Bu hadis İbn Abbâs, Abdullah b. ez-Zübeyr ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, VI, 288; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 346.

972 Süyûtî'nin *Fethu'l-Kebîr*'de belirttiği üzere bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 194. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Adî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 345.

973 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 174; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 241; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 43; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 507; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 347.

٣٥٩٩ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: لِذِي لُبٍّ.

3599- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "'لِذِي حِجْرٍ/***lizî hicr,***' akıl sahipleri için anlamındadır."[974]

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾

6. Görmedin mi Rabbinin ne yaptığına Âd kavmine? 7. Yüksek direkli İrem'e?

٣٦٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ}، قَالَ: إِرَمُ قَبِيلٌ مِنْ عَادٍ كَانَ يُقَالُ لَهُمْ: إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ: كَانُوا أَهْلَ عَمُودٍ.

3600- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yüksek direkli İrem'e?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İrem, Âd kavminin Zâtu'l-İmâd (direk/sütun sahipleri) adıyla da anılan bir kabilesidir."[975]

الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾

8. Ki onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştı. 9. Ve vadi(ler)de kayaları oyan Semûd'a.

٣٦٠١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ} قَالَ: ثَقَبُوا الصَّخْرَ: نَحَتُوا الصَّخْرَ.

3601- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve vadi(ler)de kayaları oyan Semûd'a"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kayaları deldiler, kayaları oydular."[976]

---

974 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 174. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 347; İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 784.

975 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 178; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 242; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 507; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 701.

976 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 178; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 261. İbn Manzûr bu hadisi Ferrâ'dan aynı şekilde nakletmiştir. Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 717.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾

10. Ve kazıklar sahibi Firavun'a.

٣٦٠٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذِي الْأَوْتَادِ} قَالَ: ذِي الْبِنَاءِ.

3602- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve kazıklar sahibi Firavun'a"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Binalar sahibi Firavun'a."[977]

٣٦٠٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: كَانَتْ لَهُ مَظَالٌّ يُلْعَبُ لَهُ تَحْتَهَا، وَأَوْتَادٌ كَانَتْ تُضْرَبُ لَهُ.

3603- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Firavun için altında eğlenilen gölgelikler ve kazıklarla çadırlar kurulurdu."[978]

٣٦٠٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، قَالَ: وَتَّدَ فِرْعَوْنُ لِامْرَأَتِهِ أَرْبَعَةَ أَوْتَادٍ، ثُمَّ جَعَلَ عَلَى ظَهْرِهَا رَحًى عَظِيمَةً حَتَّى مَاتَتْ.

3604- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sâbit el-Bünânî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Râfi'[979] şöyle demiştir: "Firavun, karısına dört kazık çakıp sırtına büyük değirmenler koyunca karısı öldü."[980]

الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

---

977 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 179. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 348.

978 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 130; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 508. Bu hadis İbn Abbâs, Atâ ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 386; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 348.

979 O, Nüfey' es-Sâiğ Ebû Râfi' el-Medenî'dir. Basra'da ikâmet etmiştir. İkinci tabakadan olup sağlam ve sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 306.

980 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 179; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 244; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 508; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 347.

11. Onlar ki memleketlerde azgınlık etmişlerdi. 12. Onlar oralarda fesadı artırmışlardı. 13. Bundan dolayı Rabbin de onların üzerine bir azap kamçısı yağdırdı. 14. Çünkü Rabbin gözetlemededir.

٣٦٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ} يَقُولُ: بِمِرْصَادِ أَعْمَالِ بَنِي آدَمَ.

3605- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), **"Çünkü Rabbin gözetlemededir"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Âdemoğullarının yaptıklarını gözetlemektedir."[981]

﴿فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى ﴿٢٣﴾

15. Ama insan, Rabbi kendisini imtihan edip de ikramda bulunduğunda ve bol nimet verdiğinde "Rabbim beni şereflendirdi, bana lütfetti" der. 16. Fakat ne zaman onu deneyip rızkını daraltsa bu sefer "Rabbim beni alçalttı" der. 17. Hayır, bilakis siz yetime ikramda bulunmazsınız. 18. Yoksula yedirmek için birbirinizi teşvik etmezsiniz. 19. Mirası da helâl, haram demeden alabildiğine yersiniz. 20. Malı da ondaki hiçbir hakka riayet etmeksizin çok seversiniz. 21. Böyle yapmayın! Yer dağılıp zerreler gibi parça parça

---

981 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 149; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 245; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 702. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 348.

edildiğinde. 22. Rabbin gelip melekler de saf saf dizildiğinde. 23. Ki o gün, cehennem de getirilmiş olacaktır. İşte o gün insan hatırlayacaktır. Ama hatırlamanın ona ne faydası olur ki?

٣٦٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبَانَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ} قَالَ: جِيءَ بِهَا مَزْمُومَةً.

3606- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebân > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Vâil, ***"Ki o gün, cehennem de getirilmiş olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O gün cehennem bağlanmış olarak getirilir."[982]

٣٦٠٧ - عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: إِنَّ تَحْتَ بَحْرِكُمْ هَذَا بَحْرًا مِنْ نَارٍ، وَإِنَّ تَحْتَهُ بَحْرًا مِنْ مَاءٍ، حَتَّى عَدَّ سَبْعَةَ أَبْحُرٍ مِنْ مَاءٍ، وَسَبْعَةَ أَبْحُرٍ مِنْ نَارٍ.

3607- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Amr şöyle demiştir: "Şu denizinizin altında ateşten bir deniz vardır. Onun altında da sudan bir nehir vardır." Öyle ki sudan yedi deniz ve ateşten yedi deniz saymıştır.[983]

٣٦٠٨ - عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ، قَالَ: الْبَحْرُ طَبَقُ جَهَنَّمَ.

3608- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Ebi'l-Hasan şöyle demiştir: "Deniz, cehennemin çamuru veya kapağıdır."[984]

---

982 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 188; Müslim bu hadisi Abdürrezzâk'ın bu rivayetinden daha tam bir şekilde İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Cennet, XVII, 179; Tirmizî, Kitâbu Sıfati Cehennem, IV, 703. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 350.

983 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

984 Süyûtî hadisi Ebû Müslim el-Keccî, Hâkim ve Beyhakî'nin Ya'lâ b. Ümeyye'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, II, 18; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 210.

يَقُولُ يَالَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾

24. "Keşke bu hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim" der. 25. Artık o gün Allah'ın azabı gibi hiç kimse azap edemez. 26. O'nun bağladığı gibi de kimse bağlayamaz.

٣٦٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ} قَالَ: قَدْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّ فِي الدُّنْيَا عَذَابًا وَوَثَاقًا، قَالَ: {فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ} فِي الدُّنْيَا، {وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ} فِي الدُّنْيَا.

3609- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ***"Artık o gün Allah'ın azabı gibi hiç kimse azap edemez. O'nun bağladığı gibi de kimse bağlayamaz"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Allah, dünyada bir azabın ve bağ vurmanın olduğunu şöyle bildirmektedir: ***'Artık o gün Allah'ın azabı gibi hiç kimse azap edemez. O'nun bağladığı gibi de kimse bağlayamaz.'*** Bunların ikisi de dünyada olacaktır."[985]

يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾

27. Ey yakîn ile huzur bulmuş nefis!

٣٦١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ} قَالَ: الْمُطْمَئِنَّةُ إِلَى مَا قَالَ اللَّهُ، وَالْمُصَدِّقَةُ بِمَا قَالَ اللَّهُ.

3610- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Hasan (el-Basrî), ***"Ey yakîn ile huzur bulmuş nefis!"*** âyeti

985 Taberî hadisi bu isnadla rivayet etmiş ancak isnadda Katâde'yi zikretmemiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 189; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 247; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 440; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 350.

hakkında şöyle demişlerdir: "Huzur bulmuş nefis, Allah'ın söyledikleri-ne inanan ve Allah'ın söylediklerini tasdik eden nefistir!"[986]

ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَادْخُلِي
فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

28. Kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak dön Rabbine! 29. Haydi katıl (sâlih) kullarıma. 30. Ve gir cennetime!

---

986 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 190; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 247; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 702; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 351.

سُورَةُ لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ

90. LÂ UKSİMU Bİ-HÂZE'L-BELEDİ (BELED) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[987]

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Yemin olsun bu beldeye. 2. Ki sen bu beldede bulunmaktasın.

٣٦١١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ} قَالَ: الْبَلَدُ مَكَّةُ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ، يَقُولُ: أَنْتَ بِهِ حِلٌّ وَلَسْتَ بِآثِمٍ.

3611- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yemin olsun bu beldeye"*** âyeti[988] hakkında şöyle demiştir: "Bu beldeden kasıt, Mekke'dir. ***'Ki sen bu beldede bulunmaktasın.'*** Yani sen bu beldede mukîm ve helâl durumdasın, günahkâr ve suçlu değilsin."[989]

---

987 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

988 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 193; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 248; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 511. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 352; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 60.

989 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 196; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 61; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 448; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 511; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 703.

وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ﴿٣﴾

3. Babaya ve (ondan) doğana and olsun ki.

٣٦١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ} قَالَ: آدَمُ وَمَا وَلَدَ.

3612- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Babaya ve (ondan) doğana and olsun ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Âdem'e ve ondan olan çocuğa (and olsun ki)."[990]

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾

4. Biz insanı bir zorluk içinde yarattık.

٣٦١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي كَبَدٍ} قَالَ: يُكَابِدُ أَمْرَ الدُّنْيَا، وَأَمْرَ الْآخِرَةِ.

3613- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz insanı bir zorluk içinde yarattık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsan hem dünya işlerini hem de ahiret işlerini kaldırabilir, çekebilir."[991]

٣٦١٤ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: {فِي كَبَدٍ} قَالَ: شَيْءٌ مِنَ الْخَلْقِ لَمْ يَخْلُقْ خَلْقَهُ شَيْءٌ.

---

990 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 196. Bu hadis Mücâhid, Ebû Sâlih, Katâde, Dahhâk, Süfyân es-Sevrî, Saîd b. Cübeyr, Hasan el-Basrî, Husayf ve Şurahbîl b. Sa'd'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 248; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 61; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 511.

991 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 196. İbn Kesîr bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 512.

3614- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ve başkalarının ***"Biz insanı bir zorluk içinde yarattık"*** âyeti hakkında şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "Hiçbir şeyin yaratılmadığı bir yaratılış içinde (yarattık)."[992]

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا ﴿٦﴾

5. O hiç kimsenin kendisine asla güç yetiremeyeceğini mi zanneder? 6. O der ki: "Ben yığın yığın mal harcadım."

٣٦١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَالًا لُبَدًا} قَالَ: مَالًا كَثِيرًا.

3615- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O der ki: Ben yığın yığın mal harcadım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Çok miktarda mal (harcadım)."[993]

أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٧﴾

7. O, kimsenin kendisini asla görmediğini mi zanneder?

٣٦١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ قَالَ: تَلَا قَتَادَةُ {أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ} قَالَ: يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَسْئُولٌ عَنْ مَالِكَ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبْتَهُ، وَأَيْنَ أَنْفَقْتَهُ؟

3616- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"O, kimsenin kendisini asla görmediğini mi zanneder?"*** âyetini okuyup şöyle dedi: "Ey Âdemoğlu! Sen malından, onu nereden kazandığından ve nereye harcadığından sorulacaksın."[994]

---

992 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 197.

993 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 198. Bu hadis Mücâhid, Katâde, Hasan ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 249; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 64; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 512; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 704.

994 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 199; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 249; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 64; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 512.

٣٦١٧ - عَنْ مَعْمَرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلاً، يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: لَا يَتَحَوَّلُ قَدَمَا عَبْدٍ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَرْبَعٍ: عُمْرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَجَسَدِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ، وَكَسْبِهِ مِنْ أَيْنَ أَخَذَهُ، وَفِيمَا وَضَعَهُ.

3617- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Zerr şöyle demiştir: "(Kıyamet gününde) dört şeyden sorgulanmadıkça, Âdemoğlunun ayakları yerinden kımıldamaz: Ömrünü veya gençliğini nerede geçirdiğinden, bedenini nerede çürüttüğünden, malını nereden kazandığından ve nereye harcadığından."[995]

أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾

8. Biz ona vermedik mi iki göz? 9. Bir de bir dil ve iki dudak. 10. Ve biz ona (doğru ve eğri) iki de yol gösterdik.

٣٦١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ} قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّهُمَا النَّجْدَانِ فَمَا يَجْعَلُ نَجْدَ الشَّرِّ أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنْ نَجْدِ الْخَيْرِ؟

3618- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ve Biz ona iki de yol gösterdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Hepsi iki yoldur. Peki, şer yolunu size hayır yolundan daha fazla sevimli hale getiren nedir?"***[996]

---

995 Dârimî bu hadisi benzer şekilde Ebû Berze el-Eslemî'den rivayet etmiştir. Tirmizî de hadisi Ebû Berze > İbn Mes'ûd tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 322.

996 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 201; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 704. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Merdûye'nin Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 353.

٣٦١٩ - أَنَّ عُمَرَ بْنَ أَبِي بَكْرٍ الْقُرَشِيَّ أَخْبَرَهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ} قَالَ: الثَّدْيَيْنِ.

3619- Abdürrezzâk > Ömer b. Ebî Bekir el-Kuraşî > Muhammed el-Kurazî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Ve Biz ona iki de yol gösterdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar iki memedir."[997]

٣٦٢٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ} قَالَ: سَبِيلُ الْخَيْرِ، وَسَبِيلُ الشَّرِّ.

3620- Abdürrezzâk > Sevrî > Zirr b. Hubeyş isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"Ve biz ona iki de yol gösterdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu ikisi, hayır yolu ve şer yoludur."[998]

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

11. Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. 12. O sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin? 13. O, köle azad etmektir. 14. Yahut açlığın çok olduğu bir günde yemek yedirmektir. 15. Akrabalığı olan bir yetime. 16. Yahut topraklara düşmüş bir yoksula.

---

997 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 201; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 512. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 354.

998 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 200; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 704. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 353; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 249.

٣٦٢١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي الْمُخَارِقِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ} قَالَ: لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ التُّرَابِ شَيْءٌ قَدْ لَزِقَ بِهِ.

3621- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârık isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Yahut topraklara düşmüş bir yoksula"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Toprakla onun arasında hiçbir şey olmayıp ona yapışmıştır."[999]

٣٦٢٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ} قَالَ: النَّارُ عَقَبَةٌ دُونَ الْجَنَّةِ، قَالَ: {فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ} ثُمَّ أَخْبَرَ عَنِ اقْتِحَامِهَا، قَالَ: {فَكُّ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ}.

3622- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cehennem, cennetin önünde bir sarp yokuştur, engeldir. ***'O sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin?'*** Sonra Allah Teâlâ sarp yokuşa atılıp aşmayı şöyle haber verdi: ***'O, köle azad etmektir. Yahut açlığın çok olduğu bir günde yemek yedirmektir.'***"[1000]

٣٦٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمَّارٍ الدُّهْنِيِّ، عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا} قَالَ: صَخْرَةٌ فِي جَهَنَّمَ إِذَا وَضَعُوا أَيْدِيَهُمْ عَلَيْهَا ذَابَتْ أَيْدِيهِمْ، وَإِذَا رَفَعُوهَا عَادَتْ، وَاقْتِحَامُهَا فَكُّ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ.

3623- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Ammâr ed-Dühnî > Atiyye el-Avfî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Saîd el-Hudrî, ***"Ben onu sarp***

---

999 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 205. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 70; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 704.

1000 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 202-203. Hâfız bu hadisi başka bir isnadla Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 704. Begavî hadisi Hasan ve Katâde'den yakın lafızlarla nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 349; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 66; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 513. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 354.

yokuşa sardıracağım"[1001] âyeti hakkında şöyle demiştir: "صَعُوداً/***Saûd,'*** cehennemde bir kayadır. Cehennemlikler ellerini üzerine koyduklarında erir, çektiklerinde tekrar eski haline döner. Onu aşıp kurtulmanın yolu ise, ***'Köle azad etmektir. Yahut açlığın çok olduğu bir günde yemek yedirmektir.'"***[1002]

٣٦٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ} قَالَ: الْمُتْرِبُ اللَّازِقُ بِالْأَرْضِ مِنَ الْجَهْدِ.

3624- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Yahut topraklara düşmüş bir yoksula"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada halsizlik ve bitkinlikten yere yapışmış yoksul kastedilmektedir."[1003]

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

17. Bundan sonra da iman edenlerden, birbirlerine sabrı tavsiye tavsiye edenlerden ve merhameti tavsiye edenlerden olmaktır. 18. İşte bunlar meymene sahipleridir (sağdakilerdir/cennetliklerdir). 19. Âyetlerimizi inkâr edenler ise onlar meş'eme sahiplerinin (soldakilerin/cehennemliklerin) ta kendileridir. 20. Üzerlerinde de kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.

٣٦٢٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُؤْصَدَةٌ} قَالَ: مُطْبِقَةٌ.

3625- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Üzerlerinde de kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "مُؤْصَدَةٌ/***Mü'sade'*** kapatılıp örtülmüş demektir."[1004]

1001 Müddessir 74/17.
1002 Bu hadis daha önce Müddessir sûresinde zikredilmişti.
1003 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 205.
1004 Taberî bu hadisi sonunda ziyadeyle rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 207. Bu hadis Ebû Hureyre, İbn Abbâs, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid,

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Atiyye el-Avfî, Katâde ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 514; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 355.

سُورَةُ وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا

91. VE'Ş-ŞEMSİ VE DUHÂHÂ (ŞEMS) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1005]

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun güneşe ve aydınlığına. 2. Arkasından geldiği zaman aya.

٣٦٢٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا} قَالَ: إِذَا تَلَا لَيْلَةَ الْهِلَالِ.

3626- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Arkasından geldiği zaman aya"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Arkasından geldiği zaman hilâl gecesine."[1006]

1005 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1006 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 208; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 73; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 515. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 356.

وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ﴿٥﴾ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾

3. Ona parlaklık verdiği zaman gündüze. 4. Onu örtüp kapladığı zaman geceye. 5. Semâya ve onu bina edene. 6. Yere ve onu döşeyene. 7. Her bir nefse ve onu düzenleyene. 8. Sonra da ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene ki.

٣٦٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا} قَالَ: قَدْ بَيَّنَ لَهُ الْفُجُورَ مِنَ التَّقْوَى.

3627- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra da ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ona kötülük duygusunu takvadan (Allah'tan sakınma) ayırıp açıklayana."[1007]

٣٦٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ أَبِي رَوَّادَ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا} قَالَ: الطَّاعَةُ وَالْمَعْصِيَةُ.

3628- Abdürrezzâk > İbn Ebî Davud isnadıyla rivayet edildiğine göre, Dahhâk b. Müzâhim, ***"Sonra da ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İtaat ve isyan etme özelliğini ilham edene."[1008]

1007 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 210. Bu hadis Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 75.

1008 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 210. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Dahhâk'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 356. Bu hadis Mücâhid, Katâde ve Sevrî'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 75; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 516.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ﴿١٠﴾

9. Onu (nefsini) temizleyen muhakkak felah bulmuştur. 10. Onu (kötülüklerle) örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır.

٣٦٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا} قَالَ: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّى نَفْسَهُ بِعَمَلٍ صَالِحٍ، {وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا} قَالَ: أَثَّمَهَا وَأَفْجَرَهَا.

3629- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: **"'Onu (nefsini) temizleyen muhakkak felâh bulmuştur.'** Nefsini sâlih amellerle temizleyen (kurtuluşa ermiştir). **'Onu (kötülüklerle) örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır.'** Ona günah işleten ve kötülüğe bulaştıran (ziyana uğramıştır)."[1009]

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ﴿١١﴾ إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ﴿١٥﴾

11. Semûd kavmi azgınlıkları sebebi ile yalanladı. 12. Onların en bedbahtları kalkıp gittiği zaman. 13. Allah'ın Resûlü onlara "Allah'ın devesin(i kesmek)den ve su içmesin(i engellemek)ten sakının" demişti. 14. Fakat onlar onu yakaladılar, sonra da onu kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebi ile onlara azap gönderdi ve hepsini bir yaptı (helâk etti). 15. Allah bunun sonucundan da korkmaz.

1009 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 212-213; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 77; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 516.

سُورَةُ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى

92. VE'L-LEYLİ İZÂ YAĞŞÂ (LEYL) SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[1010]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1011]

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun örtüp bürüdüğü zaman geceye. 2. Ağarıp açıldığı zaman gündüze. 3. Erkeği de dişiyi de yaratana ki.

٣٦٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى} قَالَ: فِي بَعْضِ الْحُرُوفِ: وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى.

3630- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Erkeği de dişiyi de yaratana ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bazı kırâatlerde '**وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى/*ve'z-zekeri ve'l-ünsâ (erkeğe ve dişiye yemin olsun ki)*'** şeklindedir."[1012]

1010 Cumhur ulemânın nezdinde Mekkî'dir. İbn Ebî Talha şöyle demiştir: "Medenî'dir." Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 482; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 80.

1011 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1012 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 218; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 254; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 81; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 358.

إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى ﴿٤﴾ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ﴿٦﴾
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ﴿٩﴾

4. Şüphesiz sizin yapıp ettikleriniz başka başkadır. 5. Artık kim verir ve sakınırsa. 6. En güzeli de tasdik ederse. 7. Biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız. 8. Ama kim cimrilik eder ve kendisini müstağni görürse. 9. En güzeli de yalanlarsa.

٣٦٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى} وَفِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى} قَالَ: صَدَّقَ الْمُؤْمِنُ بِمَوْعِدِ اللَّهِ الْحَسَنِ، وَكَذَّبَ الْكَافِرُ بِمَوْعِدِ اللَّهِ الْحَسَنِ.

3631- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"En güzeli de yalanlarsa"*** ve ***"En güzeli de tasdik ederse"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Mü'min, Allah'ın güzel vaadini tasdik etti. Kâfir ise Allah'ın güzel vaadini yalanladı."[1013]

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى ﴿١١﴾

10. Biz de ona en zor olanı (isyanı) kolaylaştırırız. 11. Düştüğü zaman da malı kendisine fayda vermez.

٣٦٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا تَرَدَّى} قَالَ: إِذَا تَرَدَّى فِي النَّارِ.

3632- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Düştüğü zaman da malı kendisine fayda vermez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ateşin içine düştüğü zaman (malı kendisine fayda vermez)."[1014]

1013 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 220; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 254; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 83. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 358.

1014 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 225; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 255. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI,

٣٦٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، إِنَّهُ قَدِمَ الشَّامَ فَأَتَاهُمْ أَبُو الدَّرْدَاءِ فَقَالَ: هَلْ فِيكُمْ أَحَدٌ يَقْرَأُ كَمَا كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ يَقْرَأُ؟ قَالُوا: نَعَمْ، فَقَالُوا لِعَلْقَمَةَ اقْرَأْ عَلَيْنَا فَقَرَأَ {وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى} فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: أَأَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: وَاللهِ لَسَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَكِنَّ هَؤُلَاءِ لَا يَعْلَمُونَ.

3633- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > A'meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim şöyle demiştir: Alkame, Şam'a geldi. İnsanların yanına Ebu'd-Derdâ gelince onlara "İçinizde Abdullah b. Mes'ûd'un okuduğu gibi okuyan biri var mı?" diye sordu. Onlar, "Evet" deyip Alkame'ye "Bize Kur'ân oku" dediler. O da ***"And olsun örtüp bürüdüğü zaman geceye, ağarıp açıldığı zaman gündüze, erkeği de dişiyi de yaratana ki"***[1015] âyetlerini okudu. Ebu'd-Derdâ, "Sen bunu Abdullah b. Mes'ûd'dan mı dinledin?" deyince Alkame "Evet" dedi. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ, "Allah'a yemin olsun ki, ben bu âyetleri Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'den böyle dinledim. Ancak bunlar bilmiyorlar" dedi.[1016]

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَى ﴿١٣﴾ فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى ﴿١٤﴾ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَى ﴿٢١﴾

---

359. Bu hadis Ebû Sâlih, Mâlik ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 520.

1015 Leyl 92/1-3.

1016 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 706; Müslim, Kitâbu Salâti'l-Müsâfirîn, VI, 108-109. Tirmizî bu hadisi rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu'l-Kırâat, V, 191. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 449; Ebû Ubeyd, *el-Fezâil*, s. 281; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 218. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Ahmed, Abd b. Humeyd, İbn Merdûye, Nesâî ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 358; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 707.

12. Hidayete ulaştırmak şüphesiz ki bize aittir. 13. Ahiret de dünya da elbette ki bizimdir. 14. İşte ben, sizi oldukça alevli bir ateşi haber vererek uyardım. 15-16. Oraya yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht olandan başkası girmez. 17-18. Hâlbuki malını temizlenmek için veren, çok sakınan kimse, ondan uzaklaştırılacaktır. 19. Üstelik onun üzerinde hiç kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir iyiliği de yoktur. 20. Ancak o, Yüce Rabbinin rızasını arayarak (bunu yapmıştır). 21. Yakında da elbette razı olacaktır.

سُورَةُ وَالضُّحَى

93. DUHÂ SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1017]

وَالضُّحَى ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun kuşluk vaktine. 2. Örtüp bürüdüğü zaman geceye ki.

٣٦٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالضُّحَى} قَالَ: السَّاعَةُ مِنْ سَاعَاتِ النَّهَارِ وَفِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى} قَالَ: إِذَا سَكَنَ بِالنَّاسِ.

3634- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ***"And olsun kuşluk vaktine"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kuşluk/Duhâ vakti, gündüz saatlerinden bir saattir. ***'Örtüp bürüdüğü zaman geceye ki.'*** Yani insanları sakinleştirip rahatlattığı zaman (geceye)."[1018]

1017 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1018 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 229; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 709. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 360. Bu hadis Mücâhid, Katâde, Dahhâk, İbn Zeyd ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 82, 91; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 522; İbn Manzûr, *el-Lisân*, III, 1948; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 457.

٣٦٣٥ - مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى} قَالَ: اللَّيْلُ إِذَا لَبِسَ النَّاسَ إِذَا جَاءَ.

3635- Ma'mer, Hasan'ın ***"Örtüp bürüdüğü zaman geceye ki"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Geldiğinde insanları örtüp bürüdüğü zaman geceye and olsun ki."[1019]

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى ﴿٣﴾

3. Rabbin seni ne terk etti ne de sana darıldı.

٣٦٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جُنْدُبَ بْنَ سُفْيَانَ الْبَجَلِيَّ، يَقُولُ: أَبْطَأَ جِبْرِيلُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: قَدْ وُدِّعَ مُحَمَّدٌ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى: {مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى}.

3636- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Esved b. Kays isnadıyla rivayet edildiğine göre, Cündeb b. Süfyân el-Becelî[1020] şöyle demiştir: "Bir ara Cebrâil, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelmeyince müşrikler, "Muhammed terk edildi" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***"Rabbin seni ne terk etti ne de sana darıldı"*** âyetini indirdi."[1021]

٣٦٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى} قَالَ: أَبْطَأَ جِبْرِيلُ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: قَدْ قَلَاهُ رَبُّهُ وَوَدَّعَهُ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى {مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى}.

1019 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 229. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 360; İbn Manzûr, *el-Lisân*, III, 1948; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 457.

1020 O, Cündeb b. Abdillah b. Süfyân el-Becelî Ebû Abdillah'tır. Dedesine nisbet edilmiş olabilir. 60 yılından sonra vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 135.

1021 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 710-711, Kitâbu't-Teheccüd, III, 8; Müslim, Kitâbu'l-Cihâd, XII, 156. Tirmizî şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 442; Ebû Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, 25; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 231. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed, Nesâî, Taberânî, Beyhakî ve Ebû Nuaym'ın Cündeb el-Becelî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 360.

3637- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbin seni ne terk etti ne de sana darıldı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cebrâil gelmeyince müşrikler, "Rabbi ona darıldı ve onu terk etti" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***"Rabbin seni ne terk etti ne de sana darıldı"*** âyetini indirdi."[1022]

وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولَى ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى ﴿٥﴾ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى ﴿٨﴾ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾

4. And olsun ki ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır. 5. Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın. 6. Hem seni bir yetimken bulup barındırmadı mı? 7. Şaşkınken seni doğru yola iletmedi mi? 8. Seni fakirken zengin kılmadı mı? 9. O halde yetime gelince; onu sakın ezme. 10. İsteyene gelince; sakın azarlama!

٣٦٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٌ فِي بَعْضِ الْحُرُوفِ: (وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَكْهَرْ)، يَقُولُ: لَا تَنْهَرْ.

3638- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: ***"'İsteyene gelince; sakın azarlama'*** âyeti, bazı kırâatlerde 'وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَكْهَرْ/ ***ve emma's-sâilü felâ' tekher'*** şeklindedir ve azarlama anlamındadır."[1023]

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

11. Bununla beraber Rabbinin nimetini anlat.

1022 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 149; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 257.

1023 Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 233; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 362.

سُورَةُ أَلَمْ نَشْرَحْ

94. ELEM NEŞRAH (İNŞİRÂH) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1024]

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ
﴿٢﴾ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Biz göğsünü senin için açıp genişletmedik mi? 2-3. Ve sırtına çok ağır gelen yükünü üzerinden indirmedik mi?

٣٦٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْقَضَ ظَهْرَكَ} قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذُنُوبٌ قَدْ أَثْقَلَتْهُ فَغَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ.

3639- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve sırtına çok ağır gelen yükünü üzerinden indirmedik mi?"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ağırlık yapan günahları vardı. Ancak Allah, onun günahlarını bağışladı."[1025]

1024 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1025 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 224. Bu hadis Mücâhid, Hasan, Dahhâk ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 262; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 105; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 263; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 461.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾

4. Hem biz senin şanını da yüceltmedik mi?

٣٦٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ} أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: بَدَءُوا بِالْعُبُودِيَّةِ وَثَنَّوْا بِالرِّسَالَةِ.

3640- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hem biz senin şanını da yüceltmedik mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Başında kulluğu ve itaatıyla, ikinci olarak peygamberlikle (şanını yüceltmedik mi?)"[1026]

٣٦٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ} قَالَ: لَا أُذْكَرُ إِلَّا ذُكِرْتَ مَعِي: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ.

3641- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Hem biz senin şanını da yüceltmedik mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Benim adım zikredildikçe mutlaka sen de zikredileceksin: Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki, Muhammed O'nun Resûlü'dür."[1027]

٣٦٤٢ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدٌ فَقُولُوا: عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

1026 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 235. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 363.

1027 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 235; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 712. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 363.

3642- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ubeydullah > İbn Abbâs > Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları gibi beni aşırı şekilde övmeyin! Ben sadece bir kulum. Bana 'Allah'ın kulu ve Resûlü' deyin!"***[1028]

﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾

5. Çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır. 6. Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır.

٣٦٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا} قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَسْرُورًا فَرِحًا، وَهُوَ يَضْحَكُ، وَهُوَ يَقُولُ: لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ، لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ {إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا}.

3643- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sevinçli ve neşeli bir şekilde gülerek dışarıya çıktı. O esnada ***"Bir zorluk, asla iki kolaylığa galip/üstün gelemeyecek. Bir zorluk, asla iki kolaylığa galip/üstün gelemeyecek"*** diyor ve ***"Çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır. Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır"*** âyetlerini okuyordu.[1029]

٣٦٤٤ - عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ مَيْمُونِ أَبِي حَمْزَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيَّ، يَقُولُ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: لَوْ كَانَ الْعُسْرُ فِي جُحْرٍ لَتَبِعَهُ الْيُسْرُ، حَتَّى يَسْتَخْرِجَهُ، لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ، لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ.

1028 Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 478; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II, 288; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 23, 24, 47, 55.

1029 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 236; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 712. Hâkim hadisi Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 37. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Beyhakî'nin Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 364.

3644- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Meymûn b. Ebî Hamza[1030] > İbrahim en-Nehaî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Şayet zorluk bir deliğe girecek olsa, kolaylık o deliğe girip onu oradan çıkarır. Bir zorluk, asla iki kolaylığa galip gelemez."[1031]

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾

7. O halde boş kaldığında hemen başka işe koyul!

٣٦٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ} قَالَ: إِذَا فَرَغْتَ مِنْ صَلَاتِكَ فَانْصَبْ فِي الدُّعَاءِ.

3645- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde boş kaldığında hemen başka işe koyul!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Namaz kılmayı bitirince dua etmeye koyul."[1032]

وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

8. Ve yalnız Rabbine yönel!

1030 O, Meymûn b. Ebî Hamza el-A'ver el-Kassâb'dır. Künyesi ile meşhurdur. Altıncı tabakadan olup zayıftır. Tirmizî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 292.

1031 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 263. İbn Kesîr bu hadisi İbn Mes'ûd'dan mevkûf olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bezzâr bu hadisi Enes'ten merfû olarak rivayet etmiştir. Ancak isnadı zayıftır." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 525. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünyâ, Beyhakî ve İbnu'l-Münzir'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 364. Taberânî de hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 46.

1032 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 237; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 108. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 365. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 265.

سُورَةُ وَالتِّينِ

95. TÎN SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1033]

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun incire ve zeytine. 2. Sinâ dağına.

٣٦٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ معمرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالتِّينِ} قَالَ: الْجَبَلُ الَّذِي عَلَيْهِ دِمَشْقُ، {وَالزَّيْتُونِ}: الَّذِي عَلَيْهِ بَيْتُ الْمَقْدِسِ، {وَطُورِ سِينِينَ} فَهُوَ الْجَبَلُ بِالشَّامِ جَبَلٌ مُبَارَكٌ حَسَنٌ.

3646- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun incire ve zeytine, Sinâ dağina"*** âyetleri[1034] hakkında şöyle demiştir: "'التِّين/***et-Tîn,'*** Dımeşk'in üzerinde olduğu dağdır. 'الزَّيْتُون/***ez-Zeytûn,'***[1035] Beytü'l-Makdis'in üzerinde bulunduğu dağdır.

1033 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1034 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 239; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 265. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve İbn Asâkir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 366; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 111; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 526.

1035 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 265. İbn Kesîr bu hadisi Ka'bu'l-Ahbâr, Katâde ve İbn Zeyd'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 526.

'طُورِ سِينِين/**Tûri Sînîn'** ise[1036] Şam'daki dağdır. O güzel ve mübarek, bereketli bir dağdır."

٣٦٤٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: هُوَ التِّينُ وَالزَّيْتُونُ اللَّذَانِ تَأْكُلُونَ، وَأَمَّا طُورُ سِينِينَ، فَهُوَ الْجَبَلُ ذُو الشَّجَرِ.

3647- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "İncir ve zeytin, insanların yediği incir ve zeytindir. Sinâ Dağı ise ormanlık bir dağdır."[1037]

وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾

3. Ve şu emin beldeye ki. 4. And olsun biz, insanı en güzel biçimde yarattık.

٣٦٤٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ} قَالَ: فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ.

3648- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Kelbî, "فِي أَحْسَنِ تَقْوِيم/***fî ahseni takvîm***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "En güzel surette, görünümde anlamındadır."[1038]

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

5. Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük. 6. İman edip sâlih amel işleyenler müstesna. Çünkü onlar için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır.

1036 Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 112; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 526.
1037 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 265; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 112.
1038 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 243. Bu hadis Mücâhid ve Ebu'l-Âliye'den rivayet edilmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 713; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 367.

٣٦٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ} قَالَا: رَدَدْنَاهُ إِلَى الْهَرَمِ، قَالَ {إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ} حَتَّى آخِرِ السُّورَةِ، قَالَ: فَمَنْ أَدْرَكَهُ الْهَرَمُ، وَكَانَ يَعْمَلُ عَمَلًا صَالِحًا، وَقَالَا: كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ إِذْ كَانَ يَعْمَلُ.

3649- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Kelbî ***"Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Yani Onu yaşlılığa, ihtiyarlığa döndürdük. ***'İman edip sâlih amel işleyenler müstesna. Çünkü onlar için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır.'*** Sâlih ameller işleyerek ihtiyarlamış kişiler için (devamlı bir ecir vardır). Bu durumda iken, önceden yaptığı amellerinin ecrinin aynısı ona yazılır."[1039]

٣٦٥٠ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: فَأَمَّا الْحَسَنُ فَقَالَ: {رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ} فِي النَّارِ {إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ} وَقَالَ الْحَسَنُ: هِيَ كَقَوْلِهِ {وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ}.

3650- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: ***"Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük."*** Bu, cehenneme indirdik anlamına gelir. Bu âyetler, şu âyetler gibidir: ***"And olsun asra ki, gerçekten insan ziyandadır. Ancak iman edip sâlih amellerde bulunanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesnadır."***[1040]

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

7. O halde seni, dini yalanlamaya iten nedir?

1039 Taberî bu hadisi rivayet etmiş ancak Kelbî'yi zikretmemiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 244; Kurtubî, Katâde'yi zikretmemiş ancak onun yerine Dahhâk'ı zikretmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 115. Bu hadis İbn Abbâs ve İkrime'den benzer şekilde rivayet edilmiştir.

1040 Asr 103/1-3. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 248; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 366; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 490. Bu hadis Mücâhid, Ebu'l-Âliye, Katâde ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir.

٣٦٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ} قَالَ: إِنَّمَا يَعْنِي الْإِنْسَانَ يَقُولُ خَلَقْتُكَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ، يَقُولُ: فَمَا يُكَذِّبُكَ أَيُّهَا الْإِنْسَانُ بَعْدُ بِالدِّينِ.

3651- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"O halde seni, dini yalanlamaya iten nedir?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, insan cinsini kastediyor ve ‘Seni en güzel surette yarattım. O halde ey insan! Seni din gününü yalanlamaya ne sevk ediyor?’ diyor."[1041]

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

8. Allah hâkimlerin en hâkimi değil midir?

٣٦٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ: وَكَانَ قَتَادَةُ إِذَا تَلَا {أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ} قَالَ: بَلَى وَأَنَا عَلَى ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ. أَحْسِبُهُ كَانَ يَرْفَعُ ذَلِكَ.

3652- Abdürrezzâk, Ma‘mer’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Katâde, ***‘Allah hâkimlerin en hâkimi değil midir?’*** âyetini okuyunca ‘Elbette en hâkimidir. Ben de buna şahitlerden biriyim’ derdi. Öyle zannediyorum ki bunu söylerken de şunu (şehadet parmağını) kaldırıyordu."[1042]

٣٦٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَرَأَ {أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى} قَالَ: بَلَى.

3653- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs, ***"Bunları yapanın***

1041 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 249; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VII, 266. Bu hadis Katâde ve Mücâhid’den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 116; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 367.

1042 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 250. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abd b. Humeyd’in Katâde’den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 367. Bu hadisi Ebû Davud ve Tirmizî, Ebû Hureyre’den rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *Fethu’l-Kebîr*, III, 227.

ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"[1043] âyetini okuduğu zaman "Elbette, tabii ki evet" derdi.[1044]

٣٦٥٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ إِذَا قَرَأَ {فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ} قَالَ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَبِمَا أُنْزِلَ، وَإِذَا قَرَأَ {أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ} قَالَ: بَلَى، وَإِذَا قَرَأَ {أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى} قَالَ: بَلَى.

3654- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İsmâil b. Ümeyye şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar?"***[1045] âyetini okuduğu zaman ***"Allah'a ve indirdiklerine inandım"*** derdi. ***"Allah hâkimlerin en hâkimi değil midir?"*** âyetini okuyunca ***"Elbette, tabii ki evet"*** derdi. ***"Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"***[1046] âyetini okuduğu zaman da ***"Elbette, tabii ki evet"*** derdi.[1047]

1043 Kıyâmet 75/40.
1044 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 250.
1045 Mürselât 77/50.
1046 Kıyâmet 75/40.
1047 Tirmizî bu hadisi İsmâil b. Ümeyye'den rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 443; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 249. Taberî de hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 250.

سُورَةُ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ

96. İKRA’ BİSMİ RABBİKE (ALAK) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1048]

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾ كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى ﴿٦﴾ أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى ﴿٧﴾ إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرُّجْعَى ﴿٨﴾ أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّى ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla.

1. Yaratan Rabbinin adıyla oku! 2. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. 3. Oku! Rabbin en kerim olandır. 4. O, kalemle (yazmayı) öğretendir. 5. İnsana bilmediğini öğretti. 6. Sakın! Çünkü insan gerçekten azar. 7. Kendisini müstağni (kendi kendine yeterli) gördü diye. 8. Şüphe yok ki dönüş, ancak Rabbinedir. 9-10. Bir kulu namaz kılarken engelleyeni gördün mü?

1048 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

٣٦٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَبْدًا إِذَا صَلَّى} قَالَ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: إِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي لَأَطَأَنَّ عَلَى عُنُقِهِ، قَالَ: وَكَانَ يُقَالُ لِكُلِّ أُمَّةٍ فِرْعَوْنُ، وَفِرْعَوْنُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو جَهْلٍ.

3655- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir kulu namaz kılarken engelleyeni gördün mü?"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: Ebû Cehil, "Şayet Kâbe'nin yanında Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynuna basacağım!" dedi. Şöyle denilirdi: "Her ümmetin bir firavunu vardır. Bu ümmetin firavunu da Ebû Cehil'dir."[1049]

أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى ﴿١٢﴾
أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى ﴿١٤﴾
كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ
﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

11. Ne dersin? Ya o, doğru yol üzerinde ise? 12. Yahut takvayı emretti ise? 13. Ne dersin? Yalanlayıp yüz çevirdi ise? 14. Allah'ın muhakkak gördüğünü hiç bilmez mi? 15. Sakınsın, eğer vazgeçmezse -and olsun ki- şiddetle yakalayıp çekeriz alnından. 16. O yalancı, o günahkâr alnından. 17. O halde çağırsın meclisini (kendi taraftarlarını)! 18. Biz de zebânileri çağırırız.

٣٦٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ} قَالَ أَبُو جَهْلٍ: لَئِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي لَأَطَأَنَّ عَلَى عُنُقِهِ، قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ فَعَلَ لَأَخَذَتْهُ الْمَلَائِكَةُ عِيَانًا.

3656- Abdürrezzâk > Ma'mer > Abdülkerîm el-Cezerî > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Biz de zebânileri çağırırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Ebû Cehil, "Şayet Kâbe'nin yanında Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynuna basacağım!" dedi.

1049 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 254.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şayet böyle bir şeyi yaparsa melekler onu herkesin gözü önünde yakalarlar."***[1050]

٣٦٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ} قَالَ: قَوْمَهُ حَيَّهُ.

3657- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde çağırsın meclisini (kendi taraftarlarını)!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kavmini, kabilesini (çağırsın)."[1051]

٣٦٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الزَّبَانِيَةَ} قَالَ: الزَّبَانِيَةُ فِي كَلَامِ الْعَرَبِ الشُّرَطُ.

3658- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz de zebânileri çağırırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zebâniye, Arapların dilinde güvenlik güçleri demektir."[1052]

٣٦٥٩ - عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، وَالزُّهْرِيُّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ بِحِرَاءٍ إِذْ أَتَاهُ مَلَكٌ بِنَمَطٍ مِنْ دِيبَاجٍ فِيهِ مَكْتُوبٌ {اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ} إِلَى قَوْلِهِ {عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ}.

3659- Abdürrezzâk > Ma'mer > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hirâ mağarasında iken bir melek, kendisine üzerinde ***'Yaratan Rabbinin***

1050 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 724; Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfikîn, IV, 2154. Tirmizî şöyle demiştir: "Bu hadis sahih-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 443-444; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 256; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* III, 43. Ahmed b. Hanbel de hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 370.

1051 Bu hadis benzer şekilde İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 257; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 126; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 714.

1052 İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 533; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXXII, 25; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 127; İbn Manzûr, *el-Lisân*, III, 1809.

adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en kerim olandır. O, kalemle (yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini öğretti'[1053] âyetleri yazılı olan ipekten bir kumaş parçası getirdi."[1054]

٣٦٦٠ - عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُ: أَوَّلُ سُورَةٍ أُنْزِلَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ}.

3660- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeyd b. Umeyr şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ilk indirilen sûre şudur: ***"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en kerim olandır. O, kalemle (yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini öğretti."***[1055]

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

19. Hayır! Ona itaat etme! Secde et ve yaklaş![1056]

٣٦٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، أَلَا تَرَاهُ يَقُولُ: افْعَلْ وَافْعَلْ، وَيَقُولُ: {وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ}.

3661- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Kulun, Rabbine en yakın olduğu an secde anıdır. Allah Teâlâ'nın 'Şöyle yap, böyle yap' dediğini, yine ***'Secde et ve yaklaş!'*** dediğini işitmez misin?"[1057]

1053 Alak 96/1-5.

1054 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Zührî > Amr b. Dînâr tarikiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 368. Hâfız da hadisi Ubeyd b. Umeyr'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 718; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 24.

1055 Alak 96/1-5. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 252. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe ve Ubeyd b. Umeyr'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 368.

1056 Bu âyet, secde âyetidir.

1057 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 370. Müslim, Ebû Davud ve Nesâî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, I, 219.

سُورَةُ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ

97. İNNÂ ENZELNÂHÛ (KADR) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1058]

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Doğrusu biz onu Kadir gecesinde indirdik. 2. Kadir gecesini sana ne bildirdi? 3. Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.

٣٦٦٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ} قَالَ: خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ، لَيْسَ فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ.

3662- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İçinde Kadir gecesinin olmadığı bin aydan daha hayırlıdır."[1059]

1058 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.
1059 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 259; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 541.

٣٦٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ: لَيْلَةُ الْقَدْرِ تُتَفَقَّدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ.

3663- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Kılâbe şöyle demiştir: "Kadir gecesi, ilk on günde aranır."[1060]

٣٦٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ} قَالَ: لَيْلَةِ الْحُكْمِ.

3664- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Doğrusu biz onu Kadir gecesinde indirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hüküm gecesinde (indirdik)."[1061]

٣٦٦٥ - قَالَ الثَّوْرِيُّ، وَقَالَ مُجَاهِدٌ: صِيَامُهَا وَقِيَامُهَا أَفْضَلُ مِنْ صِيَامِ أَلْفِ شَهْرٍ، وَقِيَامِهِ لَيْسَ فِيهِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ.

3665- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Kadir gecesinin orucu da ibadeti de içinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan ve bin ayın ibadetinden daha üstündür."[1062]

تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ
﴿٤﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

1060 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Kılâbe'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 376. Buhârî bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu Fadli Leyleti'l-Kadr, IV, 259; Müslim, Kitâbu's-Sıyâm, VIII, 64; Tirmizî, Kitâbu's-Savm, III, 158; Tayâlisî, *Müsned*, I, 199; Dârimî, Kitâbu Leyleti'l-Kadr, I, 359.

1061 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 259; Kurtubî, *Tefsîr*, II, 130. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Muhammed b. Nasr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 370.

1062 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 259; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 31; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 371.

4. Onda melekler ve ruh (Cebrâil), Rablerinin izni ile her iş için iner dururlar. 5. O, tan yeri ağarıncaya kadar esenlik doludur.

٣٦٦٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ هِيَ} قَالَ: يُقْضَى فِيهَا مَا يَكُونُ فِي السَّنَةِ إِلَى مِثْلِهَا.

3666- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onda melekler ve Ruh (Cebrâil), Rablerinin izni ile her iş için iner dururlar. O, tan yeri ağarıncaya kadar esenlik doludur"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "O gecede o yıldan gelecek yıla kadar olacak olan olaylar karara bağlanır."[1063]

٣٦٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ هِيَ} قَالَ: خَيْرٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ.

3667- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onda melekler ve Ruh (Cebrâil), Rablerinin izni ile her iş için iner dururlar. O, tan yeri ağarıncaya kadar esenlik doludur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O gece, tan yerinin ağarmasına kadar hayırlı doludur."[1064]

1063 İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 531; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 472.

1064 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 261; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 531; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 472.

سُورَةُ لَمْ يَكُنْ

98. LEM YEKÜN (BEYYİNE) SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[1065]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1066]

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ
مُنْفَكِّينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar (küfürden) ayrılacak değillerdi.

٣٦٦٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُنْفَكِّينَ} قَالَ: مُنْتَهِينَ عَمَّا هُمْ فِيهِ.

3668- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar (küfürden) ayrılacak değillerdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İçinde oldukları durumu bırakacak, terk edecek değillerdir."[1067]

1065 Cumhur ulemânın nezdinde Medenî, Yahyâ b. Sellâm'a göre ise Mekkî'dir.
1066 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.
1067 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 263; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 537. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b.

رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

2-3. (İşte o apaçık delil,) içinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri kendilerine okuyup duran, Allah tarafından gönderilmiş bir Resûl'dür. 4. Ama kendilerine kitap verilenler ancak kendilerine apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler. 5. Hâlbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmişti. Sağlam din de budur. 6. Gerçek şu ki, ister kitap ehlinden olsun, ister müşriklerden olsun o kâfir olanlar cehennem ateşindedirler. Orada ebedî kalırlar. Yaratılanların en kötüleri de işte bunlardır. 7. İman edip sâlih amel işleyenler ise işte bunlar, yaratılmışların en hayırlılarıdır. 8. Onların Rablerinin yanındaki mükâfatları, altından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar orada ebedî kalırlar. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bu, Rabbinden korkan kimseler içindir.

Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 278; Kurtubî, *Tefsîr*, XXX, 138; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 498.

سُورَةُ إِذَا زُلْزِلَتْ

99. İZÂ ZÜLZİLET (ZİLZÂL) SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[1068]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1069]

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Yer, kendine has bir sarsıntı ile sarsıldığı zaman. 2. Yer, içindeki ağırlıklarını dışarıya çıkardığı zaman. 3. Ve insan "Buna ne oluyor?" dediği zaman. 4. (Evet,) o gün bütün haberlerini anlatacaktır. 5. Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir. 6. O günde insanlar, amelleri kendilerine gösterilmek için bölük bölük döneceklerdir. 7. Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapmışsa onu görecektir. 8. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlemişse onu görecektir.

1068 Katâde ve Mukâtil'e göre Medenî, İbn Mes'ûd, Atâ, Câbir ve Mücâhid'e göre Mekkî'dir. İbn Abbâs'tan her iki görüş de rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 147; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 500.

1069 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

٣٦٦٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: لَمَّا أُنْزِلَتْ {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ} قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ: حَسْبِي إِنْ عَمِلْتُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ رَأَيْتُهُ انْتَهَتِ الْمَوْعِظَةُ.

3669- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: ***"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapmışsa onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlemişse onu görecektir"*** âyetleri nâzil olunca Müslümanlardan bir kişi, "Bu kadarı benim için yeterli! Zerre kadar da olsa iyilik veya kötülük yaptığım zaman bunun karşılığını göreceğim. Bundan daha iyi bir uyarı olamaz" dedi.[1070]

٣٦٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، رَفَعَ رَجُلًا إِلَى رَجُلٍ يُعَلِّمُهُ، فَعَلَّمَهُ، حَتَّى إِذَا بَلَغَ {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ} قَالَ الرَّجُلُ: حَسْبِي، قَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ اللهِ الرَّجُلُ الَّذِي أَمَرْتَنِي أَنْ أُعَلِّمَهُ لَمَّا بَلَغَ {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ} قَالَ: حَسْبِي، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دَعْهُ فَقَدْ فَقِهَ.

3670- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd b. Eslem şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Kur'ân öğrenmesi için birini bir adama yolladı. Öğreten adam ***"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapmışsa onu görecektir"*** âyetlerine ulaşınca öğrenen adam, "Bu kadarı benim için yeterlidir!" dedi. Bunun üzerine öğreten kişi, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ey Allah'ın Resûlü! Öğretmemi emrettiğin adam, ***'Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapmışsa onu görecektir'*** âyetine ulaşınca 'Bu bana yeter' dedi" deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* **"Onu bırak! O anlayış sahibi olmuş (anlaması gerekeni anlamış)"** buyurdu.[1071]

1070 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek ve Abdürrezzâk'ın Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 382.

1071 Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 153. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 381. Ebû Ubeyd bu hadisi Abdullah b. Ömer'den benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Ebû Ubeyd, *Fezâilu'l-Kur'ân*, s. 193. Hâkim bu hadisi İbn Ömer'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir." Bk. Hâkim,

٣٦٧١ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَهَا، فَقَامَ رَجُلٌ فَجَعَلَ يَضَعُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ، وَهُوَ يَقُولُ: يَاسَوْأَتَاهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ آمَنَ.

3671- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd b. Eslem şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu âyetleri okuyunca bir adam, elini başının üzerine koyup "Vay onun haline, yazık ona!" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"O iman etmiştir"*** buyurdu.[1072]

٣٦٧٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ قَتَادَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّهُ قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ} فَقَالَ: أَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَرَى حَسَنَاتِهِ فِي الْآخِرَةِ، وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَرَى حَسَنَاتِهِ فِي الدُّنْيَا.

3672- Abdürrezzâk > Ma'mer > Amr b. Katâde[1073] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muhammed b. Ka'b, ***"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapmışsa onu görecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mü'min, iyiliklerinin karşılığını ahirette görür. Kâfir ise iyiliklerinin karşılığını dünyada görür."[1074]

٣٦٧٣ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَبَلَغَنِي أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ مَرَّ بِهِ رَكْبٌ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمْ يَسْأَلُهُمْ مَنْ هُمْ؟ فَقَالُوا: جِئْنَا مِنَ الْفَجِّ الْعَمِيقِ، فَقَالَ: أَيْنَ تُرِيدُونَ؟ قَالُوا: نَؤُمُّ الْبَيْتَ الْعَتِيقَ، قَالَ:

Müstedrek, I, 566. Hâfız şöyle demiştir: "Nesâî bu hadisi Cerîr b. Hâzim'den rivayet etmiştir." Bk. Hâfız, *el-İsâbe*, II, 186. İbnu'l-Mübârek de hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 27.

1072 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 27. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 381. Kurtubî bu hadisi Muttalib b. Hantab'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 152.

1073 O, Amr b. Katâde el-Yemâmî Hicâzî'dir. Altıncı tabakadandır. İbn Main onu sika kabul etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 76.

1074 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 270. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Muhammed b. Ka'b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 371.

فَرَجَعَ إِلَيْهِ الرَّسُولُ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ لِهَؤُلَاءِ لَنَبَأً، ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَيْهِمْ: أَيُّ آيَةٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ أَحْكَمُ؟ قَالُوا: {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ} قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ أَعْدَلُ؟ قَالُوا: {إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى} قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ أَعْظَمُ؟ فَقَالُوا: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ أَرْجَى؟ قَالُوا: {قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ} قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ أَخْوَفُ؟ قَالُوا: {مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ} قَالَ: سَلْهُمْ أَفِيهِمُ ابْنُ أُمِّ عَبْدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ.

3673- Ma'mer şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* bir kervanla karşılaşınca onlara elçi gönderip kim olduklarını sordu. Adamlar, "Derin vadilerden geldik" dediler. Elçi, "Nereye gidiyorsunuz?" deyince "Beyt-i Atîk'e gidiyoruz" dediler. Ardından elçi, Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'a gelip durumlarını haber verdi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "Onlar büyük bilgilere sahipler" dedi ve onlara elçi gönderip bazı sorular sordurdu: "Allah'ın Kitabı'ndaki en muhkem âyet hangisidir?" sorusuna şu cevabı verdiler: ***"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapmışsa onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlemişse onu görecektir."***

"Allah'ın Kitabı'ndaki en adil âyet hangisidir?" sorusuna şu cevabı verdiler: ***"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."***[1075]

"Allah'ın Kitabı'ndaki en büyük âyet hangisidir?" sorusuna şu cevabı verdiler: ***"Allah... O'ndan başka ilah yoktur. O, diridir, Kayyûm'dur. O'nu ne bir uyuklama alır ne de bir uyku. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız O'nundur. O'nun izni olmadan nezdinde kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun ilminden kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi kavrayamazlar. O'nun kürsîsi gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onları koruması ona ağır gelmez. O, çok yücedir, çok büyüktür."***[1076]

1075 Nahl 16/90.

1076 Bakara 2/255.

"Allah'ın Kitabı'ndaki en ümit verici âyet hangisidir?" sorusuna şu cevabı verdiler: ***"De ki: Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Muhakkak O, çok mağfiret edendir, rahmet edendir."***[1077]

"Allah'ın Kitabı'ndaki en korkutucu âyet hangisidir?" sorusuna şu cevabı verdiler: ***"İş ne sizin kuruntularınıza ne de kitap ehlinin kuruntularına kalmıştır. Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisine Allah'tan başka ne bir dost bulabilir ne de bir yardımcı."***[1078]

Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "Onlara sor bakalım, içlerinde İbn Ümmü Abd (Abdullah b. Mes'ûd) var mı?" dedi. Onlar "Evet, var" dediler.[1079]

٣٦٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا} قَالَ: مَا اسْتُودِعَتْ {يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا} قَالَ: مَا عُمِلَ عَلَيْهَا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ.

3674- Abdürrezzâk, Sevrî'nin ***"Yer, içindeki ağırlıklarını dışarıya çıkardığı zaman"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yani kendisine bırakılan emanetleri (çıkardığı zaman). ***'(Evet,) o gün bütün haberlerini anlatacaktır.'*** Yani üzerinde işlenen hayır ve şer her şeyi (anlatır)."[1080]

1077 Zümer 39/53.

1078 Nisâ 4/123.

1079 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Merdûye ve Şîrâzî'nin İbn İmrân'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 333, *el-İtkân*, II, 160.

1080 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 267. Tirmizî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 447. *Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Hâkim rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, III, 439.

سُورَةُ الْعَادِيَاتِ

100. ÂDİYÂT SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1081]

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.1. And olsun harıl harıl koşanlara.

٣٦٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا} قَالَ: هِيَ الْخَيْلُ تَعْدُو حَتَّى تَضْبَحَ.

3675- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun harıl harıl koşanlara"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, soluk soluğa kalacak kadar koşan atlardır."[1082]

فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾

2. (Nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara.

1081 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1082 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 272. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 384. Bu hadis İbn Abbâs, Atâ, Mücâhid, İkrime, Hasan, Kelbî, Katâde, Mukâtil ve Ebu'l-Âliye'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 282; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 541; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 481.

٣٦٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا} قَالَ: هِيَ الْخَيْلُ قَدْ قَدَحَتِ النَّارَ بِحَوَافِرِهَا.

قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ الْكَلْبِيُّ: هِيَ الْخَيْلُ تَقْدَحُ بِحَوَافِرِهَا، حَتَّى تَخْرُجَ مِنْهَا النَّارُ.

3676- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"(Nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, tırnaklarıyla kıvılcım çıkaran atlardır."[1083]

Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bunlar, ateş çıkaracak kadar tırnaklarıyla kıvılcım saçan atlardır."[1084]

فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾

3. Sabahleyin baskın yapanlara. 4. Derken orada tozu dumana katanlara. 5. Ve bununla bir topluluğun ortasına dalanlara ki.

٣٦٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا} قَالَ: أَغَارَتْ حِينَ أَصْبَحَتْ {فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا}: فَأَثَرْنَ بِهِ غُبَارًا، {فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا} قَالَ: فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعَ الْقَوْمِ.

3677- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Sabahleyin baskın yapanlara"** âyeti[1085] hakkında şöyle demiştir: "Sabah olunca saldıran, hücum eden (atlara). ***'Derken orada tozu dumana katanlara.'*** Toz kaldıran (atlara).[1086] ***'Ve bununla bir topluluğun ortasına dalanlara ki.'*** İnsan topluluklarının ortasına dalan (atlara)."[1087]

1083 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 273. Bu hadis İbn Abbâs, Atâ, İkrime, Dahhâk ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 282; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 156; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 227.

1084 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 273; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 282.

1085 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 275. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 542; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 284; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 305; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 283.

1086 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 276; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 284.

1087 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 277.

٣٦٧٨ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: {وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا} قَالَ: لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الدَّوَابِّ يَضْبَحُ، إِلَّا كَلْبٌ، أَوْ فَرَسٌ {فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا} قَالَ: هُوَ مَكْرُ الرَّجُلِ، {فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا} فَقَالَ: غُبَارًا {فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا} قَالَ: جَمْعَ الْعَدُوِّ. وَقَالَ عَمْرٌو: وَكَانَ عُبَيْدُ بْنُ عُمَيْرٍ يَقُولُ: هِيَ الْإِبِلُ.

3678- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > Atâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, âyeti hakkında şöyle demiştir:[1088] ***"'And olsun harıl harıl koşanlara.'*** Hayvanlar arasında soluk soluğa kalan sadece köpekler ve atlar vardır. ***'(Nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara.'***[1089] Bu, insanın tuzağı, pususudur." ***'Derken orada tozu dumana katanlara.'*** 'نَقْعًا/***Nek'an,'*** toz, duman demektir.[1090] ***'Ve bununla bir topluluğun ortasına dalanlara ki.'*** Düşman topluluğunun (ortasına dalanlara)."[1091]

Ma'mer şöyle demiştir: "Ubeyd b. Amr 'Bu dalanlar, develerdir' diyordu."[1092]

٣٦٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ عَلِيٍّ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: هِيَ الْإِبِلُ. فَقَالَ لَهُ عِكْرِمَةُ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: هِيَ الْخَيْلُ، قَالَ أَبُو صَالِحٍ مَوْلَايَ أَفْقَهُ مِنْ مَوْلَاكَ.

3679- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İsmâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Sâlih şöyle demiştir: "Ali, onların develer olduğunu söylüyordu. İkrime, ona İbn Abbâs'ın 'Onlar atlardır' dediğini söyleyince

---

1088 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 271; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 542; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 828. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 384.

1089 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 274. Bu hadis Mücâhid ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 282.

1090 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 276.

1091 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 276.

1092 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 542.

Ebû Sâlih, 'Benim mevlâm (efendim), senin mevlândan (efendinden) daha fakîhtir, daha iyi bilir' dedi."[1093]

﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾﴾

6. Gerçekten insan, Rabbine karşı çok nankördür.

٣٦٨٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَكَنُودٌ} قَالَ: لَكَفُورٌ.

3680- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Gerçekten insan, Rabbine karşı çok nankördür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**لَكَنُودٌ/*Le-kenûd,'*** çok inkârcı ve çok nankör demektir."[1094]

﴿وَإِنَّهُ عَلَى ذَلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾﴾

7. Şüphesiz o da buna elbette şahittir. 8. Ve gerçekten o, mal sevgisinde pek katıdır.

٣٦٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ}: قَالَ: حُبُّ الْخَيْرِ هُوَ الْمَالُ.

3681- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve gerçekten o, mal sevgisinde pek katıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'**الْحُبِّ الْخَيْرِ/*Li-hubbi'l-hayr (hayır sevgisi)'*** ifadesiyle kastedilen, mal sevgisidir."[1095]

1093 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Ebû Sâlih'ten rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 383.

1094 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 278. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 283; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 160; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 542.

1095 Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 505. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 385. Bu hadis İbn Zeyd'den de rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 279.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ ﴿١١﴾

9. Bilmez mi ki kabirlerde olanlar altüst edildiğinde. 10. Göğüslerde olanlar da açığa çıkartıldığında. 11. Şüphesiz o gün Rableri kendilerinden elbette haberdardır?

سُورَةُ الْقَارِعَةِ

101. KÂRİA SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1096]

الْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kâria (şiddetlice çalan)! 2. Nedir o şiddetlice çalan? 3. O şiddetlice çalanın ne olduğunu sana ne bildirdi? 4. O gün insanlar darmadağın pervaneler gibi olacaklar. 5. Dağlar da atılmış renkli yün gibi olacaktır.

٣٦٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَالْعِهْنِ} قَالَ: هُوَ الصُّوفُ.

3682- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dağlar da atılmış renkli yün gibi olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Atılmış yün gibi (olacaktır)."[1097]

1096 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1097 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 282. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde ve Âta el-Horâsânî'den rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Ubeyd, *el-Fezâil*, s. 282; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 533; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 286; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 284; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 165; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 543; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 728; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 486.

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٧﴾
وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾

6. İşte kimin tartıları ağır gelirse. 7. Artık o, hoşnut bir yaşayıştadır. 8. Fakat kimin tartıları da hafif gelirse. 9. Artık onun varacağı yer Hâviye'dir.

٣٦٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ} قَالَ: تَصِيرُ إِلَى النَّارِ هِيَ الْهَاوِيَةُ.

3683- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık onun varacağı yer Hâviye'dir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cehenneme girer. Orası Hâviye'dir."[1098]

٣٦٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ قَتَادَةُ: هِيَ كَلِمَةٌ عَرَبِيَّةٌ، كَانَ الرَّجُلُ إِذَا وَقَعَ أَمْرٌ شَدِيدٌ قَالُوا: هَوَتْ بِهِ أُمُّهُ.

3684- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bu (هَاوِيَةٌ/hâviye), Arapça bir sözdür. Büyük (sıkıntılı) bir şey olduğu zaman 'Annesi ağladı, helâk oldu' derler."[1099]

٣٦٨٥ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَشْعَثَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الأَعْمَى، قَالَ: إِذَا مَاتَ الْمُؤْمِنُ ذُهِبَ بِرُوحِهِ إِلَى أَرْوَاحِ الْمُؤْمِنِينَ، فَيَقُولُونَ رَوِّحُوا أَخَاكُمْ مَرَّتَيْنِ، فَإِنَّهُ كَانَ فِي غَمِّ الدُّنْيَا، قَالَ: وَيُسَائِلُونَهُ مَا فَعَلَ فُلَانٌ فَيُخْبِرُهُمْ، فَيَقُولُ: صَالِحٌ، حَتَّى يَسْأَلُوهُ فَيَقُولُونَ: مَا فَعَلَ فُلَانٌ فَيَقُولُ: مَاتَ أَمَا جَاءَكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: لَا ذُهِبَ بِهِ إِلَى أُمِّهِ الْهَاوِيَةِ.

1098 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 282; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 167; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 543; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 507.

1099 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 282; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 284-258; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 507. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 385.

3685- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Eş'as b. Abdullah el-A'mâ şöyle demiştir: "Mü'min öldüğü zaman ruhu, mü'minlerin ruhlarının yanına götürülür. Onlara 'Kardeşinizi iki defa dinlendirip rahatlatın. Zira o, dünyada sıkıntı ve keder içindeydi' derler. Sonra mü'minlerin ruhları ona 'Filan ne yaptı?' deyince yeni gelen onlara durumunu haber verip 'İyidir' der. Nihayet 'Filan kişiye ne oldu?' dediklerinde o ruh, 'O öldü! Yanınıza gelmedi mi ki?' der. Bunun üzerine 'Hayır gelmedi. O zaman anası olan Hâviye'ye (cehenneme) götürülmüştür' derler."[1100]

٣٦٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ} قَالَ: يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْعَظِيمِ الطَّوِيلِ الْأَكُولِ الشَّرُوبِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُوضَعُ الْمِيزَانُ فَمَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ.

3686- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeyd b. Umeyr, ***"Fakat kimin tartıları da hafif gelirse"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kıyamet günü iri, uzun ve çok yiyip içmiş bir adam getirilip mîzâna konulur. Ama Allah katında sineğin kanadı kadar tartmaz."[1101]

وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

10. Onun ne olduğunu sana ne bildirdi? 11. (O,) kızgın ateştir.

1100 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 282; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 543; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 385; İbnu'l-Mübârek bu hadisi Ebû Eyyûb el-Ensârî'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, no: 443; İbn Kayyim, *Kitâbu'r-Rûh*, s. 31. Kurtubî bu hadisi Ebû Hureyre'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 167. İbn Merdûye de hadisi benzer şekilde Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 487.

1101 Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 233. Buhârî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 426.

سُورَةُ أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ

102. ELHÂKÜMÜ'T-TEKÂSÜR (TEKÂSÜR) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1102]

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Çoklukla övünmek sizi o kadar oyaladı ki.

٣٦٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ} قَالَ: قَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ مِنْ بَنِي فُلَانٍ، وَبَنُو فُلَانٍ أَكْثَرُ مِنْ بَنِي فُلَانٍ، فَأَلْهَاهُمْ ذَلِكَ حَتَّى مَاتُوا ضُلَّالًا.

3687- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Çoklukla övünmek sizi o kadar oyaladı ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bazıları 'Bizler filan oğullarından daha çoğuz. Filan oğulları da falan oğullarından daha çoktur' demişlerdir. Dalâlet içinde ölene dek bu onları oyalayıp meşgul etmiştir."[1103]

1102 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1103 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 283; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 285; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 168; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 545. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 387.

حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾

2. Sonunda kabirleri ziyaret ettiniz. 3. Sakının! Yakında bileceksiniz. 4. Evet, sakının; ileride bileceksiniz. 5. Sakının, gerçekten kesin bir bilgi ile bilseydiniz.

٣٦٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عِلْمَ الْيَقِينِ} قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ الْمَوْتُ.

3688- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sakının, gerçekten kesin bir bilgi ile bilseydiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun (kesin bilgi ile kastedilenin) ölüm olduğunu konuşurduk."[1104]

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

6. And olsun, siz Cahîm'i (cehennem ateşini) göreceksiniz. 7. Sonra onu (ahirette) çıplak gözle göreceksiniz. 8. Sonra and olsun o günde nimetlerden elbette hesaba çekileceksiniz.

٣٦٨٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ} قَالَ: إِنَّ اللهَ سَائِلُ كُلِّ ذِي نِعْمَةٍ، فِيمَا أَنْعَمَ عَلَيْهِ.

3689- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra and olsun o günde nimetlerden elbette hesaba***

1104 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 284; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 173; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 508. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 387; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 489.

çekileceksiniz" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, her nimet sahibini verdiği nimetler konusunda sorguya çekecektir."[1105]

٣٦٩٠ - عَنْ مَعْمَرٍ، وَكَانَ الْحَسَنُ، وَقَتَادَةُ، يَقُولاَنِ: ثَلاَثٌ لَا يُسْأَلُ عَنْهُنَّ ابْنُ آدَمَ، وَمَا خَلاَهُنَّ فِيهِ الْمَسْأَلَةُ وَالْحِسَابُ، إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ: كِسْوَةٌ يُوَارِي بِهَا سَوْأَتَهُ، وَكِسْرَةٌ يَشُدُّ بِهَا صُلْبَهُ، وَبَيْتٌ يُكِنُّهُ مِنَ الْحَرِّ، وَالْبَرْدِ.

3690- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) ve Katâde şöyle demişlerdir: "Âdemoğlunun sorgulanmayacağı üç şey vardır. Bunun dışındakilerde Allah'ın diledikleri hariç sorgu ve hesap vardır. Bu üç şey, belini doğrultacak ekmek kırıntısı, sıcak ve soğuktan kendisini koruyacak bir ev ve avret yerlerini insanlara karşı örtecek bir kıyafettir."[1106]

٣٦٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ ابْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ} قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ نَعِيمٍ نُسْأَلُ عَنْهُ، وَإِنَّمَا هُوَ الْأَسْوَدَانِ التَّمْرُ وَالْمَاءُ؟ قَالَ: أَمَا إِنَّ ذَلِكَ سَيَكُونُ.

3691- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Muhammed b. Amr b. Alkame[1107] > Yahyâ b. Abdurrahmân isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'z-Zübeyr şöyle demiştir: ***"Sonra and olsun o günde nimetlerden elbette***

1105 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 289. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 387.

1106 Taberî bu hadisi Hasan ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 289. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdullah b. Ahmed'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 391; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 169; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 544. Müslim hadisi Mutarrif yoluyla babasından rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'z-Zühd, no: 2958. Tirmizî hadisi Müslim'in rivayetinin lafızlarına yakın bir şekilde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 447; Tayâlisî, *Müsned*, II, 26. Hadisi benzer şekilde Ebû Nasr el-Kuşeyrî ve Süfyân b. Uyeyne de rivayet etmişlerdir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 177.

1107 O, Muhammed b. Amr b. Alkame b. Vakkâs el-Leysî el-Medenî'dir. Sıdk sahibidir ancak vehme düşmüştür. Bk. *Takrîb*, II, 196.

hesaba çekileceksiniz" âyeti inince sahâbîler, "Ey Allah'ın Resûlü! Su ve hurma olan iki siyahtan başka bir şeyimiz yokken hangi nimetlerden dolayı hesaba çekileceğiz?" dediler. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Dikkat edin! Onlar (hesaba çekileceğiniz nimetler) sizde olacaktır"*** buyurdu.[1108]

1108 Tirmizî şöyle demiştir: "Bu hadis hasendir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 448; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, no: 4158. Ahmed b. Hanbel bu hadisi Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 164.

سُورَةُ وَالْعَصْرِ

103. VE'L-ASR (ASR) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1109]

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. And olsun asra ki.

٣٦٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْعَصْرِ} قَالَ: هُوَ الْعَشِيُّ.

قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: سَاعَةٌ مِنْ سَاعَاتِ النَّهَارِ.

3692- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"And olsun asra ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Asr, akşam, alacakaranlık demektir."[1110]

1109 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1110 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 289; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 179; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 729. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 392.

Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Asr, gündüzün saatlerinden herhangi biridir."[1111]

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

2. Gerçekten insan ziyandadır. 3. Ancak iman edip sâlih amellerde bulunanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesnadır.

٣٦٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ} قَالَ: الْحَقُّ: كِتَابُ اللهِ، {وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ} وَالصَّبْرُ: طَاعَةُ اللهِ.

3693- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ancak iman edip sâlih amellerde bulunanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesnadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بِالْحَقِّ/***Bi'l-hakki,'*** Allah'ın Kitabı'nı (tavsiye edenler) demektir. 'بِالصَّبْرِ/***Bi's-sabri'*** ise Allah'a itaat ve ibadeti (tavsiye edenler) demektir."[1112]

٣٦٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي رَوَّادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ كَعْبٍ الْقُرَظِيَّ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْعَصْرِ} قَالَ: قَسَمٌ أَقْسَمَ بِهِ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى {إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ} قَالَ: النَّاسُ كُلُّهُمْ ثُمَّ اسْتَثْنَى، فَقَالَ: {إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا} ثُمَّ لَمْ يَدَعْهُمْ وَذَلِكَ حَتَّى قَالَ: {وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ} ثُمَّ لَمْ يَدَعْهُمْ وَذَلِكَ حَتَّى قَالَ: {وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ} ثُمَّ لَمْ يَدَعْهُمْ وَذَلِكَ، حَتَّى قَالَ: {وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ} شُرُوطًا يَشْتَرِطُ عَلَيْهِمْ.

1111 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 388; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 179; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 729.

1112 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 290; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 288. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 392.

3694- Abdürrezzâk > Abdülazîz b. Ebî Ravvâd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ***"And olsun asra ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Rabbimizin ettiği yeminlerden biridir. ***'Gerçekten insan ziyandadır.'*** Tüm insanlar ziyandadır. Sonra Allah Teâlâ istisna edip şöyle demiştir: ***'Ancak iman edenler.'*** Sonra onları iman etmekle bırakmamış, ***'sâlih amellerde bulunanlar'*** demiştir. Sonra yine onları bırakmayıp ***'birbirlerine hakkı tavsiye edenler'*** demiştir. Sonra onları bununla da bırakmayıp ***'birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesnadır'*** demiş ve onlara şartlar koşmuştur."[1113]

1113 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, Firyâbî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 392.

سُورَةُ وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ

104. VEYLÜN Lİ-KÜLLİ HÜMEZETİN (HÜMEZE) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1114]

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. İnsanları arkadan çekiştiren, yüzlerine karşı onlarla alay eden her kişinin vay haline!

٣٦٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ} قَالَ: يَهْمِزُهُ وَيَلْمِزُهُ بِلِسَانِهِ وَعَيْنِهِ، وَيَأْكُلُ لُحُومَ النَّاسِ، وَيَطْعَنُ عَلَيْهِمْ.

3695- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanları arkadan çekiştiren, yüzlerine karşı onlarla alay eden her kişinin vay haline!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Diliyle ve yüzüyle insanları arkalarından çekiştirip gıybetlerini yapar, onları karalayıp ayıplar."[1115]

1114 Besmele Mısır nüshasından rivayet edilmiştir.

1115 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 292. Begavî bu hadisi Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 289; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 182; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 548.

الَّذِي جَمَعَ مَالاً وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ﴿٧﴾ إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

2. O, malı toplayıp onu tekrar tekrar sayandır. 3. Malının gerçekten kendisine ebedî hayat verdiğini zanneder. 4. Hayır, o -and olsun ki- Hutame'ye atılacaktır. 5. O Hutame'nin mahiyetini sana ne bildirdi? 6. Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. 7. O, kalplerin üzerine çıkacaktır. 8-9. Onlar (bu ateşin içinde) uzatılmış direklere bağlanmışlar ve o vaziyette o (ateş) üzerlerine kapatılmıştır.

٣٦٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُؤْصَدَةٌ} قَالَ: مُطْبَقَةٌ.

3696- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Ve o vaziyette o (ateş) üzerlerine kapatılmıştır"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Üzerlerine kapatılacak, örtülecektir."[1116]

٣٦٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ} قَالَ: عَمَدٍ يُقْذَفُونَ بِهَا فِي النَّارِ.

3697- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar (bu ateşin içinde) uzatılmış direklere bağlanmışlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen direkler, onların ateşe atılma aracı olan direklerdir."[1117]

1116 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 296; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 290. Bu hadis İbn Abbâs, Hasan ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 186; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 548; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 393.

1117 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 295; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 290; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 186; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 548. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 393.

سُورَةُ الْفِيلِ

105. FÎL SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1118]

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Rabbinin fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? 2. Onların düzenlerini boşa çıkarmadı mı? 3. Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi.

٣٦٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طَيْرًا أَبَابِيلَ} قَالَ: طَيْرًا كَثِيرَةً مُتَتَابِعَةً.

3698- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Çok sayıda ve peş peşe, sıra halinde gelen kuşlar (gönderdi)."[1119]

1118 Besmele Mısır nüshasından rivayet edilmiştir.

1119 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 297. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 295; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 197; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 551; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 395.

٣٦٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ عِمْرَانَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طَيْرًا أَبَابِيلَ} قَالَ: طَيْرًا كَثِيرَةً جَاءَتْ بِحِجَارَةٍ كَبِيرَةٍ تَحْمِلُهَا بِأَرْجُلِهَا أَكْبَرُهَا مِثْلُ الْحِمَّصَةِ، وَأَصْغَرُهَا مِثْلُ الْعَدَسَةِ.

3699- Abdürrezzâk > İsrâil > Musa b. Ebî Âişe isnadıyla rivayet edildiğine göre, İmrân, ***"Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, sürü halinde ve birçok taşla gelen kuşlardır. Bu kuşlar, en büyüğü nohut, en küçüğü ise mercimek tanesi kadar olan taşlar taşıyorlardı."[1120]

تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٤﴾

4. Onlara ateşte pişirilmiş çamurdan taşlar atıyorlardı.

٣٧٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ} قَالَ: هِيَ مِنْ طِينٍ.

3700- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlara ateşte pişirilmiş çamurdan taşlar atıyorlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مِنْ سِجِيلٍ/***Min siccîl,'*** kurumuş çamurdan, balçıktan anlamına gelir."[1121]

٣٧٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طَيْرًا أَبَابِيلَ} قَالَ: خَرَجَتْ مِنْ قِبَلِ الْبَحْرِ بِيضٌ مَعَ كُلِّ طَيْرٍ ثَلَاثَةُ أَحْجَارٍ، حَجَرَانِ فِي رِجْلَيْهِ، وَحَجَرٌ فِي مِنْقَارِهِ، لَا تَقَعُ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا هَشَّمَتْهُ.

3701- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'طَيْرًا أَبَابِيلَ/Tayran ebâbîl,' deniz tarafından gelen, beyaz

1120 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 299. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in İmrân'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 396.

1121 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 299; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 82; İbn Manzûr, *el-Lisân*, III, 1946.

renkte ve çok sayıda kuş demektir. Her bir kuşun yanında ayaklarında iki, gagasında bir olmak üzere üç taş vardı. Bu taşlar neyin üzerine düşse onu kırıp parçalıyordu."[1122]

٣٧٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ مَالِكٍ الْجَزَرِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: لَمَّا أَرْسَلَ اللَّهُ الْحِجَارَةَ عَلَى أَصْحَابِ الْفِيلِ، جَعَلَ لَا تَقَعُ مِنْهَا حَجَرٌ بِرَجُلٍ مِنْهُمْ إِلَّا نَفَطَ مَكَانُهُ، قَالَ فَذَلِكَ أَوَّلُ مَا كَانَ مِنَ الْجُدَرِيِّ. قَالَ: ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَيْهِمْ سَيْلًا، فَذَهَبَ بِهِمْ فَأَلْقَاهُمْ فِي الْبَحْرِ.

3702- Abdürrezzâk > Abdülkerîm el-Cezerî > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Allah, fil ashâbının üzerine taşları gönderdiği zaman bu taşlar, adamın değdiği yerini kabartıyordu. Çiçek hastalığı, ilk defa o zaman çıktı. Daha sonra Allah Teâlâ bir sel gönderdi ve hepsini götürüp denize döktü."[1123]

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

5. Sonunda onları yenilmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi.

٣٧٠٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ} قَالَ: هُوَ التِّبْنُ.

3703- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonunda onları yenilmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Saman (haline getirdi)."[1124]

1122 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 299; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 293. Bu hadis İbn Abbâs ve Ubeyd b. Umeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 551; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 396.

1123 İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4506; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 198; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 395. Hâfız bu hadisi İkrime'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 729.

1124 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 304; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 296. Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr ve Mukâtil'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 199; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 396.

سُورَةُ لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ

106. Lİ-ÎLÂFİ KUREYŞ (KUREYŞ) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1125]

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kureyş'in güvenlik ve esenliği için.

٣٧٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ} قَالَ قَتَادَةُ: عَادَتُهُم رِحْلَةٌ فِي الشِّتَاءِ، وَرِحْلَةٌ فِي الصَّيْفِ.

3704- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kureyş'in güvenlik ve esenliği için"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların âdeti, yazın bir yolculuk, kışın bir yolculuk yapmaktı."[1126]

٣٧٠٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ الْكَلْبِيُّ كَانَتْ لَهُمْ رِحْلَتَانِ: رِحْلَةٌ فِي الشِّتَاءِ إِلَى الْيَمَنِ، وَرِحْلَةٌ فِي الصَّيْفِ إِلَى الشَّامِ.

1125 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1126 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 307. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 398. Bu hadis Mücâhid'den de rivayet edilmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 730.

3705- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Onların iki yolculuğu vardı: Kışın Yemen'e seyahat, yazın Şam'a seyahat."[1127]

إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

2. Kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için. 3. Artık onlar bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler. 4. O ki, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kılandır.

٣٧٠٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ} قَالَ: كَانُوا يَقُولُونَ: نَحْنُ مِنْ حَرَمِ اللهِ، فَلَا يَعْرِضُ لَهُمْ أَحَدٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، يَأْمَنُونَ بِذَلِكَ، وَكَانَ غَيْرُهُمْ مِنْ قَبَائِلِ الْعَرَبِ إِذَا خَرَجَ أُغِيرَ عَلَيْهِمْ.

3706- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O ki, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kılandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar (Kureyşliler), 'Biz, Allah'ın Harem bölgesindeniz' derlerdi. Bundan dolayı da cahiliye döneminde kimse onlara dokunmazdı ve güven içinde olurlardı. Diğer kabilelerden olan Araplar ise (bölgeleri dışına) çıktıkları zaman saldırılara maruz kalırlardı."[1128]

1127 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 307. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime ve İbn Zeyd'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 208; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 514; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 398.

1128 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 309; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 298; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 200.

سُورَةُ أَرَأَيْتَ

107. ERAEYTE (MÂÛN) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1129]

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾ فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Dini yalanlayanı gördün mü? 2. İşte o, yetimi itip kakar.

٣٧٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَدُعُّ الْيَتِيمَ} قَالَ: يَقْهَرُهُ وَيَظْلِمُهُ.

3707- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İşte o, yetimi itip kakar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yetimi ezer ve ona zulmeder."[1130]

1129 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1130 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 312; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 211. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 399.

وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ
﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

3. *"Yoksulu doyurmaya teşvik etmez. 4. İşte (böyle) namaz kılanların vay haline ki! 5. Onlar namazlarından gaflet içindedirler (namazlarını ciddiye almazlar).*

٣٧٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ} قَالَ: سَاهٍ عَنْهَا لَا يُبَالِي أَصَلَّى، أَمْ لَمْ يُصَلِّ.

3708- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar namazlarından gaflet içindedirler (namazlarını ciddiye almazlar)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Namaz kılıp kılmadıklarını önemsemezler ve namazda olduklarını unuturlar."[1131]

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

6. Onlar, hem riyakârlık yapanların ta kendileridir. 7. Hem de mâûnu (hayrı) engellerler.

٣٧٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَالثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ} قال: كَانَ عَلِيًّا يَقُولُ: هِيَ الزَّكَاةُ، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هِيَ الْعَارِيَةُ.

3709- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Hem de mâûnu (hayrı) engellerler"***

1131 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 231; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 300; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 517. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 400.

âyeti[1132] hakkında şöyle demiştir: "Ali, mâûnun zekât olduğunu söylerdi. İbn Abbâs ise 'O (mâûn), emanettir' demiştir."[1133]

٣٧١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ سَعِيدٍ الطَّائِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ عَنِ الْمَاعُونِ؟، فَقَالَ: هِيَ الصَّدَقَةُ. قَالَ: فَقُلْتُ: إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: هُوَ كَذَا، قَالَ: هُوَ مَا أَقُولُ لَكَ.

3710- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Saîd et-Tâî[1134] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali b. Rebîa[1135] şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'a "Mâûn nedir?" diye sordum. "Sadakadır/Zekâttır" dedi. Kendisine "Bazı kişiler, şöyle şöyle söylüyor" dediğimde Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, "O, sana dediğim gibidir" dedi.[1136]

٣٧١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: الْمَاعُونُ الْقِدْرُ، وَالْفَأْسُ، وَالدَّلْوُ يَعْنِي الْعَارِيَةَ.

3711- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > A'meş > İbrahim et-Teymî > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Mâûn, tencere, balta, kovadır. Yani emanet eşyadır."[1137]

1132 Mücâhid, *Tefsîr*, XX, 1007; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 310; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 300. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve Beyhakî'nin Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 401.

1133 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 318. Bu hadis Mücâhid, İbrahim en-Nehaî, Saîd b. Cübeyr ve Ebû Mâlik'ten rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 214; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 556.

1134 O, Saîd b. Ubeyd et-Tâî Ebû Hüzeyl el-Kûfî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 1.

1135 O, Ali b. Rebîa b. Nadle el-Vâlibî Ebu'l-Mugîre el-Kûfî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 37.

1136 Taberî bu hadisi yakın lafızlarla rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 315. Begavî bu hadisi İbn Ömer'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "O zekâttır." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 300; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 731. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ömer'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 401.

1137 Ebû Davud, Kitâbu'z-Zekât, II, 302; Mücâhid, *Tefsîr*, s. 1007; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 318. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b.

٣٧١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْمُغِيرَةِ، رَجُلًا مِنْ بَنِي أَسَدٍ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ عَنِ الْمَاعُونِ؟ فَقَالَ: هُوَ مَنْعُ الْحَقِّ.

3712- Abdürrezzâk > Sevrî > Seleme b. Küheyl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu'l-Mugîre şöyle demiştir: Esedoğulları'ndan bir kişi, İbn Ömer'e mâûnu sordu. İbn Ömer şöyle dedi: "O, hakkı engellemektir."[1138]

٣٧١٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: كُنَّا نَعْرِضُ الْمَصَاحِفَ أنا وَالْحَسَنُ، وَأَبُو الْعَالِيَةِ الرِّيَاحِيُّ، وَنَصْرُ بْنُ عَاصِمٍ اللَّيْثِيُّ، وَعَاصِمٌ الْجَحْدَرِيُّ، قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا الْعَالِيَةِ عَنْ قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ} مَا هُوَ؟ فَقَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ: هُوَ الَّذِي لَا يَدْرِي عَنْ كَمِ انْصَرَفَ؟ عَنْ شَفْعٍ، أَوْ عَنْ وِتْرٍ.

فَقَالَ الْحَسَنُ: مَهْ لَيْسَ كَذَلِكَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ: الَّذِي يَسْهُو عَنْ مِيقَاتِهَا حَتَّى تَفُوتَ.

3713- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mâlik b. Dînâr şöyle demiştir: "Biz; ben, Hasan, Ebu'l-Âliye er-Riyâhî, Nadr b. Âsım el-Leysî ve Âsım el-Cahderî, Mushafları birbirimize arz ediyorduk. Bir kişi, Ebu'l-Âliye'ye ***"Onlar namazlarından gaflet içindedirler (namazlarını ciddiye almazlar)"*** âyetini sorunca Ebu'l-Âliye, "Bu, tek mi çift mi kaç rekat kıldığını bilmeyen kişidir" dedi.

Buna karşılık Hasan, "Yavaş ol! Böyle değildir. ***'Onlar namazlarından gaflet içindedirler (namazlarını ciddiye almazlar).'*** Yani bunlar, namazın vakti geçecek kadar vaktini ihmal edenlerdir" dedi."[1139]

Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Nesâî, Bezzâr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 400.

1138 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 315; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 731. Bu hadisin farklı lafızlarla gelen İbn Ömer rivayeti daha önce zikredilmişti.

1139 Begavî bu hadisi Ebu'l-Âliye ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 300. Mücâhid hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Mücâhid,

٣٧١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: سُئِلَ سَعْدٌ، عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى {الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ} قَالَ: السَّهْوُ عَنْهَا تَرْكُهَا لِوَقْتِهَا.

3714- Abdürrezzâk > Sevrî > A‘meş > Talha b. Musarrif isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mus‘ab b. Sa‘d şöyle demiştir: Sa‘d, kendisine ***“Onlar namazlarından gaflet içindedirler (namazlarını ciddiye almazlar)”*** âyeti sorulunca şöyle dedi: “Namazdan gaflette olmaktan kasıt, onu vaktinde kılmamaktır.”[1140]

Tefsîr, s. 1007. Kurtubî de hadisi Ebu’l-Âliye’den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 211; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 400.

1140 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 311. İbn Kesîr bu hadisi Sa‘d’dan merfû ve mevkûf olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Mevkûf olan rivayetin isnadı daha sahihtir.” Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 555; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 400.

سُورَةُ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

108. İNNÂ A‘TEYNÂ KE’L-KEVSER (KEVSER) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1141]

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla.

1. Şüphe yok ki biz sana Kevser’i verdik.

٣٧١٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ} أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: هُوَ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَأَيْتُ نَهْرًا فِي الْجَنَّةِ حَافَتَيْهِ قِبَابُ اللُّؤْلُؤِ. قُلْتُ: مَا هَذَا يَا جِبْرِيلُ؟. قَالَ: هَذَا الْكَوْثَرُ الَّذِي أَعْطَاكَ اللهُ.

3715- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Katâde > Enes b. Mâlik isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***“Şüphe yok ki Biz sana Kevser’i verdik”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: ***“Kevser, cennette bir ırmaktır. Cennette bir ırmak gördüm. Her iki kenarında inciden çadırlar vardı. Cebrâil’e ‘Ey Cebrâil! Bu nedir?’ diye sorduğumda bana ‘Bu, Allah’ın sana ihsan ettiği Kevser’dir’ dedi.”***[1142]

1141 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1142 Buhârî bu hadisi Katâde > Enes tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu’t-Tefsîr, VIII, 731; Müslim, Kitâbu’s-Salât, IV, 112; Ebû Davud, Kitâbu’s-Sünne,

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾

2. O halde, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

٣٧١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ} قَالَ: هِيَ صَلَاةُ الْأَضْحَى.

3716- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu namaz, kuşluk namazıdır."[1143]

٣٧١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: هُوَ نَحْرُ الْبُدْنِ لِقَوْلِهِ {وَانْحَرْ}.

3717- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "O (kurban) '***وَانْحَرْ/venhar***' ifadesinden dolayı, develerin kurban edilmesidir."[1144]

٣٧١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ وَكِيعٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ زِيَادِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ عَاصِمٍ الْجَحْدَرِيِّ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ ظُهَيْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ} قَالَ: هُوَ وَضْعُ الْيَمِينِ، عَلَى الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ.

V, 110; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 449; Nesâî, Kitâbu's-Salât, II, 103; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, no: 3405.

1143 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 327; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 218; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 403.

1144 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 327; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 520. Bu hadis İbn Abbâs, Atâ, Mücâhid, İkrime ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 558.

3718- Abdürrezzâk > Vekî‘[1145] > Yezîd b. Ziyâd b. Ebi'l-Ca‘d[1146] > Âsım el-Cahderî[1147] > Ukbe b. Zuheyr[1148] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, ***"O halde, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***وَانْحَرْ/Venhar,***' namazda sağ elin sol elin üzerine konulmasıdır."[1149]

٣٧١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، وَفِطْرٍ، عَنْ عَطَاءٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ} قَالَ: صَلِّ الصُّبْحَ بِجَمْعٍ، وَانْحَرِ الْبُدْنَ بِمِنًى.

3719- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh > Mücâhid ve Fıtr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Atâ, ***"O halde, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Burada kastedilen şudur:) Sabah namazını Cem'de (Müzdelife'de) kıl ve develeri Minâ'da kes."[1150]

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

3. Şüphesiz soyu kesik olan, sana buğzedenin ta kendisidir.

1145 O, Vekî‘ b. el-Cerrâh b. Melîh er-Rüâsî Ebû Süfyân el-Kûfî'dir. Dokuzuncu tabakadan olup sika, hafız ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, II, 331.

1146 O, Yezîd b. Ziyâd b. Ebi'l-Ca‘d el-Eşcaî el-Kûfî'dir. Yedinci tabakadan olup sıdk sahibidir. Bk. *Takrîb*, II, 364.

1147 O, Âsım b. el-Accâc Ebû Müceşşer el-Cahderî'dir. Basralıdır. Yezîd b. Ziyâd Ebi'l-Ca‘d ondan rivayette bulunmuştur. İbn Maîn şöyle demiştir: "Âsım el-Cahderî, sikadır." Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 349.

1148 O, Ukbe b. Zuheyr'dir. Ali *radıyallahu anh*'dan hadis rivayet etmiştir. Âsım el-Cahderî ise ondan rivayette bulunmuştur. Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 313.

1149 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 320; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 296; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 219; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 313. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Dârekutnî, Ebu'ş-Şeyh, Hâkim, Beyhakî ve İbn Merdûye'nin Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 403.

1150 Taberî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 326; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 304. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Mücâhid, İkrime ve Atâ'ya isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 403.

٣٧٢٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ} قَالَ: هُوَ الْعَاصُ بْنُ وَائِلٍ، قَالَ: إِنِّ شَانِئٌ مُحَمَّدًا، وَهُوَ الْأَبْتَرُ وَأَنَّهُ لَيْسَ لَهُ عَقِبٌ، قَالَ اللهُ تَعَالَى: {إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ} الْحَقِيرُ الرَّقِيقُ الذَّلِيلُ.

3720- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, **"Şüphesiz soyu kesik olan, sana buğzedenin ta kendisidir"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada sözü edilen kişi Âs b. Vâil'dir. O, 'Ben Muhammed'e kin tutacağım! Zira ebter oldu, soyunu devam ettirecek yok' demiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'Şüphesiz soyu kesik olan, sana buğzedenin ta kendisidir'*** âyetini indirdi. 'الأَبْتَرُ/***el-Ebter,'*** alçak, hakir ve rezil demektir."[1151]

٣٧٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: الْأَبْتَرُ: الْحَقِيرُ الرَّقِيقُ الذَّلِيلُ.

3721- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'الأَبْتَرُ/***el-Ebter,'*** alçak, hakir ve rezil demektir."[1152]

1151 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 329. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 222; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 504; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 732.

1152 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 328-329.

سُورَةُ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ

109. KUL YÂ EYYUHE'L-KÂFİRÛN (KÂFİRÛN) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1153]

قُلْ يَاأَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. De ki: "Ey kâfirler!"

٣٧٢٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ}: تَعْدِلُ رُبعَ الْقُرْآنِ.

3722- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: **"*'De ki: Ey kâfirler'*** (Kâfirûn sûresi), Kur'ân'ın dörtte birine denktir."[1154]

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلاَ أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

2. "Ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam. 3. Siz de benim ibadet ettiğime tapmıyorsunuz.

1153 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1154 Tirmizî bu hadisi Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Fezâilu'l-Kur'ân, V, 166. Sa'lebî, İbn Merdûye ve Vâhidî bu hadisi Übey b. Ka'b'da rivayet etmişlerdir. Bk. Hâfız, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-Keşşâf*, IV, 646.

4. Ben de sizin ibadet ettiklerinize tapacak değilim. 5. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. 6. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."

٣٧٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْأَحْوَلِ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا، يَقُولُ: قَالَتْ كُفَّارُ قُرَيْشٍ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِنْ سَرَّكَ أَنْ نَتَّبِعَكَ عَامًا وَنَرْجِعَ إِلَى دِينِنَا عَامًا، فَأَنْزَلَ اللهُ: {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ} إِلَى آخِرِ السُّورَةِ.

3723- Abdürrezzâk > İbrahim el-Ahvel isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: Kureyş kâfirleri, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e **"Şayet istersen bir yıl biz sana tâbi olalım, bir yıl da sen bizim dinimize dönersin"** dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyetleri indirdi: ***"De ki: Ey kâfirler!*** **Ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam. Siz de benim ibadet ettiğime tapmıyorsunuz. Ben de sizin ibadet ettiklerinize tapacak değilim. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."**[1155]

1155 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Vehb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 404; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 331; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 307. Bu hadis benzer şekilde İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XXII, 238; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 560; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 733.

سُورَةُ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ

110. İZÂ CÂE NASRULLÂHİ VE'L-FETH (NASR) SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[1156]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1157]

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman.

٣٧٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: كَانَ إِذَا قَرَأَ {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ} قَالَ: أُجِيبَ رَسُولُ اللهِ وَقُورِبَ لَهُ فَقَارَبَ، وَاللهِ مَا قُورِبَ لَهُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَقَرَّ بِعَيْنِهِ وَأَسْرَعَ بِهِ إِلَى كَرَامَتِهِ، وَحَيْثُ وُعِدَ بِحَظِّهِ.

3724- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* duası kabul edilip Allah'a yaklaştırıldı. Vallahi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yaklaştırıldığı kadar yaklaştı. Onun gözünü aydın

---

1156 Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 523; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXXII, 149; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 406; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, 255.

1157 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

eden, onu Allah'ın ikramına ve vaat ettiği yere hızlıca alıp götüren Allah'a hamd olsun."[1158]

٣٧٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ} إِلَى آخِرِهَا، قَالَ: عِلْمٌ وَحَدٌّ حَدَّهُ اللَّهُ لِنَبِيِّهِ، وَنَعَى إِلَيْهِ نَفْسَهُ، إِنَّكَ لَنْ تَعِيشَ بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ إِلَّا قَلِيلًا.

3725- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Allah'ın Peygamberi için belirlediği bir bilgi ve sınırlamadır. Allah, kendisine 'Mekke'nin fethinden sonra sadece kısa bir süre yaşayacaksın' diye bildirmiştir."[1159]

٣٧٢٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: لَمَّا نَزَلَتْ {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحِ} قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ فَهُمْ أَرَقُّ قُلُوبًا الْإِيمَانُ يَمَانٍ، والْفِقْهُ يَمَانٍ، الْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ.

3726- Abdürrezzâk > Hişâm b. Hassân > İbn Sîrîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: ***"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman"*** âyeti inince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Size Yemenliler geldi. Onlar yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir."***[1160]

٣٧٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، إِلَّا أَنَّ مَعْمَرًا لَمْ يَقُلْ حِينَ نَزَلَتْ {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ}.

1158 İbnu'l-Mübârek bu hadisi Ma'mer > Yahyâ b. el-Muhtâr > Hasan isnadıyla rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 365. Begavî de hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 317.

1159 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 330. İbn Kesîr bu hadisi Nesâî ve İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 563. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 406.

1160 Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 71. *Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere bu hadisi Tirmizî rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, I, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 235, 252, 256. 267, 269, 277, 272.

3727- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > İbn Sîrîn > Ebû Hureyre isnadıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir. Ancak Ma'mer, ***"'Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman'*** âyeti indiğinde" dememiştir.[1161]

٣٧٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحِ} وَجَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ وَمَا أَهْلُ الْيَمَنِ؟ قَالَ: رُقَيْقَةٌ قُلُوبُهُمْ، بَيِّنَةٌ طَاعَتُهُمْ، الْإِيمَانُ يَمَانٍ، الْفِقْهُ يَمَانٍ، الْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ.

3728- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: ***"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman"*** âyeti inip Yemenliler de gelince "Ey Allah'ın Resûlü! Yemen halkı ne?" dediler. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Onlar yumuşak kalpli, itaatkâr insanlardır. İman Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir."***[1162]

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

2. İnsanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman. 3. Hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile! Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.

٣٧٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ إِبْرَاهِيمُ قَالَ: أرنا هُشَيْمُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ عُمَرَ، دَعَا نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلَهُمْ عَنْ {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ} فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقُلْتُ: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ}: فَتْحُ مَكَّةَ، {وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ}.

3729- Abdürrezzâk > İbrahim > Hüşeym b. Beşîr > Ebû Bişr > Saîd b. Cübeyr > İbn Abbâs isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ömer b. el-Hattâb

1161 Önceki hadisin tahricine bakınız.
1162 Taberî bu hadisi rivayet etmiş ancak isnadda Eyyûb'u zikretmemiştir. Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

radıyallahu anh, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından bir grup kimseyi çağırıp onlara Nasr sûresini sordu. Ancak onlar bir şey demediler. İbn Abbâs şöyle demiştir: Ben şöyle dedim: ***"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman."*** Fetihten kasıt, Mekke'nin fethidir. ***"İnsanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile! Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir."***[1163]

1163 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 333; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 734, Kitâbu'l-Megâzî, VIII, 130. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Tirmizî'nin rivayet ettiği bu hadisin metni, Abdürrezzâk'ın rivayet ettiği hadisin metninden daha tamdır. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 450. Bu olayın başka bir rivayeti şu şekildedir: İbn Abbâs şöyle demiştir: Ömer *radıyallahu anh* Bedir savaşina katılan yaşlı kişilerle birlikte beni de meclisinde bulundururdu. Bir defasında Abdurahmân b. Avf ona "Onun kadar çocuklarımız varken neden bu genci de bizimle birlikte meclisine alıyorsun?" diye sorunca, Ömer *radıyallahu anh* "Ama o, konumunu sizin de iyi bildiğiniz biridir" karşılığını verdi. Daha sonra bir gün Ömer *radıyallahu anh* onları yanında topladı ve beni de çağırdı. Ömer *radıyallahu anh*'ın beni de çağırmasının onlara beni kanıtlamak için olduğunu anladım. Herkes toplandığında ***"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman, insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile! Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir"*** âyetlerini okudu ve "Bu âyetler hakkında ne diyorsunuz?" diye sordu. Bazıları "Allah burada, ilahî yardım ile fethin gelmesi halinde kendisine hamd edip bağışlanma dilememizi emrediyor" dedi. Bazıları da buradaki kastı bilmediklerini söyledi. Bazıları ise susup hiçbir şey söylemedi. Ömer *radıyallahu anh* bana "Ey İbn Abbâs! Sen de böyle mi düşünüyorsun?" diye sorunca, ben "Hayır!" karşılığını verdim. Ömer *radıyallahu anh* "Sen bu konuda ne diyorsun?" diye sorunca şu cevabı verdim: "Burada Allah Teâlâ, Peygamber'e ecelinin geldiğini haber vermektedir. Yani şöyle denilmiştir: Allah'ın yardım ile fethi geldiği zaman -ki buradaki fetihten kasıt, Mekke'nin fethidir- vefat anın da yaklaşmış demektir. Onun için Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Zira Rabbin tevbeleri kabul edendir." Ben bu cevabı verince Ömer *radıyallahu anh* "Bu sûrenin manası konusunda ben de senin bildiğinden başkasını bilmiyorum" dedi.

سُورَةُ تَبَّتْ

111. TEBBET SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1164]

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kurusun Ebû Leheb'in iki eli! Kurudu da. 2. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi.

٣٧٣٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ يَوْمًا فَجَاءَ بَنُو أَبِي لَهَبٍ يَخْتَصِمُونَ إِلَيْهِ فِي شَيْءٍ بَيْنَهُمْ، فَاقْتَتَلُوا عِنْدَهُ فِي الْبَيْتِ، فَقَامَ يَحْجُزُ بَيْنَهُمْ فَدَفَعَهُ بَعْضُهُمْ، فَوَقَعَ عَلَى الْفِرَاشِ فَغَضِبَ ابْنُ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: أَخْرِجُوا عَنِّي الْكَسْبَ الْخَبِيثَ، {مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ} يَعْنِي وَلَدَهُ.

3730- Abdürrezzâk > Ma'mer > Abdullah b. Osmân b. Huseym isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu't-Tufeyl şöyle demiştir: İbn Abbâs'ın yanındaydım. Bu sırada Ebû Leheb'in çocukları İbn Abbâs'a gelip aralarındaki bir şeyden dolayı davalaştılar. Akabinde onun yanında, evde kavgaya tutuştular. Bunun üzerine İbn Abbâs kalkıp aralarına girince bazıları onu itti ve İbn Abbâs yatağın üzerine düştü. İbn Abbâs buna kızdı ve ***"Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi"*** âyetini ima ederek

---

1164 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

ve “kazandıkları” ifadesinin çocukları olduğunu kastederek “Kirli, pis kazancı benden uzaklaştırın” dedi.[1165]

٣٧٣١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ} قَالَ: خَسِرَتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ، وَخَسِرَ {مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ}.

3731- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Kurusun Ebû Leheb’in iki eli! Kurudu da”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Ebû Leheb’in eli hüsrana, zarara uğrasın. Uğradı da. ***‘Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi.’***”[1166]

سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾

3. Alevli bir ateşi boylayacaktır o. 4. Karısı da odun taşıyıcısı olarak.

٣٧٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ} قَالَ: كَانَتْ تَحْطِبُ الْكَلَامَ تَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ.

3732- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Karısı da odun taşıyıcısı olarak”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Karısı, laf taşıyıp koğuculuk yapardı.”[1167]

٣٧٣٣ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: كَانَتْ تُعَيِّرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْفَقْرِ، وَكَانَتْ تَحْطِبُ فَعُيِّرَتْ، بِأَنَّهَا كَانَتْ تَحْطِبُ.

3733- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, bazıları şöyle demiştir: “Karısı, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i

---

1165 Abdürrezzâk bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, IX, 131; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 337; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 238.

1166 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 336. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu’l-Münzir’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 409.

1167 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 339; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, VII, 318. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim’in Katâde’den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, VI, 409.

fakir olmakla ayıplardı. Koğuculuk yaptığı, söz taşıdığı için (odun) taşımakla ayıplandı."[1168]

٣٧٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: {وَمَا كَسَبَ}: هُوَ الْوَلَدُ.

3734- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kazandıklarından kasıt, çocuklarıdır."[1169]

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

5. Boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde (ateşe girecektir).

٣٧٣٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ} قَالَ: قَتَادَةُ مِنْ وَدَعٍ.

3735- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde (ateşe girecektir)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Katır boncuğundan bir gerdanlık, kolye olduğu halde (ateşe girecektir)."[1170]

1168 Kurtubî bu hadisi benzer şekilde Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 240. Taberî de hadisi İbn Kesîr'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 564.

1169 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 131; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 158; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 338; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 318; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 525; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 564.

1170 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 241; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 242. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Enbârî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 409.

سُورَةُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

112. KUL HÜVALLÂHÜ EHAD (İHLÂS) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1171]

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. De ki: "O Allah'tır, birdir. 2. Allah, Samed'dir."

٣٧٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: {الصَّمَدُ}: الدَّائِمُ.

3736- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "'الصَّمَدُ/***es-Samed,'*** kalıcı, sürekli, daimî demektir."[1172]

٣٧٣٧ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ عِكْرِمَةُ {الصَّمَدُ}: الَّذِي لَا جَوْفَ لَهُ.

3737- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "'الصَّمَدُ/***es-Samed,'*** boşluğu bulunmayan, dolu olan demektir."[1173]

1171 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1172 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 347; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 320; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 245; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 570. Bu hadis İbnu'l-Müseyyeb, Dahhâk ve Saîd b. Cübeyr'den benzer şekilde rivayet edilmiştir.

1173 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 245. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 416.

٣٧٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أرنا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الصَّمَدُ: الَّذِي لَا جَوْفَ لَهُ.

3738- Abdürrezzâk > Kays b. Rebî‘ > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "‘**الصَّمَدُ/*es-Samed,*’** boşluğu bulunmayan, dolu olan demektir."[1174]

٣٧٣٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ قَيْسِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ شَقِيقٍ، قَالَ: الصَّمَدُ: السَّيِّدُ الَّذِي قَدِ انْتَهَى فِي سُؤْدَدِهِ.

3739- Abdürrezzâk > Kays b. Rebî‘ > Âsım isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şakîk şöyle demiştir: "‘**الصَّمَدُ/*es-Samed,*’** yüceliğinde en üstün konuma gelen efendi demektir."[1175]

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

3. "Doğurmamıştır, doğurulmamıştır. 4. Kimse de O'nun dengi değildir."

1174 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 1012; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 244; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 570.

1175 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 1012; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 246; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 326; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 245; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 570; Hâfız, *el-Feth*, IV, 570.

سُورَةُ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

113. KUL EÛZÜ Bİ-RABBİ'L-FELAK (FELAK) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1176]

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. De ki: "Sabahın Rabbine sığınırım."

٣٧٤٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْفَلَقِ} قَالَ: هُوَ فَلَقُ الصُّبْحِ.

3740- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْفَلَقِ/***el-Felak,'*** gecenin yarılıp sabahın meydana çıkarılmasıdır."[1177]

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾

2. "Yarattığı şeylerin şerrinden. 3. Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden."

1176 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.

1177 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 530. Bu hadis İbn Abbâs, Câbir b. Abdillah, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, Hasan, Muhammed b. Ka'b ve İbn Zeyd'den ve Mâlik yoluyla Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 324; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 254; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 573.

٣٧٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ} قَالَ: اللَّيْلُ إِذَا دَخَلَ عَلَى النَّاسِ.

3741- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hasan (el-Basrî) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsanların üzerine geldiğinde gecenin şerrinden."[1178]

٣٧٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ: إِذَا غَابَ إِذَا ذَهَبَ.

3742- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "(Gece) kaybolduğunda, gittiğinde."[1179]

﴿وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾﴾

4. "Düğümlere üfüren kadınların şerrinden."

٣٧٤٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ تَلَا قَتَادَةُ {وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ} قَالَ: إِيَّاكُمْ وَمُخَالِطَ السِّحْرِ مِنْ هَذِهِ الرُّقَى.

3743- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Katâde, ***"Düğümlere üfüren kadınların şerrinden"*** âyetini okuduktan sonra şöyle dedi: "Sihirbazın yaptığı bu tür büyülerden sakının."[1180]

٣٧٤٤ - هُبَيْرَةُ بْنُ يَرِيمَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ: فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ.

3744- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Hübeyre b. Yerîm isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Kim bir kâhine gidip bir şeyler sorarsa ve onun söylediklerini tasdik ederse, muhakkak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirileni inkâr etmiş olur."

1178 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 251; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VII, 225; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 256; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 573. Bu hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 419.

1179 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 353; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 256.

1180 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 353. Bu hadis Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 256; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 530.

﴿وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾﴾

5. "Ve haset ettiği zaman haset edenin şerrinden."

٣٧٤٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ} قَالَ: مِنْ شَرِّ عَيْنِهِ وَنَفْسِهِ.

3745- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve haset ettiği zaman haset edenin şerrinden"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hasetçinin gözünün ve nefsinin şerrinden."

٣٧٤٦ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ مِثْلَ ذَلِكَ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَسَمِعْتُ ابْنَ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: الْعَيْنُ حَقٌّ، لَوْ كَانَ شَيْءٌ سَابِقٌ الْقَدَرَ سَبَقَتْهُ الْعَيْنُ، وَإِذَا اسْتَغْسَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَغْتَسِلْ، يَعْنِي الَّذِي أَصَابَ بِعَيْنِهِ يَغْسِلُ مَقْبَلَ وَجْهِهِ وَلِحْيَتِهِ وَأَطْرَافَ كَفَّيْهِ وَدَاخِلَةَ إِزَارِهِ وَظُهُورَ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ يَحْسُو مِنْ حَسَوَاتٍ، ثُمَّ يُفِيضُ الْمَاءَ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ خَلْفِهِ.

3746- Abdürrezzâk > Ma'mer > Atâ el-Horâsânî isnadıyla önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir.

Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "Nazar (göz değmesi) haktır. Eğer kaderi geçecek bir şey olsaydı onu nazar geçerdi. Birinizden (nazar için) yıkanması istenirse yıkansın. (Nazar değdiren kişi, yüzünün ve sakalının birazını, avuçlarının veya topuklarının etrafını, alt elbisesinin içini ve ayaklarının görünen kısımlarını yıkar. Sonra birkaç yudum içer, ardından suyu arka tarafından başına döker)."

٣٧٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أَقْرَبُ الرُّقَى إِلَى الشِّرْكِ رُقْيَةُ الْحَيَّةِ وَرُقَى الْمَجْنُونِ.

3747- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "Şirke en yakın büyüler, yılan büyüsü ve mecnûn büyüsüdür."

سُورَةُ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

114. KUL EÛZÜ Bİ-RABBİ'N-NÂS (NÂS) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1181]

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَهِ النَّاسِ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. De ki: "Sığınırım insanların Rabbine. 2. İnsanların melikine. 3. İnsanların ilahına. 4. O sinsi vesvesecinin şerrinden."

٣٧٤٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْوَسْوَاسِ} قَالَ: هُوَ الشَّيْطَانُ، وَهُوَ الْخَنَّاسُ أَيْضًا إِذَا ذُكَرَ اللهُ خَنَسَ، قَالَ فَهُوَ يُوَسْوِسُ وَيَخْنُسُ.

3748- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O sinsi vesvesecinin şerrinden"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, şeytandır ve aynı zamanda Allah zikredilince saklanan, gizlenen bir sinsidir. Zira vesvese verip gizlenir."[1182]

1181 Besmele Mısır nüshasından ilave edilmiştir.
1182 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 355.

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

5. "Ki o, insanların göğüslerine hep vesvese verip durur.
6. (O,) ister cinlerden, ister insanlardan olsun."

٣٧٤٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ} قَالَ: إِنَّ مِنَ النَّاسِ شَيَاطِينُ، وَمِنَ الْجِنِّ شَيَاطِينُ، فَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنْ شَيَاطِينِ الْإِنْسِ، وَالْجِنِّ.

3749- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"(O,) ister cinlerden, ister insanlardan olsun"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsanlardan da şeytanlar vardır. Cinlerden de şeytanlar vardır. Onun için hem cinlerden hem de insanlardan olan şeytanlardan Allah'a sığın."[1183]

٣٧٥٠ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا وَعَلَى قَلْبِهِ وَسْوَسٌ، فَإِذَا ذَكَرَ اللهَ خَنَسَ، وَإِذَا غَفَلَ وَسْوَسَ وَهُوَ الْوَسْوَسُ الْخَنَّاسُ.

3750- Abdürrezzâk > Sevrî > Hakîm b. Cübeyr[1184] > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Doğan her bir kişinin kalbinin üzerinde vesvâs denilen bir şeytan bulunur. Kişi Allah'ı zikrettiği zaman bu şeytan gizlenir. Kişi gaflete daldığı zaman ise ona vesvese verir. Zira o, 'sinsi vesveseci'dir."[1185]

1183 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 420. İbn Kesîr'in belirttiği üzere Ahmed b. Hanbel de hadisi Ebû Zer'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 575.

1184 O, Hakîm b. Cübeyr el-Esedî'dir. Beşinci tabakadan olup zayıf bir ravidir. Şiî olmakla itham edilmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 143.

1185 Mücâhid, *Tefsîr*, s. 797; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 330; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 741; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 741. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebi'd-Dünyâ, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 420.

٣٧٥١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: يُقَالُ: الْخَنَّاسُ لَهُ خُرطُومٌ، كَخُرْطُومِ الْكَلْبِ يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ، فَإِذَا ذَكَرَ الْعَبْدُ رَبَّهُ خَنَسَ.

3751- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Sinsi vesvesecinin köpek burnu gibi insanların içlerine vesvese verdiği bir burnu vardır. Ancak kul Rabbini zikredince gizlenip saklanır."[1186]

٣٧٥٢ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ، عَنِ الْمُعَوِّذَتَيْنِ، فَقَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُمَا فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ، فَنَحْنُ نَقُولُ.

3752- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zirr b. Hubeyş şöyle demiştir: "Übey b. Ka'b'a Muavvizeteyn'i sordum. O şöyle dedi: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e onları sorduğumda Allah Resûlü şöyle buyurdu: ***'Bana böyle demem emredildi.'*** Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bize söyledi (okudu). Biz de onu(n söylediği/okuduğu) gibi söyleriz (okuruz)."[1187]

٣٧٥٣ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ عَنِ الْمُعَوِّذَتَيْنِ، {قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ}، وَ {قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ} فَقَالَ لَنَا فَقُلْنَا لَكُمْ.

3753- Abdürrezzâk > Ma'mer > Âsım isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zirr b. Hubeyş şöyle demiştir: "Übey b. Ka'b'a Muâvizeteyn'i sordu. O şöyle dedi: "Ben bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sordum. O şöyle buyurdu: ***'Bana 'söyle' denildi, ben de söyledim.'*** Biz de Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in söylediği gibi söyleriz (okuduğu gibi okuruz)."[1188]

1186 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 355.

1187 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 741. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 453; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 129. İbn Kesîr bu hadisi çeşitli yollarla Ukbe'den nakledip şöyle demiştir. Bu hadis Ukbe'den mütevatir olarak nakledilmiş gibidir ve tahkik ehli âlimlerin çoğuna göre kesin ilim ifade etmektedir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 572.

1188 Önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

٣٧٥٤ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ... مِنْ جُهَيْنَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ... رَسُول اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ:. . . قُلْتُ: لَأَقُولَنَّ، فَقَالَ: {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} ثُمَّ قَالَ: {قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ}، ثُمَّ نَعُوذُ بِهِنَّ فِيهِ، ثُمَّ نَعُوذُ بِمِثْلِهِنَّ.

3754- Abdürrezzâk > Sevrî > Saîd > Cüheyne'den (biri) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ukbe b. Âmir[1189] şöyle demiştir:[1190] Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* "قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ/**Kul hüvallahu ehad,**" "قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ/**Kul eûzü bi-rabbi'l-felak**" ve "قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ/**Kul eûzü bi-rabbi'n-nâs**" dedi (İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okudu). Sonra da şöyle buyurdu: ***"Bunlarla istiâze yap (Allah'a sığın). Zira bunların istiâze yapılacak benzerleri yoktur."***

٣٧٥٥ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ، قَالَ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُنْزِلَ عَلَيَّ آيَاتٌ لَمْ يُسْمَعْ مِثْلُهُنَّ وَلَمْ يُرَ مِثْلُهُنَّ.

3755- Abdürrezzâk > Sevrî > İsmâil b. Ebî Hâlid > Kays[1191] > Ukbe b. Âmir el-Cühenî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Bana benzerleri duyulmamış ve görülmemiş âyetler indirildi."***[1192]

1189 O, Ukbe b. Âmir el-Cühenî'dir. Meşhur sahâbîdir. Künyesi ile ilgili yedi farklı rivayet vardır. Ancak en meşhur künyesi Ebû Hammâd'dır. Bk. *Takrîb*, II, 27.

1190 Hadisin isnadında ve metninde yazma nüshadan kaynaklı bazı boşluklar vardır.

1191 O, Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî Ebû Abdillah el-Kûfî'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. Muhadramdır. Bk. *Takrîb*, II, 127.

1192 Tirmizî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 453; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 144.

SONUÇ

Sâlih amelleri kemâle erdiren Allah'a hamd olsun. Efendimiz Muhammed'e ve âline salât ve selâm olsun.

Cebrâil'in Kur'ân-ı Kerîm'i peygamberlerin efendisinin kalbine indirdiğinden beri Kur'ân-ı Kerîm İslâm ümmetinin nezdinde çok büyük öneme sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm'e gösterilen bu ihtimam seleften halefe intikal etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in hıfzedilmesi, âyetlerin ifade ettiği manaların anlaşılması ve hükümlerinin istinbat edilmesi ile ilgili gayretler ilk dönemden günümüze kadar artarak devam etmiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması ve âyetlerinin doğru tefsir edilmesi yolunda birçok meşale yakmıştır. Bunu yaparken bazı âyetlerden ilham almıştır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin bazıları birbirlerini tefsir etmektedir. Bunun dışında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kur'ân'ın manasının ve hükümlerinin anlaşılması ile ilgili içtihatta bulunmuştur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bizzat ortaya koymuş olduğu bu içtihatlar, sahâbe tarafından tefsir bağlamında rivayetler şeklinde nakledilmiştir. Bu vazifeyi hadis ile ilgilenen ilim talebeleri üstlenmiştir. Bu durum, sahâbe ve tâbiîn döneminde bir müddet böyle devam etmiştir. Sahâbe ve tâbiînden sonra tefsir ile ilgili tasnif ve telif girişimleri kendini göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda ortaya çalışma koyan öncülerden biri de İmam Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî'dir. Abdürrezzâk'ın çalışmaya konu olan bu tefsiri kendi asrındaki tefsirin durumuna ve zamanının tefsir telif yöntemine tanıklık etmektedir.

Bu çalışma Abdürrezzâk'ın hadis, tefsir, fıkıh ve tarih vdğ. alanlarda bir imam, bir öncü olduğunu ortaya koymuştur. Böyle bir tespit, *Mu'cemu'l-Müellifîn* ve *Keşfu'z-Zünûn* gibi müelliflerin zikrettiği ve bizlere ulaşan ilmî eserleri aracılığı ile yapılmıştır.

Genel kanıya göre her ne kadar Abdürrezzâk bir rivayet ve dirayet imamlarından bir imam olarak meşhur olsa da o, hadis ilminde imam olmasının yanında tefsir alanında da bir imamdır. Abdürrezzâk'ın birçok alanda ilim ve marifet sahibi olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Abdürrezzâk ilim talebi için pek çok yolculuk yapmış ve kendi döneminde sika olan Mekke, Medîne ve Şam'daki meşhur âlimlerle görüşmüştür. Tüm bunların ardından şöhreti uzak coğrafyalara ulaşan Abdürrezzâk'ın yanına hadis ehli kimseler yolculuk yapmaya başlamışlardır. Öğrencilerinin sayıları artmış, pek çok ülkeye yayılmışlar ve ondan hadis ve tefsir ile ilgili rivayetleri gittikleri beldelerde nakletmişlerdir. Abdürrezzâk'ın hocalarını ve öğrencilerini tanıdığımızda mezkur ifadeleri daha kolay anlamamız mümkündür.

İlim talep etmek isteyen kimseler tarafından Abdürrezzâk'ın yanına yapılan yolculukların çok olması, Abdürrezzâk'ın onların nezdinde sika olduğunu, akidesinin sahih olduğunu, mezhebinin doğru olduğunu ve kaynağının temiz olduğunu ortaya koymaktadır. Abdürrezzâk Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'in gittiği yoldan gitmiş ve Mu'tezile ve Mürcie gibi doğru yoldan ayrılmış fırkaların fikirlerini reddetmiştir. Abdürrezzâk'ın Şiî olduğu ile ilgili rivayetlere gelince; bu araştıma onun Ehl-i Beyt'i bir mü'minin sevdiği şekilde sevdiğini ortaya koymuştur. Ömer ve Muâviye gibi bazı sahâbîler ile ilgili ona nisbet edilenler sahih değildir ve bu duruma öğrencilerinden sıdk ve verâ sahibi İmam Ahmed ve diğer öğrencileri şahitlik etmektedirler.

Abdürrezzâk'a nisbet edilen bir diğer unsur ise onun tedlise ve ihtilata düşmesi ile ilgilidir. Ancak seksen beş yaşına ulaşan Abdürrezzâk'ın ihtilata düşmesi ömrünün sadece son beş yılı ile sınırlıdır. Bu süre onun gözlerinin görmez olduğu süreyi ihtiva etmektedir. Abdürrezzâk'ın tedlise düşmesi ile ilgili konuya gelince, o cerh ve ta'dîl imamlarının onun hakkında söyledikleri ile böyle bir ithamdan kendisini temize çıkarmıştır.

Abdürrezzâk bizzat ailesi gibi ilim talep etme yolunda ölüm kapısını çalıncaya kadar (211) ciddi bir hayat sürmüştür. Allah Teâlâ ona en geniş merhameti ile rahmet eylesin.

Yoğun gayretler içerisinde geçen bu hayat, meyvesini vermiş ve onun Kitap ve sünnet yolunda mücahid mükâfatı almasını sağlamıştır.

Aynı şekilde Abdürrezzâk'ın hayatının ortaya koyduğu semereleri, bizzat kendi döneminde onunla görüşenler ve ondan sonrakiler toplamışlardır.

Önünüzdeki bu tefsir, Abdürrezzâk'ın hayatının meyvelerinden ve sâlih amellerinden birisidir. O, Allah Teâlâ'nın Kitabı'nın tefsirinde müfessirlerin edindiği yöntemi kendine metot olarak edinmiştir. Bu yöntem, öncelikle Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri, Kur'ân'ın sünnet ile tefsiri ve Kur'ân'ın sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn kavli ile tefsirinden oluşmaktadır. Aynı şekilde bu yöntem mütevatir ve şâz kırâatlerin rivayet edilmesini, nâsih ve mensûh âyetleri ve âyetlerin nüzûl sebeplerinin beyân edilmesini de ihtiva etmektedir.

Abdürrezzâk beyâna ihtiyaç duyan âyetler ve özellikle ahkâm âyetleri üzerinde durmuştur. Ayrıca Kur'ân'daki garip lafızların tefsirine de geniş yer vermiştir. Ancak o, bu tür lafızlardaki kapalılıkların beyân edilmesinde sadece rivayetlerle yetinmiş, Arap şiiri ile istişhatta bulunmamıştır.

Abdürrezzâk ile şeyhi Süfyân es-Sevrî'nin tefsirleri arasında yaptığımız mukayeseli karşılaştırmada bazı tespitlerde bulunduk. Her iki müfessir tefsirde birbirlerine yakın bir metot kullanmıştır. Abdürrezzâk'ın tefsiri daha geniş olması bakımından üstündür. Bu durum Abdürrezzâk'ın daha geniş ve daha derin tefsirî melekeye sahip olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca tefsir ilminde Abdürrezzâk'ın ayakları yere son derece sağlam basmaktadır.

Abdürrezzâk'ın tefsiri, âlimler tarafından kabul görmüştür. Âlimler onun tefsirinden istifade emiş ve tefsirini birçok yerde hüccet olarak kullanmışlardır. Çünkü onun eseri, tefsir alanındaki çok önemli temel kaynaklardan biridir. Önde gelen müfessirlerden Taberî, İbn Ebî Hâtim, Begavî ve Süyûtî onun tefsirine sık sık müracaat etmişlerdir. Ayrıca İbn Hacer onun bu eserini tahric kaynaklarından biri olarak kabul etmiş ve *el-İsâbe* ve *el-Kâfi'ş-Şâf fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Keşşâf* adlı eserlerinde ondan pek çok nakilde bulunmuştur.

Tefsir ile ilgili olarak özetle şunları zikretmemiz mümkündür:

* Kendi dönemindeki müfessirlerin metodunun en güzel örneği ve tanığıdır.

* Hicrî ikinci asırda ve üçüncü asrın başlarında müfessirlerin telif ettiği elimize ulaşan en kapsamlı tefsir kitabıdır.

* İmam Abdürrezzâk rivayet alanında sika ve sağlamdır. Tefsirde merfû, mevkûf ve maktû rivayetleri isnadları ile birlikte rivayet etmesi bakımından farklılık arz etmektedir.

* Tefsirde rivayetlerin isnadları birlikte verilmesi bizlere rivayetler ile ilgili hüküm verme ve sıhhatinden emin olma konusunda imkân sağlamaktadır.

* Tefsir, Taberî tefsiri gibi bazı meşhur tefsirlerde bulunan hataların düzeltilmesi gibi çok önemli bir vazife üstlenmiştir. Örneğin: 357 no'lu hadis.

* Tefsir Ahmed Şâkir gibi bazı önde gelen alimlerin çıkarmış olduğu hükümlerin tashihini sağlamıştır. Mesela bakınız: 627 no'lu hadis.

* Bu tefsirin eşsiz iki nüshasının birleştirilmesiyle tefsir bir bütün halini almış ve Allah'a hamd olsun istifade edilmeye daha uygun bir hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

Abdulbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Lü'lü' ve'l-Mercân fîmâ İttefaka aleyhi eş-Şeyhân*, Baskı: İsa el-Halebî.

Abdulkâdir, Abdulhadî, Müsnedu Alî b. el-Ca'd (Doktora tezi).

Abdullah b. el-Mübârek, *Kitâbu'z-Zühd ve'r-Rikâk*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

Abdülhalîm Mahmûd, El-Fudayl b. İyâd, eş-Şa'b, y.y., t.y.

Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

--------------, *ez-Zühd*, Dârü'l-Ömer b. el-Hattâb li'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrût, t.y.

--------------, *Kitâbü'l-ʿİlel ve Maʿrifeti'r-Ricâl*, (thk. Talat Kavcı), Ankara, 1963.

--------------, *Müsnedü Dâru Sâdır*, Beyrût, t.y.

Ahmed Emîn, Fecru'l-İslâm, Mektebetu'n-Nahda, y.y., 1978.

Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd, *Rûhu'l-Meʿânî fî Tefsîri'l-Kurʾâni'l-ʿAzîm ve's-Sebʿi'l-Mesânî*, Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, t.y.

Begavî, Ferrâ, *Meʿâlimü't-Tenzîl*, Baskı: Mustafa el-Halebî, y.y.,

Beyhakî, *Sünen*, (Hint baskısı fotokopisi), y.y., t.y.

Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kurʾân*, Baskı: İsa el-Halebî, y.y., t.y.

Ebû Bekr b. Sünnî, *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, Kahire, 1982.

Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, İkinci Baskı, Dâru'l-Fikr, 1983.

Ebû Kâsım Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, Baskı: Mustafa el-Halebî, y.y., 1967.

Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah, *Delâʾilü'n-Nübüvve*, Âlemu'l-Kütüb, Beyrût, t.y.

Ebû Şehbe, Muhammed, *İsrâʾîliyyât ve'l-Mevzûʿât fî Kütübi't-Tefsîr*, Mecmau'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, y.y., 1973.

Ebû Şehbe, Muhammed, *Usûlu'l-Hadîs*, Matbaatu'l-Cihâd, Kahire, y.y.

Ebû Zehra, Muhammed, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, Birinci Baskı, Matbaatu Mısır, y.y., t.y.

Ebû Zekeriyyâ, el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, el-Hey'tu'l-Mısriyye, y.y., 1980.

Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr b. Hallikân, Vefeyâtü'l-Aʿyân, y.y., h. 131.

Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Tedrîbu'r-Râvî*, Dâru'l-Fikr, y.y., t.y.

Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî, *el-Muhteseb fî Tebyîni Vücûhi Şevâzzi'l-Kırâʾât ve'l-Îzâh ʿanhâ*, el-Meclisu'l-A'lâ li'Şuûni'l-İslâmiyye, y.y., t.y.

ed-Dabbî, Ahmed b. Yahyâ b. Ahmed, *Buğyetü'l-Mültemis fî Târîhi Ricâli Ehli'l-Endelüs*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arâbî, y.y., t.y.

ed-Dârimî, Ebû Abdillah b. Abdirrahmân, *Sünen*, y.y., t.y.

ed-Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. Abdilğanî, *İthâfü Fudalâi'l-Beşer mine'l-Kırâʾâti'l-Erbaate Aşer*, Baskı: Abdulhamîd Ahmed Hanefî, y.y., t.y.

ed-Dûlâbî, Ebû Bişr, *el-Künâ ve'l-Esmâ*, Hindistan, h. 1312.

el-Askalânî, İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'n-Nahda, Mısır, t.y.

--------------, İbn Hacer, *el-Kâfi'ş-Şâf fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Keşşâf*, y.y., t.y.

--------------, İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-ʿÂliye bi-Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, (thk. Habîburrahmân el-A'zamî,), y.y., t.y.

--------------, İbn Hacer, *El-Mu'cemu'l-Mü'esses li Mu'cemi'l Müfehres*, Mektebetu'l-Ezher.

--------------, İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Meketebetü'l-Külliyyâti'l-Ezheriyye, y.y., t.y.

--------------, İbn Hacer, *Tabakâtu'l-Müdellisîn*, Meketebetü'l-Külliyyâti'l-Ezheriyye, y.y., t.y.

--------------, İbn Hacer, *Taʿcîlü'l-Menfaʿa bi-Zevâʾidi Ricâli'l-Eʾimmeti'l-Erbaʿa*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, t.y.

--------------, İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1985.

--------------, İbn Hacer, *Tebsîrü'l-Müntebih bi-Tahrîri'l-Müştebih*, Kahire, 1966.

el-Askalânî, İbn Hacer, *Tebyînü'l-Aceb fîmâ (bimâ) verede fî Fadli Receb*, Mektebetu Selîmi'l-Hadîs, y.y., t.y.

--------------, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Hindistan, y.y., t.y.

el-Askerî, Hilâl, *el-Evâil*, Tanca, Fas, h. 1385.

el-Bağdâdî, Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Beyrût, t.y.

--------------, İsmâîl Bâşâ, Hediyyetü'l-Ârifîn, y.y., t.y.

el-Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Davud, *Fütûhu'l-Büldân*, en-Nahdatü'l-Mısriyye, y.y., t.y.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, t.y.

--------------, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *el-İ'tikâd*, es-Selâmu'l-Âlemiyye, Kahire, y.y.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *el-Edebu'l-Müfred*, el-Matbaatu'n-Nemûziciyye, Kahire, t.y.

--------------, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim el-Cu'fî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, Hindistan, 1370.

el-Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Baskı: Abdurrahmân Muhammed, y.y., t.y.

el-Cevziyye, İbn Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkıîn*, el-Fenniyyetü'l-Müttehide, y.y., h. 1388.

-------------, İbnü'l-Kayyim, *el-Menârü'l-Münîf fi's-Sahîh ve'd-Daîf*, (thk. Mahmûd Mehdî İstanbûlî), y.y., t.y.

el-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yusuf, Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ', Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1933.

-------------, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yusuf, *Kırâat-i Aşere*, Baskı: Mustafa Muhammed, y.y., t.y.

-------------, İbn Esîr, *Câmi'u'l-Usûl li-Ehâdîsi'r-Resûl*, (thk. Abdulkâdir el-Arnaûtî), el-Mellâh, y.y., 1969.

el-Cündî, Abdulhalîm, *Ahmed b. Hanbel İmamu Ehli's-Sünne*, el-Meclisu'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, y.y., t.y.

el-Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf, *et-Ta'rîfât*, Baskı: Mustafa el-Halebî, y.y. 1938.

el-Ezdî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ebî Nasr, Cezvetü'l-Muktebis fî Zikri Vülâti'l-Endelüs, ed-Dârü'l-Mısriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, y.y., t.y.

-------------, El-Velîd Abdullah b. Muhammed b. Yusuf, *Târîhu Ulemâi'l-Endelüs*, ed-Dâru'l-Mısriyye, y.y., 1966.

el-Fakî, İsâmuddîn, el-Yemen fî Zilli'l-İslâm, Dâru'l-Fikri'l-Arâbî, y.y., t.y.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, *İhyâ'ü 'Ulûmi'd-Dîn*, Baskı: İsa el-Halebî, y.y., t.y.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid, *el-Mustasfâ*, el-Emiriyyetu Bulâk, h. 1322.

el-Hâcî Halîfe, *Keşfu'z-Zünûn*, y.y., t.y.

el-Hadîdî, Muhammed, et-Tayr, y.y., t.y.

el-Harâitî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerrî, *Mekârimü'l-Ahlâk ve Me'âlîhâ, Mektebetü's-Selefiyye*, Mısır, h. 1350.

el-Hâzin (Alâiddîn Alî Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî), *Lübâbü't-Te'vîl*, Baskı: Mustafa el-Halebî, y.y.

el-Hazrecî, *Hülâsatu Tezhîbu'l-Kelâm*, y.y., t.y.

el-Heysemî, Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecma'u'z-Zevâ'id ve Menba'u'l-Fevâ'id,* Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, 1982.

--------------, Nûreddîn, *Keşfu'l-Estâr an Zevâidu'l-Bezzâr*, Müessesetü'r-Risâle, y.y., t.y.

el-Humeydî, *Müsned*, (thk. Habîburrahmân el-A'zamî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

el-İsfahânî, Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ'*, es-Seâde, y.y., h. 1351.

--------------, Râgıb, el-*Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, t.y.

el-Kâdî, Abdülfettâh, *Kıraât fî Nazari'l-Müsteşrikîn ve'l-Mülhidîn*, Mecuma'l-Buhûsî'l-İslâmiyye, y.y., 1982.

el-Kâsimî, Kavâidu't-Tahdîs, Baskı: İsa el-Halebî, y.y., 1380.

el-Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, *er-Risâletü'l-Müstetrafe li-Beyâni Meşhûri Kütübi's-Sünneti'l-Müşerrefe,* Mektebetü'l-Külliyyâti'l-Ezheriyye, y.y., t.y.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütüb, y.y., 1944.

el-Mâlikî, Ebû Bekr Abdullah, *Riyâdu'n-Nufûs fî Tabakâti Ulemâi İfrikiyyâ*, en-Nahdatu'l-Mısriyye, y.y., 1951.

el-Mervezî, Ahmed b. Ali b. Saîd el-Emevî, *Müsnedu Ebî Bekr es-Sıddîk*, el-Mektebu'l-İslâmiyye, y.y., h. 1393.

el-Mizzî, Yusuf b. Abdirrahmân, el-Kemâl (Asıl nüsha fotokopisi), Dâru'l-Me'mûn li Turâs, y.y., t.y.

-------------, Yusuf b. Abdirrahmân, *Tuhfetü'l-Eşrâf bi-Ma'rifeti'l-Etrâf*, ed-Dâru'l-Kayyime, Bumbây, 1975.

el-Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, Baskı: Muhammed Abdülmuhsin el-Ketebî, y.y., t.y.

el-Münâvî, Muhammed Abdürraûf, *Feydü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, Baskı: Mustafa Muhammed, y.y., 1938.

el-Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1975.

en-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kısasu'l-Enbiyâ*, Dâru İhyâ'i-Türâs, Beyrût, t.y.

en-Nehhâs, Ebû Ca'fer, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, y.y., t.y.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân b. Şuayb, *Sünen*, Baskı: Mustafa el-Halebî, y.y., 1978.

en-Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, (thk. Fuâd Abdülbâkî), Baskı: İsa el-Halebî, y.y., t.y.

-------------, Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, el-Matbaatu'n-Nasriyye, Kâhire, t.y.

en-Nîsâbûrî, El-Hâkim, *el-Müstedrek*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, t.y.

-------------, El-Hâkim, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, el-Mektebu't-Ticârî, Beyrût, t.y.

er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Baskı: Abdurrahmân Muhammed, y.y. 1938.

es-Sââtî, Ahmed b. Abdurrahmân, *Minhatü'l-Ma'bûd fî Tertîbi Müsnedi't-Tayâlisî Ebî Davud*, y.y., h. 1372.

es-Safedî, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh, *Nektü'l-Himyân fî Nüketi'l-'Umyân*, Baskı: Mustafa Muhammed, Mısır, h. 1329.

es-Sâlih, Subhî, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, t.y.

es-San‘ânî, İbnu’l-Emîr, *Tavdîhu’l-Efkâr*, es-Seâde, y.y., 1366.

es-Sehâvî, Şemsüddîn, *el-İ‘lân bi’t-Tevbîh li Men Zemme Ehle’t-Târîh*, Dâru’l-Kitâbu’l-Arabî, y.y., t.y.

es-Sekâ, Ahmed Hicâzî, *Lâ Nesh fî’l-Kur’ân*, Dârü’l-Fikri’l-Arabî, y.y., t.y.

es-Sevrî, Süfyân, *Tefsîru Süfyân es-Sevrî*, (thk. İmtiyaz Ali Arş), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1983.

es-Sicistânî, Ebû Davud, *Sünen*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

es-Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, eş-Şâfiî‘, *el-İtkân fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, Mustafa el-Halebî, y.y., 1951.

-------------, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-Tefsîri’l-Me’sûr*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrût, t.y.

-------------, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Tabakâtu’l-Huffâz*, Mektebetü Vehbe, y.y., t.y.

-------------, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-Fethu’l-Kebîr fi Dammi’z-Ziyâdeti ila’l-Câmi’s-Sağîr* (Birleştiren: eş-Şeyh en-Nebhânî), Baskı: Mustafa el-Halebî.

-------------, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-Le’âli’l-Masnû‘a fi’l-Ahbâri (Ehâdîsi)’l-Mevzû‘a*, Dârü’l-Ma’rife, Beyrût, 1981.

-------------, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Lübâbu’n-Nukûl fî Esbâbi’n-Nüzûl*, Dâru İhyâi’l-Ulûm, Beyrût, 1978.

-------------, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Müfhemâtü’l-Akrân fî Mübhemâti’l-Kur’ân*, Baskı: Hacer, Hindistan, t.y.

eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

-------------, *Müsned*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

eş-Şehristânî, Ebü'l-Feth Tâcüddîn (Lisânüddîn) Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal*, Sâniyetü'l-Ancilü, y.y., h. 1375.

eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed, *Neylü'l-Evtâr*, Baskı: Mustafa el-Halebî, y.y., h. 1380.

-------------, Muhammed b. Alî, Fethu'l-Kadîr, Baskı: Mustafa el-Halebî, y.y., t.y.

eş-Şihâb, Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî el-Mısrî, *Hâşiyetü'ş-Şihâb alâ Tefsîri'l-Beydâvî*, Dâru Sâdir, Beyrût, t.y.

et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiʿu'l-Beyân an Te'vîlü'l-Kur'ân*, (thk. Ahmed Şâkir), Dâru'l-Me'ârif, y.y., 310.

-------------, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Üçüncü Baskı, y.y., t.y.

et-Tirmânî, Abdüsselâm, *Ezmetü't-Târîhi'l-İslâmî*, Kuveyt, 1982.

et-Tirmizî, *Sünen* (thk. Ahmed Şâkir), Baskı: Mustafa el-Halebî, y.y., 1978.

ez-Zefzâf, Muhammed, *et-Ta'rîf bi'l-Kur'ân ve'l-Hadîs*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, y.y., 1980.

ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *el-ʿİber fî Haberi men Gaber*, Kuveyt, 1960.

-------------, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *el-Kâşif*, Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, y.y., t.y.

-------------, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Mîzânü'l-İʿtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Baskı: İsa el-Halebî.

-------------, El-Hâfız, *Târîhü'l-Ümmeti'l-Arabiyye Kable'l-İslâm*, Birinci Baskı, y.y., 1379.

ez-Zehebî, El-Hâfız, *Tezkiretü'l-Huffâz*, Hindistan, h. 1375.

-------------, Muhammed Hüseyn, *el-İsrâ'iliyyât fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs*, Mecmau'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, y.y., 1981.

-------------, Muhammed Hüseyn, *Et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Baskı: Tevfîh Afîfî, y.y., t.y.

-------------, Muhammed Hüseyn, *Müzekkere fî Ulûmi'l-Kur'ân*, y.y., t.y.

-------------, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle, y.y., t.y.

-------------, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *Esâsü'l-Belâga*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1982.

ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâikı Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, Matmaatu'l-İstikâme, Kahire, 1953.

ez-Zürkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Baskı: İsa el-Halebî, y.y., t.y.

Fâyid, Abdulvehhâb, Menhecu İbn Atiyye fî't-Tefsîr, Mecmau'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, y.y., 1973.

Ğabbâş, Abdulazîm, *Muhâdarât fi't-Tefsîr*, y.y., t.y.

Hârûn, Abdüsselâm, *et-Türâsu'l-Arâbî*, Dâru'l-Meârif, y.y., t.y.

Hicâzî, İvaz Alele, *Muhâdarât fi'l-Akîdeti'l-İslâm*, y.y., t.y.

İbn Abbâs, *Tenvîrü'l-Mikbâs*.

İbn Arrâk, *Tenzîhü'ş-Şerîati'l-Merfûa'*, (thk. Abdulvehhâb Abdüllatîf), Baskı: Âtıf, y.y., 1387.

İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, (Hint baskısı fotokopisi), y.y., t.y.

-------------, *Tekaddümu'l-Ma'rifet li Küttâbi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, (Hint baskısı fotokopisi).

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, ed-Dâru's-Selefiyye, y.y., t.y.

İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtu'l-Hanâbile*, Dimaşk, 1350.

İbn Haldûn, *Mukaddime*, Dâru'ş-Şa'b, y.y., t.y.

İbn Huzeyme, *Sahîh*, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), el-Mektebü'l-İslâmî, y.y., t.y.

İbn Kesîr, *Bâisü'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs*, (thk. Ahmed Şâkir), Dâru't-Türâs, y.y., 1979.

-------------, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, y.y., t.y.

-------------, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Baskı: İsa el-Halebî, y.y., t.y.

İbn Mâce, *Sünen* (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), İsa el-Halebî, y.y., 1964.

İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Me'ârif, y.y., t.y.

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, Dârü'l-Kavmiyye, y.y. 1386.

İbn Sa'd, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, Dâru'r-Tahrîr, y.y., 1388.

İbn Teymiyye, *Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr*, Baskı: Mecduddîn el-Hatîb, y.y., h. 1397.

İbn Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, Baskı: el-Hâncî, y.y., 210.

İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrût, t.y.

İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*.

İbnu's-Salâh, *Mukaddime*, es-Seâde, y.y., h. 1367.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, *Mevzûât*, Neşru's-Selefiyye bi'l-Medîne, Kahire, 1386.

İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, Baskı: el-Kudsî, y.y., t.y.

İmam Buhârî, *Halku Ef'âli'l-İbâd*, Dâru Ukâz, Riyâd, t.y.

İmâm Mâlik, *Muvatta'*, Dâru'ş-Şa'b, y.y., t.y.

İsmâil ed-Deftâr, Abdürrezzâk ve Cühûduhü fî İlmi'l-Hadîs Rivâyeten ve Dirâyeten (Doktora Tezi).

İyâz, Kâdî, *el-İlmâ' ilâ Ma'rifeti Usûli'r-Rivâye ve Takyîdi's-Semâ'*, (thk. es-Seyyîd Sakr), Dâru't-Türâs, y.y., h. 1389.

Mâhir, Suâd, *Mesâcidu'l-Mısr ve Evliyâühâ es-Sâlihûn*, Vizâratu'l-Evkâf, y.y., t.y.

Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Îdâh li-Nâsihi'l-Ḳur'ân ve Mensûhih*, (thk. Ahmed Hasan Ferhât), Baskı: İmam Muhammed b. Saûd, Riyâd, 1986.

Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, (thk. es-Seyyid Sakar), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

Mücâhid b. Cebr, *Tefsîrü'l-İmâm Mücâhid*, (thk. Abdurrahmân b. Muhammed es-Sûretî), Mecma' Buhûsi'l-İslâmiyye, İslamâbâd, t.y.

Ömer Ali b. Semüre el-Ca'dî, *Tabakâtu Fukahâi'l-Yemen*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y.

Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, Baskı: Hind, 1303.

Sezgin, Fuad, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, el-Hey'etü'l-Mısriyye, y.y., 1981.

Şerefuddîn, Ahmed Hüseyn, *Târîhu'l-Fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Baskı: el-Kîlânî, y.y., 1388.

--------------, Ahmed Huseyn, *el-Yemen Abre't-Târîh*, y.y., t.y.

Yahyâ b. el-Hüseyn b. el-Kâsım, *Gâyetü'l-Emânî fî Ahbâri'l-Katar el-Yemânî*, Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, y.y., h. 1388.

EL YAZMASI ESERLER

el-Akvâlu'l-Kavîme fî Hükmî'n-Naklî Mine'l-Kütübi'l-Kadîme, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye.

Abdürrezzâk, *el-Emâlî*, Mektebetü'z-Zâhiriyye.

Ebü'l-Kâsım İbnu'l-Asâkir, *Târîhu Dımaşk*. Dârü'l-Kütüb.

İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur᾿âni'l-῾Azîm* (el-Yazması Birinci-Yedinci Cild, Yedinci Cild-Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye.) (Üçüncü-Dördüncü cild, el-Mektebetü'l-Âmme, Medîne)

Ebû Ubeyd, *Fedâilu'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî.

İbn Adî, *el-Kâmil*, Dârü'l-Kütüb.

Katâde, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, ez-Zâhiriyye el yazma fotokopisi.

DİZİN

B

C

D

E

F

H

I

K

L

M

N

O

R

S

T

U

V

Y

Z